

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

МИНИСТЕРСТВО НА ТРУДА И СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА

Оперативна програма
“Развитие на човешките ресурси”
2007-2013 г.

(ССТ: 2007BG051PO001)

3 октомври 2007 г.

8.1.7.	Комитет за наблюдение	160
8. 2.	Системи за финансово управление, одит и контрол	162
8.2.1.	Система за финансово управление	162
8.2.2.	Процедури за одит и контрол	165
9.	Мониторинг и оценка	167
9. 1.	Система за мониторинг	167
9. 2.	Електронни информационни системи	167
9. 3.	Оценка на изпълнението	169
10.	Специални разпоредби	171
10. 1.	Държавни помощи	171
10. 2.	Обществени поръчки	171
10. 3.	Екологично въздействие	171
11.	Публичност	173
12.	Основни изводи от предварителната оценка	174
13.	Приложения	176

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

АЗ	Агенция по заетостта
АМС	Администрация на Министерски съвет
АСП	Агенция за социално подпомагане
АХУ	Агенция за хората с увреждания
БВП	Брутен вътрешен продукт
БДС	Брутна добавена стойност
БЗР	Безопасност и здраве при работа
ВУ	Висши училища
ГИТ	Главна инспекция по труда
ДАЗД	Държавна агенция за закрила на детето
ДАМС	Държавна агенция за младежта и спорта
ДБТ	Дирекция „Бюро по труда”
ДЦХУ	Дневен център за хора с увреждания
ЕДВ	Етнически и демографски въпроси
ЕИО	Европейска икономическа общност
ЕК	Европейска комисия
ЕО	Европейска общност
ЕС	Европейски съюз
ЕСЗ	Европейска стратегия по заетостта
ЕСТК	Европейската система за трансфер на кредити
ЕСФ	Европейски социален фонд
ЕФРР	Европейски фонд за регионално развитие
ЗБУТ	Здравословни и безопасни условия на труд
ЗЖ	Защитено жилище
ЗНЗ	Закон за насърчаване на заетостта
ИКТ	Информационни и комуникационни технологии
ИН	Интегрирана насока
ИНРЗ	Интегрирани насоки за растеж и заетост
КБО	Конвенция на Обединените нации за борба с опустиняването
КБР	Конвенция на Обединените нации за биологичното разнообразие
КФ	Кохезионен фонд
МЗ	Междинно звено
МОН	Министерство на образованието и науката
МОТ	Международна организация на труда
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МС	Министерски съвет
МСП	Малки и средни предприятия
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
МФ	Министерство на финансите
НАОА	Национална агенция за оценяване и акредитация
НАПОО	Национална агенция за професионално образование и обучение
НАЦИД	Национален център за информация и документация
НПО	Неправителствена организация
НПР	Национална програма за реформи
НРС	Наблюдение на работната сила
НСИ	Национален статистически институт

НСПРСР	Национален стратегически план за развитие на селските райони
НСРР	Национална стратегическа референтна рамка
НССЕДВ	Национален съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси
NUTS II	Класификация, според която обхвата на единиците е на ниво район за планиране
ОИСР	Организацията за икономическо сътрудничество и развитие
ОП "РЧР"	Оперативна програма «Развитие на човешките ресурси»
ОССЕДВ	Областен съвет по етнически и демографски въпроси
п.п.	Процентен пункт
ПМС	Постановление на Министерския съвет
ПО	Приоритетна ос
ПОО	Професионално образование и обучение
ППЗНП	Правилник за прилагане на Закона за народната просвета
ППО	Продължаващо професионално обучение
ПРООН	Програма на ООН за развитие
РИО	Регионален инспекторат по образование
РКОНИК	Рамкова конвенция на Обединените нации по изменение на климата
СЗО	Световна здравна организация
СИ	Специализирани институции
СНСО	Стратегическите насоки за сближаване на Общността
СОП	Специални образователни потребности
СУПЗ	Социално-учебно професионално заведение
СФ	Структурни фондове
УИС	Управленска информационна система
УО	Управляващ орган
УТ	Условия на труд
ЦИОО	Център за информационно осигуряване на образованието
ЦКОКО	Център за контрол и оценка на качеството на образованието
ЦРЧР	Център за развитие на човешките ресурси
ЦСРИ	Центрове за социална рехабилитация и интеграция

ВЪВЕДЕНИЕ

Оперативна програма “Развитие на човешките ресурси” е стратегически документ, който ще бъде рамка за усвояване на финансови средства, съфинансирани от Европейския социален фонд на ЕС и националния бюджет в рамките на програмния период 2007 – 2013 г. и ще обхване територията на цялата страна под цел “Сближаване”.

Тя е съставна част от Националната стратегическа референтна рамка, една от основните цели на която е *“развитие на човешкия капитал с цел осигуряване на по-висока заетост, доходи и социална интеграция”*.

Стратегическата цел на оперативната програма е ***да се подобри качеството на живот на хората в България чрез подобряване на човешкия капитал, постигане на високи нива на заетост, повишаване на производителността, достъп до качествено образование и учене през целия живот и засилване на социалното включване.***

Това означава да се инвестира в хората да придобият нови знания и умения; да се утвърди практиката за учене през целия живот, с цел професионална реализация през целия активен живот; да се гарантира на всеки пълноценно участие в обществото и правото на достоен труд; да се постигне по-високо качество на работната сила; да се гарантира достъп до качествено образование и обучение за всички; социалната защита да стане по-устойчива и „активна“; да бъде осигурено равенство на възможностите, да се насърчи развитието на сектора на социалната икономика и като резултат от всички целенасочени действия да се постигне икономическо и социално сближаване.

При изпълнението на ОП „РЧР” ще бъдат преследвани следните специфични цели:

- повишаване предлагането на труд и качеството на работната сила;
- увеличено инвестиране в човешкия капитал чрез по-добро и по-достъпно образование;
- повече социален капитал, партньорства и мрежи и развитие на социалната икономика.

За постигане на поставените цели се предвижда оперативната програма да бъде фокусирана върху реализирането на следните приоритетни оси:

- **Насърчаване на икономическата активност и развитие на пазар на труда, насърчаващ включването;**
- **Повишаване на производителността и адаптивността на заетите;**
- **Подобряване качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда за изграждане на икономика, основана на знанието;**
- **Подобряване на достъпа до образование и обучение;**
- **Социално включване и насърчаване на социалната икономика;**
- **Повишаване ефективността на институциите на пазара на труда, социалните и здравните услуги;**
- **Транснационално и междурегионално сътрудничество.**

Поставените приоритетни оси отговарят на сферите на действие, които могат да бъдат подкрепени от ЕСФ, съгласно разпоредбите на чл. 3 от Регламента на Европейския парламент и на Съвета № 1081/2006 от 5 юли 2006 г. за ЕСФ. Стратегията на ОП „РЧР” се основава на целите, които си поставя ЕС за програмния период 2007-2013 г. в Стратегическите насоки на Общността за сближаване. При разработването на оперативната програма са отчетени и други основни стратегически документи и концепции на ЕС, както и приоритетите на провежданите национални политики и Националната програма за реформи.

Изпълнението на оперативната програма ще допринесе за реализирането на основните хоризонтални принципи на подкрепата от ЕСФ за периода 2007-2013 г., както и за прилагането на водещите принципи на Стратегическите насоки на Общността за сближаване и на Инициативата на Общността EQUAL – равенство на половете и превенция на дискриминацията, въз основа на пол, раса, етнически произход, религия или вявания, увреждания, възраст или сексуална ориентация, иновации, прилагане на политики (mainstreaming), партньорство, транснационално и междурегионално сътрудничество, добро управление на програми и проекти.

С цел принос към постигането на всеобхватната дългосрочна цел на ЕС за устойчиво развитие, заложена в Договора за ЕС и Стратегията за устойчиво развитие на ЕС, приета от Европейския съвет в Гьотеборг през месец юни 2001 г. и преработена отново през месец юни 2006 г., както и Стратегическите насоки за сближаване на Общността (2007-2013 г), в ОП „РЧР” е интегриран принципът за устойчиво развитие.

В допълнение, за постигане на по-голяма ефикасност и ефективност на оперативната програма, за гарантиране на прозрачност и съответствие с действащото законодателство, при изпълнение на оперативната програма ще бъде спазван и принципът за добро управление на програми и проекти.

ОП “РЧР” е разработена при спазване на принципа на широко представителство и партньорство на всички заинтересовани страни. Приносът на социалните партньори, академичните среди и неправителствения сектор бе изключително полезен поради необходимостта да бъде постигнато общо разбиране за всички елементи, присъщи на динамичното развитие на процесите по посока на инвестирането в човешкия капитал и постигането на общество на знанието.

ОП “РЧР” е разработена от Работна група, специално създадена със заповед на министъра на труда и социалната политика, която включва представители от следните институции и организации:

- Министерство на труда и социалната политика
- Министерство на финансите
- Министерство на икономиката и енергетиката
- Министерство на регионалното развитие и благоустройството
- Министерство на образованието и науката
- Министерство на транспорта
- Министерство на здравеопазването
- Министерство на земеделието и горите
- Министерство на околната среда и водите
- Министерство на държавната политика при бедствия и аварии
- Администрация на Министерския съвет - дирекция “Етнически и демографски въпроси”
- Национален съвет за сътрудничество по етническите и демографски въпроси
- Министерство на културата
- Министерство на държавната администрация и административната реформа
- Агенция за икономически анализи и прогнози
- Агенция по заетостта
- Национална агенция за професионално образование и обучение
- Агенция за социално подпомагане
- Държавна агенция за закрила на детето
- Държавна агенция за младежта и спорта
- Национален осигурителен институт
- Национален статистически институт
- Национално сдружение на общините в Република България
- Българска стопанска камара

- Българска търговско-промишлена палата
- Български съюз на частните предприемачи “Възраждане”
- Съюз на работодателите в България
- Конфедерацията на независимите синдикати в България
- Конфедерация на труда “Подкрепа”
- Съюз на синдикатите в обединение “Промяна”
- Асоциация на индустриалния капитал в България
- Икономически и социален съвет
- Съюз за стопанска инициатива
- Съвет на ректорите на Висшите училища в България
- Българска академия на науките
- Национален съвет за интеграция на хората с увреждания
- Агенция за хората с увреждания
- Държавна агенция за информационни технологии и съобщения
- Администрация на Министерския съвет, дирекция “Стратегическо планиране и управление”
- Изпълнителна агенция по рибарство и аквакултури, Министерство на земеделието и горите

С оглед отчитане на специфичните проблеми в сферата на развитието на човешките ресурси на регионално ниво беше проведено обсъждане с всички областни администрации в страната на първия индикативен вариант на приоритетните оси и дейности към оперативната програма.

В периода 10 – 28 юли 2006 г. се проведеха шест публични обсъждания на ОП “РЧР” в плановите региони с центрове Пловдив, Видин, Русе, Варна, София и Бургас и две специализирани по отношение на ромското и социалното включване. Следвайки принципа на широка представителност и партньорство, над 550 представители на заинтересовани организации и институции от регионите взеха участие в обсъжданията. В тях участваха представители на общинските и областните администрации, неправителствени организации, центрове за професионално обучение, училища, университети, частни предприятия, читалища, регионални структури на Министерство на образованието и науката, Агенция по заетостта и Агенция за социално подпомагане, и др.

При изпълнението на оперативната програма принципът на партньорството, наред с другите хоризонтални принципи, ще бъде спазван в рамките на всички приоритетни оси и на всички нива на интервенция.

1. СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА НАСТОЯЩАТА СИТУАЦИЯ В ОБЛАСТТА НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ

1.1. МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ УСЛОВИЯ

През последните няколко години България постигна забележителен напредък по пътя към дългосрочна стабилност и устойчив растеж. Българската икономика продължава да се развива динамично – през 2006 г. темпът на **реален растеж на БВП** е 6.1%. Над 68% от БВП се произвежда от частния сектор. Секторът на **услугите** нараства значително през 2006 г. с 8.1% на годишна основа. Растежът се дължи главно на увеличението в сектора на търговията и в по-малка степен на задълбочаването на финансовото посредничество. **Индустрията** продължава да ускорява темпа си на растеж, който през 2006 г. достигна 13.5% на годишна основа (за сравнение растежът през 2005 г. е 13.0%). За високия растеж на индустрията са допринесли, както нарастването на международните цени на стоки с голям дял в износа на страната, така и силното развитие на строителството, което определя добрите резултати на свързаните с него отрасли. Изменението на добавената стойност в сектор **селско и горско стопанство** през 2006 г. продължава да бъде отрицателно (- 0.8%), това се дължи най-вече на повишените разходи, а не на спад на общата продукция.

През 2006 г. **производителността на труда**¹ ускори растежа си спрямо предходната година до 4.7%. В същото време, измерена по паритет на покупателната способност, производителността на труда е около 33% или близо три пъти по-ниска в сравнение със средната за страните от ЕС-25.

В сравнение с 2005 г., през 2006 г. **средната работна заплата** се повиши с 9.5% в номинално изражение. Заплатите в частния и общественния сектор също отбелязаха висок номинален ръст, съответно 9.4% и 9.9%, и **сравнително висок реален**: съответно 2% и 2.5%.

Въпреки че доходите от труд в страната се повишават през последните години, делът на компенсациите на наетите в БВП отбелязва спад от 38.8% през 1998 г. до 32.2% през 2006 г. Този дял остава доста по-нисък от стойността на показателя за страните от ЕС-25, който се колебае около 51% за последните години.

Основни макроикономически показатели	Година			
	2003	2004	2005	2006
	%			
Реален ръст на БВП на годишна база	5.0	6.6	6.2	6.1
Селско и горско стопанство	-0.2	3.4	-4.4	-0.6
Индустрия	11.6	13.5	13.0	13.5
Услуги	6.8	9.3	10.0	8.1
Инфлация в края на годината	5.6	4.0	6.5	6.5
Средногодишна инфлация	2.3	6.2	5.0	7.3
Реален растеж на средната работна заплата	3.7	0.8	4.0	2.1
Темп на изменение на производителността на труда*	-2.0	3.5	3.5	

*Производителността на труда се изчислява като отношение между БДС по постоянни цени и средногодишния брой заети

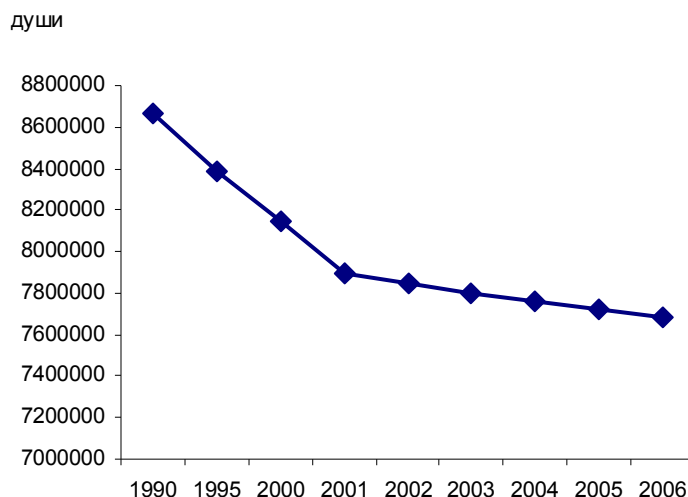
¹ Изчислена с данните за БДС и броя на заетите от Националните сметки

1.2. ДЕМОГРАФСКИ ТЕНДЕНЦИИ

През последните години се формира трайна тенденция на намаляване броя на населението в страната. В резултат от социалните и икономическите промени в условията на живот настъпиха съществени изменения в демографското поведение на населението, които доведоха до отрицателен естествен прираст.

Броят и възрастовата структура на населението оказват ключово влияние върху предлагането на труд в страната. По данни на НСИ към края на 2006 г., изчисленото постоянно население на България е 7 679 290 души, като за последните 16 години то е намаляло с около 1 млн. Според прогнози на Евростат се очаква населението на страната към 2020 г. да достигне 6 796 052 души или в рамките на следващите 14 години то да намалее с още 0.8 млн.

Население към 31.12. - по години

Източник: НСИ

Населението **в трудоспособна възраст** към края на 2006 г. е 4 820 хил. души или 62.8% от цялото население. В сравнение с предходната година тази категория население се е увеличила с близо 6 хиляди души. Увеличението, сравнено с предишни години, е по-малко, защото възрастта за пенсиониране при мъжете вече е 63 години и не се увеличава всяка година с 6 месеца, както това продължава при жените.

Населението **над трудоспособна възраст** през 2006 г. е 1 740 хил. души. За една година то е намаляло с 22 хил. души. Това се дължи не само на естественото движение на населението (смъртността), но и на изключването от тази категория на част от населението, поради промяната във възрастовата граница за пенсиониране и отнасянето на тази част към трудоспособното население.

Сред населението **под трудоспособна възраст** се очертава трайна тенденция на намаление. Спрямо 2005 г. намалението е 23 хиляди души и в края на 2006 г. тази категория население наброява 1 120 хил. души.

Съвременните демографски тенденции в България изискват допълнително съсредоточаване на усилията в изпълнение на целите на Лисабонската стратегия за икономически растеж и повече работни места. Застаряването на населението ще доведе до чувствително намаляване на работната сила след 2010 г., поради което възниква необходимостта от засилени инвестиции в човешкия капитал, с цел запазването и повишаването на нивото на продуктивност, растеж и устойчиво развитие на Европейския социално-икономически модел.

Наблюдаваните тенденции на намаление на населението през последните години обуславят необходимостта от продължаване на политиката за повишаване на икономическата активност

на населението, което от своя страна ще осигури необходимата работна сила за развитие на икономиката. (вж. Приложение 1).

1.3. ПАЗАР НА ТРУДА

Икономическа активност

Равнището на икономическа активност за населението на възраст между 15 и 64 години се повишава от 60.7% през 2000 г. до 64.5% през 2006 г. Въпреки наблюдаваното нарастване в равнището на активност, все още 35.5% (1861.5 хил.) от населението на възраст 15-64 г. е извън работната сила. Около 20% от тези лица желаят да работят, но не търсят работа по различни причини, в т.ч.: лични и семейни ангажименти; болест или увреждане; липса на необходимото образование, квалификация, умения или трудов опит и т.н.

Равнището на активност на **младешите** (15–24 г.) е 28.9%, а на **възрастните** (55-64 г.) – 43%. Обезпокоителна за пазара на труда в България е тенденцията за намаляване на икономическата активност сред младешите. Като основна група на икономически активните след 2001 г. се утвърждават лицата в средна и висока възраст (между 35 и 54 години). Тенденцията на застаряване на работната сила налага ученето през целия живот като основна мярка за развитие на интелектуалния потенциал и професионална компетентност на работната сила.

В разпределението на работната сила по степени на **образование** през 2006 г. дялът на добре образованите лица е сравнително висок (със средно образование са 57.4%, а с висше – 24.2%). Дялът на лицата в работната сила с основно, начално и по-ниско образование е 18.5%. Икономическата активност в голяма степен зависи от равнището на образование. През 2006 г. икономически активни са 73.3% от лицата с висше образование, 66.2% от тези със средно, 27.8% с основно и 13.2% с начално и по-ниско.

Въпреки че през последните години се наблюдава намаление в броя на **обезкуражените лица** от 419.5 хил. през 2000 г. до 267.2 хил. през 2006 г., техният дял от лицата извън работната сила продължава да е относително висок. Необходимо е да бъдат формулирани подходящи мерки за интегриране на обезкуражените лица на пазара на труда.

Показател	България			ЕС (25)		
	2000	2005	Промяна	2000	2005	Промяна
	%		п.п.	%		п.п.
Общ коефициент на икономическа активност (15-64 г.)	60.7	62.1	1.4	68.7	70.2	1.5
Коефициент на икономическа активност на младежите (15-24 г.)	30.5	27.9	-2.6	46.5	45.2	-1.3
Коефициент на икономическа активност на работниците между 25 и 54 г.	80.6	80.2	-0.4	82.6	83.9	1.3
Коефициент на икономическа активност на възрастните работници (55-64 г.)	24.0	38.0	14.0	39.5	45.5	6.0

Източник: Евростат

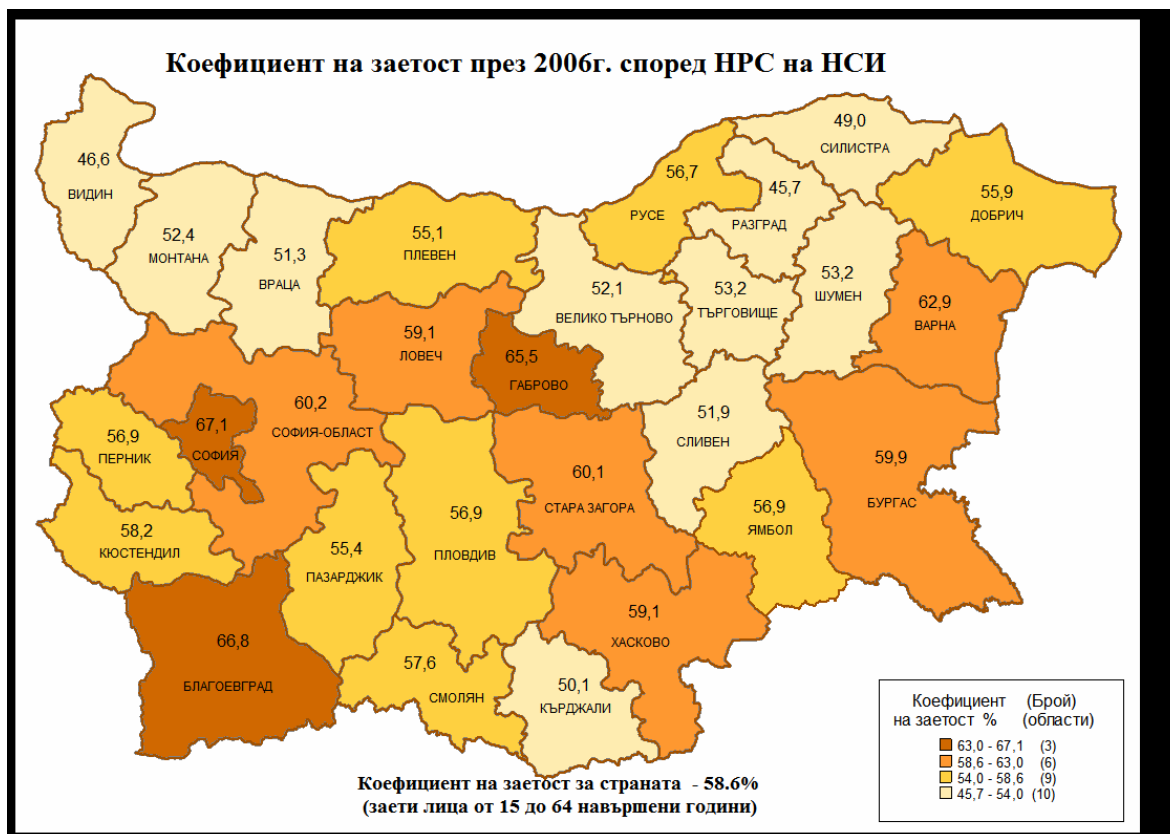
Заетост

През последните 3-4 години се наблюдава устойчива тенденция на нарастване броя на **заетите лица** в страната. През 2006 г. заетите на възраст 15-64 г. са средно 3 071.8 хил. с 11% повече спрямо 2000 г.

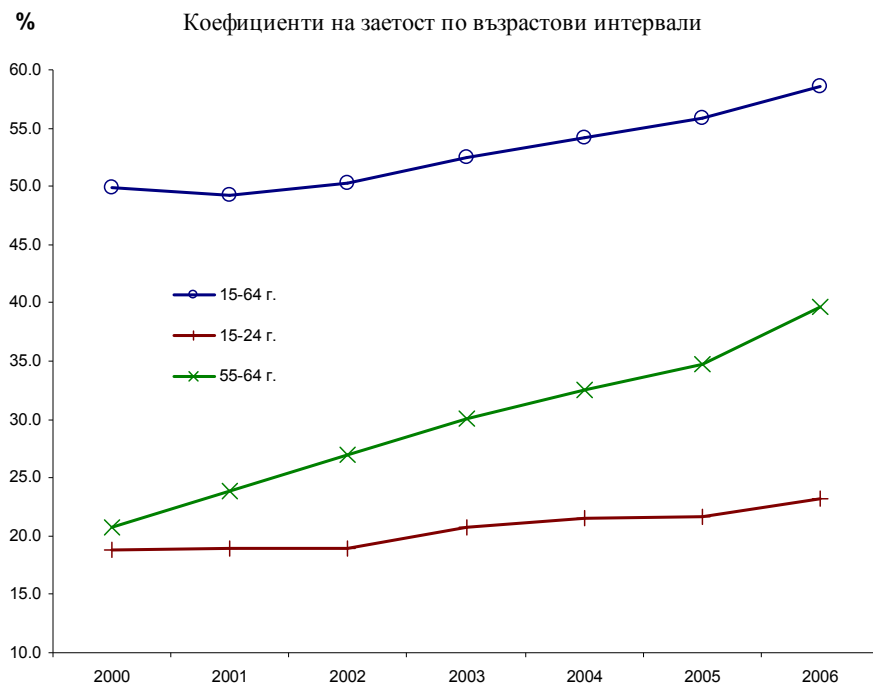
Коефициентът на заетост през 2006 г. е 58.6% с 8.7 процентни пункта повече спрямо 2000 г. Запазва се тенденцията от последните години за плавно нарастване на коефициента на заетост, но въпреки това той е все още значително по-нисък в сравнение с този в Европейския съюз (ЕС-27) - 64.3% за 2006 г.

Регионите с най-нисък коефициент на заетост в страната са както следва:

Карта 1 – Коефициент на заетост през 2006г.

Коефициентът на заетост при **младешите** (15-24 г.) през 2006 г. е 23.2%, въпреки че се запазва положителната тенденция от последните години, увеличението на заетостта сред младешите спрямо 2000 г. е само с 4.4 процентни пункта. Значително увеличение се наблюдава в равнището на заетост сред **възрастните** хора (55-64 г.). За разглеждания период коефициентът на заетост се е увеличил с 18.8 процентни пункта от 20.8% през 2000 г. до 39.6% през 2006 г.

Показател	България			ЕС (25)		
	2000	2005	Промяна	2000	2005	Промяна
	%	%	п.п.	%	%	п.п.
Коефициент на заетост (15-64 г.)	50.4	55.8	5.4	62.4	63.8	1.4
Коефициент на заетост на жените	46.3	51.7	5.4	53.6	56.3	2.7
Коефициент на заетост на младежите (15-24 г.)	19.7	21.6	1.9	38.1	36.8	-1.3
Коефициент на заетост на възрастните работници (55-64 г.)	20.8	34.7	13.9	36.6	42.5	5.9

Източник: Евростат

В структурата на зетите по показател **образование** преобладават зетите със средно образование – 58.2%, следвани от зетите с висше образование - 25.5%. Най-нисък е дялът на зетите с основно, начално и по-ниско образование – 16.3%. Равнището на заетост в значителна степен зависи от степента на завършено образование. През 2006 г. коефициентът на заетост сред висшестите е 70.4%, със средно образование – 61.1%, с основно образование - 23%, с начално и по-ниско – 8.6%. Прави впечатление, че равнището на заетост сред лицата със средно образование с придобита професионална квалификация (67.4%) е доста по-високо от равнището на лицата, които са със средно общо образование (49.9%).

Структурата на зетите лица по **икономически сектори** е относително постоянна през последните години. През 2006 г. най-много са зетите в сектор „Услуги” (1 785.7 хил.), който заема и преобладаващ дял - 57.4% в общия брой на зетите лица в страната. Следва сектор „Индустрия” - 1072.1 зети, с относителен дял 34.5% и „Селско, ловно, горско и рибно стопанство” - 252.2 хил. души, с относителен дял 8.1%. През последните години се наблюдава тенденция на намаляване броя на зетите лица в селското стопанство за сметка на зетите в индустрията и услугите.

Заети лица по икономически сектори

Години	Селско, горско стопанство и риболов	Индустрия	Услуги	Общо
	(бр. в хил.)			
2003	285.9	929.6	1616.9	2834.0
2004	282.1	968.4	1670.0	2922.2
2005	265.4	1020.2	1692.4	2980.0
2006	252.2	1072.1	1785.7	3110.0

Източник: НСИ

По отношение на заетостта по **икономически дейности** най-много са заетите в: преработващата промишленост – 745.1 хил.², а най-малко в добивната промишленост – 38.2 хил. В резултат на икономическия растеж и наблюдаваното оживление в редица отрасли най-висок прираст в заетостта за периода 2001 – 2006 г. е отчетен в строителството – 79%, следва операции с недвижими имоти и бизнес услуги – 35%. Отрицателен е ръстът на заетите лица в добивната промишленост – 8% и в селското, ловното, горското и рибното стопанство – 1%. (вж. Приложение 2)

Въпреки устойчивото повишаване на заетостта, през последните години се наблюдава негативна тенденция на намаляване броя на **самостоятелно заетите лица** в България. По данни на НСИ през 2005 г. самостоятелно заетите лица са били 257.5 хил. или с 5.2% по-малко от 2003 г. През разглеждания период само 8.6% от всички заети лица са били самостоятелно заети, докато в ЕС-25 този показател през 2005 г. е бил 15.6%. Съществуват редица сфери на дейност, предимно в сектор услуги, в които предприемаческата активност би могла да бъде повишена и едновременно с това да бъдат открити нови работни места. Според проведени изследвания³ в тази област около 5% (над 25 хил.) от регистрираните безработни имат нагласата да започнат свой собствен бизнес, като около 66% от тях смятат да разкрият нови работни места. Сред предпочитаните сфери на дейност в областта на услугите са: търговия, ремонтни дейности, транспорт, бизнес услуги и информационни технологии.

Сред показателите, характеризиращи **гъвкавостта** на трудовия пазар са: заетостта на **непълно работно време** и за **определен период от време**. Делът на заетите на непълно работно време към общия брой на заетите в България е твърде нисък (2% спрямо средното равнище за Европейския съюз (ЕС-27) - 18.1%). Делът на заетите с договор за определен период от време в България е 6.2%, докато в ЕС-27 този дял е 14.4%.

Ниският дял на заетите на непълно работно време се дължи на ниското заплащане на час, транспортните разходи за превоз до работното място, плащане на социалните осигуровки при непълен работен ден и др. Освен това, крайно неблагоприятно влияние оказва недостигът на традиции при използването на гъвкавите форми на заетост и оскъдната информация относно възможностите, които стоят пред заетите лица и работниците.

Българското трудово законодателство предвижда различни механизми, осигуряващи относителна гъвкавост на пазара на труда. Работодателите имат различни възможности да адаптират трудовата сила към динамично променящата се среда. Законовата рамка относно заетите лица се основава на принципа за равенство на правата и задълженията, както на тези, които са устойчиво заети, така и на онези, които работят на срочни договори или на договори за полагане на допълнителен, или извънреден труд, на работа на непълен работен ден или други гъвкави форми на заетост. Съгласно Закона за насърчаване на заетостта се предприемат

² Източник: НСИ (Наблюдение на работната сила). Данните са средногодишни за 2006 г.

³ Източник: Социологическо изследване „Потребности и нагласи на безработните за самостоятелна заетост”, февруари 2005 г.

конкретни мерки за насърчаване на заетостта и се подпомага развитието на гъвкавия пазар на труда и приспособяването на работната сила. Съществуват стимули, които предоставят подкрепа на работодателите, които поддържат реален брой работещи или ги включват в обучителни дейности, в случаите на намаляване броя на персонала, съкращения или закриване на работни места. От своя страна, Агенцията по заетостта реализира разнообразни форми за насърчаване на гъвкавата заетост, насърчаване на териториалната мобилност, полагането на труд на непълнен работен ден, по-добра квалификация на зетите чрез обучение и др.

За подобряване гъвкавостта на пазара на труда и повишаване дела на гъвкавите форми на заетост през май 2006 г. бяха направени изменения в трудовото законодателство относно работата по трудов договор за допълнителен труд. От 40 часа седмично, максималната продължителност на работната седмица за лице, работещо при повече от един работодател на трудов договор, бе увеличен на 48 часа. При изрично съгласие на работниците, те могат да работят и повече от 48 часа на седмица за период, не по-продължителен от 4 месеца. За повишаване гъвкавостта на организацията на труда в предприятията, времето, за което работодателят може да постанови сумирано изчисление на работното време, бе увеличено от 4 на 6 месеца. Като мярка срещу фрагментацията на пазара на труда, чрез изменения на трудовото законодателство, бе изравнен статутът на наетите по срочен и постоянен трудов договор при изпълнение на сходна работа.

Гъвкавостта на пазара на труда, в смисъла на Лисабонската стратегия, целяща ръст и заетост, посредством реформи на пазара на труда за постигане на гъвкавост, ефективност и равновесие, обуславя по-силно и по-пълноценно включване на рисковите групи на пазара на труда (напр. самотни родители, младежи, възрастни хора над 50 г.), а така също и подобрява условията на семейната среда и общия жизнен цикъл.

Независимо от положителното развитие в областта на законодателството, през последните години се наблюдава нисък интерес и реализация на възможностите, които дава Законът за насърчаване на заетостта в частта гъвкавост. Това определя и невисокия размер на средствата, които се формират на годишен принцип за горепосочените възможности за гъвкава заетост.

Безработица

Според НСИ през 2006 г. **безработните** са 305.7 хил., а коефициентът на безработица е 9%. През този период по данни на Агенцията по заетостта, **регистрираните безработни** са 337 796, а коефициентът на регистрирана безработица е 9.12%. Въпреки същественото редуциране, все още равнището на безработица у нас е по-високо от средното за страните членки на ЕС, което е 8.8% през 2005 г.

Коефициентите на безработица намаляват за всички наблюдавани възрастови групи, но за определени групи на пазара на труда ситуацията е все още тревожна. Изключително неблагоприятна характеристика на пазара на труда са високите коефициенти на безработица на **младежите** между 15 и 24 години. През 2006 г. той е 19.5%, въпреки значителното намаление в сравнение с 2000 г. (33.7%), все още стойността му е по-висока от средната за ЕС-27 за 2005 г. - 18.7%.

В разпределението на безработните лица по степени на **образование** през 2006 г. най-висок е дялът на лицата със средно образование - 49.6%, след което е дялът на лицата с основно образование – 31.2% и най-нисък е дялът на лицата с висше образование – 10.7% и начално и по-ниско - 8.8%. Безработицата в голяма степен зависи от равнището на образование. През 2006 г. равнището на безработица при лицата с начално и по-ниско образование е 34.9%, с основно образование – 17.3%, със средно 7.7%. Най-ниско е равнището на безработица сред висшистите – 4%.

Устойчива е тенденцията на пазара на труда в България при **продължителната безработица**. През 2006 г. продължително безработните са 5% от работната сила, като

спрямо 2001 г. техният брой е намалял над 2 пъти. Безработните лица за период над 2 години през 2006 г. са 3.6% от работната сила, при 8.3% през 2001 г. Коефициентът на продължителна безработица средно за ЕС през 2005 г. е 3.9%.

Показател	България			ЕС (25)		
	2000	2005	Промяна	2000	2005	Промяна
	%		п.п.	%		п.п.
Коефициент на безработица (15 +)	16.4	10.1	-6.3	8.6	8.8	0.2
Коефициент на безработица на младежите (15-24 г.)	33.7	22.4	-11.3	17.4	18.6	1.2
Коефициент на продължителна безработица (15 +)	9.4	6.0	-3.4	3.9	3.9	-
Коефициент на продължителна безработица над 2 г. (15 +)	6.4	4.3	-2.1	2.3	2.3	-

Източник: Евростат

Уязвими групи на пазара на труда

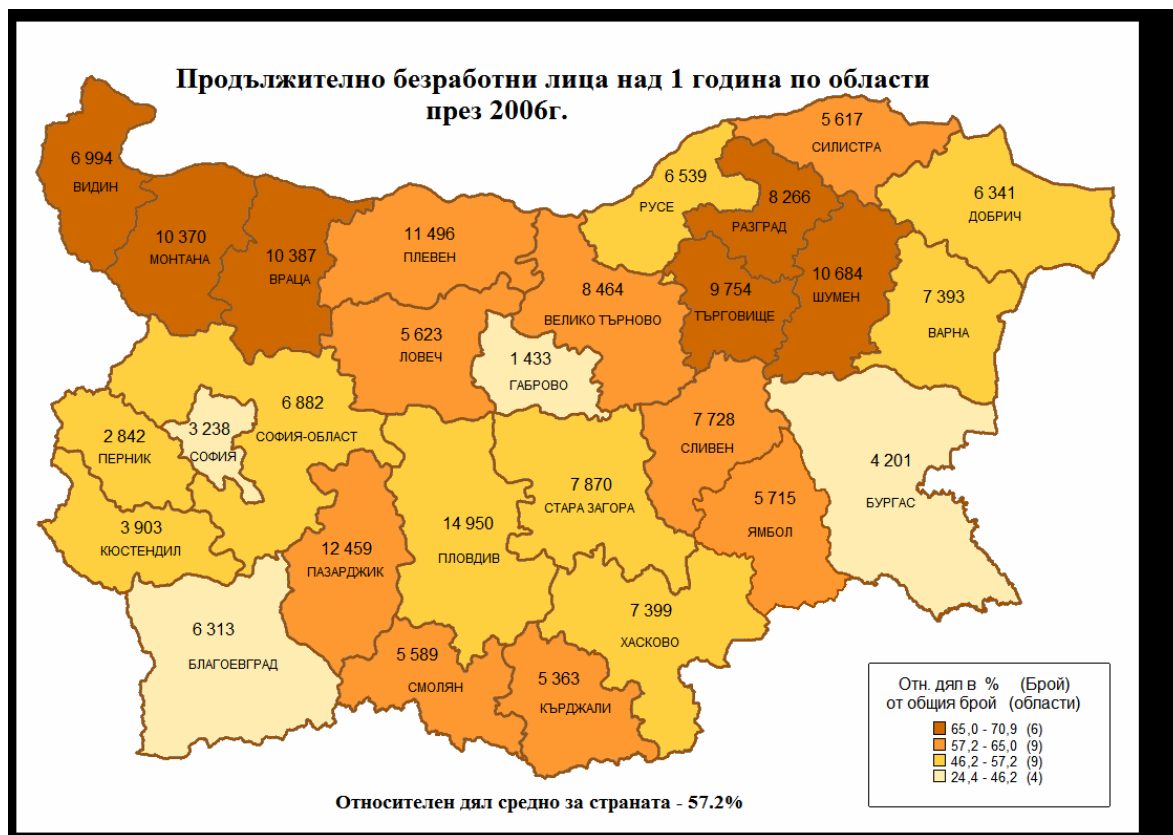
През 2006 г., по данни на Агенцията по заетостта, продължава тенденцията на намаление на регистрираните безработни от всички неравнопоставени групи на пазара на труда, с изключение на безработните с увреждания. Сред най-уязвимите групи на пазара на труда са: продължително безработни лица; младежи до 29-годишна възраст без трудов опит или без образование и професия; безработни с ниско образование и без квалификация, хора с увреждания и възрастни безработни - над 50 години.

Продължително безработни⁴. От 2003 г. се наблюдава трайна тенденция на намаление на продължително безработните лица. Независимо от това, те все още са повече от половината от всички безработни, като тази негативна тенденция продължава да се задълбочава. От продължително безработните лица 71.7% са с основно и по-ниско образование и 73.6% без квалификация и специалност.

⁴ Лица с редовно поддържана регистрация с продължителност над 1 година в Дирекции „Бюро по труда“.

Регионите с най-висок процент на продължително безработните в страната са, както следва:

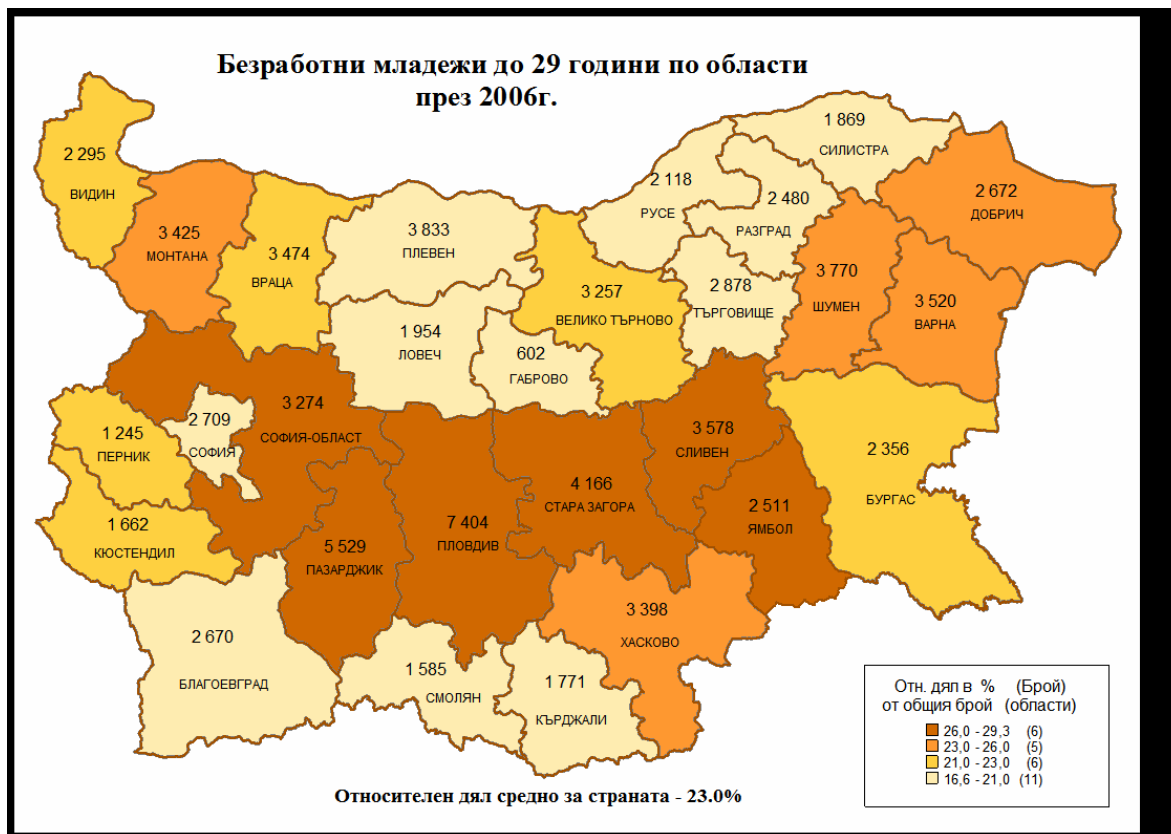
Карта 2 – Продължително безработни над 1 година

Безработни младежи. Четвърта поредна година продължава тенденцията на намаление на безработните младежи до 29 години. Сравнително високата продължителност на безработицата сред младежите (46.7%) и неблагоприятната им образователно-квалификационна структура имат негативен ефект върху заетостта им. От безработните младежи до 29 години с основно и по-ниско образование са 67.6%, а без квалификация и специалност - 76.0%.

Регионите с най-висок процент на безработните младежи до 29-годишна възраст в страната са, както следва:

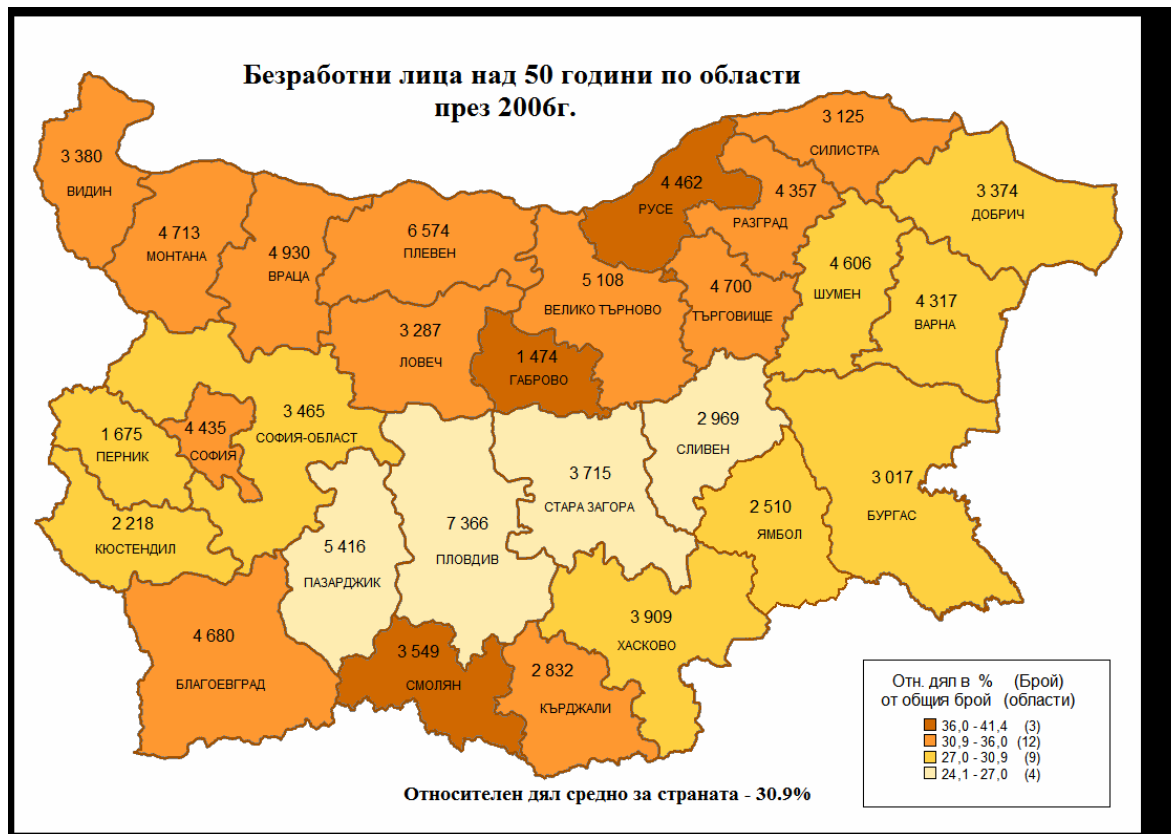
Карта 3 – Безработни младежи до 29 години

Безработни лица над 50-годишна възраст. Броят на безработните лица над 50 години продължава да намалява, докато делът им нараства и достига 30.6%, което се дължи на по-ниските темпове на намаление на безработните от тази група, в сравнение с темповете на намаление на общия брой на регистрираните безработни. Безработицата при лицата над 50 години има дълготраен характер и неблагоприятна образователно-квалификационна структура. Преобладаваща част от безработните над 50 години са продължително безработни (62.8%), с основно и по-ниско образование (62.5%) и без квалификация и специалност (63.3%).

Регионите с най-висок процент на безработните лица над 50-годишна възраст в страната са, както следва:

Карта 4 – Безработни над 50 години

Безработни хора с увреждания. Девета поредна година продължава тенденцията на нарастване на броя на регистрираните безработни с увреждания. Делът им в общата съвкупност на безработните нараства с 1.1 процентни пункта, спрямо деветмесечието на 2005 г. и достига до 5.9% за същия период на 2006 г. Предпоставка за тази тенденция е увеличаването на регистрираните безработни с увреждания, които са с ограничени възможности за започване на работа на несубсидирани работни места, поради което те активно ползват услугите, предоставяни от Агенцията по заетостта.

Безработни лица с ниска степен на образование и без специалност и квалификация. Въпреки наблюдаваното намаление на броя на безработните с основно и по-ниско образование и без специалност и квалификация, делът им в общата съвкупност на безработните продължава да нараства, съответно до 60.6% и 64.7%. Пряката зависимост между трудовата реализация и степента на образование и квалификация са причина за нарастването на дела на безработните с ниска степен на образование и без специалност и квалификация.

Показател	2000	2005	Промяна
	%		п.п.
Коефициент на безработица на лицата с начално и по-ниско образование	37.9	32.6	-5.3
Коефициент на безработица на лицата с основно образование	25.9	16.9	-9
Коефициент на безработица на хората с увреждания	-	13.5	-
Коефициент на безработица на възрастните (над 55 г.)	12.5	8.0	-4.5

Източник: НСИ

Регионални аспекти в развитието на пазара на труда

Една от характерните черти на пазара на труда през последните години е наличието на значителни и устойчиви регионални различия. Ярко изразена териториална диференциация се наблюдава както по отношение на обема и състава на предлаганата работната сила, така и по отношение на търсенето. Регионалните различия се проявяват в стойностите на показатели от всички аспекти на функционирането и развитието на пазара на труда - заетост, безработица, заплащане, производителност на труда, образователно-квалификационна и демографска структура на работната сила.

По данни на НСИ⁵ за 2006 г. **равнището на активност** е най-ниско в Северозападния район за планиране - 42.2%, с 9.1 процентни пункта по-ниско спрямо средния за страната. Най-висока икономическа активност е регистрирана в Югозападен район за планиране (56.3%) - с 5 процентни пункта по-висока в сравнение с общата за страната.

Тенденцията по отношение на **заетостта** е положителна във всички райони за планиране. Северозападният район е с най-ниско равнище на заетост - 37.1%, а с най-високо Югозападния район – 52.7%.

Според НСИ, **равнището на безработица** е намаляло във всички райони за планиране, като най-голямо е намалението в Югоизточния район с 6.6 процентни пункта, в рамките на последните три години. Сред районите за планиране Североизточният район е с най-високо равнище на безработица - 12.5% (което е с 3.5 процентни пункта повече от средното за страната).

Относно **конвергенцията**⁶ в показателите на пазара на труда за районите за планиране се наблюдава следната тенденция. За икономическата активност и заетостта за периода 2003-2006 г. се наблюдава повишение в степента на разсейване на показателите. Показателят за икономическата активност от 3.8 през 2003 г. нараства до 4.7 през 2006 г., и съответно при заетостта от 3.9 до 5. Положителна е тенденцията при безработицата, като стандартното отклонение е 3.3 през 2003 г. и намалява до 2.4 през 2006 г.

Фирмени инвестиции в човешките ресурси

Фирмените инвестиции в човешки ресурси са едно от най-важните звена на инвестирането в човешки капитал за обществото и националната икономика. В България инвестирането в човешките ресурси на ниво предприятие е все още неразвита практика и равнището на тези инвестиции е ниско. Разходите на предприятията за продължаващо професионално обучение (ППО) представляват едва 0.4% от разходите за труд. В курсове за ППО са участвали 11% от общия брой на заетите, като едва 1 човек от всеки 23 заети в микропредприятията е взел участие в курс за ППО. Специално определен бюджет за организиране на обучения са имали 5.2%, като за микропредприятията това число е 2.3%. Като цяло над 2/3 от фирмите не са организирали професионално обучение на своя персонал под каквато и да е форма.

Целенасочени дейности по управление и инвестиции в човешките ресурси са рядкост в българските предприятия. Например план/ програма за организиране на обучение се наблюдава в 8.8% от предприятията, като останалите повече от 90% не виждат необходимост от изготвянето на подобни планове. Голяма част от работодателите в частния сектор (43.8%) поддържат мнението, че професионалното обучение е отговорност на самите заети. Формални процедури за оценяване на ефекта от обучението са имали 38% от предприятията, организирали мероприятия за повишаване на квалификацията. Оценка на квалификацията и уменията на заетите са извършили около 1/4 от предприятията. Работодателите, установили

⁵ Всички данни за развитието на пазара на труда в регионален аспект са за възрастовия интервал 15 и повече навършени години.

⁶ За измерител на степента на конвергенция е използвано стандартното отклонение.

необходимост от получаване или развитие на нови умения на персонала си (през последните 3 години), са едва 29.2% от предприятията.

Условия на труд

Условията на труд са характеристика, която пряко влияе върху общото представяне на предприятията в реалната икономика. Значителен дял от българските фирми са изправени пред реалния риск от затваряне или ограничаване на дейността след присъединяването към ЕС, в резултат от натиска на конкуренцията или неизпълнението на нормативните изисквания за безопасни и здравословни условия на труд. От нормативна гледна точка от 2003 г. насам се наблюдава съществен напредък по отношение на отговаряне на изискванията за безопасни и здравословни условия на труд. Главната инспекция по труда отчита средногодишен ръст на изпълнение на изискванията на законодателството по безопасност и здраве при работа - 12%. Докато през 2003 г. делът на предприятията, изпълняващи изискванията на законодателството, е 53–55%, то през 2005 г. този дял достига 77–79% от всички предприятия в страната, с около 81% от всички регистрирани работещи. Последното доведе до трайна тенденция на намаляване броя на трудовите злополуки в страната – от 5941 бр. през 2001 г. на 4167 бр. през 2005 г.

Основните проблеми на фирмите са остарелите производствени процеси и технологии в резултат от липсата на достатъчен ресурс, липсата на научноизследователска и развойна дейност и фрагментираност на отраслите, които водят до влошени условия на труд и уязвимост от страна на конкурентите от общия европейски пазар. На фирмите предстои преодоляване на проблеми, като липсата на адекватни управленски практики, поради незадоволително равнище на управленски знания и умения, ограничен достъп до подобни модерни управленски практики и знания, липса на вътрешни системи за контрол и оценка на риска на работното място и други.

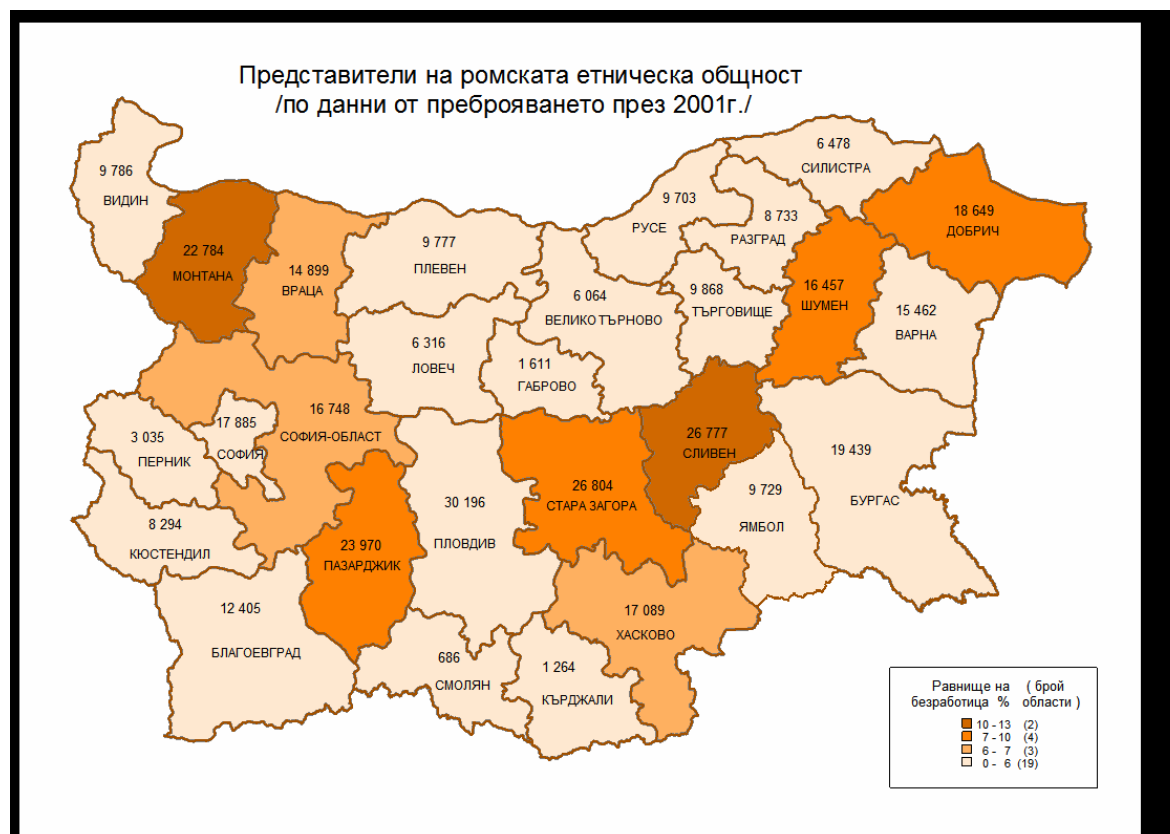
Не на последно място стоят и въпросите за неефективния държавен контрол, в резултат от неефективните системи за мониторинг и оценка на риска, недостатъчната квалификация на контролните органи, недостатъчната ресурсна осигуреност (хора, техника, мобилност и други).

Равенство на малцинствата

Според преброяването на населението през 2001 г. етническите групи съставляват 15.6% от населението на страната, като преобладават турската (9.5%) и ромската етнически групи (4.6%). Законната уредба в България изключва всякаква дискриминация при назначаване на работа, заплащане и служебна кариера по признаци като етнос, религия, възраст и т.н (Кодекс на труда, Закон за защита срещу дискриминация). Според доклада на ПРООН „Ранно сигнализиране”, обхващащ периода 2002-2003 г., в България е налице междуетнически баланс и липса на крайни форми на нетолерантност, както и липса на риск или страх от екстремистки и расистки действия.

Регионите с най-висок процент на безработните лица от ромската етническа общност в страната са, както следва:

Карта 5 – Представители на ромската етническа общност
(по данни от преброяването през 2001г.)

Източник: НСИ

Ромите са с най-нисък коефициент на заетост – 28.6% и безработицата сред тях е най-висока – около 70%, по данни на Световна Банка от 2003 г.⁷, при 12.3% за турската етническа група. С висше или полувисше образование са 2.0% от турците и 0.9% от ромите при 20.2% от българите. Със средно образование са 24.6% от турците, 7.8% от ромите (54% от българите). При малцинствените етнически групи преобладават хората с основно образование – 55% от турците и 36.7% от ромите при 22.6% от българите. 16% от турците и 36.7% от ромите са с начално образование, а 2.3% от турците и 8.5% от ромите са неграмотни.⁸ От тук следва, че сред основните причини за състоянието на лицата от малцинствените етнически групи на пазара на труда са: неграмотност, ниска степен на образование, ниска или липса на квалификация. Именно те съставляват значителна част от посочените по-горе уязвими групи на пазара на труда.

Програмата JOBS (2003) за заетост и интеграция на роми в пазара на труда в 10 общини показва, че 45% от анкетираните роми въобще не са работили, а за 16.2% първото участие в трудова дейност е чрез програмите за временна заетост. В особено незавидно положение са младите хора до 30 години, които дори нямат трудови навици – повече от 80% от тях никога не са работили. Голяма част от ромите са трайно безработни. Това е една от основните причини около 65-70% от ромските семейства да живеят под прага на бедността.

⁷ World Bank, Poverty Assessment Update, 2003

⁸ ПРООН. Доклад за човешкото развитие. България, 1997, с. 53

Равенство на половете

Данните за **икономическата активност** по пол показват тенденция, различна от наблюдаваната в ЕС. За периода 2001-2006 г. се наблюдава постепенно увеличаване на разликата в показателя между двата пола, докато в ЕС е налице обратната тенденция. Традиционно делът на мъжете в **работната сила** и икономическата им активност са високи. През 2006 г. делът на мъжете в работната сила е 52.8%, а на жените – 47.2%. Разликата обаче между коефициентите за активност на мъжете и жените са към 8.5 процентни пункта, като коефициентът на икономическа активност при мъжете за 2006 г. е 68.8%, докато при жените той е бил 60.2%. Равнището на **заетост** сред мъжете през 2006 г. възлиза на 62.8%, което е значително под средната стойност за ЕС-25. След рязък спад в равнището на заетост сред жените, главно през първите години на прехода, тенденцията към спад е обърната, като през 2006 г. това равнище възлиза на 54.6%.

През последните няколко години **равнището на безработица** сред жените е по-ниско от това при мъжете. Тази тенденция се променя през 2006 г., като в рамките на една година безработицата сред мъжете намалява от 10.3% до 8.6%, а при жените от 9.8% до 9.3%. В страните от ЕС безработицата при жените е 8.8% , а при мъжете - 7.1%.

Бъдещо развитие

Средният годишен растеж на заетостта в България от около 3% след 2000 г. спомогна за намаляване на безработицата, но спадането ѝ отразява също така по-ниското участие на трудовата сила, емиграцията и интервенциите на пазара на труда. Сред основните проблеми на пазара на труда в България, които биха могли да се идентифицират въз основа на по-горния анализ, е наличие на уязвими групи на пазара на труда, които се нуждаят от провеждането на целенасочена и всеобхватна активна политика за тяхната трудова интеграция, както и провеждане на специфични мерки, целящи активизиране на лицата извън работната сила.

Реализацията на настоящата оперативна програма ще допринесе за увеличаването на заетостта и производителността на труда. Основният дневен ред не само на България, но и на ЕС, в лицето на Лисабонската стратегия, ще бъде ускоряване на икономическия растеж чрез по-висока заетост и по-висока производителност. Освен това, Лисабонската стратегия има за цел към 2010 г. процентът на трудовото участие да се повиши до 70%, което означава повишаване на участието на пазара на труда и снижаване на безработицата. Предизвикателството пред страната и по-конкретно пред тази оперативна програма е голямо, тъй като освен голямото изоставане в доходите и производителността в сравнение с 25-те страни-членки на ЕС и демографския спад, тя трябва да преодолее и незадоволителните параметри на пазара на труда, като равнището на активност от 64.5% и на заетост от 58.6%.

Конвергенцията, към която се стреми страната, предполага повишаване на производителността на труда и на участието на населението в пазара на труда в България. Като цяло производителността на труда, измерена като добавена стойност на един зает, изостава през годините от растежа на заетостта, с някои изключения. Оценка показват, че за да се удвоят за 20 години доходите на глава от населението, така че да достигнат две трети от нивата на 25-те страни-членки на ЕС, БВП на заето лице ще трябва да се увеличава най-малко с 5.5% годишно. Тенденцията към намаляване броя на лицата в трудоспособна възраст показва, че само за да компенсира влиянието от намаляване на числеността на работната сила върху доходите на глава от населението, производителността на труда трябва да нараства с около 1 процентен пункт годишно. За съжаление, все още ръстът на производителността е нестабилен, като само за периода 2002-2004 г. колебанията бяха от над 4% до под -2%. Нещо повече, желаното нарастване ще трябва да бъде и по-голямо, ако участието в пазара на труда продължава да е слабо, макар че ръстът на производителността едва ли ще може да компенсира изцяло ниското участие. Именно по тази причина е необходимо да се провежда политика на активизиране на лицата извън работната сила, които желаят да работят, чрез обучение и включване в заетост. Специално внимание следва да се обърне на мобилизиране

на потенциала за заетост сред уязвимите лица на пазара на труда и пълноценна интеграция на малцинствените етнически групи за повече и по-добра заетост. Без повишаване на участието в пазара на труда до 70% преди 2015 г. - дори ако производителността на труда се увеличи - доходите на глава от населението в България ще останат под една трета от нивото в 25-те страни-членки на ЕС.

С цел постигане на максимален ефект от интервенциите на пазара на труда са необходими допълнителни усилия за подобряване на законодателната среда по отношение повишаване гъвкавостта на пазара на труда.

За постигане на качествени резултати при реализацията на поставените в оперативната програма цели е необходимо да се повиши капацитетът на служителите за изпълнение на ОП "РЧР", както и да се подобри средата на работа, условията на труд и ефективността на предоставяните услуги. В тази връзка целенасочено внимание изисква също доразвиването и усъвършенстването на информационните и комуникационните системи на АЗ, с оглед осигуряване на оперативност, гъвкавост и качество на предоставяните услуги на пазара на труда, своевременно прилагане в практиката на промените в законодателството, както и оптимизиране работата на служителите при комуникацията им с клиенти. Изграждането на мобилни офиси за предоставяне на услуги, с цел подобряване на достъпа до пазара на труда, ще допринесе за успешната интеграция на безработните лица и ще стимулира активността на търсещите работа лица.

Следователно пред България стои обширен дневен ред на реформи, които са необходими за подобряване на икономиката ѝ и за компенсиране на демографския спад чрез повишаване на производителността на труда и включване на неактивните лица на пазара на труда.

1.4. ОБРАЗОВАТЕЛЕН СТАТУС НА НАСЕЛЕНИЕТО

Структура на образователната система по степени на образование

Националната Програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006 – 2015) въвежда нова структура на образователната система. По-долу е представена съществуващата в момента структура на образование по степени на образование и предвидените промени, съгласно Програмата за развитие на образованието. Промените влизат в сила за учениците от 5-ти клас през учебната 2006 – 2007 г.:

Степени	Етапи	Възраст на обучаваните	Тип училища
Основно образование	Предучилищно образование	6-7	Детски градини Детски градини – предучилищно образование
	Начален етап 1-4 клас	6/7-9/10	Общообразователни училища
	Прогимназиален етап 5-8 клас <i>5-7 клас по новата програма</i>	10/11-14-15	Общообразователни училища
Диплома за завършено основно образование след завършен 8 клас, по новата учебна програма след завършен 7 клас			
Средно образование	Гимназиална степен 8-12 клас 2 степени по новата програма Първа: 8-10 клас Втора: 10-12 клас	14/15-18/19 години	Общообразователни училища Езикови училища Спортни училища Училища по изкуството Професионални гимназии

Степени	Етапи	Възраст на обучаваните	Тип училища
Диплома за завършено средно образование <i>По новата програма: Сертификат след първа степен (10 клас)</i> <i>Диплома след втора степен (12 клас)</i>			
	Колежи	След завършено средно образование 19-22 години	Професионални колежи Колежи по изкуствата
Диплома за завършено средно образование и свидетелство за придобита IV степен на професионална квалификация (ISCED 4)			
	Колежи	В системата на висшето образование	
Диплома за завършено образование – специалист по (ISCED 5B)			
Висше образование	Бакалавърска	Над 19 години, след завършено средно или колежанско образование	Хуманитарни висши училища Технически висши училища Висши училища по изкуствата Спортни висши училища Медицински висши училища
	Магистърска	След завършена бакалавърска степен	
	Докторска	След завършена магистърска степен	
Диплома за завършено висше образование и съответната степен (ISCED 5A)			

Обхват на населението по степени на образование

През периода 1998-2004 г. образователната структура на населението продължава да се подобрява, като следва ясно изразената тенденция на увеличаване броя и дела на населението с висше и средно образование. Относителният дял на населението с висше образование се увеличава от 18% през 2000 г. на 22% през 2004 г., или с 4 процентни пункта. Тези данни показват, че 72% от населението в най-активната възраст за трудова заетост е със средно или висше образование, което е доказателство за добро образователно равнище и е близко до това на страните от ЕС (21-22% за периода 2000 - 2003 г.). Едновременно с това сравнителният анализ показва, че относителният дял на населението с висше и средно образование в България изостава от този в някои развити в икономическо отношение страни като: Финландия, Великобритания, Белгия, Дания, Швеция, Ейре и др.

По данни на ОИСР в почти всички членки на ЕС нараства показателят брой учащи се на възраст между 20-29 години⁹ като средната му стойност (22.2%) се очаква да достигне 30% през 2015 г. За България тенденцията е обратна – от 16.4% през 1999 г. делът на учащите в тази възрастова група спада до 15.2% през 2002 г.¹⁰

Делът на посещаващите училище в общия брой деца между 5 и 14 години се повишава постоянно през последните години и е съпоставим със стойността на показателя за страните от ЕС.¹¹ През 2003 г. и 2004 г. броят на записаните в началния етап на основната степен на образование практически достига целевите равнища от близо 100% за 2015 г. За следващите възрастови групи обаче броят на записаните рязко спада. За 2004 г. този показател е съответно 84.1% за прогимназиалния етап и 77.3% за средното образование. Според данните за развитие на основната степен на образование има всички основания да се очаква влошаване на тези показатели.

⁹ Процент от населението на същата възраст

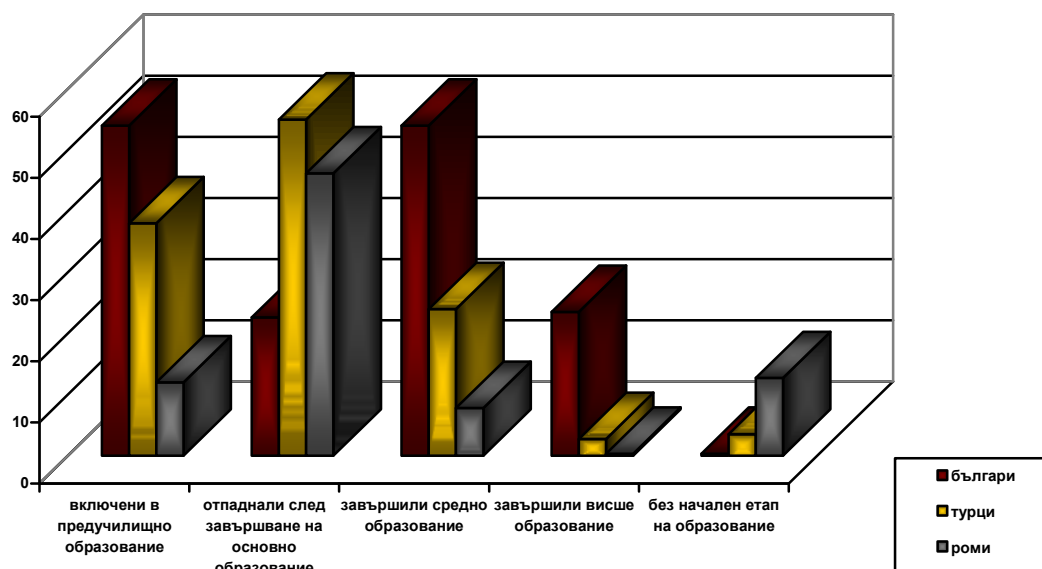
¹⁰ Вж. Education at a glance, OECD, 2002; Efficiency of Resource Allocation in Higher Education Sector in Bulgaria, Final Report, Helsinki Consulting Group, 2004.

¹¹ Вж. Преглед на публичните разходи-Образованието-състояние, проблеми и възможности – МФ, 2004г.

По базисни образователни показатели (грамотност и записваемост) България като цяло е сходна с ЕС. Нивото на заявена грамотност в страната е сравнително високо (98.6% през 2001 г.), което отрежда 37-мо място на страната по този показател сред 202 страни. Участието на населението в образователния процес (Net Enrolment Ratio) също е относително високо, що се отнася до основната степен на образование.

Етнически особености на образователния обхват

Образователните диспропорции имат изявена етническа характеристика и са следствие на различията в ниските образователни и обучителни равнища. По социологически данни¹² обхватът в предучилищно обучение, например за българи е 54%, за турци – 38% и за роми – 12%. Завършили основно образование българи са 22.6%, турци – 55% и роми 46.2%, българите със средно образование са 54%, турците – 24%, а ромите – 7.8% от общия брой на съответните групи.¹³

Показателни са данните за висше образование. Около 23.5% от българите са завършили висши училища спрямо 2.7% от турците, и около 0.2-0.4% за ромите. Обезпокоителен е делът на онези, които нямат дори начален етап на основната степен на образование – при българите той е близо до нулата, при турците – 5.6%, а при ромите – 20.5%. В мнозинството си тези хора са напълно неграмотни. Показателна е и картината на общата неграмотност, която, макар и все още ниска, изглежда расте – от 0.2% за пълнолетното българско население през 3% за турското и към 12% за ромското за 1999 г. Сега тя е съответно 0.3% за българското, 3.5% за турското и 12.7% за ромското.¹⁴ Това увеличение има и полов признак: характерно е най-вече за ромките - мюсюлманки. Голяма част от малцинствените етнически групи в градовете напускат полуграмотни училище преди да са завършили основна степен на образование, а в селата – още след началния етап. Достъпът до средно образование е твърде ограничен и е възможен най-вече за живеещите в по-големи градове. Ромските училища са в обособени квартали и махали, независимо дали става дума за голям град или село, като напоследък силно нараства броят на закривани училища тъкмо в села с преобладаващо ромско население.

¹² <http://www.osi.hu/esp/rei/romaschools.bg.osf/bg/objectives.html>

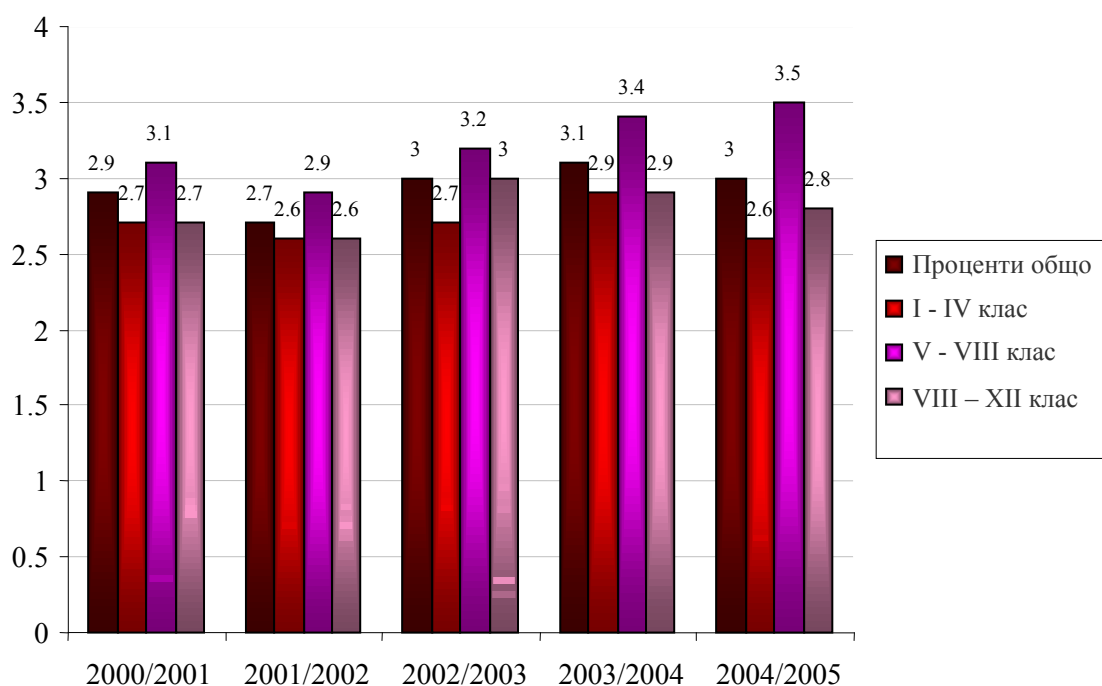
¹³ Общата сума на процентите не е равна на 100%, тъй като става въпрос за процент от съответната етническа група, а не от общия брой на населението. Например фактът, че 54% от българското население е обхванато в предучилищно обучение означава, че останалите 42% от българското население не е обхванато.

¹⁴ *Наблюдение на обществените разходи: образование – държава, проблеми и възможности*, стр. 39.) (<http://www.minfin.government.bg/docs/EDUper cent20reportper cent2020041.pdf>.)

Отпадане от образователната система

Проблемът с преждевременното отпадане от образователната система остава съществен. Най-нисък е делът на отпаднали в началния етап на основната степен на образование. През 2004-2005 година нивата на записване в началния етап на основната образователна степен (1-4 клас) по данни на НСИ достигат 99.7%. Около 2.54% не завършват този етап. Това означава, че проблемът с отпадане на деца от училище съществува още на първото ниво от включването им в образователната система, макар и не толкова силно изразен, както в следващите етапи. Положителна роля за привличането и задържането на децата в училище има и задължителната подготовка преди постъпването в I клас. Очевидно необходима е сериозна подготовка за започване на училище за преодоляване на кризисния момент в първи и втори клас, особено при малцинствените етнически групи преди постъпване в първи клас, с оглед овладяването на книжовния български език, усвояване на социални навици, умения за общуване и др., които да ги поставят на равни стартови позиции с другите деца.

Относителен дял на напусналите по степени на образование

През последните учебни години 2003-2004 и 2004-2005 най-висок е делът на напусналите ученици в класовете между пети и осми клас – над 3%. Нарастването му в последните години е тревожен факт, защото прогимназиалният етап на основната степен е част от задължителното образование. Отчитайки обстоятелството, че най-силният фактор за достъп до трудова заетост е степента на завършено образование, то за този процент отпаднали ученици следва да се разработят и предложат алтернативни програми за продължаване на обучението им, във връзка с осигуряването на възможност за бъдещата им реализация.

От общия брой на отпадналите за учебната 2004-2005 година (19 193 ученици) най-висок е процентът на отпаднали по семейни причини – 6 664 или 34.7%. Високият процент на отпадане от училище по семейни причини се обуславя от различни фактори, по-важните от които са: икономическа нестабилност, изразяваща се в безработица, бедност на семейството и липса на средства за осигуряване на учебници, учебни помагала, тетрадки, дрехи за учениците от семейството, необходимост от работна ръка за осигуряване прехраната на семейството.

Общият брой на отпадналите ученици, поради нежеланието за учене, в т. ч. слаб успех и отсъствия са – 5471, което е 28.5% спрямо 25.7% за предходната година. Причините за това

може да се търсят в: трудности в усвояването на учебното съдържание, вследствие на недобро владеене на българския език; трудности, породени от високия академичен стил на учебниците и учебните помагала; липсата на задълбочена подготовка и мотивация за учене; слабото използване на интерактивни методи и подходи при обучение и прилагане на новите технологии; недостатъчната подготовка на директорите и учителите за работа в изменящата се среда, необходимостта от повишаване на квалификацията им.

Достъп до образование

По отношение на достъпа до образование в рисковите групи попадат предимно децата от малцинствените етнически групи и децата със специални образователни потребности¹⁵. По данни на НСИ за учебната 2005-2006 година това са около 11 875 деца, които учат в 127 специални училища. Броят на децата със специални образователни потребности е висок. В повечето случаи те са институционализирани и остават изолирани от естествената домашна среда. Нормативното осигуряване на интегрирано обучение на деца със специални образователни потребности не е единствено условие за реалното осъществяване на процеса на интеграция. Все още не е създадена подкрепяща среда за гарантиране на равен достъп до образование и качествено образование на тези деца. Положително е, че от учебната 2005-2006 година у нас се обучават и възпитават интегрирано 3 800 деца и ученици със специални образователни потребности, подпомагани от 227 ресурсни учители. Въпреки това все още броят на ресурсните учители е крайно недостатъчен.

Проблемите на достъпа до качествени образователни услуги на децата от ромски произход произтичат от факта, че голяма част от ромските семейства живеят в обособени ромски квартали и децата им посещават местните училища, което е предпоставка за сегрегация.

В България през 2002-2003 година има училища, където от 50 до 100% от децата са роми, обитаващи преобладаващо или чисто ромски села, махали и гета в градовете. Същото се отнася за училищата в селищата, където компактно живеят турци и българи мюсюлмани. Но това се дължи на интензивните и (етнически) неравномерни миграции през последните 10-12 години, а не на сегрегационни нагласи и практики.¹⁶

Приблизително учениците от ромски произход са 10% от общия брой учащи между 6-18 години; между 7-10% от ромските деца в тази възрастова група със сигурност не са обхванати в училище. С изключение на Смолянска и Благоевградска област, където броят им е малък, почти навсякъде учениците от ромски произход са между 10-15% от учащите се в началната образователна степен (I - IV клас), около 10% в основната (IV - VIII) и около 1% от средната (VIII - XII). Най-много, близо 100% ромски училища има в селата на областите Стара Загора, Шумен, Сливен, Пазарджик, София област, а също така и в градовете с големи ромски гета - София, Пловдив, Сливен, Стара Загора.

Трябва да бъде отчетена и съществуващата тенденция родители от ромската етническа група да записват своите здрави деца в специални училища, поради предоставяните там интернатни услуги.

Регионален обхват на образователните услуги

Статистиката отчита и сериозни разлики в достъпа до образование в градските и селските региони. От общия брой на записалите се през учебната 1996-1997 година, децата в селските райони, завършили начално образование, са с около 17% по-малко от децата в градските

¹⁵ Хора „със сензорни, с физически, с множество увреждания, с умствена изостаналост, с обучителни трудности, с езиково-говорни нарушения” (ППЗНП, Допълнителни разпоредби, параграф 3а, т. 2.)

¹⁶ Доклад по проект: Оценка на съществуващите образователни политики и практики за предоставяне на равен достъп до обучение на деца от малцинствата и за разработване на препоръки за устойчиво решение на образователните проблеми на малцинствата, Международен център за изследване на малцинствата и културните взаимодействия: Дочо Михайлов, Антонина Желязкова, 2003 г.

райони. Особено показателен е индексът на завършване на прогимназиалния етап на основното образование, който за 1996 – 2001 г. нараства в градовете с 1.9%, но намалява в селата с 6.7%. Коефициентите на отпадане са с около 50% по-високи в селата, отколкото в градовете, а момчетата отпадат от средното образование много по-често (3.6%) отколкото момичетата (2.3%). Трябва да се има предвид, че над 350 от общо 2 843 общообразователни училища в България през 2001 г. са изцяло ромски и са концентрирани особено в селата около Пазарджик, Стара Загора, Сливен, Ямбол, Пловдив. В много случаи децата се водят формално записани, но не посещават училище. Голяма част от тях не завършват започнатото си основно и средно образование, което не може да се компенсира, поради липсата на система и възможности за ефективно самообразование. В потвърждение на тази тенденция, индексът за човешко развитие (наблюдаван от ПРООН) от 2002 г. отчита, че отдалечените общини и общините с концентрация на малцинствени етнически групи се характеризират с ниска степен на грамотност и записваемост. Недостатъчна е подготвеността на педагогическия персонал и административните звена за работа в интеркултурна среда.

С цел гарантиране на обхвата на учениците в рамките на съществуващата образователна мрежа е необходимо реструктуриране, както и насърчаване на мобилността за подкрепа на сравнително жизнените села и малките градове, деинституционализация на деца със специални образователни потребности и създаване на възможности за социализацията им, подобряване на материално-техническата база, осигуряване на информационна техника, изграждане на архитектурна и психологически адаптирана среда за интегрирано обучение на деца със специални образователни потребности и от малцинствени етнически групи, както и осигуряване на възможности за превоз на ученици, с цел разширяване възможностите на тяхното образователно развитие.

Качество на образованието

Основно и средно образование

Оценка на качеството на основната степен на образование в България може да се търси в резултатите от проведеното международно изследване в областта на математиката и природните науки TIMSS¹⁷, използвано като критерий и от ЮНЕСКО, и залегнало в основата на европейските индикатори за качество на образованието. Информацията за постиженията на учениците в начален и прогимназиален етап на образование по математика и природни науки показва, че традиционно високото ниво на България рязко спада. От водеща сред общо 50-те държави, наблюдавани от изследването - през 1995 г. на девето място по математика и на пето по природни науки, България слиза на 25-о място по математика и 24-о по природни науки през 2003 г. Подобни тенденции отчитат и показанията на изследванията за грамотност, както и тези за възпитаването на предприемачески и граждански умения чрез образователната система – изследвани от PIRLS¹⁸ и PISA¹⁹. На фона на негативните тенденции в качеството на образованието и липсата на изградени умения за адаптация в реалния живот у младите, от особена важност е необходимостта от изграждане на ефективна и работеща стандартизирана система за външно оценяване на знанията и уменията на учениците.

Важна предпоставка за повишаване качеството на училищното обучение е подобряване процеса на преподаване. Действащата в момента система за повишаване квалификацията на

---

¹⁷ TIMSS 2003 International Mathematics Report *Findings From IEA's Trends in International Mathematics and Science Study at the Fourth and Eighth Grades* Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Gonzalez, E.J., & Chrostowski, S.J. (2004), Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College, и TIMSS 2003 International Science Report *Findings From IEA's Trends in International Mathematics and Science Study at the Fourth and Eighth Grades*, Martin, M.O., Mullis, I.V.S., Gonzalez, E.J., & Chrostowski, S.J. (2004), Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.

¹⁸ PIRLS 2001 International Report: IEA's Study of Reading Literacy Achievement in Primary Schools, Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Gonzalez, E.J., & Kennedy, A.M. (2003), Chestnut Hill, MA: Boston College.

¹⁹ PISA 2003 Assessment Framework: Mathematics, Reading, Science and Problem Solving Knowledge and Skills - Publications 2003

учителите се нуждае от значително усъвършенстване, което да доведе до мотивирането им за участие в квалификационни курсове за придобиване на по-висока професионално-квалификационна степен. Малката разлика в заплащането за придобити професионално-квалификационни степени демотивира учителите да повишават квалификацията си. Като цяло квалификацията на учителите е изостанала значително от изискванията на пазара на труда, новите технологии и методи на преподаване.

Не съществува систематизирана процедура, според която училищата да правят оценка на ефективността на учебния процес. Училищните ръководства нямат опит в разработване на планове на отделните училища, с цел ефективно използване на човешките и материалните ресурси. Не е разработена система за самооценяване и самостоятелно планиране на дейността на училищата, която да отговаря на българските условия и на европейските стандарти. Това предопределя въвеждането на системи за вътрешно и външно оценяване на труда на учители, директори и експерти по ясни показатели, както и необходимостта от изграждане на ефективна стандартизирана система за вътрешно и външно оценяване на знанията и уменията на учениците. Във връзка с това е очевидна необходимостта от подготовка на училищните ръководства да разработват и прилагат системи и процедури за вътрешно оценяване на качеството на учебния процес.

Висше образование и научно – изследователска дейност

Българските висши училища се ползват от академична автономия, гарантирана от Закона за висшето образование.²⁰ В страната функционират 51 висши училища²¹, като качеството на обучение и преподаване в отделните институции е на различно ниво. Специалностите са разпределени неравномерно в отделните области на висшето образование: икономика, право, обществено-хуманитарни науки (над 60% от броя студентите в страната); природонаучни, медицински и инженерно-технически дисциплини (около 20%). Посоченото разпределение не съответства на търсенето на работна сила на пазара на труда, където се забелязва сериозен недостиг на добре обучени специалисти в сфери като информационните и комуникационните технологии и строителното инженерство.

Диспропорцията се дължи на слабите връзки на висшите училища с бизнеса и обществената практика, които са най-верният ориентир за адекватността на провежданото обучение. Държавните институции за висше образование разчитат на гарантирана ежегодна субсидия и не демонстрират достатъчна гъвкавост и желание за реформа на традиционните учебни планове и програми. Като съпътстващ проблем могат да бъдат посочени застаряващият академичен състав и липсата на адекватна мотивация за млади и перспективни учени и преподаватели, които да развият потенциала на българските висши училища. Липсват условия за провеждане на ефективни студентски стажове в предприятията. В България пазарът на интелектуалния труд все още е слабо развит. Няма действащ механизъм за наблюдение върху образователните потребности на пазара на труда. Резонната критика от страна на работодателите, спрямо качеството на образованието и обучението в българските висши училища, не е подкрепена от активни действия (идентифициране на нуждите на пазара на труда, предложения за промени в учебните планове и програми, организиране на стажове и практики, участие в изпитни комисии, ранен подбор на млади специалисти и др.).

---

²⁰ ДВ, бр. 112/27.12.1995 г.

²¹ По данни от Регистъра на висшите училища в Република България; Министерство на образованието и науката

Карта 6 –Разпределение на висшите училища по области

Изграждането на икономика, основана на знанието, налага сериозна интервенция в развитието на научноизследователския сектор, насочен към преодоляване на съществуващите проблеми и засилване на връзките му с бизнеса. За научноизследователския сектор понастоящем се отделя едва 0.47% от БВП при 1.9% средно за ЕС-25 и 1.95% за ЕС-15. Източниците за неговото финансиране са най-вече: 71% от държавата; 20% от бизнеса и около 9% от други източници (проекти, патенти и т.н.). В това отношение България е близка единствено до Португалия (съответно с 69.7% от държавния бюджет; 21.3% от бизнеса и 9% от други); и съществено се отличава от Швеция – 24.5% от държавата; 67.7% от бизнеса; 7.7% от други, и спрямо Гърция – 48.7% от държавата; 24.2% от бизнеса и 27.1 % от други източници).²² Ниският БВП в абсолютни стойности прави тези проценти още по-показателни, ако се отнесат към финансиране на всички образователни равнища. По правило те са от пет до двадесет пъти по-малки от стойностите за издръжка на ученик и студент в страните на ЕС. Това засяга най-вече образованите в нови информационни и комуникационни технологии, хранително-вкусова промишленост, машиностроене, където до 1989 г. страната има добри конкурентни позиции. По тази причина в България трудно се задържат млади хора с високо образование и научни степени и поради това бързо намалява общият брой изследователи – от 31 704 през 1990 г. до 16 671 през 2002 г.

С подписването на Болонската декларация през 1999 г., България се включи в процеса за изграждане на европейското пространство за висше образование. В изпълнение на поетите ангажименти бяха въведени образователно-квалификационните степени „бакалавър” и „магистър” и образователно-научната степен „доктор”. Въведена бе и система за натрупване и трансфер на кредити. Тя представлява ключов фактор за насърчаване, както на академичната, така и на трудовата мобилност. Нормативната база, регулираща сферата на

²² Reviews of National Policies for Education: Bulgaria – Science, Research and Technology, OECD, 2005

науката и приложните изследвания, се нуждае от сериозна промяна, насочена към мотивиране на младите хора да развиват научна кариера, чрез създаване на условия за индивидуално и професионално израстване, осигуряване на среда за обмен на специалисти и засилено взаимодействие с бизнеса, изграждане на механизми за подбор и привличане на способни студенти, завършващи магистратура, към докторантура, научна и иновационна дейност; развитие на нови видове докторантури, основани на връзката „наука – бизнес”, обособяване на професионални и изследователски докторантури. Усилия трябва да бъдат положени и в посока към подобряване на научния и иновативния потенциал в университетите и в научните организации чрез увеличаване на разходите за научноизследователска и развойна дейност, прилагане на механизми за мобилност на научните работници. По-пълно трябва да бъде използван потенциалът на научните организации за привличане на утвърдени учени от национално и международно ниво.

Е-образование и чуждоезиково обучение в образователния процес

През 2006 г. за първи път се отбелязва чувствително подобрение по отношение на една от най-критикуваните области във всички доклади е-България от 2002 до 2005 г. – е-образованието.²³ Това понятие обхваща осигуреността с компютри, достъпа до интернет в училищата и университетите, присъствието им в веб-пространството, употребата на ИКТ от учениците и студентите и използването на новите технологии в ученето през целия живот. Въпреки отчетения напредък, налице са значителни трудности при въвеждането на ИКТ в по-отдалечените селски райони. Проблемите са свързани с липсата на изградена инфраструктура и трудности при привличане на квалифицирани преподаватели по ИКТ и чужди езици като тази тенденция няма регионален обхват, а е характерна за цялата страна.

През април 2006 г. Министерският съвет на Република България одобри актуализиран вариант на Националната стратегия за въвеждане на ИКТ в българските училища. Основни компоненти на Стратегията са компютъризацията на училищата, интернет свързаността, обучението на учители и електронното съдържание. Към 2006 г. българските училища разполагат с около 50 000 компютъра (средно 16 компютъра в 1 училище, минимален брой компютри за 1 училище – 4). Данните показват, че 80% от учениците над 10 клас и 84.9% от учениците над 15 години ползват интернет, а около 24% ползват английски в работен режим. По данни на годишния доклад е-България към месец юни 2006 г. съотношението ученик/компютър в българските училища е средно 19 ученика на 1 компютър, като целта е до края на 2007 г. това съотношение да стигне 10/12:1.²⁴

В Националната стратегия се предвижда към 2007 г. повечето училища да имат високоскоростна интернет връзка. Тази цел е отдавна реализирана в Чехия, Словакия и Унгария, където над 80% от всички училища имат интернет, а с високоскоростна връзка са над 1/4 от тях. В една от най-развитите в това отношение страни на ЕС например, Холандия, това е достъпно за 95% от училищата и 63% от домакинствата, а владеенето на английски – е факт за 98% от завършващите средно образование.²⁵

Въпреки проведените обучения на учители и конкурси за разработване на електронно съдържание, най-рисковият фактор за бъдещото развитие в тази област остават квалификацията и подготвеността на учителите да използват интегрирано новите ИКТ в процеса на обучение. Освен в часовете по информатика компютрите все още се използват

²³ Годишният доклад е-България 2006 г. се изготвя от Фондация „Приложни изследвания и комуникации” в сътрудничество с Държавната агенция за информационни технологии и съобщения, Витоша Рисърч и Центъра за изследване на демокрацията и предлага цялостен анализ на развитието в областта на информационното общество в България.

²⁴ По данни на дирекция „Информационни и комуникационни технологии в образованието” – Министерство на образованието и науката

²⁵ Вж. Национална стратегия за въвеждане на ИКТ в българските училища; Министерство на образованието и науката и Министерство на транспорта и съобщенията

твърде слабо при преподаването на други предмети. Ниски са нивата на компетентности и мотивация за приложението на ИКТ от директорите в процесите на управление на училището.

Като цяло наличната компютърна техника за обучение на студенти и за работа на преподавателите във висшите училища се увеличава всяка година средно с около един компютър на 100 души редовни студенти. Практически над 80% от наличните компютри са свързани в интернет, използват се различни форми на дистанционно обучение и подпомагане на присъствените часове чрез новите ИКТ, мултимедия и специализиран уеб-интерфейс.

През последните години чуждоезиковото обучение все повече навлиза в началния етап на основното образование. По данни на НСИ за учебната 2004-2005 година относителният дял на децата в общообразователните училища, изучаващи чужди езици в началните класове (I-IV клас), е 66.6%, или със 17.0 пункта по-висок от предходната учебна година, а за средното образование като цяло – 87.3%, увеличение със 17.4 процентна пункта. При среден брой изучавани езици 1.3 в основното и 1.6 в средното образование за ЕС, броят на изучаваните чужди езици от ученик у нас са регистрирани съответно като 1.1 в основното и 1.8 в средното образование, което демонстрира съизмеримост с европейското равнище. Най-голям е интересът към английския език, който се изучава от 74.7% от изучаващите чужди езици. Едновременно с това трябва да се отбележи, че се наблюдава недостиг на правоспособни преподаватели по чужди езици. Това е едно предизвикателство, по което в бъдеще е необходимо да се вземат съответните мерки.

Учене през целия живот, професионално образование и обучение

Ученето през целия живот е процес, насърчаващ личностната реализация, социалното включване и пригодността за заетост на работната сила. Придобиването и повишаването на квалификацията, необходима за активно и устойчиво присъствие в обществото на знанието, са непосредствен резултат от участието в различни форми на учене през целия живот. Тяхното развитие през последните години намери подкрепа в множество стратегически документи като Националната стратегия за демографско развитие на Република България (2006–2020 г.), Националната програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006-2015 г.), Националната стратегия за продължаващото професионално образование (2005-2010 г.), Стратегията за обучение на възрастни и др. Изброените документи, както и подложената на обсъждане в момента Стратегия за развитие на висшето образование ще се обединят в интегрираната Национална стратегия за ученето през целия живот, която е в процес на подготовка

Ученето през целия живот и професионалното образование и обучение са от ключово значение за подготовката на квалифицирани кадри, от които икономиката на България започва да изпитва все по-остра нужда. Професионалното ориентиране е съществен и задължителен компонент на ученето през целия живот. Основните проблеми в тази област са свързани с липсата на единна национална система за професионално ориентиране, вкл. на ранно професионално ориентиране, слабата координация между дейностите и доставчиците, недостатъчният персонал, ангажиран с тези дейности. Все още много слабо е застъпено дистанционното обучение, което дава възможност за учене през целия живот без откъсване от местоработата и местоживеенето.

Реформата в образованието и професионалното обучение следва да бъде насочена към сферата на заетостта, да отговаря на изискванията и темповете на изменящия се пазар на труда, да бъде ангажирана със създаване на нови възможности за населението за учене през целия живот.

Участието на населението в ученето през целия живот като цяло в България е значително по-ниско в сравнение със страните от ЕС. По данни на Евростат общият брой на лицата на възраст 25-64 години, участващи във форми на учене през целия живот е едва 1.3% - в сравнение със средното за ЕС - 10.2%.

Важен инструмент за преодоляване на изоставането на населението в професионално отношение е развитието на мрежата от центрове за професионално обучение. Такива центрове са създадени в различни региони на страната и отговарят на изискванията за професионално обучение и даване на професионална квалификация. Броят на центрoвете за професионално обучение към м. февруари 2007 г. достига до 410. Към тези центрове като самостоятелни функционират още 197 учебни звена.

Карта 7 – Центрове за професионално обучение по области

Въпреки че нараства финансирането на образователните дейности, като се увеличава относителният дял на средствата, отделени от държавния бюджет, все още той е далеч от равнищата му в страните от ЕС и спрямо началото на пазарния преход.²⁶ Това, от своя страна, води до невъзможност от обновяване на материалната база в училищата. Тя е в незадоволително състояние и не позволява обучение и професионална подготовка с прилагане на съвременни технологии на преподаване и усвояване на знания. Също така има негативно влияние върху цялостната подготовка на учащите, която все още не е съобразена с изискванията на модерните производствени технологии и организация на производството.

²⁶ През 2007 г. за образование са отделени 4.2% от БВП. За сравнение, през 2003-2004 г. за образование са били отделени 4.17% от БВП, през 2002-2003 г. – 3.9%, докато през 1992-1993 г. – 5.4%. Източник: България – Въпроси на публичните финанси и разходи и насоки за реформа, Световна банка, София 2002, с.103;

Бъдещо развитие на образованието и обучението в България

Новата икономика, основана на знанието, в контекста на Лисабонската стратегия, определя насоките за бъдещото развитие на образованието и обучението в страната. Използването на ИКТ, на чужди езици, техническият достъп до световната мрежа са предпоставки за изграждането на училището на 21-ви век, което предоставя качествено съвременно образование и обучение. Училището на 21-ви век отразява стратегическите цели за изграждане на средищни училища, които предоставят висококачествени и комплексни образователни услуги с осигуряване на мерки за подобряване на достъпа. Най-рисковият фактор за развитие в тази област остават мотивацията, квалификацията и подготвеността на учителите, включително в посока на интегрирано използване на новите ИКТ в процеса на обучение. Ефектът от компютъризацията на училищата може да се измери в повишаването с 2-3% на общата достъпност на учениците до компютри и интернет.

Анализът показва, че голяма част от проблемите в българското образование са свързани с осигуряване на равен достъп до образование на всички етапи. В това отношение е необходимо в бъдеще усилията да се насочат към създаване на условия за обхващането на всички деца в учебния процес, тъй като българската икономика в рамките на ЕС поставя високи изисквания към работната сила. В средното образование акцентът трябва да бъде поставен върху изучаването на чужди езици, компютърната грамотност, работата в екип и ранното професионално ориентиране, което същевременно ще осигури по-успешна реализация на пазара на труда и по-добра подготовка на входа на висшето образование.

Цялостно нова концепция е нужна за целите на новата българска икономика и в сферата на професионалното и продължаващото образование. Бързото развитие на технологиите, глобализацията на финансовите и стоковите пазари, необходимостта от непрекъснато продуктово обновление, съвременните демографски тенденции - всичко това изисква гъвкави и ефективни методи за професионално обучение, при това не само първоначално, а постоянно, за всички работещи на всички нива.

Висшето образование и научноизследователският сектор се нуждаят от сериозна реформа, насочена към: 1) подготовка на кадрите, необходими за развитието на българската икономика, и 2) поддържане на ниво на конкурентоспособност на българските висши училища и научни организации, които да се превърнат в привлекателно място за младите хора. Постигането на целите е свързано с определяне на нуждите на пазара на труда и адаптиране и осъвременяване на учебните планове и програми, създаване на необходимите условия, в това число и законодателни промени, за привличане на млади специалисти и учени и подпомагане на научноизследователската дейност във висшите училища.

Научноприложните изследвания, насочени към разработването на нови продукти, техники и технологии, изискват креативно мислене, аналитични способности и обучение през целия живот. Това налага качествено реформиране на образователната система, която да дава на младите хора необходимите знания и умения, както и да развива творческото и критичното мислене още в училище.

1. 5. СОЦИАЛНО ВКЛЮЧВАНЕ

Риск от бедност и социално изключване

В последните няколко години България постигна напредък в решаване проблемите на бедността и социалното изключване чрез прилагането на нов модел в социалната политика, а именно - обвързване на социалната политика с останалите държавни политики, което допринесе за преход от пасивна към активна социална закрила, с цел създаване на човешки, физически и социален капитал, включително и активно включване на уязвимите групи за повишаване на собственото им социално благосъстояние; фокусиране не върху последствията, а върху причините, поразяващи негативните тенденции в обществото, най-

вече бедността и социалното изключване и други. Основните проблеми, пред които са изправени уязвимите групи в българското общество са: ограниченият достъп до пазара на труда и до ресурсите на обществото, невъзможността за преодоляване на бедността, пречките пред реализирането на гарантирани от закона права и пред ползването на основни услуги. Мерките, насочени към социална закрила и социално включване, са интегрирани и са част от общата държавна политика. Реализират се чрез специфични стратегии и програми във всички области на социалната политика. Специален акцент се поставя върху здравеопазването и достъпа до здравни и социални услуги; деинституционализацията; закрилата на децата, като форма на превенция на риска от социално изключване; интеграцията на уязвими групи в обществото. Общият стратегически подход за реализиране на политиките е заложен в Националния доклад по стратегиите за социална закрила и социално включване на Република България за периода 2006-2008 г. и намира израз в Националния план за действие по социално включване.

Макроикономическата стабилност, икономическият растеж, нарастването на заетостта и целенасочената система за социална защита се оказаха основните фактори, благодарение на които България успя да постигне съществен напредък при намаляването на бедността. През 2006 г. бе отчетено рекордно ниско равнище на бедност за целия период от 1995 г., когато от 16.5% равнището на бедност достигна до 13.9% (15.7% за жените и 11.8% за мъжете). Въпреки намалението за страната като цяло, равнището на бедност за някои от групите в обществото остава по-висок. Това се дължи, от една страна, на нарушената връзка с пазара на труда - безработица, нерегулярна заетост, ниски трудови доходи, недостатъчна квалификация, но и на обективни фактори като възраст, наличие на трайни увреждания, състав, численост и структура на домакинството и т.н.

Така, като групи, за които рискът от бедност е особено висок, трябва да бъдат посочени:

- децата и най-вече децата със самотен родител и децата в многодетни домакинства. През 2006 г., равнището на бедност за децата до 15 години е 15.1%, при средно за групата 16-64 години от 12.3%. Наред с това, близо едно от всеки три деца със самотен родител (31.1%) живее в бедно домакинство. Рискът от бедност е особено силен и за многодетните семейства – 28.6% от домакинствата с три и повече деца живеят в бедност и този риск допълнително се засилва за децата от уязвимите малцинствени етнически групи, в частност ромската и турската.
- безработните - от всички лица по признак статус на пазара на труда, безработните се очертават като най-уязвимата група. През 2006 г. равнището на бедност сред тях е било 35.8%, съответно 37.4% за мъжете и 34.4% за жените.
- самотните възрастни - високата възраст, в съчетание с неблагоприятната семейна ситуация, е силен фактор, пораждащ бедност. През 2006 г. под прага на бедността са били 18.0% от лицата над 65 години, като дялът им нараства до 37.0% за самотно живеещите сред тях. Най-възрастните са по-силно засегнати, като през 2005 г. един от всеки четири лица над 75 години (23%) и един от всеки двама (50%) самотно живеещи над тази възраст, е бил беден. Възрастните самотни жени са много по-уязвими от мъжете, доколкото рискът от бедност за тях е бил 55% при 30% за мъжете (2005 г.). По тези показатели самотните възрастни жени формират специфична уязвима група от гледна точка на повишен риск от бедност.
- хората с увреждания - по данни на НОИ хората с увреждания за 2006 г. са 840 000. Според Световната банка средната база за измерване на бедността показва изключително ниски нива за групите на хората с увреждания - под „абсолютния праг“ са над 90% от хората с увреждания.²⁷ Независимо от факта, че през 2006 г., след приемането на Закона за интеграция на хората с увреждания, значително по-голям

²⁷ Disability Issues Trends and Recommendations for the World Bank. Robert L. Metts, Ph. D. – 02.2000; World Bank 1999 Bulgaria: Poverty During the Transition, Washington; World Bank Security 2001 – SP Discussion Paper 9918 World Bank, Washington.

брой хора с увреждания получиха право на добавки за социална интеграция и в резултат от това предоставените средства от държавния бюджет се увеличиха с 65.1%, не се постигна траен резултат за преодоляване на социалната изолация на тази група.

Достъп до услуги

Равният достъп до основни услуги за уязвимите групи е решаващ за тяхното ефективно социално включване и участие в живота на обществото. Осигуряването на равен достъп до услуги несъмнено е едно от основните предизвикателства в борбата със социалното изключване в България, като неговият ефект и устойчивост се засилват, когато техният подход е индивидуален и крайната цел е интеграция на пазара на труда. В тази връзка в България се изпълняват редица мерки, които макар че се нуждаят от концентрация на повече ресурси, могат да бъдат приети като успешни. Пример за това са мерките за: развитие на социални услуги в общността за подкрепа на децата и техните семейства, както и за подкрепа на хората с увреждания и възрастните хора; осигуряване на равен достъп до образование – интегриране на деца със специални образователни потребности в общообразователна среда и подпомагане на тяхното обучение и за намаляване на броя на отпадащите ученици от училище; адаптиране на средата към нуждите на хората с увреждания и осигуряването на достъпен транспорт; създаване на адаптирани и защитени работни места; квалификация и преквалификация и други.

Независимо от постигнатите резултати, проблеми съществуват. В образованието е необходимо разширяване на обхвата на мерките, насочени специално към децата от групи в неравностойно положение. Реформата в системата на помощните училища все още не е проведена до край. В адаптирането на транспорта не се наблюдава активно участие на общините. Друго предизвикателство в областта на услугите, което изисква концентрация на голям финансов ресурс, е осигуряването на достъп до подходящо жилищно настаняване и най-вече за социално слаби семейства и най-уязвимите семейства от ромски произход. В тази връзка са предприети и специални мерки за осигуряване с жилища на ромската малцинствена етническа група и семействата с ниски доходи. Изпълнява се дългосрочна Национална програма за подобряване жилищните условия на ромите. Цялостното ѝ изпълнение ще доведе до трайно решаване на жилищните им проблеми.

Специфична група сред услугите е групата на *социалните услуги*, които са с огромно значение за преодоляване на социалната изолация. Тази група услуги, и в частност услугите в общността, с оглед възможността за тяхното предлагане по гъвкав и разнообразен начин допринасят във всички области за интеграция на уязвимите групи – заетост, образование, премахване на дискриминацията, здравеопазване, жилища и други. Те са и един от основните двигатели на социалното предприемачество в България.

Към края на 2006 г., на територията на страната функционират общо 204 специализирани институции за предоставяне на социални услуги за деца и възрастни. За периода 2003 – юни 2006 г. броят на специализираните институции започва да намалява, като при домовете за деца и младежи с умствена изостаналост намаляването е по-чувствително. В резултат от засиления контрол по спазването на стандартите и критериите за предоставяне на социални услуги в периода 2003–2006 г. са закрити 7 специализирани институции за възрастни и 20 специализирани институции за деца, по данни на ДАЗД. Намален е капацитетът на 8 специализирани институции. В периода 2003–2006 г. в нови сгради са преместени 9 специализирани институции.

Особено внимание в политиката по социални услуги се отделя на деинституционализацията. Развитието на социални услуги в общността ясно показва, че те са основното средство за постигане на реална деинституционализация. През 2003 г. разкритите социални услуги в общността са 40, към м. юни 2006 г. - 112, а в края на 2006 г. са нараснали на 158.

Вече функционират: 56 дневни центъра за деца и възрастни с увреждания, 15 дневни центъра за стари хора, 29 центъра за социална рехабилитация и интеграция, 4 приюта за безнадзорни

деца и 31 защитени жилища за хора с ментални увреждания, 9 центъра за обществена подкрепа, 8 звена “Майка и бебе” и 6 дневни центъра за деца на улицата, които се финансират от държавния бюджет.

Анализът на изпълнението на Плана за намаляване броя на децата, отглеждани в специализирани институции в Република България 2003-2005 г., показва, че за целия период на действие на плана броят на децата, настанени в специализирани институции, е намалял с 18.3%. Намаляването на броя на децата, настанени в специализирани институции, се дължи на развитата и действаща система за закрила на детето.

Недостатъчно развитата мрежа от алтернативни социални услуги за хората с ментални увреждания е причина за по-бавния процес на реинтегриране на тези хора в общността. Все още са недостатъчни усилията за включване в трудовия процес на тази група хора, като реална възможност за тяхната социална интеграция. В последните няколко години протича процес на закриване, преместване и намаляване на капацитета на специализираните институции, реализиране на проекти и програми на неправителствени организации и обучение на персонала. Бюджетът за финансиране на социалните услуги, в делегирани от държавата дейности, беше увеличен с 18.5% през 2006 г., което позволи подобряване качеството на предоставяните услуги. Въпреки това все още не са развити всички възможности за подкрепа чрез социална, обучителна и трудотерапевтична рехабилитация, която да доведе до интеграция на пазара на труда, социално включване и подобро качество на живот на настанените в специализираните институции и ползващите социални услуги в общността.

Постигането на по-високо качество на социалните услуги се извършва в няколко основни направления: подобряване на качеството на грижа и условията на живот в специализираните институции, тяхното реструктуриране и реформиране, както и развиване на алтернативни социални услуги, с цел стимулиране на процесите на деинституционализация. Приоритизирането на тези процеси се налага от доказаната необходимост от реформа в областта на социалните услуги и тяхното ориентиране към действителните потребности и специфични възможности на потребителите, с оглед създаване на условия за тяхното социално включване.

Независимо че цялостната политика за развитие на качествени социални услуги в общността, с цел деинституционализация, дава положителни резултати все още са налице редица предизвикателства, препятстващи по-бързия ход на реформата и които следва да се адресират към:

- налагане на координиран подход при провеждането на тази политика;
- създаване и налагане на интегриран модел за предоставяне на услуги на местно ниво;
- повишаване капацитета и мотивацията на специалистите, работещи в тази област;
- подобряване на географското разпределение на услугите, с цел съответствие с идентифицираните потребности;
- повишаване на капацитета на контролните органи с оглед нарастващия брой на услугите и доставчиците;
- подобряване на хоризонталната и вертикалната координация;
- активизиране на публично-частните партньорства.

Общността и гражданското общество и ролята им в социалната интеграция

Особено внимание в политиката по социални услуги се отделя на ролята на общността като алтернатива на институционализацията. Положителен е и фактът, че се увеличава броят на частните доставчици на социални услуги, вписани в регистъра на АСП (към 31.12.2006 г. – 867). В тази връзка бяха засилени мерките за насърчаване участието на неправителствените

организации в прякото предоставяне на услуги на хората в неравностойно положение, както и за насърчаване на партньорството им с държавата и общините.

По-широкото навлизане на гражданския сектор в сферата на социалните услуги стартира с редица законодателни инициативи, чрез които се създадоха предпоставки за развиване на разнообразни социални услуги, ориентирани към конкретните потребности на отделната личност или групи, които поради различни ограничения не са в състояние да водят самостоятелен и пълноценен начин на живот.

Изхождайки от разбирането, че социалното включване е процес, който зависи, както от институциите, отговорни за уязвимите членове на обществото, така и от самите тях и гражданското общество, при разработване на нормативната уредба, регламентираща предоставянето на социални услуги, се създадоха условия за широко участие на граждански структури в процеса на консултации и вземане на решения и в прилагането на политиката. В процесите са привлечени неправителствени организации и сдружения, институции, социално-икономически партньори, доставчици на услуги и експерти в сферата. В резултат от това се създадоха някои успешни модели за взаимодействие между държавата и неправителствения сектор, което доказва, че това е правилен начин за увеличаване на техния капацитет за въздействие. Добрите практики са все още крайно недостатъчни, реализират се в по-големите градове на страната и териториалното им разпределение е неравномерно, съобразно общностните потребности.

Реализирането на мерките е възпрепятствано и от слабото развитие на партньорства и мрежи за социално предприемачество в сферата на социалните услуги и социалната икономика като цяло и слабата информираност на обществото за проблемите на хората в неравностойно положение.

Възможността доставчици на социални услуги да бъдат неправителствени организации, физически и юридически лица, регистрирани в съответствие със законодателството, се оказва сериозно предизвикателство по отношение на техния капацитет, свързан с наличието на квалифицирани и подготвени кадри и устойчивостта на тяхната дейност. Чрез дейностите, реализирани от доставчиците, се осигурява пълноценна подкрепа и създаване на умения за самостоятелност, в рамките на съществуващите ограничения на нуждаещите се лица в среда, близка до семейната.

Въпреки законодателните възможности, произтичащи от Закона за социално подпомагане и Закона за интеграция на хората с увреждания, за социалното включване и интеграция на хората с увреждания, на ромското население и продължително безработните лица, обект на социално подпомагане, голяма част от тях са поставени в „сивата област” между пазара на труда и социалната политика. Тези уязвими групи все още се нуждаят от индивидуален подход за повишаване на мотивацията и подобряване на качествените характеристики на труда им, както и от диференцирани и целенасочени действия за разширяване на възможностите им за независим и самостоятелен живот.

Здравен статус на населението и достъп до здравни услуги

Наред със социалните услуги, огромно значение за преодоляване на социалната изолация имат здравните. Нещо повече, улесненият достъп до здравни услуги и превенцията, чрез положителния си ефект върху здравния статус на населението имат широк ефект върху цялото общество и икономиката.

Налице са съществени различия между здравния статус и достъпа до здравеопазване между България и ЕС. На първо място, това са показателите, свързани със средната продължителност на живота и смъртността. Така например, средната продължителност на живота в България (2002–2004 г.) е 72.4 години (68.9 за мъжете и 76 за жените) и в сравнение със страните от ЕС е с 6.0 години по-ниска при мъжете и със 7.3 години при жените. Не по-добра е картината при сравнението по показателите за смъртност. Детската и майчината

смъртност през последните 15 години, макар да бележат тенденция към намаляване, не променят незавидната ни позиция спрямо централноевропейските страни. Достигнатото през 2004 г. равнище от 11.6‰ на детска смъртност е значително по-високо от страните на ЕС.

Друга важна група показатели, характеризиращи здравния статус на населението, са свързани с честотата и структурата на регистрираните заболявания. Статистиката показва, че 72–75% от всички регистрирани случаи на заболявания в страната през последните години се дължат на болестите на дихателната система, следвани от болестите на нервната система и сетивните органи, болестите на органите на кръвообращението, травмите и отравянията и болестите на кожата и подкожната тъкан. Тенденцията на заболяемостта от злокачествени новообразувания в България е сходна с наблюдаваното в другите европейски страни.

Броят на лицата, признати за хора с увреждания, също е от индикаторите за здравното състояние на нацията и оказва съществено влияние върху пазара на труда и производителността на труда. Трайната неработоспособност в страната нараства значително в сравнение с 1995 г. В сравнение с 2004 г. (20.2‰) първичното трайно увреждане намалява през 2005 г. и достига 17.5‰ при лицата над 16 години и 4‰ при децата до 16 години. Статистиката показва че през 2005 г. броят на лицата, признати за хора с увреждане са 115 178²⁸. Основните причини за увреждане при възрастните за 2005 г. са: болести на органите на кръвообращението (42.6%); болести на костно-мускулната система и на съединителната тъкан (12.8%), новообразувания (11.2%) и болести на ендокринните жлези, на храненето и обмяната (8.7%).

Общото влошаване на здравния статус на населението е съпроводено и с някои особености, поставящи групи от него в по-неблагоприятна позиция. Такива групи са хората, живеещи на село, в някои крайни райони на страната и най-вече на хората от ромската малцинствена общност. Според проучване по проект на програма ФАР BG 0006.08 – „Осигуряване на достъп до здравеопазването за малцинствата”, насочено към измерване на обективния здравен статус на ромите, е видно, че болен човек има в приблизително 80% от посетените ромски домакинства в 10 града с компактно ромско население. В една четвърт от посетените домакинства е регистриран човек със значителна степен на трайно увреждане (загубена трудоспособност - от 50% и повече). Проучването посочва, че ромските жени и деца в България са специална рискова група по отношение на здравния статус.

Силният срив в доходите на голяма част от населението и изпадането им под прага на бедността доведе до влошаване на здравното състояние на тази група поради непълноценно хранене, лоши битови условия, намаляване на достъпа до информация и знания, а така също и констатираното намаляване на възможностите за получаване на необходимата медицинска помощ. Представителите на тази група от хора в своето мнозинство попадат и в групите на дългосрочно безработните, с ниско образование и без квалификации и т.н.

Друг важен фактор за влошеното здраве на нацията е нездравословният начин на живот. Тук комбинацията от детерминанти е значителна, но всички те водят до увеличаване риска от редица заболявания, а от там и пряко, негативно въздействие върху тяхната трудоспособност.

Относителният дял на умиранията, дължащи се на тютюнопушенето, представляват 10% от всички умирания общо и при двата пола. Във възрастовата група на 35-69 годишните ролята на тютюнопушенето е особено добре подчертана. При мъжете на тютюнопушенето се дължат 32% от всички умирания, 48% от умиранията при злокачествените новообразувания, 94% от рака на белия дроб, 78% от хроничните обструктивни белодробни болести, 69% от други злокачествени новообразувания на горните дихателни пътища и хранопровода, 31% от болестите на органите на кръвообращението и т.н.

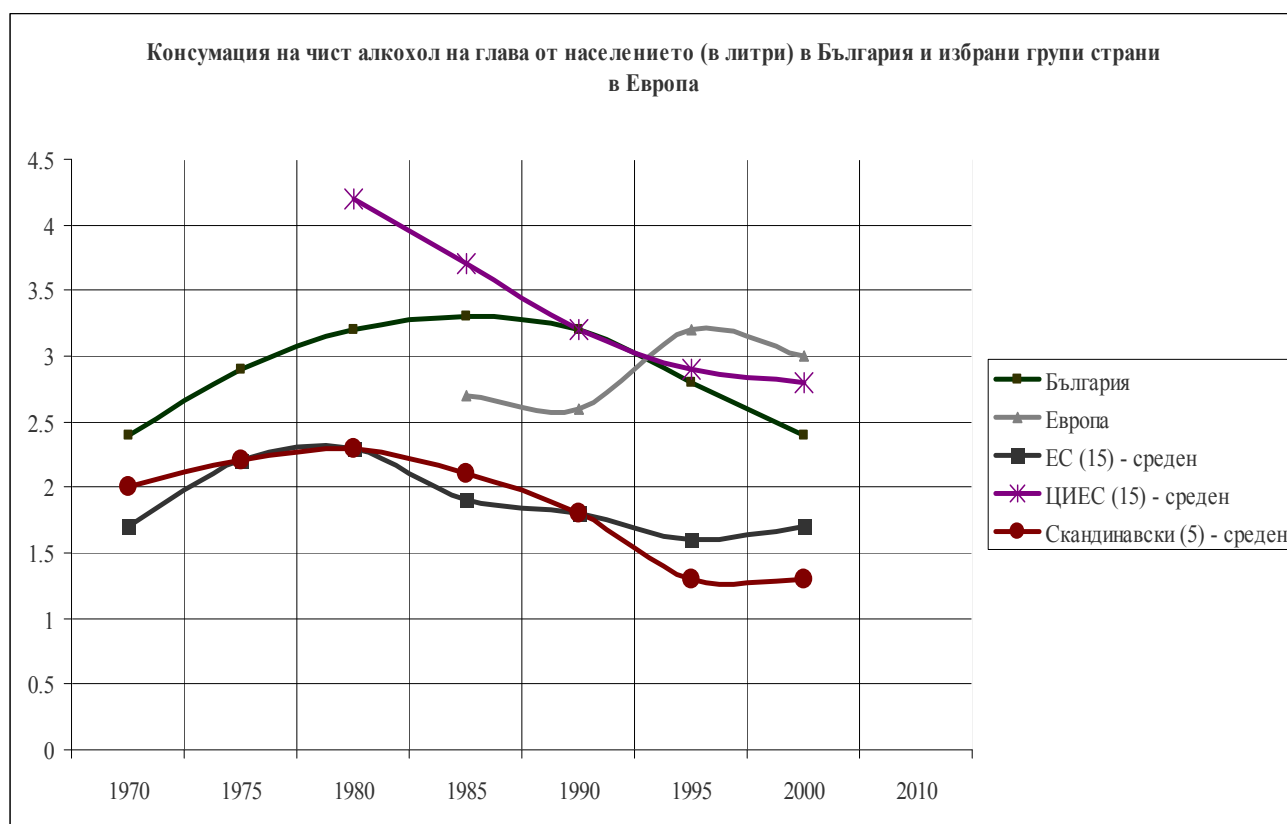
²⁸ Източник: Министерство на здравеопазването – Национален център по здравна информация

Умирения, дължащи се на тютюнопушенето, по пол и възраст в България за периода 1975-2005г.

Възраст	Мъже	Жени	Общо
35-69 г.	226 710	12 595	239 305
70 г. +	76 339	11 960	88 299
Общо	303 049	24 555	327 604

Рязко увеличеното разпространение и интензивност на тютюнопушенето сред българското мъжко население за възрастовата група 35-69 години през последните 3-4 десетилетия, обуслови повишения относителен дял на смъртните случаи, дължащи се на тази вредна привичка.

По данни на СЗО, в сравнение с някои групи европейски страни, консумацията на алкохол на глава от населението в България от 1970 г. насам е над средната за скандинавските страни и страните от ЕС, но след 1993 г. е под средната за Европа.

Източник: HFA, 2004 г.

С проблемна употреба на алкохол в България по експертни оценки са 280-300 хиляди души, като консумацията на алкохол сред подрастващите се разширява, а възрастта на начална употреба пада на около 12.5 години.

През последните две години бяха предприети значими мерки към подобряване достъпа до здравни услуги на лицата в неравностойно положение. Приетата през 2005 г. Здравна стратегия за лица в неравностойно положение, принадлежащи към етнически малцинства е интегрална част от Националната здравна стратегия и цели постигането на по-високо ниво на здраве на българските граждани в неравностойно положение, принадлежащи към малцинствени етнически групи и преустановяване на част от негативните тенденции в здравето на нацията. Предоставянето на медицински услуги на българските граждани извън обхвата на задължителното здравно осигуряване разширява своя обем от дейности чрез промени в Закона за здравето в сила от 1.01.2007 г. (чл. 82), а именно: медицинска помощ

при спешни състояния; акушерската помощ за всички здравно неосигурени жени, независимо от начина на родоразрешение, по обхват и по ред, определени с наредба на министъра на здравеопазването; стационарна психиатрична помощ; осигуряване на кръв и кръвни продукти; трансплантация на органи, тъкани и клетки; задължително лечение и/или задължителна изолация; експертизи за степен на увреждания и трайна неработоспособност; заплащане на лечение за заболявания по ред, определен от министъра на здравеопазването; медицински транспорт по ред, определен от министъра на здравеопазването. Всеки български гражданин ползва: ваксини за задължителни имунизации и реимунизации, ваксини по специални показания и при извънредни обстоятелства, специфични серуми, имуноглобулини и други биопродукти, свързани с профилактиката на заразните болести, както и техническите средства за прилагането им; пълен обем от противоепидемични дейности; достъп до здравни дейности, включени в национални, регионални и общински здравни програми. Децата до 16-годишна възраст имат право на медицинска помощ извън обхвата на задължителното здравно осигуряване и на безплатни медико-социални грижи. Дейностите по чл. 82 се финансират от републиканския бюджет и от общинските бюджети и се ползват при условия и по ред, определени с наредба на министъра на здравеопазването. Създаденият през 2006 г. специализиран държавен фонд гарантира заплащане на лечението на неосигурените социално-слаби групи от населението.

Важно е политиката по сближаване да подпомогне условията за предоставяне на здравни услуги, като така се допринесе за удължаване на трудоспособните години. Подобряването на здравето на общността основа и превантивните действия играят важна роля в премахването на неравенството по отношение на здравето.

Загуба на работни дни поради болест 1995-2005 г.

Брой	1995 г.	2000 г.	2005 г.
Работни дни прекарани в болнични	21 450 927	10 616 357	15 533 356
Болнични на един зает	6.93	4.94	6.70

Източник: НОИ

Имайки предвид демографската структура, застаряващото население и вероятното намаляване на работната сила в България, от особена важност е да бъдат предприети мерки за увеличаване на трудоспособните години на работната сила. Инвестициите в промоцията на здраве и превенцията от заболявания ще подпомогнат активното участие в обществото на възможно най-голям брой работници, като по този начин се осигури техният икономически принос и се намали броят на зависимите хора. Така се оказва пряко въздействие върху производителността и конкурентоспособността на работещите.

Социален капитал и социална икономика

Предоставянето на социални услуги от страна на частния и гражданския сектор, както и засилването на ролята на общността постави началото за развитие на сектора на социалната икономика. В предходните години държавата имаше монополно положение в този сектор и сега, чрез извършваните законодателни, институционални и социално-икономически промени се дава тласък на развитието на този сектор. Направленията за развитие са основно към предоставянето на широкоспектърни социални услуги, както и към създаването на

отделни социални предприятия.²⁹ Все още този процес е в началото и сериозно внимание трябва да се обърне върху конкурентоспособността и устойчивостта на този вид услуги и предприятия в рамките на действаща пазарна икономика.

Преимствата от развитието на социалните предприятия са в две направления: социални и икономически. Социалните се измерват с възможностите за интеграция и заетост на хората в неравностойно положение, социалното включване и натрупването на социален капитал. Икономическите се изразяват в допълнителния ресурс, който се генерира в социалния сектор и намаляването на субсидиите и социалните плащания.

Социалната икономика е сектор с определен фокус върху социалния капитал (човешки ресурс и гражданско общество) и допринася за реализиране на националната политика за равни възможности и социално включване.

В Закона за интеграция на хората с увреждания са очертани активни мерки за заетост и професионална рехабилитация на хората с увреждания. Една от възможните форми за участие в трудова дейност е чрез кооперациите и специализираните предприятия. В тях работят хора със сетивни и други видове увреждания. За реализиране на дейността на тези предприятия и кооперации, ежегодно държавата предоставя финансиране на проектна основа и конкурсни начала. Въпреки ограничените си финансови възможности специализираните предприятия и кооперации предлагат подкрепа на хората с трайни увреждания. Ефектът от тяхната дейност е безспорен по отношение на социалната интеграция чрез реализиране на пазара на труда на хората със специфични възможности, от една страна, и, от друга, е добра практика за развитие на предприемачеството в социалната икономика. Съществуващите предприятия и кооперации се вписват в регистър, поддържан от Агенцията за хората с увреждания. Към момента са регистрирани 115 специализирани предприятия и кооперации.

Паралелно с възможностите, предвидени в Закона за интеграция на хората с увреждания, в Закона за социално подпомагане също има правни регламенти за развитие на социални услуги в подкрепа на социалното включване и социалната интеграция на хората от уязвими групи (хората с увреждания, маргинализираните групи, малцинствените етнически групи и други уязвими групи). Социалните услуги са дейности, насочени към подкрепа за водене на самостоятелен и пълноценен начин на живот. Изхождайки от разбирането, че социалната политика трябва да бъде фокусирана върху развитието на умения и инвестиране във възможностите, а не в съществуващите ограничения, не малко доставчици на социални услуги разчупиха формите на директно обслужване, насочено към задоволяване на ежедневни базови нужди на потребителите. Те разработиха модели за развитие на социални предприятия, чрез доставка на социални услуги и трудови интеграционни услуги за групи и общности в неравностойно положение. До този момент модели за добри практики в тази посока са създадени от неправителствени организации. Въпреки това, този сектор все още не е достатъчно добре развит, като възможност за трудова интеграция към специализираните институции и алтернативните форми на услуги, държавна отговорност. В тази връзка и поради не напълно използваната възможност за развитие на частното предприемачество не може да се направи и прецизна оценка на неговия дял в рамките на общата икономика на страната.

Паралелно с развитието на социалната икономика и в условията на пазарно стопанство се засилиха тенденциите за увеличаване на социалния капитал в обществото и неговото използване на всички нива на общественно-икономическия живот. Все още, обаче, са рядкост доброволческите и общностните инициативи, а изграждането на партньорски мрежи и устойчив социален и граждански диалог са нестабилни и конюнктурни явления, макар че в последните години се забелязва значителен напредък в тези области. Подобен род инициативи рядко се зараждат в рамките на отделните общности, т.е. отдолу - нагоре. Всичко

---

²⁹ Работна дефиниция: Социалните предприятия извършват стопанска дейност, която има изразен социален ефект спрямо лица от уязвимите групи, с цел подобряване на жизненото им равнище чрез осигуряване на заетост, предоставяне на услуги и други форми на пряка подкрепа за ефективно социално включване.

това показва необходимостта от по-нататъшно укрепване на сектора на гражданското общество, защото подобни инициативи биха оказали ефект не само върху възможностите за по-широка и устойчива социална интеграция, но и върху такива параметри, като равнище на обществено и икономическо развитие, темп на растеж, производителност, разкриване на нови работни места, участие на пазара на труда и други.

Бъдещо развитие

Постигнатият прогрес в преодоляването на предизвикателствата пред политиката по социално включване в България ясно показва необходимостта от мобилизиране на всички политики и заинтересовани страни за нейното реализиране. С оглед постигане на дълготраен и устойчив ефект на резултатите в преодоляването на социалното изключване е необходимо да се укрепят връзката най-вече между активната политика на пазара на труда, политиката за повишаване на жизнения стандарт и доходите на населението, както и политиката по социално подпомагане. Трайното интегриране на пазара на труда на уязвимите групи ще допринесе не само за намаляване на тежестта върху системата за социално подпомагане, но и ще позволи формирането на качествено нова култура. От друга страна, пренасочването на ресурсите от пасивната защита към развитие на социалните услуги ще създаде качествено нови условия за интегриране на уязвимите групи във всички сфери на обществения живот. По този начин системата за социална закрила и социално включване в максимална степен ще допринесе за постигане целите на Лисабонската стратегия за икономически растеж и повече и по-добри работни места.

В контекста на направения анализ може да се обобщят следните сфери на развитие в областта на социалното включване. Един от основните акценти е ориентиран към създаване на условия за развитие и използване на социалния капитал като се стимулират общностните инициативи за създаване на партньорства, мрежи, укрепване на социалния и гражданския диалог. Сериозно внимание изисква доразвиването на системата за социално подпомагане, с оглед тя да предоставя по-целенасочена и диференцирана защита за хората, които не са в състояние сами или с помощта на свои близки да задоволяват основните си жизнено потребности. Освобождаването на финансов ресурс за постигане на пълноценна защита може да бъде реализирано като се прилага индивидуален подход за оценка на възможностите за трудова реализация на лицата в трудоспособна възраст, които от години са в обхвата на системата за социално подпомагане. Подкрепата за тази категория лица следва да бъде обвързана в максимална степен с развитието на мрежа от образователни услуги и услуги за трудова реализация. Провежданата в последните няколко години политика за преход от пасивни мерки за социално подпомагане следва да продължи чрез разработване на активни програми и мерки, насочени към преодоляване на социалната изолация, запазване, развитие и реализация на личностния потенциал.

Деинституционализацията на социалните услуги и доближаването им до обичайната домашна среда е един от приоритетите в политиката за предоставяне на социални услуги и тя следва да продължи чрез разширяване на териториалния обхват, повишаване на качеството и разнообразието на социални и здравни услуги в рамките на общността.

Разширяване обхвата на превантивните мерки за повишаване на здравния статус на населението и особено сред уязвимите групи е приоритетна сфера, тъй като реализирането на тези мерки ще създаде възможност за увеличаване на работоспособността и трудовия живот на населението.

1.6. СИСТЕМИ НА ПАЗАРА НА ТРУДА, ОБРАЗОВАНИЕТО, СОЦИАЛНИТЕ И ЗДРАВНИТЕ УСЛУГИ

Пазар на труда

Държавната политика по заетостта се определя от Министерския съвет. Тя се разработва, координира и провежда от министъра на труда и социалната политика.

Към министъра на труда и социалната политика е създадена Агенцията по заетостта, която изпълнява държавната политика по насърчаване на заетостта, защита на пазара на труда, професионално информиране и консултиране, професионално и мотивационно обучение на безработни и заети лица, както и за извършване на посреднически услуги по заетостта.

Държавната политика на регионално и местно ниво се осъществява от областните администрации, органите на местното самоуправление, съвместно с териториалните поделения на АЗ, териториалните поделения на министерства, организации и социално-икономическите партньори.

Държавата осъществява политиката по заетостта в сътрудничество и след консултации с представителните организации на работодателите и на работниците и служителите, както и с представители на други юридически лица с нестопанска цел.

Към министъра на труда и социалната политика е създаден Национален съвет за насърчаване на заетостта, който е постоянно действащ орган за сътрудничество и консултации при разработване на политиката по заетостта. Той се състои от равен брой представители от Министерския съвет, представителните организации на работодателите и на работниците и служителите на национално равнище. За участие в заседанията му могат да се канят представители и на други юридически лица с нестопанска цел.

Дейността на изпълнителния директор на АЗ се подпомага от съвет, който се състои от представители на национално представени организации на работодателите и на работниците и служителите.

Законът за насърчаване на заетостта регламентира създаването на Комисии по заетостта към областните съвети за регионално развитие и Съвети за сътрудничество към дирекции “Бюро по труда”. В Комисиите по заетостта се включват представители на: областната администрация и на общините на територията на областта, териториалните поделения на АЗ, териториалните поделения на министерства и други държавни институции, областните структури на представителните организации на работодателите и на работниците и служителите; юридически лица с нестопанска цел в региона, чиято дейност е свързана с проблемите на заетостта и обучението за придобиване на професионална квалификация. Комисиите по заетостта определят приоритетите на регионалната политика по насърчаване на заетостта в съответствие с държавната политика и Националния план за действие по заетостта; извършват наблюдение и контрол при провеждане на регионалната политика по заетостта. Съветите за сътрудничество осъществяват пряко наблюдение и контрол върху политиката по заетостта на територията, обслужвана от съответната ДБТ. Съветите за сътрудничество също са изградени на принципа на трипартизма.

МТСП, съвместно с другите министерства и социално-икономическите партньори, разработва ежегодно Национален план за действие по заетостта. С него се определят действията за реализация на държавната политика по насърчаване на заетостта, защита на пазара на труда, професионално информиране и консултиране, професионално и мотивационно обучение на безработни и заети лица, както и за извършване на посреднически услуги по заетостта. С този план за действие се определят и видовете стимули и техните размери – както за работодателите, така и за участниците в заетостта и в обучението. Органите по заетостта и социално-икономическите партньори представят ежегодно на министъра на труда и социалната политика проекти, свързани с приоритетите на политиката по насърчаване на заетостта, за включване в Националния план за действие по заетостта.

Планът за заетост за 2007 г. е разработен в съответствие с частта „Заетост и образование” от Националната програма за реформи. В него са очертани приоритетите на България в областта на

политиката по заетостта в контекста на пълноправното ѝ членство в ЕС от 1 януари 2007 г. и включването ѝ в изпълнението на целите на Европейската стратегия по заетост.

Политиката на пазара на труда се изпълнява от АЗ, която в структурно отношение се състои от Централно управление и регионални структури: 9 дирекции „Регионални служби по заетостта” и 109 дирекции „Бюро по труда”. С цел да се улесни обслужването на търсещите работа лица и работодателите към по-голяма част от ДБТ са разкрити 180 филиала.

Структури на Агенцията по заетостта	Брой служители
Централно управление	239
9 дирекции „Регионални служби по заетостта”	217
109 дирекции „Бюро по труда”	2369
Общ брой служители в централните и регионални структури	2825

В централната администрация и в териториалните поделения на АЗ - ДБТ и ДРСЗ към настоящия момент работят 2 825 служители. В централната администрация на АЗ от 2004 г. е създаден и функционира отдел „Квалификация на персонала”, който разработва основни насоки, проучва, анализира и обобщава потребностите от обучение и изготвя годишен план за задължително и специализирано обучение на служителите от агенцията. Освен това задача на този отдел е да осигурява условия за професионално и служебно развитие на персонала и да организира провеждането на обучение на персонала. Специализираното обучение на персонала се извършва от Института по публична администрация и европейска интеграция по заявки за обучение на служителите след установяване на потребностите. При въвеждане на нови модели на работа служителите се обучават и от външни обучаващи в рамките на техническа помощ. През периода 2003-2006 г. са проведени обучения по над 80 теми, в които са включени над 10 000 служители.

Съотношението на трудовите посредници към лицата, търсещи работа чрез услугите на агенцията, е 1/435, докато съотношението към броя регистрирани безработни в страната е 1/429. В резултат на тяхната работа, през 2006 г. в заетост или в обучение за професионална квалификация през първите шест месеца след регистрацията им, са включени 20 316 безработни младежи до 24 години - или около 48% от общо регистрираните в ДБТ за периода 42 610 младежи. От включените в обучение или заетост младежи, 8 860 лица са започнали работа на първичния пазар, а на 6 381 лица е осигурена заетост по програми и мерки по ЗНЗ. В квалификационни курсове, с оглед подобряване на шансовете им за устройване на работа, са включени 4 488 безработни младежи до 24г., от които 957 лица (21.3%) са започнали работа след обучението. В мотивационно обучение са включени 587 безработни младежи до 24 години, от които 181 лица (30.8%) са започнали работа или обучение за професионална квалификация.

Чрез включване в курс за професионална квалификация, мотивация или започване на работа в период от 12 месеца след регистрацията им в бюрата по труда активно са подпомогнати 98 572 безработни над 25-годишна възраст (31.4% от всички регистрирани над 25 години). Две трети от тях са започнали работа чрез бюрата по труда на първичния трудов пазар. „Нов старт” (включване в курс или работа) е предоставен и на 72 636 продължително безработни, които представляват 35.6% от контингента продължително безработни лица.

В условията на настоящето съотношение като брой на трудови посредници и клиенти на ДБТ е достигнат пределът за достатъчно и качествено обслужване на търсещите услуги лица – трудовите посредници работят при голямо натоварване. Допълнителното нарастване броя на клиентите при равни други условия ще доведе до промяна в коефициента и оттам до влошаване на качеството на услугата, на база редуциране на отделеното време за клиент и

обективна невъзможност да се вземат предвид негови евентуални специфични нужди. Официалната статистика, по отношение на неактивните лица, не дава изчерпателна информация за техния брой, но той е съизмерим с броя на регистрираните безработни. В резултат от качеството на неактивните лица на потенциални клиенти на ДБТ, натовареността на трудовите посредници ще създаде ситуация на невъзможност да бъде отговорено на нуждите на лицата, търсещи услуги в бюрата по труда.

За подобряване качеството на обслужване на клиентите (търсещи работа лица и работодатели), повишаване на постигнатите до момента показатели за ефективност, по-активно предлагане на посредническите услуги и постигане на европейските стандарти в това отношение в началото на 2004 г. започна внедряването на модела за обслужване на принципа „едно гише”. Към настоящия момент в 28 ДБТ се прилага принципът на обслужване на „едно гише”. През следващите години този модел на обслужване на гражданите ще се въведе и в останалите ДБТ. За успешното внедряване на модела „едно гише” е необходимо да бъде проведено специализирано обучение на служителите от ДБТ.

Условия на труд

Държавната политика в областта на осигуряването на здравословни и безопасни условия на труд се разработва, координира и провежда от министъра на труда и социалната политика.

Със Закона за здравословни и безопасни условия на труд са уредени правата и задълженията на държавата, работодателите, работниците и служителите и други организации и юридически лица за осигуряването на здравословни и безопасни условия на труд.

Политиката за осигуряването на здравословни и безопасни условия на труд се определя и осъществява след съгласуване в рамките на постоянни или временни структури на тристранното сътрудничество на национално, отраслово и регионално равнище - Национален съвет по условия на труд, Отраслови и браншови съвети по условия на труд, Регионални (областните и общинските) съвети по условия на труд.

Постоянен орган за осъществяване на координация, консултации и сътрудничество при разработването и осъществяването на политиката за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд на национално равнище е Националният съвет по условия на труд.

Отрасловите и браншовите съвети по условия на труд се състоят от представители на националните отрасли или браншови представителни организации на работниците и служителите и на работодателите и от равен на тях брой представители на съответното министерство или ведомство.

Регионалните (областните и общинските) съвети по условия на труд се състоят от представители на регионални съюзи или организации на представителните организации на работниците и служителите и на работодателите и от равен на тях брой представители на областната администрация или на местните органи за самоуправление.

Неразделна част от политиката за осигуряването на здравословни и безопасни условия на труд е осъществяването на цялостен контрол по спазването на трудовото законодателство, който се осъществява от Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда”. Главната инспекция по труда е организирана в обща и специализирана администрация. Към специализираната администрация са изградени звена с териториална компетентност – 28 дирекции "Областна инспекция по труда".

Структури на ИА „Главна инспекция по труда”	Брой служители
Обща администрация	35
Специализирана администрация	513
в т. ч.:	
дирекция "Здравословни и безопасни условия на труд"	27
дирекция "Правна"	12
дирекции "Областна инспекция по труда"	484
Общ брой служители	558

Със Закона за здравословни и безопасни условия на труд към министъра на труда и социалната политика е създаден фонд „Условия на труд”. Дейността на фонда е насочена към финансиране и съфинансиране на проекти и програми за подобряване условията на труд с конкретна практическа насоченост и приложимост на резултатите до ниво предприятие включително. Управлението на фонда се осъществява от Управителен съвет, изграден на трипартитен принцип - представители на държавата, на работодателските и на синдикалните организации.

Изградена е и инфраструктура от звена за подпомагане на работодателите при изпълнение на задълженията им за осигуряване на безопасност и здраве при работа - институции и организации, външни за предприятията, предоставящи услуги в областта на здравното обслужване на работниците и служителите (служби по трудова медицина), специализираните измервания (акредитирани лаборатории), обучението и професионалната квалификация (центрове за професионално обучение и квалификация), сертификацията, пожарната безопасност и др.

Статистиката отчита най-ниското равнище на трудов травматизъм за последните 10 години. Тази статистика е благоприятна, но и ангажираща за обединяване на усилията и ефективно партньорство при решаване на проблемите в областта на безопасността и здравето при работа и за изграждане на култура по предпазване и превенция на професионалните и здравните рискове.

Неразделна част от политиката за превенцията е усъвършенстване на системите за предоставяне на информация, обучение и квалификация на работната сила.

Необходимо е да се изгради Национален център по безопасност и здраве при работа, в който да се събира, обобщава и разпространява информация, адаптирана към съвременното развитие на науката, технологиите и практиката, както и да се извършват изследвания, анализи и прогнози. Наличието на административна структура, с научно-изследователски и приложни функции, ще бъде с особено значение за реализиране на политики, съответстващи на социално-икономическото развитие в страната, на промените в индустриалните отношения, както и за изграждане на необходимата култура на превенция у всички участници в труда. Ще се създаде възможност за предлагане на практически решения и насърчаване на инициативи за обучения и квалификации, отговарящи на предизвикателствата и потребностите на пазара на труда.

Въпреки отчитаната тенденция към увеличаване на броя на предприятията, които реално изпълняват задълженията си за осигуряване на безопасност и здраве на своите работещи, икономическите и социалните промени пораждат нови предизвикателства, както пред работодателите, така и пред цялата система за осигуряване на безопасност и здраве при работа.

Изграждането на единна национална информационна система в областта на безопасността и здравето при работа е от особено значение за провеждането на ефективна политика и

реализиране на адекватни мерки за подобряване на условията на труд и защита на работещите. Необходима е информационна система, която да предоставя надеждна информация за предприятията и да отчита характера на тяхната дейност, професионалните рискове, нивото и динамиката на травматизма и др.

Създаването на общ стандарт по безопасност и здраве при работа ще даде възможност да се разработят допълнителни хармонизирани стандарти за отделните сектори от икономиката.

Укрепването на капацитета на цялата система за осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд ще повиши качеството и ефективността в работата и ще доведе до осигуряване на реална защита на работната сила. Необходимо е да се развива капацитетът на ИА „Главна инспекция по труда”, службите по трудова медицина, социалните партньори и на всички специализирани структури и звена, работещи за осигуряването на безопасните и здравословни условия на труд, за да се гарантира ефективното прилагане на политиките по безопасност и здраве при работа.

Образование и наука

Министерството на образованието и науката е отговорна институция за провеждането на държавната политика в областта на образованието и науката. То разпределя и контролира разходването на предоставените за образованието и науката финансови средства, отпуснати от държавния бюджет и ръководи и координира разработването на модели за управление, структура, контрол и ресурсно осигуряване на системите за народна просвета, висше образование и наука.

Разработването и изпълнението на националните програми за развитие на средното и висшето образование и програмите за квалификация и преквалификация на учителите е в компетенцията на МОН. Министерството координира и изпълнението на националните програми и проекти за научни изследвания и развитие на научния потенциал, съобразно тенденциите в развитието на науката в страната и в чужбина. В неговите правомощия влизат организиране и координация на програми и проекти в областта на образованието и науката, финансирани от международни и чуждестранни организации и финансови институции. МОН ръководи, организира и координира въвеждането и функционирането на информационните технологии в образованието и науката.

МОН участва в изпълнението на социалната политика по въпросите на трудовата заетост, равнището на доходите и физическото възпитание и спорта в сферата на своите компетенции.

На централно ниво политиката и действията в областта на образованието и обучението се осъществява чрез министерството и неговата специализирана администрация, както и чрез второстепенните разпоредители към неговия бюджет. На регионално ниво МОН е подпомагано от 28-те Регионални инспекторати по образованието, които са териториални администрации към министъра на образованието и науката за осъществяване на управление и контрол на системата на народната просвета. На общинско ниво дейността се координира от общинските отдели по образование и култура.

Структурни звена на МОН	Брой структури	Заети в съответната сфера
Специализирана администрация	15 дирекции	421 щатни бройки в организационните структури на МОН
Обща администрация	4 дирекции	
Регионални структури	28 РИО	740
Администрации, които са второстепенни бюджетни разпоредители	НАПОО НАОА НАЦИД	24 46 50

Структурни звена на МОН	Брой структури	Заети в съответната сфера
Мрежа на образователните институции		
Училища в системата на общото образование	2654 общообразователни и специални училища	58 005 учители в общообразователните училища; 2 083 учители в специалните училища
Институции в системата на професионалното образование и обучение	506 професионални гимназии 155 Центрове за професионално обучение	19 064 учители
Висши училища	51	23 436 ³⁰ преподаватели в държавните и частни колежи, висши и специализирани висши училища
Научни институции	76	21604 научни работници ³¹

Министерство на образованието и науката има изградени структури на национално и регионално ниво. Въпреки това могат да бъдат посочени трудности от кадрови характер – висока възрастова граница на човешкия ресурс в образователната система, проблеми при привличането и задържането на млади специалисти, както на административно, така и на педагогическо и научно ниво. Актуализацията на националните политики в сферата на образованието и държавната администрация цели създаването на подходяща среда за привличане, мотивация и кариерно развитие на заетите в посочените области.

Социални услуги

Държавната политика в областта на социалното подпомагане, в т.ч. и социалните услуги се определя от Министерския съвет. Съгласно Закона за социално подпомагане, държавната политика в тази сфера се осъществява в сътрудничество с областните администрации, органите на местното самоуправление и юридическите лица с нестопанска цел, осъществяващи дейност в обществена полза.

За изпълнение на държавната политика в областта на социалното подпомагане, към министъра на труда и социалната политика е създадена Агенция за социално подпомагане. АСП, чрез структурите на специализираната си администрация на централно, областно и общинско ниво координира, подпомага, оперативно и методически ръководи дейностите по реализиране на социалното подпомагане. Сферите на работа са изразени в няколко основни групи: социални помощи, социални услуги и закрила на децата.

С промените в законодателството през 2003 г. се въведе децентрализирано управление на социалните услуги и по този начин се създадоха предпоставки за стимулиране на социалното предприемачество. Предостави се възможност за активно включване на физическите лица, регистрирани по Търговския закон, и на юридическите лица при предоставянето на социални услуги като равнопоставени доставчици.

АСП е един от основните участници в процеса на деинституционализация и реформиране на системата за предоставяне на социални услуги в специализираните институции за стари хора, деца и възрастни с увреждания. Основните функции на администрацията в сферата на социалните услуги са свързани с методическо ръководство, контрол, поддържане на регистър на доставчиците на социални услуги и обучения. Чрез нейните териториални структури се извършва настаняване в специализирани институции и прием за ползване на социални услуги в общността, финансирани от държавния бюджет. Последните изменения в Устройствения

³⁰ По данни на НСИ за 2006 г.

³¹ По данни на НСИ за 2003 г.

правилник на АСП (изм. ДВ. бр.74 от 8.09.2006 г.) дадоха възможност администрацията да се доближи до реалните потребности на хората със специфични възможности и да гарантира по-качествено и ефективно обслужване. В 147 дирекции „Социално подпомагане” са обособени сектори „Хора с увреждания и социални услуги”, в които работят около 500 социални работници.

Структури на Агенцията за социално подпомагане	Брой служители
Централно управление	218
Регионални дирекции за социално подпомагане – 28	289
Дирекции “Социално подпомагане”-148	5 154
Общ брой служители в централните и регионални структури	5 661

В специализираните институции за деца и възрастни, в обхвата на методическата подкрепа и контрол на МТСП работят 6 532 специалисти и помощен персонал. В социалните услуги, предоставяни в общността (държавна отговорност), са ангажирани 1 309 служители (вж. Приложение 3).

Създаването на успешни модели за социални услуги е свързано и с изграждането на система за постоянно повишаване на професионалната квалификация и личната мотивация на човешкия ресурс, ангажиран в предоставянето на услугите. Механизмите за повишаване на професионалните знания и умения на персонала, ангажиран в сферата на социалните услуги, не са достатъчно добре развити.

Функционирането на модерна мрежа от социални услуги е обвързано с подобряване на взаимодействието между институциите, доставчиците на социални услуги и целевите групи, към които е насочено тяхното въздействие. Към момента в страната механизмите за взаимодействие, обмен на информация и ефективно партньорство в сферата на социалните услуги, все още не са в състояние да гарантират ефективност и дълготрайност на постигнатите резултати.

Разширяването и реформирането на системата на предоставяне на социални услуги в последните години увеличи броя на работещите в тази сфера. По различните национални програми за предоставяне на социални услуги годишно се осигурява заетост на повече от 17 000 лични и социални асистенти.

Очертаната тенденция към повишаване на активността на доставчиците на социални услуги формира очакване за увеличаване на покритието, качеството и разнообразието на услугите за различни групи в риск от социална изолация и респективно увеличаване на персонала, работещ в тази сфера.

Въпреки постигнатия напредък в процеса на модернизиране на системата са необходими още усилия за постигане на по-високо качество на социалните услуги и тяхното доближаване до обичайната домашна среда. Осъществяването на тези мерки е обвързано с активното участие на цялото общество, непрекъснатата квалификация и мотивация на персонала, ангажиран в тази сфера, и създаване на гъвкава и функционираща система за мониторинг, контрол и оценка на предоставянето социални услуги.

Здравни услуги

Министерството на здравеопазването (МЗ) разработва и прилага националната политика в здравеопазването, дефинира целите и приоритетите на здравната система, изготвя национални здравни програми за подобряване здравословното състояние на населението и разработва проектозаконали в сферата на здравния сектор. Министерството отговаря за цялостния надзор на здравната система, която от 1995 г. насам се управлява и от регионални структури.

Регионалните структури на МЗ, разположени в 28-те административни области включват 28 Регионални центрове по здравеопазване и 28 Регионални инспекции по опазване и контрол на общественото здраве и подпомагат провеждането на националната здравна политика на регионално ниво.

Здравната система в България беше силно централизирана, но след 1991 г. претърпя известна децентрализация. На първо място, след 1992 г., собствеността на повечето здравни заведения бе прехвърлена на избраните местни общински власти. По силата на измененията и допълненията в Закона за народното здраве от 1997 г., здравните заведения могат да бъдат независими юридически лица. На второ място, през 1995 г., МЗ прехвърли голяма част от административните си функции на 28-те Регионални центрове по здравеопазване, опростявайки по този начин управленската структура. На трето място, проведена бе интензивна приватизация на аптеки и лекарски практики. Освен това, след 1991 г. се извърши преобразуване на монополното Държавно аптечно предприятие в 28 отделни дружества, като това разделяне се осъществи на географски принцип. МЗ запази централизирания контрол върху здравни заведения с национални и районни функции.

Съгласно Закона за съсловните организации на лекари и стоматолози, на съсловните организации бяха делегирани отговорностите за контролиране на стандартите. Тези организации носят отговорност за спазване на професионалната етика, правилата за добра медицинска практика и за продължителната квалификация на медицинските специалисти. Те участват също така в изготвянето на Националния рамков договор, съгласно Закона за здравето осигуряване от 1998 г., който се счита за основен финансов механизъм за финансиране на медицинската помощ в България.

От юли 2000 г., здравноосигурителната система предостави възможност за децентрализация на управлението чрез сключване на договори между районните здравноосигурителни каси и изпълнителите на здравни услуги. Освен това, здравните заведения получиха финансова и управленска независимост по силата на Закона за лечебните заведения от 1999 г., който реорганизира системата за предоставяне на здравната помощ.

Понастоящем министерството управлява националните научноизследователски центрове за заразни и паразитни болести, за опазване на общественото здраве, за здравна информация, за радиобиология и радиационна защита. Лечебните заведения за високоспециализирана медицинска помощ с национални функции включват 19 болници към висшите медицински училища и 4 национални специализирани болници.

МЗ ръководи и управлява 25 многопрофилни болници за активно лечение с регионален обхват, специализирани болници, включително 12 психиатрични болници, 48 диспансера, както и 32 дома за медико-социални грижи за деца до 3-годишна възраст. Освен това, министерството отговаря и за Изпълнителната агенция за лекарствата, която регистрира медикаменти и лекарствени продукти и контролира националния пазар на фармацевтичните средства, и за Изпълнителната агенция по трансплантации.

МЗ пряко ръководи 28 центъра за спешна медицинска помощ в цялата страна, които предоставят спешно медицинско обслужване на населението, както и националния център, регионалните центрове и отделенията по трансфузионна хематология.

МЗ координира дейността си с други министерства, с Националната здравноосигурителна каса, с Българския лекарски съюз, със Съюза на стоматолозите в България и със Съюза на фармацевтите в България.

Областите с най-многобройно население разполагат и с най-голям брой лекари на глава от населението. Броят на медицинските сестри у нас намалява драстично - от 1990 г. до 2004 г. с 47%. Осигуреността с медицински сестри през 2004 г. е два пъти по-ниска от съответния показател за ЕС. Съотношението между медицински сестри и лекари, изразено като брой медицински сестри на един лекар в България през 2004 г., е 1.00:1.00. Съответният показател за ЕС е по-висок - 2.26:1.00. Намаляват специалистите по анестезиология и интензивно лечение, педиатрия, нефрология, акушерство и гинекология, уши, нос и гърло, психиатрия,

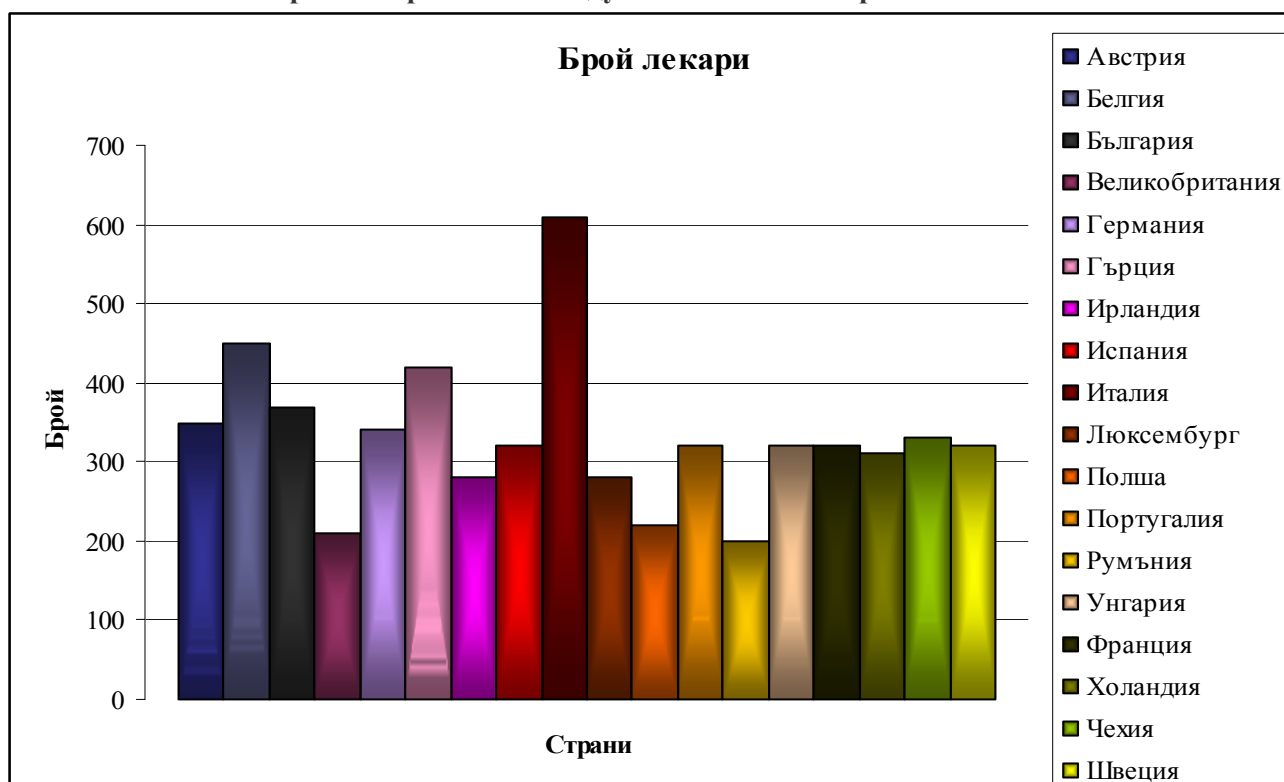
рентгенология, клинична лаборатория, спешна медицина и инфекциозни болести. Намалява броят на персонала с колежанско медицинско образование. Съществува текучество на медицинския персонал в спешната медицинска помощ. През последните няколко години приемът на студенти по медицина намалява, което, наред с очакваната емиграция, може да доведе до недостиг на медицински специалисти в страната. Очаква се недостигът на медицински сестри да бъде голям, каквато е и тенденцията в ЕС. Съществуващото неравномерно териториалното разпределение на медицинските кадри в България и дисбаланса в съотношението между броя на практикуващите лекари и този на медицинските сестри налагат необходимост от подобрене на системата за планиране, подбор, подготовка и регулиране на човешките ресурси в здравеопазването, както и създаване на механизми за задържане на българските граждани, получили медицинско образование в България, чрез повишаване на професионалната квалификация и продължаващото обучение и стимулиране на научните разработки и проучвания, както и въвеждане на иновативни практики.

Медицински персонал

	1980	1990	2000	2004	2005
Брой на 10 000 души население					
Лекари	24.6	32.9	33.8	35.3	36.5
Стоматолози	5.4	7.0	8.3	8.4	8.4
Фармацевти	4.1	5.0	1.3	0.5	0.5
Персонал със средно медицинско образование и със степен "специалист"	87.3	102.0	61.2	59.3	61.7
Население на:					
един лекар	407.0	304.0	296.0	283.0	274.0
един стоматолог	1834.0	1419.0	1202.0	1196.0	1189.0

По данни на НСИ

Брой лекари на 100 000 души население в страни от ЕС*

* Източник: Национален център по здравна информация, Министерство на здравеопазването 2005

1. 7. ПОЛИТИКИ В СФЕРАТА НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ

Политика на пазара на труда

Основните нормативни и програмни документи, които определят политиката в областта на пазара на труда в България, са **Стратегията по заетостта 2004-2010 г.**, Законът за насърчаване на заетостта, Националният план за действие по заетостта (който се изготвя всяка година). Документите се разработват и прилагат в съответствие със специфичните потребности на националния пазар на труда и са съобразени изцяло с Европейската стратегия по заетостта.

В рамките на активната политика на пазара на труда се използват многообразни и добре насочени (диференцирани) мерки и програми за подобряване на пригодността за заетост, развитие на предприемачеството, насърчаване на адаптивността на наети и на бизнеса, утвърждаване на политики за равни възможности. Те са с национално или регионално (общинско) значение, както и програми, насочени към специфични потребности на лицата на пазара на труда.

Активна политика на пазара на труда за периода 2003-2007 г.*						
		2003 г.	2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.
Лица включени в заетост	брой	143 269	165 468	162 626	138 708	82 287
Лица включени в обучение	брой	51 091	47 119	39 090	47 376	31 422

* Източник: Агенция по заетостта, Данните за период 2003-2006 г. са отчетни. Данните за 2007 г. са съгласно Националния план за действие по заетостта за 2007 г.

През последните няколко години се наблюдава намаляване броя на включените в заетост и обучение лица. Според данни на Евростат (вж. Приложение 4) основната част от средствата за политиката на пазара на труда се използват за пряко създаване на работни места. Въпреки това през 2005 г., от гледна точка на разходите за активни мерки на пазара на труда, се наблюдава положителна тенденция на намаляване на средствата за пряко създаване на работни места и увеличаване на средствата за обучение и насърчаване на заетостта. Неблагоприятна е тенденцията на намаляване делът на средствата, насочени за финансиране на мерки, насърчаващи стартирането на бизнес. Неблагоприятна е тенденцията и по отношение на намаляване броя на лицата, които се включват в обучение, като делът на наетите лица в общата съвкупност продължава да бъде относително нисък.

Въпреки това в изпълнение на ЕСЗ в България бе постигнат значителен напредък в редица области.

Разшириха се възможностите за насърчаване на предприемачеството чрез улесняване достъпа до стартов капитал и безвъзмездна помощ за начинаещи предприемачи, изграждане на национална мрежа от бизнес центрове, реализация на програми и мерки, подпомагащи самонаемането, включване в обучение за придобиване на управленски знания и умения и предоставяне на широк кръг информационни, технически и консултантски услуги.

Постигнат бе значителен напредък по отношение на осигуряването на обучение за професионална квалификация за регистрирани безработни лица, обучение на заети лица, ограмотяване, мотивиране, професионално информиране и консултиране. Подобен е достъпът до обучение, нараснаха възможностите на частните доставчици на обучение и професионална квалификация. Подобрява се качеството на предлаганото образование и обучение, за да се намали несъответствието между търсенето и предлагането на работна сила с определена квалификация. С цел подобряване на достъпа до професионално обучение на безработните без образование и квалификация, на младежите и лицата с увреждания, беше

въведена Методика за подбор на безработни лица за включване в обучение за придобиване на професионална квалификация, организирано от Агенцията по заетостта. Методиката осигурява по-добро съответствие на обучението по професии с индивидуалните потребности на безработните лица. За повишаване на качеството, ефективността и ефикасността на професионалното обучение, финансирано със средства за активна политика на пазара на труда, е разработена и от месец март 2007 г. се прилага нова Методика за оценка на предложенията за обучение за придобиване на професионална квалификация, организирано и финансирано от Агенцията по заетостта. Въвеждат се нови, по-високи изисквания към обучаващите институции, качеството на учебните програми и методите за преподаване на възрастни, с оглед осигуряване на знания и умения у безработните лица, които да повишат тяхната пригодност за заетост и да помогнат успешната им реализация на пазара на труда.

Насърчава се подходът към работата, основан на „жизнения цикъл“ за стимулиране активността и адаптивността на работната сила през отделните етапи на трудовия живот. Изключително важни тук са действията за по-добро съвместяване на професионалния с личния живот, създаването на възможности за заетост на младите хора и насърчаване участието в заетост и по-дългия трудов живот на по-възрастните.

Основната цел на Националната програма „От социални помощи към осигуряване на заетост“ е осигуряване на заетост и социална интеграция на безработни лица, обект на месечно социално подпомагане, чрез разкриване на работни места в общополезни дейности, в дейности от областта на земеделието или преработването на селскостопанска продукция, както и дейности от основното производство на предприятия без държавно и/или общинско участие. Участието в програмата води до повишаване на пригодността за заетост на лицата чрез включването им в дейности, водещи до повишаване на уменията и квалификацията. По отношение на обхвата на програмата, промени през годините са правени, съобразно ситуацията на пазара на труда. За периода 2003–2006 г. броят на работилите по програмата лица е намалял с 40% (от 79 439 на 47 572). През 2005 г. се проведе междинна оценка, която идентифицира основните положителни и негативни ефекти от нейното изпълнение.

Откритите положителни ефекти са следните:

- програмата осигурява заетост на значителна група безработни лица, които иначе биха останали дълго време без работа;
- участието в програмата съкращава наполовина периода на безработица и по този начин предотвратява появата на негативни последици на индивидуално равнище;
- в сравнение с положението на членовете на контролната група, положението на участниците в програмата се е подобрило в почти всички социални измерения, разглеждани в изследването;
- въпреки че в програмата се включват безработни без или с ниска квалификация, 8% от тях са останали на работа на първичния пазар на труда (на несубсидирани работни места) и този процент нараства ежегодно;
- значителен е дялът на работодателите, които отчитат, че чрез програмата се осигуряват възможности на частния сектор да разшири дейността си.

Основният негативен ефект от изпълнението на програмата е сравнително niskия относителен дял на лицата, които са обучени от работодателите, както преди да започнат работа, така и по време на изпълнението на конкретната дейност.

Подобри се нормативната база за действия, насърчаващи адаптивността на работниците и на бизнеса чрез обучение, насърчаване на териториалната мобилност в рамките на ЕС и активното поведение на пазара на труда, както и подобряване достъпа до посреднически услуги по заетостта за търсещите работа лица. С последните промени в Закона за насърчаване на заетостта се реализира на практика свободата на движение на работници в Общността и се

уеднаквява режимът за регистрация на граждани на държава-членка на ЕС, с този на българските граждани. Въведена е нова насърчителна мярка за безработните лица, обект на месечно социално подпомагане, които самостоятелно търсят и започват работа. На лицата, започнали работа без посредничеството на АЗ, които са били регистрирани като безработни в нейните териториални поделения и са получавали месечни социални помощи, се изплащат месечно суми за времето, през което са на работа, но за не повече от 12 месеца. Мярката създава условия за активно поведение на пазара на труда и представлява стимул за нова заетост. Транспонирана е разпоредбата от Конвенция № 181 на МОТ, отнасяща се до предоставяне на посреднически услуги за търсещите и започналите работа лица. Въвежда се безплатно предоставяне на тези услуги - без събиране пряко или косвено, изцяло или частично на такси или други плащания от страна на търсещите работа или наетите на работа лица.

Развива се социалният и гражданският диалог, като се повишават възможностите на социалните партньори да влияят върху политиката по заетостта чрез разширяване на участието им в социалния диалог и изграждане на действащи междуинституционални връзки между партньорите на пазара на труда. Като част от целенасочената политика на доходите от труд, от 1 юли 2007 г. влезе в сила Наредбата за организацията и структурата на работната заплата. С нея се усъвършенства нормативната база в областта на: структурата на работната заплата при индивидуални и колективни трудови договори, минималните размери на допълнителните трудови възнаграждения, обхвата на системите за заплащане на труда и факторите, формиращи размера на работната заплата при индивидуален и колективен трудов договор.

През септември 2006 г. бе сключен тристранен Пакт за икономическо и социално развитие на България до края на 2009 г., а като част от постигнатите договорености в областта на политиката на доходите от труд се предвижда социалните партньори ежегодно да сключват Национално споразумение за препоръчителния индекс за нарастване на работните заплати в реалния сектор на икономиката. Постигнатите между тях споразумения могат да се прехвърлят на отраслово и браншово равнище, в хода на колективното трудово договаряне. Правителството, от своя страна, се задължава да синхронизира законодателството в тази област с тези договорености, като нормативните промени се съгласуват със социалните партньори.

За да се повиши ефективността на провежданата политика на пазара на труда е необходимо да се предприемат действия в следните области:

- улесняване на достъпа до посредническите услуги по заетостта с цел привличане на неактивните лица на пазара на труда;
- обвързване на обучението за придобиване на професионална квалификация и преквалификация с последваща заетост, с цел интеграция на първичния пазар на труда;
- изграждане на единна информационна система за потребностите от работна сила с определена квалификация по райони и икономически дейности, с цел повишаване ефективността на предоставяното обучение.

Политика в областта на осигуряването на безопасни и здравословни условия на труд

Безопасността и здравето при работа е един от приоритетите в социалната политика на България. Тя е насочена към опазване здравето, работоспособността и живота на работещите.

Политиката в областта на безопасността и здравето при работа в България се реализира съгласно Насоките за развитие на дейността за безопасност и здраве при работа в периода до 2006 г., приети от Министерския съвет през 2002 г., които хармонират с акцентите в стратегията на ЕС за здраве и безопасност на работното място за периода 2002-2006 г.

Активната политика предвижда едновременни действия по всички направления: конкурентоспособност на работодателите, добро качество на условията на живот и труд, обучение и култура на превенция. Провеждането на целенасочена социална политика и реализиране на качеството в дейността за безопасност и здраве при работа е многообразен и сложен процес, свързан с реализиране на съвкупност от законодателни, организационно-икономически, социални, технически и здравни мерки. Целта е повишаване качеството на всеки вид труд и трайно подобряване състоянието на всички елементи на това понятие и даване на възможност за дълъг и продуктивен живот на хората в труда.

При изпълнението на планираните мерки в областта на безопасността и здравето при работа е постигнат напредък в следните по-важни насоки:

Изградена е система от норми, конкретни изисквания и задължения за осигуряване на безопасност и здраве при работа, която създава реална основа за реализиране на принципите на единния европейски пазар.

Регламентирани са минималните изисквания, които работодателите трябва да изпълняват за осигуряване на безопасността и здравето на своите работници и служители. Създадена е основа за управление и планиране на дейността за осигуряване на безопасност и здраве при работа, на основата на оценката на професионалните рискове. Задължително е осигуряването на медицинско наблюдение на работниците и служителите, както и предоставянето на необходимата информация и подходящо обучение, съобразени с характера на извършваната работа и квалификацията на работещите.

Въведени са основните изисквания на ЕС и МОТ за създаване на единен държавен контрол. Цялостният контрол по спазване на трудовото законодателство се осъществява от Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“ към министъра на труда и социалната политика.

Националната политика за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд се формира и осъществява на основата на тристранно сътрудничество на национално, секторно и регионално ниво.

Усилията през последните няколко години са насочени към подпомагане и гарантиране на правилното прилагане на законодателството в страната. Целта е да се осигури продължаващото, устойчивото и равномерно намаляване на трудовите злополуки и професионалните заболявания до икономическо обосновано и социално приемливо ниво, съизмеримо с това в страните от ЕС.

Предизвикателствата, пред които са изправени както правителството, така и социалните партньори – работодателите и работещите, са свързани с изпълнение на дейности за осигуряване на „благосъстояние при работа“. Това е подход, ориентиран към осигуряване на средно физическо, морално и социално благосъстояние на работещите посредством:

- въвеждане на системи за управление на безопасността и здравето при работа и управление на трудовия процес - осигуряване на ефективна организация на работа и работни места и работно оборудване, отчитайки промените в света на труда, техническия прогрес и появата на нови рискове;
- повишаване на трудовата заетост и доходите на работещите;
- решаване на проблемите и социална интеграция на хората със загубена работоспособност вследствие от трудовата дейност; подобряване на професионалния (здравния) статус на работната сила, чрез предприемане на мерки за укрепване на здравето и работоспособността на работещите, във връзка с извършваната от тях работа - въвеждане на инструменти за управление и контрол на професионалните рискове;

- превенция на професионалните и социални рискове, обхващащи стрес, безпокойство на работното място, депресия, рискове, свързани със зависимостта от алкохол, наркотици и лекарствени препарати и предприемане на съответни мерки;
- повишаване на качеството и обхвата на контрола по спазване на трудовото законодателство;
- усъвършенстване на системата за обучение и предоставяне на информация;
- достъп до висококачествени и изгодни външни услуги за превенция;
- развитие и усъвършенстване на формите на осъществявания социален диалог.

Политика в областта на образованието, обучението и науката

Политиката в областта на образованието и обучението се определя от социално-икономическите приоритети на страната, особеностите на прехода към пазарен тип икономика, състоянието на образователната система у нас и изискванията във връзка с членството на България в ЕС.

Гарантираният равен достъп на децата до качествено образование и подготовка, с оглед пълноценна социална реализация, е един от основните ангажименти на Министерството на образованието и науката. През последните пет години се работи активно за модернизация на образованието в средните училища. С приетата през 2006 г. Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006-2015) учебно-възпитателният процес в училището обхваща от първи до дванадесети клас включително. От 2003-2004 г. се прилага задължителна подготовка една година преди постъпване в първи клас. Разработени са и поетапно влизат в действие нов учебен план, нови учебни програми и нови учебници. Въвеждането им е насочено към преодоляване на някои недостатъци – съдържателна претовареност, слаб синхрон между разпределението на учебното време и обема учебно съдържание по отделните общообразователни предмети, ориентираност на системата към запаметяване и възпроизвеждане, а не към провокиране на мислене, самостоятелност и формиране на умения.

Други програмни документи, които определят политиката в областта на образованието, са: Национална стратегия за продължаващото професионално обучение за периода 2005-2010 г., Национална стратегия за въвеждане на информационните и комуникационни технологии, Национална стратегия за научни изследвания, Стратегия по заетостта 2004-2010 г., Национален доклад “Образование и обучение 2010 в контекста на Лисабонската стратегия”.

В изпълнение на програмните документи в областта на образованието бе постигнат напредък в следните по-важни насоки:

С цел задържането на всички ученици в училище до 16-годишна възраст в програмата на МОН е заложено изискване, което е обвързано с конституционното задължително обучение до съответната образователна степен. Предприети са превантивни мерки срещу отпадане, както и мерки за реинтегриране на отпаднали ученици. Като такива могат да бъдат посочени: безплатният достъп до учебно съдържание в периода на задължително образование, безплатните закуски за децата от началния етап на основната степен на образование, предоставянето на средства за закупуване на облекло, разширяването на извънкласните занимания и заниманията по интереси.

За осигуряването на равен достъп и равен старт са предприети редица мерки в областта на социалната политика, свързани с приемането на политически документи и с предоставянето на социални помощи и стипендии.

В областта на интегрирането на децата от малцинствените етнически групи е приета Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, одобрена от министъра на образованието и науката през юни 2004 г. Неин основен приоритет

е пълноценната интеграция на ромските деца и ученици чрез десегрегация на детските градини и училищата в обособените ромски квартали и създаване на условия за равен достъп до качествено образование извън тях. Също така, в редица училища е въведена длъжността „помощник учител”.

Основен приоритет в Националния план за действие за изпълнение на Стратегията за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства е пълноценната интеграция на ромските деца в етнически смесени групи в детските градини и на учениците от ромски произход в класовете със смесен етнически състав в училища (приемни) извън ромските квартали.

За децата със специални образователни потребности са разработени и приети следните стратегически документи: Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка, Национален план за интегриране на децата със специални образователни потребности и хронични заболявания в системата на народната просвета 2004-2007, Правилник за дейността на ресурсните центрове за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности. За по-пълноценното интегриране на тези деца в образователната система е въведена длъжността „ресурсен учител”. На места е изградена и съответната инфраструктура, позволяваща достъп на децата до класните стаи.

Постигнат е напредък и по отношение на оптимизиране на училищната мрежа – създадена е информационна система към МОН, в която се съдържат данни за всяко едно от училищата. МОН, съвместно с Министерство на финансите и общините, разработва финансов модел за финансиране на училищата на принципа «парите следват ученика». Въвеждането на този принцип на финансиране е един от инструментите, който ще позволи по естествен път да бъдат закрити маломерните паралелки и ще подпомогне процеса за постепенното изграждане на средищни училища. Мярката ще доведе до освобождаване на учители от работа, което налага тяхната преквалификация. Създаването на средищни училища ще създаде необходимост от транспорт на учениците от тяхното местоживееене до средищния център.

В изпълнение на Национална стратегия за въвеждане на информационните и комуникационните технологии и Плана за реализацията ѝ през учебната 2004-2005 г. е оборудван по един нов компютърен кабинет във всички училища. Постепенно навлиза електронното обучение в учебния час, работи се за осигуряване на интернет връзка за всички училища и за изграждане на национална образователна мрежа, даваща възможност за реализиране на набор от дистанционни курсове, електронни библиотеки и енциклопедии.

Политиката на МОН е насочена към повишаване на квалификацията на учителите чрез дейности като постоянна и задълбочена подготовка в тяхната специалност, усъвършенстване на компютърните им умения, чуждоезиково обучение и др.

МОН разработва и започна да прилага система за вътрешно оценяване чрез широко застъпване на тестовете като форма за оценяване на знанията и уменията на учениците. В бъдеще ще продължи да се работи за въвеждането на система за външно оценяване, във вид на национални, стандартизирани, обективни изпити в края на всеки образователен етап. Дългосрочната политика на министерството ще бъде насочена към утвърждаване на държавните зрелостни изпити, като надежден измерител на резултатите на учениците на изхода на средното образование и превръщането им във “вход” за висшите училища. Системата за оценяване ще бъде насочена също така към оценяване на учителите, качеството на преподаване и постигнатите резултати. Оценката на учителите ще бъде обвързана с конкурентното заплащане на труда и кариерното им развитие.

В областта на професионалното образование са постигнати резултати, които показват по-добра връзка между програмите за обучение в началното професионално образование и изискванията на бизнеса, чрез създадените учебни центрове и провежданите практики в предприятията. МОН, съвместно с МТСП работят за изграждането на модерна и адекватна на пазара на труда система на професионално образование и за стимулиране на продължаващо

през целия живот обучение. В процес на разработване е Национална стратегия за учене през целия живот. Ще продължи активната политика на двете министерства за насърчаване на участието на гражданското общество при мотивиране на хората за учене през целия живот.

Правителството се ангажира с реализиране на принципите на Европейското пространство за висше образование, свързани с гарантиране на качествено висше образование и мобилност, въвеждане на Европейската система за трансфер на кредити, създаване на условия за реално и изгодно студентско кредитиране, усъвършенстване и разширяване на системата за контрол на качеството на висшето образование. Българските висши училища получиха своята автономност – към голяма част от тях са изградени центрове за кариерно развитие. Висшите училища се развиват и като центрове за научни изследвания и научно-приложни разработки, чрез повишаване на капацитета им да извършват изследователски и иновативни проекти. Фактор за развитието на конкурентоспособността на българската икономика е провеждането на политики за технологично развитие и иновации. Навлизането на научните постижения и високите технологии в производството е определящо за постигане на устойчив икономически растеж. В пряка връзка с това разбиране е разработената Иновационната стратегия на Република България и мерките за нейната реализация, както и разработваната в момента Национална стратегия за научни изследвания за периода 2005-2010 г.

Политика в областта на социалната закрила и социалното включване

В основата на българската система за социална закрила е осигуряването на възможност на всички да се ползват от благата, вследствие на икономическия напредък. Основните елементи на тази система, които допринасят за постигане на целите за по-добра и по-широка социална закрила, са: гарантирани права, осигурен достъп за ползване на тези права, солидарност и социална отговорност в обществото, диференциран и индивидуален подход към всеки, гарантирани ресурси, ясно дефинирани отговорности.

Нормативната уредба в областта на социалната закрила и социалното включване е много разнообразна. Сред водещите нормативни документи са Законът за социално подпомагане, Законът за интеграция на хората с увреждания, Законът за закрила на детето, Законът за семейни помощи за деца, Законът за защита срещу дискриминацията и нормативната база, приета за тяхното ефективно прилагане и други. Един от водещите принципи е осигуряване на равни възможности за всички. За постигането му, без да се нарушава принципът за равенство, се предвиждат специфични права и мерки, които подобряват и изравняват шансовете на различни групи за пълноценно участие в живота на обществото и ползването на неговите ресурси и блага. Сред тях са хората с увреждания, децата, младежите, възрастните хора, уязвимите малцинствени етнически групи и други.

Социалната закрила и социалното включване са области, които са и обект на редица стратегически документи и планове за действие. Водещ сред тях, в последните години, е Съвместният меморандум по социално включване, чрез който се наложи един интегриран стратегически подход във формулирането и провеждането на тази политика.

Предприеха са редица мерки за създаване на ефикасна и устойчива система за социална закрила, като: базиране на системите за социална сигурност и защита на населението на обективни принципи, критерии и регулатори; създаване на подходящите за пазарното стопанство регулатори на доходите от труд; усъвършенстване на пенсионния модел; модернизиране на системата за социално подпомагане и въвеждане на диференциран подход; създаване на предпоставки за развитие на частното предприемачество в социалната сфера; развитие на социалните услуги в общността, с цел деинституционализация; развитие на социалните инвестиции в децата и усъвършенстване на семейното подпомагане; адресиране на демографските проблеми чрез целенасочена демографска политика; подобряване на достъпа на гражданите до гарантирани от законодателството права, ресурси, блага и услуги; премахване на дискриминацията; създаване на равни възможности за всички, включително и равенство на половете, и други. Специално място в мерките за модернизиране на системата за

социална закрила заемат мерките за оптимизиране на координацията между системата за социално подпомагане и системата за активни програми на пазара на труда и подпомагане на социалната реинтеграция на лицата, които получават социални помощи.

Приетият от Министерския съвет Национален доклад по стратегиите за социална закрила и социално включване на Република България за периода 2006-2008 г. обобщава следните основни предизвикателства в областта на социалната закрила и социалното включване:

- намаляване на риска от бедност и социално изключване;
- създаване на модерна, устойчива и адекватна пенсионна система;
- подобряване на достъпа до здравни грижи и качествено здравеопазване;
- развитие на системата за дългосрочна грижа.

Тези предизвикателства обхващат почти всички възможни политики в сферата на човешките ресурси, описани в тази глава. Във връзка с целите, по които България работи в областта на социалното включване, те са конкретизирани в Националния план за действие по социално включване (единият от трите стълба на Националния стратегически доклад 2006-2008). Те са:

- равнопоставено участие на пазара на труда на групите в риск от изпадане в бедност и социално изключване;
- осигуряване на равен достъп до услуги, с цел превенция на социалното изключване и преодоляване на неговите последици;
- социално включване на най-уязвимите етнически малцинства;
- намаляване на бедността сред групите в извън трудоспособна възраст.

България е страна с относително нисък жизнен стандарт и равнище на доходите. Реализираният през последните години икономически растеж оказва положително влияние върху динамиката на доходите на населението, но в степен недостатъчно адекватна на поставените цели. Това поставя пред политиката на доходите сериозни предизвикателства, които могат да се синтезират както следва:

- преодоляване на изоставането в растежа на доходите на населението;
- повишаване на социалната защита на нискодоходните слоеве в обществото;
- постигане на по-добра обвързаност на работната заплата с икономическите резултати.

Представените предизвикателства налагат провеждането на активна политика, която от една страна да доведе до постепенна конвергенция в равнищата на доходите с другите страни-членки на ЕС в дългосрочен план, и от друга страна - до създаване на ефективни механизми за поддържане на социалните баланси и особено за подпомагане на хората с ниски доходи.

Политика в областта на здравеопазването

Здравната политика в България, разработена от Министерство на здравеопазването, е ориентирана към осъществяването на радикална реформа в здравеопазването. Тя се основава на принципи, които са общоприети в европейските страни: плурализъм, демократичност, достъпност, равнопоставеност и солидарност, споделена отговорност за здравето.

Стратегическите цели на здравната политика за периода 2007–2012 г. са:

1. Осигуряване на условия за промоция на здравето и профилактика на болестите;
2. Предоставяне на гарантирани здравни услуги с повишено качество и осигурен достъп до тях;
3. Подобряване на извънболничната медицинска помощ;
4. Преструктуриране и ефективно управление на болничната помощ;

5. Осигуряване на лекарства и медицински изделия, съответстващи на потребностите на хората и техните икономически възможности;
6. Създаване на система за развитие на човешките ресурси в здравеопазването;
7. Създаване на интегрирана електронна система на здравеопазване;
8. Осигуряване на финансова устойчивост на националната система на здравеопазване;
9. Ефективно членство в Европейския съюз.

Стратегическата цел «Предоставяне на гарантирани здравни услуги с повишено качество и осигурен достъп до тях» включва:

- Подобряване достъпа до гарантирани здравни услуги чрез:
Осигуряване на целева социална здравна помощ за лицата, които са доказано социално слаби и не участват в осигурителната система.

Стратегическата цел «Осигуряване на финансова устойчивост на националната система на здравеопазване» включва:

- Поддържане на специализиран държавен фонд, гарантиращ здравноосигурителните права на социално слаби групи от населението;
- Финансово обезпечаване на специализиран държавен фонд, гарантиращ лечението на неосигурените социално-слаби групи от населението.

Основната цел на здравната реформа е създаването на високоефективно здравеопазване, адаптирано към здравните потребности на индивида, семейството и нацията. Главните насоки на реформата са:

- реално спазване на правата на гражданите по отношение на здравните грижи, с особено внимание към рисковите групи;
- високо качество на здравните услуги, чрез балансирано “публично/частно” предоставяне на здравните услуги и повишаване свободата на избора;
- устойчивост на системата, чрез подобряване на количеството и качеството на нейните ресурси, тяхното рационално използване и балансирано развитие в съответствие със здравните приоритети и потребности;
- ефективно управление, включващо децентрализация на управленските функции и развитие на самоуправлението на лечебните заведения от публичния сектор.

Реформата в болничния сектор започва с актуализиране на картотеката на сградния фонд на лечебните и здравните заведения в системата на здравеопазването, с цел: извършване оценка и анализ на инфраструктурата на болничното и извънболничното здравеопазване по вид, разположение, собственост, състояние, и приоритетно национално и регионално значение; стратифициране на болничната система и респективно на инвестициите; продажба, раздържавяване и концесиониране на групи обекти и дейности; създаване на публично-частни форми на управление; разработване и въвеждане на система от заведения за долекуване, продължително лечение, хронични грижи и възстановяване; преформулиране на приоритетите в програмата за развитие на специализираните психиатрични болници, мрежата от психиатрични отделения, интегрирани в многопрофилните болници и диспансерите; разработване и въвеждане система за контрол на качеството на оказваната медицинска помощ; усъвършенстване на модела на акредитация на болничните заведения.

Реформата в спешната помощ включва създаването в структурата на областните болници на „спешно отделение” и укрепване и засилване на центровете за спешна медицинска помощ, като мобилни структури за оказване на спешна помощ.

С цел предоставяне на гарантирани здравни услуги с повишено качество и осигурен достъп до тях се предприемат следните действия:

- първоначален анализ на обхвата от пакета от здравни услуги и грижи, гарантирани от Закона за здравното осигуряване; ежегоден отчет и анализ на предоставяните здравни услуги и идентифициране на проблемите по тяхното предоставяне; финансово осигуряване и обезпечаване на специализиран държавен фонд, гарантиращ лечението на неосигурените социално-слаби групи от населението;
- създаване и осъвременяване на медицинските стандарти; включване на пациентските организации във формулирането на здравната политика и в контрола върху качеството на здравните услуги;
- оптимизиране на инфраструктурата от лечебни заведения; създаване на достатъчно на брой мобилни медицински единици за обслужване на населението в отдалечени райони; отдаване на специално внимание на хората с увреждания; усилено взаимодействие с общините; стандартизиране и подобряване на заплащането на общопрактикуващите лекари, работещи в отдалечени и труднодостъпни райони на страната.

С цел осигуряване на финансова устойчивост на националната система за здравеопазване реформата започна с анализ на начините на заплащане на болничната помощ и определяне механизмите за въвеждане на диагностично свързани групи; въвеждат се единни индикатори за финансовата отчетност на болничната помощ; изработват се показатели, регулиращи нивото на индивидуалното възнаграждение на изпълнителите на лечебна дейност, в зависимост от тяхната квалификация и конкретната им трудова реализация; извършва се анализ и преразглеждане формата на Националния рамков договор; извеждат се механизмите за непосредствен контрол на изпълнителите на медицинска помощ от обхвата на договарянето; въвеждат се диагностично свързани групи, като начин на заплащане на болничната помощ; и се залага на публично-частното партньорство.

Реформата в здравеопазването предвижда стимулиране на доброволното здравно осигуряване и здравното застраховане; развитие на човешките ресурси чрез изграждане на цялостна система за продължаващо обучение и създаване на информационни портали за достъп до здравна информация.

Развитието на модерна здравна система е един от основните приоритети и направления на провежданата реформа. Разработена бе национална концепция за реструктуриране на здравната помощ и създаване на нова съвременна система за обслужване на населението.

Извършените в последното десетилетие реформи в здравеопазването позволиха прилагането на голяма част от добрите устройствени и функционални решения на системите за здравеопазване от осигурителен тип, съчетани с елементи на националните здравни служби. Прилагането на политиката в областта на здравеопазването е пряко обвързано с подобряването на връзката между първичната и специализираната помощ, рационализацията на болничната мрежа, в т.ч. редуциране на здравни структури и утвърждаване на единен подход за финансиране чрез преминаване от финансиране на структури към финансиране на дейности.

Държавна политика спрямо уязвимите малцинствени етнически групи в България

Редица структури и институции в България имат отговорности в сферата на етническите и демографските въпроси.

С Постановление № 333 на Министерския съвет от м. декември 2004 г. бе създаден Национален съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси, чрез който се доразвива идеята за широко участие на национално представени неправителствени организации. Със същото ПМС беше създадена Дирекция по етническите и демографските въпроси, като част от специализираната администрация на МС, която е ангажирана с подпомагане на Министерския съвет при формиране и провеждане на държавната политика за интеграция на уязвимите малцинствени етнически групи и разработването и прилагането на мерки и контрол по изпълнение на Рамковата програма за равноправно интегриране на ромите в българското общество.

Цялостната координация на мерките и политиките спрямо интеграцията на уязвимите етнически групи се извършва от Националния съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси (НССЕДВ). Работата на Националния съвет, свързана с формирането, провеждането и мониторинга по изпълнението на държавната политика за равнопоставено третиране на ромите в българското общество, се подпомага от Комисията за интеграция на ромите. НССЕДВ провежда редовни заседания 4 пъти годишно и извънредни по необходимост. Членове на НССЕДВ са представители на всички държавни институции, ангажирани с процеса на интеграция на малцинствените етнически групи, както и независими институции и неправителствени организации.

Поради недостатъчния стратегически подход при планирането, координацията и финансирането, както и липсата на устойчивост на голяма част от изпълняваните досега мерки по посока интеграцията на уязвимите групи и с оглед подобряване координацията и сътрудничеството между съответните институции, се прие нов Правилник за устройството и дейността на НССЕДВ (от 20 декември 2006 г.). Новите моменти в него са:

- оптимизиране състава на Комисията за интеграция на ромите. Нейни членове са заместник-министри на труда и социалната политика, на регионалното развитие и благоустройството, на образованието и науката и на здравеопазването - членове на НССЕДВ и представители на юридическите лица с нестопанска цел, които са приети да бъдат представлявани в Националния съвет и които осъществяват дейности, насочени към интеграцията на ромите в българското общество;
- подобряване на координацията и ефективността на прилагане на държавната политика за интеграция на уязвимите групи;
- повишаване на прозрачността в работата на НССЕДВ и ОССЕДВ;
- подобряване взаимодействието и партньорството с гражданските организации и държавни институции;
- гъвкаво управление.

В духа на децентрализацията, към областните администрации функционират областни съвети по етническите и демографските въпроси (24 на брой), които работят по приети от тях областни програми за интеграция на етническите малцинства. В момента в повече от половината от общо 264-те общини са назначени общински експерти по етническите и демографските въпроси.

Новосъздадената дирекция "ЕДВ" от АМС координира работата на държавни експерти от седем министерства, където има създадени дирекции или отдели, работещи по етническите и демографските въпроси в съответната област на публичната политика.

В МТСП функционира дирекция "Демографски въпроси, социални инвестиции и равни възможности", която е отговорна за разработването и координацията на държавната политика в областта на демографското развитие, социалните инвестиции и равните възможности.

В МОН, в дирекция „Образователна среда и образователна интеграция”, има отдел „Интеграция чрез интеркултурно образование и възпитание”. В дирекция „Политика в общото образование” на министерството са експертите по майчин език – ромски, турски, арменски, иврит. МОН формира Консултативен съвет по образованието на децата и учениците от етническите малцинства като държавно-обществен орган за осъществяване на консултации, сътрудничество и координация между МОН, други министерства и ведомства и юридически лица с нестопанска цел, които работят в областта на образованието. Към МОН е създаден и функционира Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства.

В Министерство на културата има отдел „Културна интеграция”, в дирекция „Регионални културни дейности”. Към министерството работят Ромски обществен съвет по въпросите на културата и Обществен съвет по културното многообразие.

В Министерството на външните работи функционира дирекция «Права на човека и международни хуманитарни организации».

В Министерството на здравеопазването по въпросите на здравната интеграция на лица в неравностойно положение, принадлежащи към малцинствени етнически групи, работят отделни експерти от 4 дирекции: «Национална здравна политика», «Обществено здраве», «Медицински дейности», «Управление на проекти и програми».

През 1999 г. Министерският съвет прие Рамкова програма за равнопоставено интегриране на ромите в българското общество.

Стратегически важно е насочването на конкретни усилия за подпомагане на онези представители на етнически и религиозни общности, които не успяват все още да заемат своето достойно място в обществото.

В изпълнение на Партньорството за присъединяване в края на 2003 г. бяха приети краткосрочен, финансово осигурен, План за действие за реализация на Рамковата програма (2003–2004) и общо законодателство за предотвратяване на всички форми на дискриминация.

Комисията за защита от дискриминация е създадена през 2005 г. и е част от националния механизъм за защита на човешките права и свободи на всички граждани и техните сдружения. Тя е учредена в съответствие с разпоредбите на чл. 40, ал.1 от Закона за защита от дискриминация, като независим специализиран държавен орган за предотвратяване на дискриминация, защита от дискриминация и осигуряване равенство на възможностите. Комисията за защита от дискриминация осъществява контрол по прилагането и спазването на българското законодателство, уреждащо равенството в третирането, както и международните стандарти, забраняващи дискриминацията.

След приемането на Рамковата програма и в съответствие с цялостната държавна политика редица министерства приеха следните стратегии и планове за действие към тях:

- Краткосрочна стратегия за реализация на държавната политика за равнопоставена интеграция на ромите в българската национална култура (2000 - 2001 г.);
- Стратегия за образователна интеграция на учениците и децата от етническите малцинства;
- Здравна стратегия за лица в неравностойно социално положение, принадлежащи към етнически малцинства;
- Национален план за действие по Десетилетието на ромското включване;
- Национална програма за подобряване на жилищните условия на ромите в съответствие с Националната жилищна стратегия;
- Национален план за защита от дискриминация 2007 г. (мерките към него са съобразени с всички приети до момента стратегически документи за интеграция на етническите групи).

През април 2005 г. Министерският съвет прие Национален план за действие по инициативата “Десетилетие на ромското включване 2005 – 2015 г.”. На 8 юни 2006 г. бе прието Постановление на Министерския съвет за приемане председателството на „Десетилетието на ромското включване 2005 – 2015 г.”, за присъединяване на България към процедурните правила на Десетилетието и поемане на едногодишното председателство на инициативата от българска страна за периода от 1 юли 2006 г. до 30 юни 2007 г.

В МТСП, всяка последна седмица от месеца, се организират Национални мониторингови срещи по изпълнение на Националния план за действие по инициативата “Десетилетие на ромското включване 2005 – 2015 г.”

Със заповед на министъра на труда и социалната политика на 16.08.2006 г. бе създаден Съвет за интеграция на ромите в българското общество, включващ представители на ромски неправителствени организации.

Въз основа на оценката за изпълнението на Рамковата програма, извършена през 2006 г., са предложени мерки за подобряване на политиката на правителството за интегриране на ромите чрез ясно определяне на типа политика, която правителството ще прилага в бъдеще. Основните препоръки са насочени към:

- усъвършенстване на политиката за интеграция на ромите в обществото;
- укрепване на административния капацитет за прилагане на политиката за интеграция на ромите в обществото;
- укрепване на капацитета на партньорите от гражданския сектор за сътрудничество и ефективно участие в процесите на формулиране, изпълнение и оценка на мерките по реализацията на плана за действие до края на 2006 г.;
- повишаване на ефективността и ефикасността на планираните мерки по изпълнение на Рамковата програма;
- планиране на нови инициативи за реализация на политиката за интеграция на ромите в обществото;
- неотложни мерки за подобряване на социално-икономическото състояние на ромските общности;
- съгласуване на мерките по отделните стратегически документи с международната инициатива ”Десетилетие на ромското включване”.

Необходимостта от предприемане на действия за подобряване на стратегическата рамка, е най-наложителна в следните направления – институционална координация между горепосочените структури, включени в разработването и прилагането на политики по въпросите на малцинствените етнически групи; вътрешно съгласуване на документите, регламентиращи политиката за интегриране на малцинствените групи (специално ромите); съгласуване с националните и секторните планове и стратегии за развитие. Държавната политика по отношение на интеграцията на уязвимите етнически групи със специален фокус ромите се провежда на принципа на прилагане на политики (mainstreaming). Изпълняваните специални позитивни мерки към целевата група акцентират върху неотложни проблеми към момента и ще подпомогнат равния старт на представителите на уязвимите етнически групи и тяхната равнопоставеност при включването им на всички нива в обществения и политическия живот. Към настоящия момент ще се акцентира върху провеждането на позитивни мерки в областта на образованието, здравеопазването и жилищната политика.

1.8. НАТРУПАН ОПИТ ПО ПРОГРАМА ФАР

Министерството на труда и социалната политика, чрез Главна дирекция “Европейски фондове, международни програми и проекти” е Изпълнителна агенция по програма Фар в сектор “Социално развитие” от 1999 г.

За периода 1999-2007 г. Изпълнителната агенция е управлявала проекти по програма Фар - Финансови споразумения 1999, 2002, 2003, 2004, 2005 и 2006 на обща стойност 114 712 000 евро.

Изпълняваните проекти са били в следните области: социална интеграция, включително на етнически малцинствени групи; активна политика на пазара на труда; алтернативна заетост; учене през целия живот и професионално образование и обучение; професионална квалификация; здравословни и безопасни условия на труда; деинституционализация, посредством предоставяне на услуги базирани в общността за рискови групи; подобряване

качеството на живот на хора с ментални увреждания; развитие на човешките ресурси и развитие на двустранния социален диалог.

Мерките, финансирани по програма Фар, са програмирани за институционално изграждане и инвестиции в областта на развитието на човешките ресурси.

В резултат на изпълнението на програма Фар 2002 в сектор “Социално развитие” са осигурени механизми за предоставяне на качествено професионално образование и обучение, в съответствие с изискванията на пазара на труда, както и насърчаване на младежката заетост.

Чрез изпълнението на Финансово споразумение Фар 2003 е стимулирана алтернативната заетост в региони с най-високо ниво на безработица. Осигурени са възможности за подобряване на здравословните и безопасни условия на труд в сферата на химическата промишленост. Повишена е квалификацията на помагащите професионалисти в областта на менталното здраве и е разширен спектърът от предоставени услуги. Разработени са стратегии и стандарти за професионално образование и обучение, както и обучение на възрастни. Извършени са инвестиции, с цел изграждане на национална база данни за пазара на труда и ЕСФ, което е предпоставка за ефективното управление и изпълнение на ОП “РЧР”.

Програма Фар 2004-2006, и по-специално многогодишните проекти, са насочени към развитие на човешките ресурси и предоставянето на услуги, базирани в общността. В областта на развитието на човешките ресурси се разработва ефективна система за анализ на нуждите на пазара на труда и насърчаване на по-ефективни активни политики на пазара на труда, както и ефективна стратегия и рамка на учене през целия живот, включваща реформа на професионалното образование и обучение (начално професионално образование и обучение и продължаващо професионално обучение).

Чрез Фар 2004 се извършват инвестиции, целящи развитието на мрежа от центрове за обучение на възрастни, подпомагане разработването на Националната стратегия за учене през целия живот. Предприети са мерки за включване в пазара на труда на малцинствени етнически групи.

По отношение на изграждане на институционален капацитет, програма Фар е допринесла за укрепването на административния капацитет на централно, регионално и местно ниво.

Процесът на засилването на административния капацитет на състава на Изпълнителната агенция, Звената за изпълнение на проектите като бъдещи междинни звена, социалните партньори и други партниращи институции и организации се поддържа чрез предоставянето на основополагащи и специализирани обучения, както и чрез натрупване на опит при изпълнението на проекти, финансирани по Програма ФАР.

В този смисъл осигуряването на приемственост на натрупаната експертиза за управление на предприсъединителните фондове е налице и е солидна основа за бъдещото усвояване и управление на средствата от ЕСФ чрез ОП “РЧР”.

2. АНАЛИЗ НА СИЛНИТЕ И СЛАБИТЕ СТРАНИ, ВЪЗМОЖНОСТИТЕ И ЗАПЛАХИТЕ (SWOT АНАЛИЗ)

Обобщените резултати от социално-икономическия анализ, от направените изводи и оценки се съдържат в анализа на силните и слабите страни, възможностите и заплахите (SWOT анализ).

Силни страни	Слаби страни
<ul style="list-style-type: none"> • Стабилността, растежът и системата за социална закрила в България допринесе са същественото цялостно намаляване на бедността през последните шест години • Ниската инфлация и стабилният икономически растеж през последните години доведоха до нарастване на доходите на глава от населението и цялостно подобряване на стандарта на живот • Успешни реформи в системата за социална закрила (вкл. увеличаване на възрастта за пенсиониране) и по-добра координация между отделните политики в областта на заетостта и социалната защита • Намаляваща безработица и ограничаване на недеклаираната заетост • Добро образователно равнище на населението 	<ul style="list-style-type: none"> • Отрицателен прираст на населението, емиграция и голям брой хора извън пазара на труда • Повишаващи се нива на зависимост от социални помощи, вследствие на демографските тенденции, високия брой на ползвателите на социални помощи и ниските нива на участие във формалната икономика • Недостатъчна ефективност на активните политики по заетостта спрямо всички уязвими групи • Значителни регионални различия по отношение на безработицата, заетостта и икономическото развитие • Слаборазвита предприемаческа и свързана с ученето през целия живот култура • Недостатъчно добро качество на социалните и здравните услуги, както и на услугите за образование и професионално обучение • Недостатъчно развити са икономическите сектори, използващи квалифицирана работна сила / структурата на заетостта е ориентирана към сектори, изискващи неквалифицирана работна сила • Реформата в образователната система не е завършена • Съществено изоставане в образователното и социалното ниво на ромите спрямо останалото население

Възможности	Заплахи
<ul style="list-style-type: none"> • Подобряването на производителността на пазара на труда и на икономиката като цяло е необходимо условие за подобряване на стандарта на живот • Засилване на връзката между уменията, получавани в образователната система, и тези, необходими на пазара на труда (вкл. умения в областта на ИКТ) • Продължаване на реформите в системата за социална защита • Подобряване на обхвата и достъпа до образование • Насърчаване на интеркултурното образование • Преструктуриране, насърчаване предоставянето и повишаване качеството и многообразието на социалните услуги в общността за различни рискови групи • Развиваща се култура за предприемачество, учене през целия живот и равни възможности • Стимулиране „задържането” и „вливането на мозъци” в страната • Повишаване участието на социалните партньори във формирането и провеждането на политиката в областта на човешките ресурси • Последователно насочване на мерките за интегриране на най-уязвимите групи и нуждаещите се региони 	<ul style="list-style-type: none"> • Нисък темп на икономическо развитие и недостатъчен ръст на доходите и производителността на труда в допълнение към засилващото се намаляване на населението • Задълбочаване на неравновесието между предлагането и търсенето на пазара на труда • Задълбочаване на несъответствието между уменията на работната сила и нуждите на пазара на труда • Създаване на голям брой неустойчиви работни места, които не изискват професионална квалификация • Ускоряване на социалното изключване на най-уязвимите групи от населението • Увеличаване на емиграцията на млада и висококвалифицирана работна сила (т. нар. «изтичане на мозъци») • Недостатъчни частни и индивидуални инвестиции за развитие на човешките ресурси • Недостатъчен институционален капацитет на централно, регионално и местно равнище за усвояване на средства от ЕС

3. СТРАТЕГИЯ НА ОП „РЧР”

Конкретните цели и обхватът на интервенциите на оперативната програма, залегнали в идентифицираните по-долу приоритетни оси, се основават на направения подробен анализ на настоящата ситуация в областта на човешките ресурси и на база SWOT-анализа, в който са очертани основните проблемни области и възможности за бъдещо развитие.

Социално-икономическият анализ, разработен за целите на настоящата оперативна програма, представя основните предизвикателства пред човешките ресурси в България, с цел да допринесе за постигането на националния стремеж за висок жизнен стандарт и устойчиво развитие. Стратегията разглежда въпроси на пазара на труда, като ниското равнище на участие и заетост, ниската производителност на труда, дисбаланса между предлагането и търсенето на работна сила, устойчивите високи равнища на безработица сред групите в неравностойно положение, ниските корпоративни инвестиции в човешките ресурси, слабото темпо на създаване на нови работни места, неконкурентните условия на труд и икономическата структура, която не отговаря на целите на икономиката, основана на знанието.

Картината на основните несъответствия се допълва с тези в областта на образованието и обучението, като сравнително ниските равнища на качество на образователните и обучителните услуги, които не отговарят на изискванията на общия европейски пазар, недостатъчното използване на ИКТ и чужди езици в училищата и университетите, значително под изискванията на обществото на знанието, недоразвити развойни дейности, увеличаване на броя на напускащите училище, наличието на маргинализирани групи – неграмотни, без умения и професия.

Не на последно място са разгледани и въпросите на социалното включване на уязвимите групи. С оглед на техния многостранен характер те са систематизирани в няколко основни направления – ограничен достъп до пазара на труда за уязвимите групи, лош образователен статус и достъп до образование и обучение, пречки пред достъпа до социални и здравни услуги. Недостатъчно развитото социално предприемачество също е във фокуса на бъдещите предизвикателства.

Национална стратегическа референтна рамка

Стратегическата цел на НСРР е към 2015 г. България да стане конкурентоспособна страна-членка на ЕС, с високи качество на живот, доходи и социална чувствителност на обществото. Дългосрочната визия за България обединява две конкретни средносрочни цели за програмния период 2007-2013 г.:

- Засилване на конкурентоспособността на икономиката с оглед на постигането на висок и устойчив растеж;
- Развитие на човешкия капитал с цел осигуряване на по-висока заетост, доходи и социална интеграция.

Стратегията на ОП „РЧР” е допринася за постигането и на двете цели на НСРР, но основен принос ще има за постигането на втората стратегическа цел.

Подкрепените действия с наличните средства за политиката за развитие на човешките ресурси трябва да бъдат концентрирани върху създаването на повече и по-добри работни места, постигането на конкурентна производителност, осигуряването на качествено и достъпно образование и осигуряването на социално сближаване в съответствие с ревизираната Лисабонска стратегия и Социалната програма (Social Agenda).

За да може България да постигне по-висока заетост, подобряване на качеството и производителността на труда и засилване на социалното и териториалното сближаване, трябва да бъдат привлечени и задържани повече хора в заетостта, да бъде увеличено

предлагането и насърчено търсенето на работна сила, да се модернизират системите за социална защита и да се засили инвестирането в човешкия капитал чрез по-добро образование и умения.

3. 1. Стратегическа цел

Като част от НСРР, настоящата оперативна програма цели да се **подобри качеството на живот на хората в България чрез подобряване на човешкия капитал, постигане на високи нива на заетост, повишаване на производителността, достъп до качествено образование и учене през целия живот и засилване на социалното включване.**

3. 2. Специфични цели на ОП „РЧР”

Имайки предвид идентифицираните в социално-икономическия анализ предизвикателства пред човешките ресурси в България, националните приоритети и стратегическите цели на Общността, ОП „РЧР” ще преследва следните специфични цели:

- Повишаване предлагането на труд и качеството на работната сила;
- Увеличено инвестиране в човешкия капитал чрез по-добро и по-достъпно образование;
- Повече социален капитал, партньорства и мрежи и развитие на социалната икономика.

С оглед постигането на стратегическата и специфичните цели, ОП „РЧР” очертава **седем основни приоритетни оси**:

1. Насърчаване на икономическата активност и развитие на пазар на труда, насърчаваш включването;
2. Повишаване на производителността и адаптивността на заетите;
3. Подобряване качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда за изграждане на икономика, основана на знанието;
4. Подобряване на достъпа до образование и обучение;
5. Социално включване и насърчаване на социалната икономика;
6. Повишаване ефективността на институциите на пазара на труда, социалните и здравните услуги;
7. Транснационално и междурегионално сътрудничество.

Съответствие на приоритетните оси със специфичните цели

СПЕЦИФИЧНИ ЦЕЛИ	ПРИОРИТЕТНИ ОСИ	ПО 1	ПО 2	ПО 3	ПО 4	ПО 5	ПО 6	ПО 7
Повишаване предлагането на труд и качеството на работната сила		◆	◆			◆	◆	◆
Увеличено инвестиране в човешкия капитал чрез по-добро и по-достъпно образование				◆	◆			◆
Повече социален капитал, партньорства и мрежи и развитие на социалната икономика						◆	◆	◆

Повишаване предлагането на труд и качеството на работната сила

Повишаване предлагането на труд и качеството на работната сила ще се реализира чрез дейности насочени към:

- ефективна интеграция на уязвимите групи на пазара на труда;
- активизиране на лицата извън работната сила;
- повишаване адаптивността на заетите лица;
- подобряване организацията на труда и управлението на трудовите ресурси;
- насърчаване на гъвкавите форми на заетост;
- подобряване здравния статус на работната сила.

Постигането на тези цели изисква изпълнението на поредица от допълващи се комплексни мерки, описани в рамките на отделните приоритетни оси или основни области на интервенция.

В рамките на приоритетна ос 1 ще бъде обърнато специално внимание на **засилването на активните и превантивните мерки на пазара на труда** с цел преодоляване на препятствията при навлизане на пазара на труда и оставане там и с цел насърчаване на мобилността на търсещите работа лица, безработните и неактивните, по-възрастните работници, както и тези, изправени пред риск от безработица, и най-вече на младите хора. Ще се акцентира на предоставянето на индивидуализирани услуги, включително подпомагане при търсене на работа, обучение и осигуряване на работа. Потенциалът за самонаемане и създаване на бизнес, ИКТ уменията и компютърната грамотност ще бъдат взети предвид изцяло. Ще бъде обърнато специално внимание на достъпа до заетост на **младите хора**, чрез облекчаване прехода от образование към работа, включително чрез професионално ориентиране, подпомагане за завършване на образование, достъп до подходящо обучение и стажуване, както и на удължаване на трудовия живот на **по-възрастните** с акцент върху обучение и заетост, подобряване на условията на труд и опазване здравето на работниците и служителите.

Друг важен приоритет е **осигуряването на пазар на труда, насърчаващ включването на хора в неравностойно положение или изправени пред риск от социално изключване**. Ще се прилага индивидуален подход към представителите на целевите групи, които не са на пазара на труда и са изправени пред риск от социално изключване, като например: напускащите рано училище, дългосрочно безработните, които не търсят работа, малцинствените етнически групи, хората с увреждания и т. н. Целта е да се увеличи тяхната пригодност за заетост чрез включване в професионално обучение, насърчаване на работодателите да наемат лица от целевите групи, рехабилитацията и подходящите стимули и организацията на труда, както и необходимата социална подкрепа и услуги за полагане на грижи. В тази връзка приоритетно ще е адресирането на проблемите на най-слабо развитите региони и най-нуждаещите се лица.

Ще бъдат предприети конкретни мерки за съвместяването на професионалния и личния живот, в т.ч.: улесняване на достъпа до услуги в областта на грижите за деца и зависими лица, както и мейнстриминг на равнопоставеността на жените и мъжете в политиките и мерките, повишаване на чувствителността и диалога сред заинтересованите участници.

По отношение на социалното включване, ОП „РЧР” ще постави специален акцент върху **достъпа на ромите и другите малцинствени етнически групи до пазара на труда** и ще улесни тяхната социална интеграция чрез ограмотяване, професионално обучение, индивидуализирано ориентиране, адекватна подкрепа за предприемачеството, повишаване на чувствителността сред работодателите и засилване на изпълнението на антидискриминационните норми.

ОП „РЧР” в рамките на приоритетна ос 2 ще постави акцент на **адаптивността на работниците и на предприятията, както и на гъвкавостта на пазара на труда**. Основният фокус ще бъде върху действията за насърчаване на инвестирането в човешкия капитал от страна на предприятията, особено на МСП, и на работниците чрез осигуряване на стратегии и системи за учене през целия живот, което дава на работниците, по-специално нискоквалифицираните и по-възрастните, необходимите умения за адаптиране към икономиката на знанието и за удължаване на техния трудов живот.

Следва да бъде даден приоритет на МСП, включително чрез облекчаване на техния достъп до външни източници, свързани с компетентността и обучението, като се постави акцент на ИКТ уменията и управленските умения, както и чрез увеличаване на участието на нискоквалифицирани и по-възрастни работници в обучение и преквалификация.

Ще се насърчава използването от страна на работодателите на гъвкави форми на заетост, в т.ч. работа на непълно работно време, работа на плаващо работно време, работа за ограничен период от време, като едновременно с това ще се насърчава съвместяването на професионалния и личния живот на наетите лица.

Съгласно чл. 5 (3) на Регламент №1081/2006 под цел „Сближаване” подходящ размер средства от ЕСФ следва да се отпуснат за укрепване на капацитета, изграждане на мрежи, засилване на социалния диалог и съвместни дейности на социалните партньори, по-специално по отношение на адаптивността на работниците и предприятията, така както са посочени в чл. 3 (1) (а) на същия регламент. В изпълнение на тази разпоредба не по-малко от 1% от бюджета на ОП „РЧР” ще бъде насочен към финансиране на съвместни дейности на социалните партньори за повишаване адаптивността на работниците и предприятията. В допълнение на това социалните партньори са бенефициенти по значителна част от основните сфери на интервенция на оперативната програма.

Ще се обърне също така внимание на **развитието и разпространението на знания за иновативни и приспособими форми на организацията на труда, с оглед пълноценното използване на новите технологии** - включително дистанционната работа, подобряването на безопасността и здравето при работа, увеличаването на производителността и насърчаването на по-доброто съчетаване на трудовия и семейния живот. Това може също така да включва повишаване на чувствителността към корпоративната социална отговорност и начините за трансформирането на недеklarираната работа в редовна заетост.

Като се вземе предвид демографската структура, застаряващото население и вероятното намаляване на работната сила, ОП „РЧР” отчита необходимостта от подобряване на **здравния статус на работната сила**, с цел увеличаване на броя на активните и заетите лица. По-големият брой здрави работници, по-ниската честота и продължителност на отсъствието по болест, по-ниските равнища на зависимост и т.н. пряко допринасят за повишаване на производителността и конкурентоспособността. Следователно инвестирането в рамките на област на интервенция 5. 3. в промоцията на здраве и превенцията ще помогне за поддържане на активното участие в обществото на максимално възможния брой работници, като по такъв начин се увеличава техният икономически принос.

За постигането на посочените по-горе цели и задачи ще бъдат подкрепени дейности, насочени към изграждането на **ефикасни и ефективни институции на пазара на труда**, особено на службите по заетостта, които могат да отговорят на предизвикателствата на бързото икономическо и социално реструктуриране и демографско застаряване, което е изключително важно, за да се подкрепи предоставянето на услуги на търсещите работа лица, безработните лица и хората в неравностойно положение. Тези институции ще играят централна роля в изпълнението на активната политика на пазара на труда и политиката за социално включване, както и в предоставянето на индивидуализирани услуги, с цел насърчаване на професионалната и географската мобилност и постигането на съответствие между предлагането и търсенето на работна ръка, включително на местно равнище. Те ще помогнат да се предвиди недостигът и свръхпредлагането на пазара на труда, както и професионалните изисквания и изискванията за умения. В резултат на това, също така, може

да бъде подпомогнато и позитивното управление на икономическата миграция. Ще бъде гарантиран лесен достъп до предлаганите услуги и тяхната прозрачност.

Изпълнението на оперативната програма, като допълващ инструмент, подпомагащ реализацията на националните политики, ще спомогне за повишаване участието, както на безработните, така и на заетите лица, в курсове за професионална квалификация и преквалификация, ще се повишат възможностите за стимулиране на работодателите да осигуряват работни места за представителите на целевите групи, ще се създадат възможности за реализацията на действия, насочени към привличане на лицата извън работната сила на пазара на труда, ще се насърчат гъвкавите форми за заетост, ще се реализират мерки за подпомагане на предприемачеството чрез насърчаване на безработни лица и лица, принадлежащи към целевите групи, които да откриват свой собствен бизнес.

Поради динамичните промени, които се наблюдават на пазара на труда, целевите региони, уязвимите групи и отраслите, по отношение на които ще се изпълняват интервенциите по оперативната програма, ще се определят периодично от Комитета за наблюдение. Данните, посочени в анализа, в началото ще служат за основа при определяне на целевите стойности на операциите. Регионалните различия ще бъдат адресирани чрез вземане на решение от Комитета за наблюдение въз основа на наличните статистически и други данни, които ще бъдат актуализирани на периодична основа. Това, от своя страна, ще позволи пренасочване на средства към най-нуждаещите се региони / групи

Системата за наблюдение на оперативната програма ще дава възможност за проследяване на разпределението на средствата по региони, съобразно конкретната регионална / секторна приоритизация, там където това е приложимо.

Увеличено инвестиране в човешкия капитал чрез по-добро и по-достъпно образование

Инвестициите в човешкия капитал чрез по-добро и по-достъпно образование ще бъдат подкрепени от приоритетни оси 3 и 4 и ще целят преодоляване на проблема с ограничения достъп до пазара на труда, поради липса на умения или поради неадекватност на уменията на хората. Тази специфична цел на оперативната програма ще се реализира чрез дейности, насочени към:

- осигуряване на равен достъп до качествени образователни услуги за всички;
- подобряване качеството на образователните услуги и привеждането им в съответствие с изискванията на пазара на труда;
- насърчаване на качеството и привлекателността на професионалното образование и обучение;
- разработване и изпълнение на стратегия за учене през целия живот;
- модернизиране на висшето образование и развитие на потенциала в областта на изследванията и иновациите.

За подобряване на достъпа до заетост за всички възрасти и за повишаване на производителността и качеството на труда е необходимо да се увеличи инвестирането в човешкия капитал, **да се разработят и изпълняват ефективни национални образователни стратегии и стратегии за учене през целия живот** за благото на хората, предприятията, икономиката и обществото. От голямо значение е да бъдат продължени усилията, свързани с успешното завършване на реформата в образователната система. В рамките на целите на Лисабонската стратегия, националните и общностните стратегии по заетостта, България следва да разшири и подобри инвестирането в човешкия капитал, както и да адаптира образователната и обучителната система в отговор на новите изисквания.

Действията в областта на обучението на пазара на труда за привличане на повече хора в заетостта и за увеличаване на адаптивността на работниците и предприятията ще бъдат съчетани с действия в образователната и учебната система.

Особено внимание ще бъде обърнато на мерките, насочени към предлагането на привлекателно, достъпно и качествено образование и обучение на всички равнища. Ще се цели намаляване броя на рано напускащите училище и осигуряване на по-висок дял на завършилите средно образование. Пълноценната интеграция на групите в риск и малцинствените етнически групи, по-специално ромите, ще бъде насърчена чрез мерки за оптимизация на училищната мрежа и по-добро сътрудничество и интеграция между младежите, училищата и различните общности в обществото. В процеса на организиране на „средищните училища“ ще бъдат взети предвид етнокултурните особености на отделните малцинствени етнически групи. Мерките ще бъдат насочени към тези региони, където концентрацията на ромско население е най-силно изразена, съгласно данните, посочени в анализа.

Подобряването на качеството на образователните услуги ще бъде подкрепено чрез разработване на нови учебни планове, програми и методи, разработване на системи за квалификация и кариерно развитие на учителите и по-широко въвеждане на ИКТ в образованието.

В подкрепа на модернизиранието на висшето образование и развитието на човешкия потенциал в областта на изследванията и иновациите ще се насърчава следдипломното обучение, допълнително обучение на изследователи и привличане на повече млади хора в научно-технически изследвания.

Повече социален капитал, партньорства и мрежи и развитие на социалната икономика

За постигане на тази специфична цел, ОП „РЧР“ предвижда реализирането на мерки в две основни насоки, подкрепени от приоритетна ос 5:

- Подкрепа на социалната икономика, и
- Социални услуги за превенция на социалното изключване и преодоляване на неговите последици.

Секторът на **социалната икономика** все още не постига нужните равнища на териториален обхват и въздействие. Все още държавата запазва монополното си влияние, формите на социални услуги са стереотипни и унифицирани, въпреки децентрализираната система за управлението им. Липсват гъвкави и иновативни подходи, инициирани „отдолу – нагоре“, в резултат от идентифицирани конкретни общностни проблеми. Въпреки законодателната възможност за активно участие на гражданското общество, все още липсват общностни инициативи, изградени партньорски мрежи и активен граждански диалог. Липсата на съответствие между предоставяните социални услуги и индивидуалните потребности на уязвими хора и групи създава пречки за пълноценното им социално включване.

Развитието на социалното предприемачество, като част от стратегията за ефективно социално включване на уязвими групи, създава предпоставки за обединяването на икономическия и социалния ресурс за преодоляване на социалната изолация. Този стратегически подход ще създаде условия за намаляване на бедността, чрез включването на уязвимите групи в различни форми на трудова дейност, с изразен социален ефект и ще създаде предпоставки за устойчивост на мерките в сферата на социалната политика.

Ще се обърне специално внимание на възможността за **увеличаване на равнищата на социалния капитал и засилване на неговото оползотворяване** в обществото. Инвестирането в социалния капитал чрез изграждане на основите на социални, икономически, културни и други мрежи, развитието на сектора на социалната икономика, както и постигането на ползотворно социално-икономическо партньорство е ценно за

повишаване на растежа, производителността, заетостта, социалното включване и качеството на живота.

ОП „РЧР” цели намаляване на риска от бедност и социално изключване чрез осигуряване на подкрепа за:

- утвърждаване на съвременен модел за развитие на социалното предприемачество не само чрез насърчаване на новите инициативи, но и чрез модернизиране на съществуващите специализирани предприятия и кооперации на хората с увреждания и социалните предприятия;
- генериране на заетост в рамките на социалната икономика, както за уязвимите групи, така и за специалистите;
- придобиване на реални трудови и/или професионални умения от хора с увреждания и стимулиране на конкурентоспособността им в работна среда;
- създаване на защитена и специализирана работна среда.

Насочена към увеличаването на равните възможности за всички, ОП „РЧР” обръща специално внимание на **социалните услуги, с цел да се облекчи достъпът на най-уязвимите групи**, които се нуждаят от специално отношение, с оглед социално включване и интегриране на част от тях на пазара на труда. Увеличаването на броя, разнообразието и качеството на социалните услуги на основата на индивидуален подход и предоставяни в и от общността ще позволи на много зависими хора да се интегрират в обществото и на пазара на труда, както и да подобрят своето качество на живот.

Чрез законодателни промени се поставя акцент върху промяната в подхода за предоставяне на социални услуги. Институционалният тип грижа постепенно се измества от целенасочената подкрепа за уязвими хора и групи. Целта е нуждаещите се да останат в семейна среда, да се развиват в рамките на общността, да придобият умения и да постигнат лична независимост, въпреки съществуващите ограничения.

Подкрепяйки държавните приоритети за реализиране на мерките за деинституционализация, стратегията на ОП „РЧР” в областта на социалното включване се насочва към комплексни социални услуги за превенция на социалното изключване и преодоляване на неговите последици чрез :

- индивидуален подход и всеобхватно провеждане на политиката за равни възможности и създаване на реални условия за преодоляване на бедността и социалната изолация;
- разширяване на мрежата от социални услуги в общността;
- ускоряване на процеса на деинституционализация чрез подобряване качеството на грижа и условията на живот в специализираните институции;
- подкрепа за трудовата реализация на лица, полагащи грижи за зависими членове на семейството със специални потребности, чрез осигуряване на комплексна и качествена грижа в семейна среда.;
- генериране на заетост в рамките на социалните услуги;
- повишаване на обществената информираност и чувствителност по въпросите на социалното включване на уязвимите групи в българското общество;
- активно включване на всички заинтересовани страни.

Всички гореописани действия ще бъдат подкрепени с адекватни мерки за увеличаване ефикасността и ефективността на доставчиците на социални услуги.

3. 3. Съгласуваност на ОП „РЧР” с политиките на Европейската общност

Съгласно чл. 9, т. 2 от Регламент № 1083/2006, Европейската комисия и страните-членки ще гарантират, че подкрепата от Фондовете ще е в съответствие с дейностите, политиките и приоритетите на Общността.

Стратегията на ОП „РЧР” се основава на целите, които си поставя ЕС за програмния период 2007 – 2013 г. в Стратегическите насоки на Общността за сближаване.

Насока: Повече и по-добри работни места

ОП „РЧР” СНОС 2007-2013	Привличане и задържане на повече хора в заетост и модернизиране на системите за социална защита	Подобряване адаптивността на работниците и предприятията и гъвкавостта на пазара на труда	Повишаване инвестициите в човешки капитал чрез по-добро образование и обучение	Административен капацитет	Подкрепа за поддържане на здрава работна сила
ПО 1. Насърчаване на икономическата активност и развитие на пазар на труда, насърчаващ включването	◆		◆		
ПО 2. Повишаване на производителността и адаптивността на заетите		◆	◆		
ПО 3. Подобряване качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда за изграждане на икономика, основана на знанието	◆		◆	◆	
ПО 4. Подобряване на достъпа до образование и обучение		◆	◆		
ПО 5. Социално включване и насърчаване на социалната икономика	◆				◆
ПО 6. Повишаване ефективността на институциите на пазара на труда, социалните и здравните услуги	◆			◆	◆
ПО 7. Транснационално и междурегионално сътрудничество	◆	◆	◆	◆	◆

Интервенциите на ОП „РЧР” допринасят и за постигане на целите на други насоки на Общността за сближаване за периода 2007-2013 г., насочени към насърчаване на иновациите и научно-развойната дейност, с цел изграждане на икономика, основана на знанието, както и към транснационалното и междурегионалното сътрудничество.

Приоритетните оси на ОП „РЧР” са в съответствие със сферите на действие, които могат да бъдат подкрепени от ЕСФ, съгласно разпоредбите на чл. 3 от Регламент №1081/2006.

При разработването на ОП „РЧР” са отчетени и редица други концепции и методически документи на Европейския съюз:

- Новият старт на Лисабонската стратегия;
- Европейската стратегия по заетостта;
- Интегрираните насоки за растеж и заетост (2005-2008) – вж. Приложение 5 относно връзката и допълняемостта на мерките, предвидени в ОП „РЧР” и Интегрираните насоки за растеж и заетост;
- Проектът за Европейска квалификационна рамка на учене през целия живот;
- Европейската програма „Образование и обучение - 2010”;
- Европейския младежки пакт;
- Стратегическата рамка за равни възможности;
- Европейската стратегия за устойчиво развитие (2005-2010) и други.

Дейностите, които ще бъдат изпълнени в рамките на оперативната програма са насочени пряко или косвено към постигане целите на Лисабонската стратегия. България си е поставила национални цели в съответствие с целите от Лисабон по отношение на заетостта, ранното отпадане от училище и участие в учене през целия живот, а така също и цели, свързани със социалното включване.

Изпълнението на специфичните цели на оперативната програма ще допринесе за постигането на заложените национални цели в тази насока.

3. 4. Съгласуваност на ОП „РЧР” с националните политики

През последните няколко години българското правителство разработи набор от стратегически документи, които обединяват макроикономическата стратегия, микроикономическата стратегия, стратегията по заетостта, стратегиите в областта на образованието, социалната закрила и социалното включване в последователна национална политика за развитие на човешките ресурси, имаща добавена стойност.

През 2002 г. с Европейската комисия бе подписан **Съвместен доклад за оценка на приоритетите в политиката по заетостта на България**. В документа е направена оценка на напредъка на България в процеса на адаптиране на системата по заетостта и подготовката за изпълнение на Европейската стратегия по заетостта. Документът идентифицира проблеми и предизвикателства в сферите на политиката за развитие на човешките ресурси, политиката по доходите, системата за данъчно облагане и социални помощи, активните мерки и програми на пазара на труда, регионалните въпроси, равните възможности и подготвителните дейности от страна на България за ползването на помощта на ЕСФ.

На 3 февруари 2005 г. е подписан **Съвместен меморандум за социално включване**, който е разработен в изпълнение на поетите от България ангажменти в процеса на присъединяване към ЕС. Съвместният меморандум за социално включване дава ясна картина на ситуацията в страната в различни сфери на обществения живот, като очертава принципните дългосрочни предизвикателства – макроикономическа обстановка, жизнен стандарт, пазар на труда, демографска ситуация, бедност и разпределение на доходите, образование, социална защита, жилищни условия, здравеопазване, транспорт, регионални различия, уязвими групи по отношение на социалната изолация, малцинствени етнически групи. На 7 септември 2006 г. МС прие и първия за страната ни **Национален доклад по стратегиите за социална закрила и социално включване 2006-2008 г.**, който представя общия стратегически подход в политиката по социална закрила и социално включване, основните приоритети, цели и мерки.

Чрез този доклад България се включи и в Открития метод на координация по социална закрила и социално включване. (за връзката с ОП „РЧР” вж. Приложение 6)

Изпълнението на оперативната програма ще подпомогне постигането на заложените цели в **Националната програма за реформи** чрез провеждане на целенасочени действия, които да допълват политиката по заетостта, социалното включване и в областта на образованието в трите основни направления, а именно:

- Повишаване на икономическата активност на населението и на заетостта;
- Ефективна интеграция на лицата от неравнопоставените групи на пазара на труда;
- Образование и обучение в подкрепа на прехода към икономика, основана на знанието.

(за връзката с ОП „РЧР” вж. Приложение 7)

Основните законодателни, стратегически, оперативни и други документи на националната политика по заетостта, ученето през целия живот, образованието и обучението, социалната интеграция са основата, върху която започна разработването на ОП „РЧР”. В допълнение, формулираните приоритетни оси ще допринесат за изпълнението на националните политики в сферата на човешките ресурси, описани и в други стратегически документи като:

- Стратегия по заетостта на Република България 2004-2010 г.;
- Национална стратегия за демографско развитие на Република България (2006-2020);
- Национална стратегия за продължаващото професионално обучение за периода 2005-2010 г.;
- Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006-2015 г.);
- Национална стратегия за въвеждане на информационните и комуникационни технологии в българските училища;
- Национална стратегия за научни изследвания;
- Национална стратегия за равни възможности на хората с увреждания (2004 – 2014);
- Рамкова програма за равноправно интегриране на ромите в българското общество;
- Стратегия за образователна интеграция на учениците и децата от етническите малцинства;
- Здравна стратегия за лица в неравностойно социално положение, принадлежащи към етнически малцинства;
- Национален план за действие по Десетилетието на ромското включване;
- Национална програма за подобряване на жилищните условия на ромите в съответствие с Националната жилищна стратегия, и други.

Предвидените в тази оперативна програма дейности имат за цел да допълнят националните политики с цел постигането на максимален ефект, а не да ги заместят.

3. 5. Синергизъм и демаркация с останалите оперативни програми и с Програмата за развитие на селските райони (2007 – 2013 г.)

За да се реализират в най-пълна степен основните приоритети на ЕС по отношение на заетостта, растежа и устойчивостта, в ОП „РЧР” е гарантирано допълването с останалите оперативни програми и с Програмата за развитие на селските райони.

Осигуряването на развитието на човешките ресурси може да бъде постигнато само чрез осигуряване на инвестиции в основната инфраструктура в тази сфера. Във всички шест района за планиране на ниво NUTS II социалната инфраструктура е зле адаптирана към настоящата ситуация и необходимите условия за развитието на човешките ресурси.

Подобряването и оптимизирането на инфраструктурата ще доведе до повишаване качеството на живот и ще съдейства за подобряване на човешкия капитал в страната, което е предпоставка за ефективното изпълнение на предвидените, в рамките на ОП „РЧР”, действия. Поради тази причина, дейностите по ОП „РЧР” ще бъдат допълвани от **Оперативна програма “Регионално развитие”**, която ще бъде съфинансирана от Европейския фонд за регионално развитие, и от Програмата за развитие на селските райони. В мярка 1. 1. “Социална инфраструктура” на ОП “Регионално развитие” се предвиждат дейности, които целят да се осигури подходяща и рентабилна социална, културна, образователна, здравна инфраструктура чрез реконструкция / ремонт / модернизиране / оборудване, включително и оборудване за ИКТ. Тези дейности са съвместими с бъдещите изисквания на населението в градските центрове и техните прилежащи територии (мярката ще се изпълнява в общините, изброени в ОП „Регионално развитие”).

В 1. 2. „Жилищна политика” на Оперативна програма „Регионално развитие” ще се извършват дейности, насочени към осигуряване на подобрени условия на живот за гражданите и принос към социалното включване, чрез повишаване на стандарта и общо подобряване на качеството на живота на градските общности в неравностойно и уязвимо положение.

Под ос 3 на Програмата за развитие на селските райони се предвижда подкрепа за инвестициите за подобряване на основните услуги за местните хора и инвестициите в селската инфраструктура.

Дейностите по тези две стратегически програми ще бъдат допълващи и няма да припокриват интервенциите по ОП „РЧР”. Те са координирани между Управляващите органи по време на програмния процес, а също така и в съответните оперативни програми и стратегически планове. Одобрението на конкретните операции/ дейности, които да бъдат финансирани в рамките на трите програмни документа, ще се извършва от съответните Комитети за наблюдение, в които участват представители на всички заинтересовани страни.

Синергизмът между програмните инструменти с интервенции в социалната инфраструктура ще се извършва на ниво отделен бенефициент.

Оперативна програма “Развитие на конкурентоспособността на българската икономика”, съфинансирана от Европейския фонд за регионално развитие, се фокусира върху повишаване конкурентните предимства на предприятията чрез директна инвестиционна подкрепа за въвеждане на иновации, технологично модернизиране, международни стандарти и достъп до капитал. ОП “РЧР”, от своя страна, ще финансира дейности, свързани с подобряване на качествените характеристики на работната сила, в съответствие с потребностите на икономиката. Чрез нея се цели разширяване на приложението и използването на разнообразни форми за поддържане на квалификацията на работната сила, за подобряване на нейните креативни, аналитични и творчески способности.

Повишаването на качеството на работното място и квалификацията на човешките ресурси при ОП „Конкурентоспособност” са в резултат на директната инвестиционна подкрепа, докато при ОП „РЧР” те са пряка цел на предвидените интервенции.

ОП „РЧР” е съсредоточена към насърчаване на заетостта и самонаемането чрез изпълнението на редица дейности в сферата на консултирането, докато подкрепата за стартиращи иновативни фирми по ОП „Конкурентоспособност” предвижда предимно технологични консултации, свързани с разработването и въвеждането на иновативни продукти. Общите бизнес консултации по ОП „Конкурентоспособност” са с допълващ характер. В рамките на област на интервенция 1. 2. на ОП “РЧР” консултантските услуги са част от пакета услуги, предоставяни на предприемачите.

ОП „РЧР” (приоритетна ос 3) се допълва и от дейности, предвидени в приоритетна ос 1 „Развитие на икономика, базирана на знанието и иновационните дейности” на ОП „Конкурентоспособност”. Разграничението между двете оперативни програми се състои в това, че ОП „Конкурентоспособност” се концентрира върху развитието на иновациите в

предприятията чрез подкрепа на всички елементи на иновационната система, докато ОП „РЧР” се съсредоточава върху въздействие в областта на образованието и развитието на фундаментални изследвания.

ОП “РЧР” ще допълва целите на ОП “Конкурентоспособност” чрез инвестиции, насочени към подобряване на качеството на образованието и обучението, в съответствие с потребностите на бизнеса за изграждане на икономика, основана на знанието.

Инвестициите по двете оперативни програми ще доведат до синергичен ефект за подобряване на конкурентоспособността на българската икономика и създаване на условия за повече и по-добри работни места.

Оперативна програма “Административен капацитет” също ще бъде съфинансирана от ЕСФ и има за цел да изгради ефективна и компетентна администрация, способна да разработва и прилага националните и европейските политики, като отговаря на очакванията на гражданите и бизнеса за добро обслужване и етика, както и оказване на подкрепа за ефективна съдебна власт. В допълнение на това, ще бъде укрепен капацитетът на държавната администрация на централно, регионално и местно ниво, на социално-икономическите партньори и на съдебната система за прилагане на принципите на добро управление, като основно условие за ефективно и ефикасно използване на Структурните фондове и на Кохезионния фонд на ЕС.

ОП „РЧР” предвижда инвестиции за укрепване на административния капацитет на институциите на пазара на труда, образованието и обучението, социалното включване и здравеопазването, които са пряка предпоставка за реализиране на целите, свързани с развитието на човешките ресурси в страната.

Оперативна програма “Административен капацитет” ще изключва целенасочени действия по гореизброените сфери. Тя ще изключва и действия в сферите, визирани в приоритетни оси 3 и 6 на ОП “РЧР”.

В изпълнение на изискванията на чл. 5 (3) от Регламент № 1081/2006 Оперативна програма “Административен капацитет” ще финансира дейностите, насочени към укрепване на капацитета на социалните партньори. ОП “РЧР”, от своя страна, ще подкрепя съвместните дейности на социално-икономическите партньори за повишаване адаптивността на работниците и предприятията (приоритетна ос 2), както и транснационалното и междурегионалното сътрудничество с техни партньори от други страни-членки на ЕС (приоритетна ос 7).

Оперативна програма “Техническа помощ” (ОП „ТП”), съфинансирана от Европейския фонд за регионално развитие, има за цел допълнителното усъвършенстване на координирането, контрола и прилагането на Структурните фондове и Кохезионния фонд в България през периода 2007-2013 г. ОП „ТП” ще подкрепи дейността на Централното координационно звено, Одитирация и Сертифициращия орган, както и Комитета за наблюдение на НСРР и Управляващия орган на ОП „ТП”, развитието и поддръжката на единната информационна система за управление и наблюдение, както и популяризиране на общата полза от Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС.

ОП „ТП” ще финансира обучението на местните власти по следните общи въпроси: обществени поръчки, цикъл на управление на проекти, финансово управление, като тези дейности са изключени от интервенциите на ОП „РЧР”.

Оперативна програма „Техническа помощ” ще изключва действия по посока изграждането на капацитет за управление на Структурните фондове в Управляващия орган и Междинните звена на ОП “РЧР”, което ще бъде включено в рамките на приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на ОП „РЧР”.

Една от основните цели на **Програмата за развитие на селските райони (ПРСР)** е насочена към подобряване качеството на живот и разнообразяване на възможностите за заетост.

Селските райони в Република България разполагат със съществени ресурси, които представляват значителен потенциал за развитие.

Дейностите, съфинансирани от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони, в рамките на ПРСР, ще включват подкрепа за осигуряване на професионално обучение с оглед повишаване на уменията и способностите на заетите в земеделието и горския сектор. Тези дейности ще допълват, но няма да се припокриват с интервенциите на ОП „РЧР” в рамките на приоритетни оси 1 и 2. ПРСР ще насърчава иновациите чрез разпространение на знания и инвестиции в човешкия капитал. Основният акцент ще бъде поставен върху това българското земеделие да бъде развивано от млади фермери, които се нуждаят от необходимата квалификация.

В рамките на ос 1 “Развитие на конкурентоспособни и основани на иновации земеделие, горско стопанство и хранително-преработвателна промишленост”, и в частност мярка “Професионално обучение, информационни дейности и разпространяване на научни знания”, ПРСР ще подкрепя професионалното обучение в сферата на земеделието и горския сектор на земеделските производители, собствениците на гори и заетите в техните стопанства. Помощта ще бъде използвана, както за подобряване на техническите управленски умения и практики, така и за развитието на уменията и трансфера на знания в областта на: новите технологии, възобновимите източници на енергия, био-енергията, продуктите на биологичното земеделие. В рамките на ос 4 на ПРСР (Лидер) ще се предоставя обучение на представители на местните общности в селските райони (които ще бъдат подпомагани при разработването и изпълнението на стратегиите за местно развитие).

Всички други видове професионално обучение ще бъде подкрепяно от ЕСФ (включително за лицата, заети в хранително-преработвателния сектор, както и необходимото обучение за насърчаване икономическата диверсификация в селските райони в сектори, различни от селското стопанство / горския сектор, без значение дали обучаваният човек е включен в земеделска дейност / дейност в горския сектор). Инвестициите за професионално обучение за заетите в сектор "Рибарството" ще се извършват по линия на Европейския фонд за рибарство.

Мярка “Модернизиране на земеделските стопанства” към ос 1 на ПРСР включва инвестиции за модернизиране и въвеждане на нови технологии и процеси, целящи повишаване на качеството на произвежданите земеделски продукти и е насочена към регистрираните земеделски производители, като бенефициенти. Област на интервенция 2. 3. “Подобряване на условията на труд на работното място” на ОП “РЧР” не предвижда подобни инвестиции.

В рамките на ос 3 “Подобряване на качеството на живот и разнообразяване на възможностите за заетост в селските райони” ПРСР предвижда инвестиции, с цел подобряване на достъпа до основни услуги и на инфраструктурата в селските райони, както и инвестиционна подкрепа за развиване на неземеделски дейности, генериращи допълнителни доходи на стопаните и населението от селските райони. Микропредприятията в селските райони също са бенефициенти за инвестиционно подпомагане в рамките на ос 3 на ПРСР.

3.6. Индикатори за измерване въздействието на ОП „РЧР”

Въздействието на ОП “РЧР” върху развитието на човешките ресурси в България ще се изследва чрез следния набор от ключови индикатори:

Индикатори	2006	Цели до 2013 г.	Лисабонски цели
	%		
Коефициент на заетост (15-64 г.)	58.6	64.0	70.0
Коефициент на заетост - жени (15-64 г.)	54.6	56.0	60.0
Коефициент на заетост (55-64 г.)	39.6	42.0	50.0

	2006	Цели до 2013 г.	Лисабонски цели
Коефициент на безработица (15+)	9.0	6.0	
Коефициент на младежка безработица (15-24 г.)	19.5	16.0	
Коефициент на продължителна безработица - над 12 месеца (% от работната сила)	5.0	4.0	
Рано напуснали училище	20.0	13.0	10.0
Дял на лицата със завършено средно образование ³²	76.5	84.0	85.0
Участие в учене през целия живот ³³	1.3	5.0	12.5
Лица, живеещи в домакинства, в които има безработни	13.0	10.0	

За измерване въздействието на ОП „РЧР” върху постигане на поставените цели ще бъдат извършвани специални изследвания.

³² Процент от населението на възраст между 20 и 24 години, завършили поне средно образование

³³ Процент от възрастното население на възраст между 25 и 64 години, участващо в образование и обучение

4. ПРИОРИТЕТНИ ОСИ

Приоритетна ос 1. Насърчаване на икономическата активност и развитие на пазар на труда, насърчаващ включването

Приоритетна ос 1 попада в обхвата на сферата на действие на ЕСФ, посочена в чл. 3 (1) (b) от Регламент № 1081/2006.

Цел

Повишаване на икономическата активност и интеграция на уязвимите групи и неактивните лица на пазара на труда.

Обосновка

Повишаването на нивата на активност е едно от основните предизвикателства пред увеличаването на заетостта и мобилизирането на съществуващия значителен ресурс от неактивни лица, които са извън формалния пазар на труда. Тези предизвикателства са идентифицирани и сред основните цели на реформата в политиките, изпълнявани в рамките на Лисабонската стратегия и Националната програма за реформи на България.

Наблюдава се положителна тенденция през последните години на намаляване на безработицата сред уязвимите групи, въпреки това все още съществува значителна част от тях, които се нуждаят от подкрепа за повишаване потенциала им за заетост. Сред най-уязвимите групи на пазара на труда, идентифицирани в анализа на оперативната програма, са: продължително безработни лица, безработни младежи, безработни над 50-годишна възраст, безработни лица с ниска степен на образование и безработни без специалност и професия. Специални мерки ще бъдат разработени за интегриране на лицата извън работната сила на трудовия пазар. Мерките ще бъдат формулирани на база резултати от специално изследване, което ще бъде проведено в рамките на оперативната програма, което ще разкрива причините за икономическата неактивност и ще формулира профила на лицата извън работната сила. Подобряване ефективността на предоставяните услуги, в рамките на системата по заетостта и улесняване на достъпа до тези услуги, също ще спомогне за привличане на неактивните лица, желаещи да работят, на пазара на труда. За успешната интеграция на уязвимите групи ще бъдат изпълнявани активни и превантивни мерки на пазара на труда, като се отчитат индивидуалните потребности и възможности на лицата. В рамките на оперативната програма ще се финансират дейности, свързани с интегриране на уязвимите групи на пазара на труда и осигуряване на заетост в т.ч. предоставяне на: посреднически услуги за намиране на работа, професионално информиране и консултиране, мотивационно обучение, обучение за придобиване на професионална квалификация, обучение за преквалификация, както и включване в подходящи програми и мерки за заетост.

Една част от регистрираните безработни лица имат нагласата да започнат свой собствен бизнес. Към настоящия момент в рамките на активната политика на пазара на труда липсват последователни и взаимнообвързани мерки, предоставящи възможност на безработните лица да стартират и развият собствен бизнес. За да направят това потенциалните предприемачи имат нужда преди всичко от подкрепа за осигуряване на начален капитал и обучение в следните области: управление на микро и малка фирма; обучение по предмета на дейност, която ще развият; обучение по финанси и счетоводство; запознаване с европейските изисквания в конкретна област. Именно поради тези причини една от целите на оперативната програма е подпомагане развитието на предприемачеството, чрез предоставяне на обучение, консултантски услуги и подкрепа за развитие на собствен бизнес. Това ще доведе до интеграция на потенциалните предприемачи на пазара на труда от една страна, а от друга ще доведе до създаване на нови допълнителни работни места, което е добавената стойност на мярката.

Целевите групи и изпълнението на дейностите на регионален принцип ще се определят периодично от Комитета за наблюдение на оперативната програма въз основа на данни от извършвания мониторинг, провежданите изследвания на пазара на труда и отчитайки спецификата и обхвата на съпътстващите национални мерки. Ще бъдат отчетени и специфичните особености на местните трудови пазари, както и конкретните потребности на целевите групи.

Бюджет на приоритетната ос: 21% от общия бюджет на ОП

Кръстосано финансиране

За да бъдат постигнати целите на приоритетната ос, е необходимо подкрепяните операции да имат комплексен характер, като включват интервенции, характерни, както за ЕСФ, така и за ЕФРР. Поради това, въз основа на чл. 34, ал. 2 от Регламент (ЕО) № 1083/2006, определени дейности ще бъдат финансирани при спазване на правилата на ЕФРР (т. нар. "кръстосано финансиране" до 10% от разходите на ниво приоритетна ос), които са необходими за успешното изпълнение на операциите и са директно свързани с тях. За тази приоритетна ос възможността за „кръстосано финансиране“ ще бъде използвана предимно под основна област на интервенция 1.2., където предложените дейности няма как да бъдат успешно реализирани без осигуряване на минимална инвестиционна подкрепа за започване на собствен бизнес от страна на начинаещите микро-предприемачи (не повече от 10% от размера на приоритетната ос, които да бъдат разходвани по правилата на ЕФРР). За другата основна област на интервенция необходимостта от прилагане на "кръстосано финансиране" ще се преценява на ниво критерии за избор на операция и индивидуален проект, въз основа на предложената аргументация и необходимост от извършването на такъв тип дейности и разходи за успешното реализиране на предлаганата интервенция.

Индикатори

Област на интервенция	Индикатори за изпълнение			Индикатори за резултат			Източник на информация
	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	
1.1.Интегриране на уязвимите групи на пазара на труда ³⁴	Брой лица, получили посреднически услуги	Не е приложимо	100 000	Брой лица, започнали работа	Не е приложимо	50 000	УО, АЗ
	Брой лица, включени в обучение за придобиване или повишаване на професионалната квалификация	Не е приложимо	100 000	Дял на лицата, придобили или повишили степента си на професионална квалификация	Не е приложимо	80 %	
	Брой лица, включени в обучение за придобиване на ключови компетенции	Не е приложимо	30 000	Дял на лицата, придобили ключови компетенции	Не е приложимо	90%	
	Брой лица, включени в заетост след обучение	Не е приложимо	80 000	Дял лица със запазена заетост 1 година след участие в мярка за насърчаване на заетостта	Не е приложимо	50%	
1.2.Заетост чрез развитие на предприемачеството	Брой лица, включени в обучение по предприемачество	Не е приложимо	50 000	Дял на лицата, успешно завършили обучението	Не е приложимо	80%	УО, АЗ
	Брой новосъздадени предприятия, посредством инициативи за подкрепа на малкия бизнес	Не е приложимо	10 000	Брой лица, заети в създадените предприятия 1 година след приключване на финансирането	Не е приложимо	30 000	

³⁴ В рамките на дейностите, чието изпълнение ще се отчита от индикаторите по тази област на интервенция, е заложена разбивка на различните типове уязвими групи. Към настоящия момент се отчита броят на включените лица от уязвимите групи в изпълняваните национални програми и мерки. Детайли, относно участниците в съфинансирани от ЕСФ дейности, ще бъдат предоставяни в изпълнение на Анекс 23 на Регламент 1828/2006.

Основни области на интервенция

- Интегриране на уязвимите групи на пазара на труда
- Заетост чрез развитие на предприемачеството

1.1. Интегриране на уязвимите групи на пазара на труда

Целта е успешна интеграция на лицата от уязвимите групи на пазара на труда, чрез предоставяне на ограмотяване, обучение за придобиване на професионална квалификация и преквалификация и осигуряване на заетост.

Примерни дейности:

- Предоставяне на посреднически услуги за намиране на работа;
- Предоставяне на обучение за придобиване на професионална квалификация и преквалификация;
- Предоставяне на обучение по ИКТ и чуждоезиково обучение;
- Осигуряване на заетост след обучение;
- Осигуряване на чиракуване и стажуване;
- Споделяне на едно работно място и ротация на работното място.

Предоставянето на посреднически услуги за намиране на работа включва дейности, свързани с: информиране и консултиране относно възможностите за мотивационно и квалификационно обучение, изготвяне на индивидуални планове за действие, както и насочване към подходящи свободни работни места, в т.ч. по програми и мерки за заетост и обучение. Тези дейности ще бъдат изпълнявани в контекста на адаптиране и реформа на активните политики на пазара на труда с оглед постигане на по-добро насочване на мерките и чрез промяна във фокуса върху програмите за квалификация и повишаване на уменията.

Предоставянето на обучение за придобиване на **професионална квалификация и преквалификация** ще бъде съобразено с икономическите условия и състоянието на пазара на труда за конкретно работно място, както и с индивидуалните възможности и избора от страна на безработното лице на професия, вида и формата на обучение.

Във връзка с повишаване пригодността за заетост на лицата от целевите групи, в т.ч. дълготрайно безработни и безработни над 50 години, ще се предоставя обучение по **ИКТ и чуждоезиково обучение**.

Дейностите са насочени към създаване на заетост, чрез осигуряване на **чиракуване и стажуване** след подходящо обучение, **споделяне и ротация** на работното място, предоставяне на финансови стимули на работодатели, които разкриват работни места и впоследствие запазват заетостта на наетите след обучение.

Целеви групи: уязвими групи на пазара на труда (дълготрайно безработни лица, безработни младежи, жени отсъствали дълго време от работа, поради майчинство, безработни лица над 50-годишна възраст, търсещи работа пенсионери на възраст 50-64 години, безработни лица без образование, с ниска степен на образование и без специалност и професия, лица, изтърпяващи наказание лишаване от свобода, представители на уязвими етнически групи), неактивни лица и търсещи работа лица.

Бенефициенти: АЗ, образователни и обучаващи институции и организации, работодатели, браншови организации, социално-икономически партньори, НПО, центрове за информиране и професионално обучение, институции за професионално ориентиране.

1.2. Заетост чрез развитие на предприемачеството

Целта е подпомагане развитието на предприемачеството, чрез предоставяне на обучение, консултантски услуги и подкрепа за развитие на собствен бизнес.

Примерни дейности:

- предоставяне на обучение за придобиване на предприемачески, управленски и бизнес умения;
- предоставяне на консултантски услуги за стартиране и развитие на предприемачески инициативи;
- подкрепа на безработни лица за стартиране на собствен бизнес.

Тук се включват три типа дейности: **предоставяне на обучение** за придобиване на предприемачески, управленски и бизнес умения, в т.ч.: обучение за изготвяне на бизнес план, разработване на стратегия за развитие и управление на собствен бизнес, а така също и предоставяне на обучение по предмета на дейност, която ще развият бъдещите предприемачи.

Ще се насърчават иновациите и създаването на нови бизнес-модели в областта на предприемачеството и ще се **предоставя подкрепа** на безработни лица за стартиране на собствен бизнес, с цел създаване на работни места в подкрепените новостартирани предприятия. Тази дейност ще се реализира чрез грантова схема, насочена към създаването на предприемачески умения сред безработните лица, и ще бъде придружена от предоставяне на ограничена инвестиционна подкрепа и осигуряване на възнаграждения на самонаетите лица в началния период на стартиране на бизнеса. Ще се предоставят също така, съпътстващи **консултантски услуги** за стартиране и развитие на предприемачески инициативи, в т.ч. предоставяне на: услуги по изготвяне на маркетингови проучвания и анализи, консултации по информационни технологии, консултации по счетоводна отчетност и финанси, консултации във връзка с изискванията на националното законодателство и европейските норми в конкретната област.

Целеви групи: търсещи работа лица и уязвими групи на пазара на труда (вкл. уязвими етнически групи – роми и др.), желаещи да започнат собствен бизнес лица

Бенефициенти: АЗ, микропредприятия, консултантски фирми, НПО, центрове за развитие на предприемачеството, браншови организации, социално-икономически партньори, образователни и обучаващи институции и организации.

Приоритетна ос 2: Повишаване на производителността и адаптивността на заетите

Приоритетна ос 2 попада в обхвата на сферата на действие на ЕСФ, посочена в чл. 3 (1) (а) от Регламент № 1081/2006.

Цел

Повишаване на производителността и адаптивността на работната сила и респективно нейната конкурентоспособност в контекста на стратегическите цели на Лисабонската стратегия.

Обосновка

Въпреки стабилния ръст в производителността на труда, който се наблюдава през последните няколко години, по този показател България е на последно място, в сравнение със страните от ЕС. Една от причините за ниската производителност на труда е ниската степен на участие на

населението в различни форми на учене през целия живот. През 2005 г. само 1.3%³⁵ от българските граждани на възраст от 25 до 64 години са участвали в образование или обучение (учене през целия живот), докато този процент е 10.2% в ЕС-25. Сред факторите, оказващи значително влияние върху равнището на производителността на труда и адаптивността на заетите лица, са липсата на адекватни познания по информационни технологии и комуникации и чужди езици, както и ниските разходи на предприятията за продължаващо професионално обучение. Интегрирането на българския пазар на труда към единния европейски пазар, бързото навлизане на новите ИКТ и продължаващите процеси на реструктуриране на националната икономика поставят въпроса за способността на заетите лица да посрещат настъпващите промени. В тази връзка, непрекъснато се повишават изискванията от страна на работодателите към работната сила, по отношение на уменията за работа с новите производствени, информационни и комуникационни технологии, както и познанията по чужди езици.

Тази приоритетна ос е насочена към подобряване адаптивността и мобилността на работната сила и гъвкавостта на пазара на труда. Основната насока ще бъде върху дейности за насърчаване на инвестициите в човешкия капитал, както от страна на работодателите, така и от страна на работниците и служителите. Предприетите мерки са фокусирани върху ученето през целия живот и подобряване уменията на нискоквалифицираните и възрастните работници, с цел удължаване на трудовата им дейност и адаптиране към икономиката на знанието. Предоставянето на обучение на работното място и интегрирано обучение в рамките на оперативната програма е пряко свързано с Приоритет 4 „Повишаване на инвестициите в продължаващо професионално обучение” от Националната стратегия за продължаващото професионално обучение 2005-2010 г. Дейностите, които са предвидени в оперативната програма в тази насока, ще бъдат включени в годишния план за действие.

За да се повиши гъвкавостта на пазара на труда, специално внимание се отделя на развитието и разпространението на нови и адаптивни форми на организация на труда, повишаване на професионалната и териториална мобилност и насърчаване развитието на гъвкавите форми на заетост. Заетостта на непълно работно време, на плаващо работно време, за определен период от време и т.н. е необходимо да бъдат насърчавани, тъй като, въпреки че от гледна точка на трудовото законодателство вече не съществуват пречки, все още малко хора предпочитат да се възползват от гъвкавите форми на заетост. Една от причините за това е по-ниското заплащане при тези форми на заетост, в сравнение с наетите лица на пълно работно време. Териториалната мобилност ще бъде насърчавана в рамките на ежедневните пътувания, свързани с работа в друго населено място. Тъй като доходите в България са все още на относително ниско равнище³⁶, понякога ежедневните разходи за транспорт са пречка за лицето да работи в друго населено място. В рамките на тази приоритетна ос и в изпълнение на чл. 11 на Регламент № 1081/2006, както и в случаите, когато на ниво критерии за избор на операции или на ниво индивидуален проект е обоснована нуждата от прилагане на „кръстосано финансиране”, ще бъде оказана подкрепа за въвеждането на техническия прогрес на работното място, иновативни подходи в организацията на труда и приваждане на условията на труд в предприятията в съответствие с нормите и изискванията на европейския пазар.

Приоритетните отрасли и специфичните дейности в рамките на приоритетната ос, ще се определят периодично, въз основа на изследвания на нуждите на работодателите от обучение на заетите лица и съобразно спецификите на съответните региони (регионалните планове за развитие извеждат приоритетни отрасли за развитие, които са специфични за региона).

Бюджет на приоритетната ос: 18% от общия бюджет на ОП

³⁵ Източник: Евростат.

³⁶ По данни на Евростат, България се нарежда на последно място сред страните от ЕС по равнище на заплащане. Равнището на заплащане в България, измерено чрез паритета на покупателната способност по децилни групи, е около шест пъти по-ниско от средното за ЕС.

Кръстосано финансиране

За да бъдат постигнати целите на приоритетната ос, е необходимо подкрепяните операции да имат комплексен характер, като включват интервенции, характерни, както за ЕСФ, така и за ЕФРР. Поради това, въз основа на чл. 34, ал. 2 от Регламент (ЕО) № 1083/2006, определени дейности ще бъдат финансирани при спазване на правилата на ЕФРР (т. нар. "кръстосано финансиране" до 10% от разходите на ниво приоритетна ос), които са необходими за успешното изпълнение на операциите и са директно свързани с тях. За тази приоритетна ос възможността за „кръстосано финансиране“ ще бъде използвана предимно под основна област на интервенция 2.3., където предложените дейности не е възможно да бъдат успешно реализирани, без осигуряване на инвестиционна подкрепа за привеждане на условията на труд на работното място в съответствие с нормите и изискванията на законодателството по безопасност и здраве при работа. За другите основни области на интервенция необходимостта от прилагане на "кръстосано финансиране" ще се преценява на ниво критерии за избор на операции и индивидуален проект, въз основа на предложената аргументация и необходимостта от извършването на такъв тип дейности и разходи за успешното реализиране на предлаганата интервенция.

Индикатори

Област на интервенция	Индикатори за изпълнение			Индикатори за резултат			Източник на информация
	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	
2.1.Подобряване на адаптивността на заетите лица	Брой лица, включени в обучение за придобиване или повишаване на професионалната квалификация	Не е приложимо	200 000	Дял на лицата, придобили или повишили степента си на професионална квалификация	Не е приложимо	80%	УО, АЗ
	Брой лица, включени в обучение за придобиване на ключови компетенции ³⁷	Не е приложимо	85 000	Дял на лицата, придобили ключови компетенции	Не е приложимо	90%	
	Брой обучения на работното място	Не е приложимо	15 000	Дял на служителите, успешно завършили обучение	Не е приложимо	90%	
2.2.Насърчаване на гъвкавостта на пазара на труда	Брой лица, ползвали преференции за транспорт до работното място	Не е приложимо	9 200	Дял на лицата, запазили работното място след приключване на насърчителните мерки	Не е приложимо	80%	УО, АЗ
	Брой лица, на които са разработени планове за кариерно развитие	Не е приложимо	7 200	Дял на лицата, преминали на друго ниво на заплащане в резултат на ползваната насърчителна мярка	Не е приложимо	80%	
	Брой лица, ползвали преференции за включване в гъвкави форми на заетост (работа на непълно работно време, ротация на работното място, работа на плаващо работно време)	Не е приложимо	21 200	Дял на лицата, запазили гъвкавата си заетост след приключване на насърчителните мерки	Не е приложимо	80%	
	Брой изградени кариерни центрове	Не е приложимо	10	Брой лица, получили професионална информация и ориентиране от кариерни центрове	Не е приложимо	10 000	
2.3.Подобряване на условията на труд на работното място	Брой работодатели (предприятия), получили подкрепа за подобряване условията на труд и за приваждането им в съответствие с изискванията на стандартите	Не е приложимо	900	Намаляване на трудовите злополуки и професионалните заболявания при подкрепените работодатели	Не е приложимо	Най-малко 25%	УО, ГИТ

³⁷ Ключови компетенции, съгласно Рамковите изисквания за разработване на държавни образователни изисквания за придобиване на квалификации по професии, издадени от НАПОО, са: спазване на изискванията за здравословни и безопасни условия на работа, ползване на информационна техника и технологии, комуникативни умения, умения за работа в екип, предприемачески умения, икономически знания, трудово - правни знания, чуждоезикова подготовка, психологически знания.

Област на интервенция	Индикатори за изпълнение			Индикатори за резултат			Източник на информация
	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	
				Дял на подкрепените работодатели (предприятия) с работни места, в които са елиминирани или в достатъчна степен намалени професионалните рискове	Не е приложимо	70%	

Основни области на интервенция:

- Подобряване адаптивността на заетите лица;
- Насърчаване на гъвкавостта на пазара на труда;
- Подобряване условията на труд на работното място.

2.1. Подобряване адаптивността на заетите лица

Целта е повишаване адаптивността и конкуретоспособността на заетите лица, чрез повишаване на квалификацията и преквалификация, предоставяне на чуждоезиково обучение и обучение по ИКТ, въвеждане и укрепване на системите за развитие на човешките ресурси в предприятията.

Примерни дейности:

- Предоставяне на обучение за придобиване на професионална квалификация и преквалификация на заетите лица;
- Предоставяне на обучение по информационни и комуникационни технологии;
- Предоставяне на чуждоезиково обучение;
- Предоставяне на обучение на работното място и интегрирано обучение;
- Разработване на стратегии за управление на човешките ресурси;
- Въвеждане на нови и иновативни модели за организация на труда в предприятията.

Тази интервенция е насочена към повишаване адаптивността на заетите лица, в т.ч. по-възрастните работници, които се нуждаят от **повишаване на квалификацията и преквалификация**, придобиване на чуждоезикови знания и умения, както и умения за работа с информационни и комуникационни технологии.

Ще се насърчават работодателите да повишават своите инвестиции в продължаващо професионално обучение чрез предоставяне на интегрирано обучение и **обучение на работното място**. Заетите лица ще бъдат насърчавани да повишават своите знания и умения в сферата на информационните и комуникационните технологии и познанията по чужди езици.

Ще се подпомага въвеждането на нови и **иновативни модели за организация на труда в предприятията** и разработване на организационни стратегии за управление на човешките ресурси, в т.ч. системи за оценка и кариерно развитие на персонала и изготвяне на програми за продължаващо професионално обучение на наетите лица.

Ще бъде финансирано провеждането на съвместни действия на социалните партньори в обхвата на описаните в тази област на интервенция дейности.

Целеви групи: заети лица, в т.ч. ръководен състав, самостоятелно заети и наети лица

Бенефициенти: АЗ, образователни и обучаващи институции и организации, работодатели, браншови организации, социално-икономически партньори, изследователски центрове.

2.2. Насърчаване на гъвкавостта на пазара на труда

Гъвкавостта на пазара на труда ще се повишава чрез интервенции в три основни направления: насърчаване на териториалната и професионалната мобилност и развитие на гъвкави форми на заетост.

Примерни дейности:

- Предоставяне на стимули за насърчаване на териториалната мобилност;
- Развитие на гъвкави форми на заетост;
- Насърчаване на предприемаческата инициатива;
- Предоставяне на обучение за насърчаване на професионалната мобилност;
- Предоставяне на стимули за придобиване на следдипломна квалификация;
- Изграждане на центрове за кариерно развитие.

Дейностите за насърчаване на **териториалната мобилност** на работната сила включват насърчаване на работодателите за наемане на хора от различни региони, като се предоставят стимули, свързани с осигуряване на транспорт до работното място. В рамките на тази дейност, ще се покриват транспортните разходи за ежедневни пътувания, свързани с работа в друго съседно населено място.

Развитието на **гъвкави форми на заетост** включва: споделяне на едно работно място, работа на непълно работно време, ротация на работното място, работа на плаващо работно време, както и насърчаване на дистанционната работа. Тези мерки ще спомогнат също така за по-доброто съвместяване на професионалния и личния живот и повишаване участието на жените на пазара на труда. В рамките на тази дейност ще бъдат насърчавани работодателите да допълват дохода на лицата, които не работят на пълно работно време, чрез предоставяне на средства за покриване на социално-осигурителните вноски и осигуряване на социални придобивки.

Повишаването на **професионалната мобилност** обхваща дейности като разработване на индивидуални планове за кариера, ротация на работното място, изграждане на **кариерни центрове**, предоставяне на обучение, с цел подпомагане на професионалното развитие, предоставяне на стимули за придобиване на следдипломна квалификация, насърчаване на самозаетостта и развитие на предприемачеството.

Ще бъде финансирано провеждането на съвместни действия на социалните партньори в обхвата на описаните в тази област на интервенция дейности.

Дейностите, заложен в тази основна област на интервенция, ще бъдат придружени от мерки, предвидени в хоризонталния принцип на оперативната програма за иновации, с оглед адресиране на основните причини за слабата гъвкавост на пазара на труда.

Целеви групи: заети лица (ръководен състав, самостоятелно заети и наети лица)

Бенефициенти: АЗ, социално-икономически партньори, браншови организации, изследователски центрове, НПО, работодатели.

2.3. Подобряване условията на труд на работното място

Тази основна област на интервенция цели привеждане на условията на труд в предприятията в съответствие с нормите и изискванията на европейския пазар, чрез следните примерни дейности:

- Привеждане на условията на труд на работното място в съответствие с нормите и изискванията на законодателството по безопасност и здраве при работа;
- Подобряване на професионалния и здравния статус на работната сила чрез внедряване на превантивни системи за мониторинг и контрол на рисковете за здравето и безопасността на работното място.

Ще се насърчават работодателите да реализират дейности за **подобряване на условията на труд в предприятията**, свързани с реконструкция и модернизация на съществуващи обекти,

технологични процеси, машини и съоръжения, както и обезопасяване на работното оборудване, машините и съоръженията и други.

Дейностите за изграждане и прилагане на **превантивни системи за мониторинг и контрол** на рисковете за здравето и безопасността на работното място ще включват специални програми за: изграждане на интегрирани системи за управление на дейността по безопасност и здраве при работа; разработване на стандарти за качество в дейността по безопасност и здраве при работа, като част от системата за качество в предприятията; усъвършенстване на системата за оценка и контрол на професионалните рискове, чрез прилагане на секторни и иновативни подходи.

Повишаването на мотивацията за здравословен и безопасен труд включва: кодекси и ръководства на добри практики за последователно, опростено и ефективно приложение на законодателството по безопасност и здраве при работа и за оценка и контрол на професионалните и здравните рискове; секторни комуникационни стратегии и информационни кампании, ориентирани към всички слоеве на обществото и достигащи до работното място и активното население; фундаментални научни и приложни изследвания по въпросите на здравето и безопасността на работното място и за въздействието на опасностите.

Чрез предоставянето на безвъзмездна помощ ще се подпомагат работодателите за въвеждане на изискванията на социалните стандарти в предприятията.

Ще бъде финансирано провеждането на съвместни действия на социалните партньори в обхвата на описаните в тази област на интервенция дейности.

Целеви групи: ръководен състав, работници и служители, контролни органи по УТ и звена и служби, създадени в помощ на работодателите.

Бенефициенти: работодатели, институции и организации, осъществяващи контрол върху УТ в предприятията, НПО, социално-икономически партньори.

Приоритетна ос 3: Подобряване качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда за изграждане на икономика, основана на знанието

Приоритетна ос 3 попада в обхвата на сферите на действие на ЕСФ, посочени в чл. 3 1. d) и 2a) от Регламент № 1081/2006.

Цел

Повишаване пригодността за заетост на работната сила чрез качествени услуги в образованието и обучението, ефективно работещи образователни и обучителни институции и устойчиви връзки между образованието, професионалното обучение и бизнеса.

Обосновка

Като цяло образователните услуги в България не подготвят достатъчно добре квалифицирани специалисти, притежаващи необходимите знания и умения, съответстващи на изискванията на пазара на труда, което се дължи на недостатъчно гъвкавите учебни програми, изоставащата квалификация на учителите, неумението им за работа в интеркултурна среда и остарелите методики на преподаване в общото, професионалното и висшето образование.

Все още твърде рядко се използват възможностите на информационните и комуникационните технологии. Въпреки че по данни на МОН през 2006 г. всички български училища са оборудвани с компютърна техника, голяма част от тях имат достъп до интернет, а 92% от българските учители са преминали курс по основни компютърни умения³⁸, модерните технологии все още не намират широко приложение в педагогическата практика. Това налага

³⁸ По данни от Националната стратегия за въвеждане на ИКТ в българските училища (2005 г.)

предприемането на мерки, стимулиращи по-пълноценното използване на възможностите на ИКТ в образованието, което съчетано с мерките за осъвременяване на учебните програми във всички степени на образование и в областта на професионалното обучение ще доведе до повишаване качеството на образователните услуги.

Предоставянето на практически умения и компетенции ще отговори на новите предизвикателства и ще повиши успешната реализация на трудовия пазар.

Ключов момент при предоставянето на качествено образование и обучение е квалификацията на педагогическия персонал. Поради липсата на изградена система за кариерно развитие, българските педагози не са достатъчно мотивирани да повишават своята квалификация, не са отворени към съвременните технологии и новите методи на преподаване и като цяло учителската професия не е атрактивна за младите хора. Съществуват проблеми и в системата на заплащане на учителския труд. Всичко това води до по-ниско качество на преподаването, а оттам и на придобитите от учениците знания и умения, което намалява шансовете им за добра заетост след напускане на училище. За да бъдат мотивирани педагозите постоянно да усъвършенстват своите компетенции, да използват съвременните методи и технологии в процеса на преподаване и управление, както и да бъдат привлечени повече и по-качествени млади хора към професията на педагога, е необходимо да се изгради ефективна система за кариерно развитие, както и система за диференцирано заплащане на труда, свързана с постигнатите резултати.

Ефективно работещите образователни институции са важна предпоставка за предоставянето на качествени образователни услуги, съобразени с потребностите на обществото и икономиката. За модернизацията на българските образователни институции е необходимо да се въведат управленски информационни системи, електронна документация и електронно образователно съдържание в училищата, да се изградят ефективни механизми за оценка и контрол на качеството на образованието, както и да се оптимизира училищната мрежа.

В България все още няма изградена и функционираща национална система за вътрешно и външно оценяване на качеството на образованието. Необходимо е нейното въвеждане, като се възприемат практики за осигуряване на по-добра отчетност и прозрачност, като се разработят механизми за оценяване на учениците и на учителите, а също и чрез привлечане на родителите в образователния процес.

Неблагоприятните демографски тенденции през последните две десетилетия и миграционните процеси доведоха до намаляване броя на децата и формирането на голям брой маломерни и слети паралелки в отделни региони на страната. Националната програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006-2015 г.) предвижда създаването на средишни училища, в които да се обучават учениците от прилежащите населени места. Създаването на такъв тип училища е свързано със съкращаване на учители и организиране на курсове за преквалификация и допълнителна квалификация на педагогическия персонал за работа в интеркултурна среда.

Развитието на българската икономика, като част от европейската икономика, основана на знанието, налага преосмисляне и засилване на връзките между образованието, научноизследователския сектор и бизнеса. Налице е несъответствие между потребностите на бизнеса и подготвяните от висшите училища специалисти: над 60% от студентите се обучават в „традиционните“ хуманитарни науки, докато броят на студентите в природонаучните, технологичните и информационните специалности е недостатъчен. По данни на Европейската комисия едва 6.7% от учените в България са заети в производствения сектор при средна стойност за ЕС-15 – 49.7%, ЕС-25 – 47.3%, и САЩ – 80.5%.³⁹ За да се активизират връзките между тези сектори, е необходимо да се изградят подходящи механизми за насърчаване работата на младите учени, докторанти и специализанти в областта на приложните изследвания.

---

³⁹ Key Figures 2003-2004; European Commission, Directorate General for Research.

Бюджет на приоритетната ос: 20% от общия бюджет на ОП

Кръстосано финансиране

За да бъдат постигнати целите на приоритетната ос, е необходимо подкрепяните операции да имат комплексен характер, като включват интервенции, характерни, както за ЕСФ, така и за ЕФРР. Поради това, въз основа на чл. 34, ал. 2 от Регламент (ЕО) № 1083/2006, определени дейности ще бъдат финансирани при спазване на правилата на ЕФРР (т. нар. "кръстосано финансиране" до 10% от разходите на ниво приоритетна ос), които са необходими за успешното изпълнение на операциите и са директно свързани с тях. Необходимостта от прилагане на "кръстосано финансиране" ще се преценява на ниво критерии за избор на операции и индивидуален проект, въз основа на предложената аргументация и необходимост от извършването на такъв тип дейности и разходи за успешното реализиране на предлаганата интервенция.

Индикатори

Област на интервенция	Индикатори за изпълнение			Индикатори за резултат			Източник на информация
	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	
3.1.Подобряване качеството на услугите в образованието и обучението	Брой/ % учители/ преподаватели, включени в програми за обучение и за повишаване на квалификацията	Не е приложимо	40% ⁴⁰ от общия брой (приблизително 47 000)	Брой/% учители/ преподаватели, завършили програми за повишаване на квалификацията	Не е приложимо	35% от общия брой (приблизително 41 890)	НСИ, МОН, РИО, ВУ, училища, ЦКОКО
	Брой/% образователни институции, въвели нови учебни планове и програми	Не е приложимо	80% ⁴¹ от общия брой (приблизително 2 600)	Брой/% ученици/ студенти, завършили образованието си по новите ДОИ, учебни планове и програми	Не е приложимо	80 % ⁴² от общия брой (приблизително 750 000)	
3.2.Модернизация на системата за образование и обучение	Брой лица, включени в обучителни програми за външно и вътрешно оценяване	Не е приложимо	3100	Брой лица, получили сертификат за оценители	Не е приложимо	3 000	НСИ, МОН, РИО, ВУ, училища, ЦКОКО, НАПОО
				Дял/% ученици, оценени по програми, финансирани от ЕСФ, спрямо общия брой на оценените	Не е приложимо	30% ⁴³ от общия брой (приблизително 537 000)	
3.3.Укрепване на връзките между институциите за образование и обучение, научноизследователския сектор и бизнеса	Брой/% ученици/ студенти, включени в: <ul style="list-style-type: none"> училищни практики 	Не е приложимо	30% ⁴⁴ от общия брой (приблизително 60 000)	Брой/% ученици/ студенти, успешно завършили: <ul style="list-style-type: none"> училищни практики 	Не е приложимо	25% от общия брой (приблизително 50 000)	НСИ, МОН, РИО, ВУ

⁴⁰ По данни на НСИ, Годишен статистически справочник за 2006 г., общ брой учители, преподаватели и изследователи - 119 694

⁴¹ По данни на НСИ, Годишен статистически справочник за 2006 г., общ брой образователни институции - 3 370

⁴² По данни на НСИ, Годишен статистически справочник за 2006 г., общ брой ученици - 932 534

⁴³ По данни на ЦКОКО очакваният брой на оценяваните за периода 2007 – 2013 г. е 1 790 000

⁴⁴ По данни на НСИ, Годишен статистически справочник за 2006 г., общ брой ученици в професионални училища – 200 945

Област на интервенция	Индикатори за изпълнение			Индикатори за резултат			Източник на информация
	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	
	<ul style="list-style-type: none"> • студентски практики 		30% ⁴⁵ от общия брой (приблизително 77 600)	<ul style="list-style-type: none"> • студентски практики 		25% от общия брой (приблизително 65 000)	
	Брой докторанти, постдокторанти, специализанти и млади учени, включени в програми за развитие на научния потенциал ⁴⁶	Не е приложимо	25% от общия брой ⁴⁷	Брой докторанти, постдокторанти, специализанти и млади учени, завършили в програми за развитие на научния потенциал	Не е приложимо	20% от общия брой (приблизително 1200)	НСИ, МОН, ВУ

⁴⁵ По данни на НСИ, Годишен статистически справочник за 2006 г., общ брой студенти - 258 692

⁴⁶ Програми за изследвания, свързани с повишаване на квалификацията на изследователите, достъп до научни съоръжения, бази данни, библиотеки; научни публикации; двупосочна мобилност между научния сектор и бизнеса

⁴⁷ По данни на НСИ - Общ брой докторанти за 2005/2006 учебна година – 4 819

Основни области на интервенция:

- Подобряване качеството на услугите в образованието и обучението
- Модернизация на системата за образование и обучение
- Укрепване на връзките между институциите за образование и обучение, научноизследователския сектор и бизнеса

3.1. Подобряване качеството на услугите в образованието и обучението

Целта е подобряване качеството на образованието и обучението, с фокус върху следните примерни дейности:

- актуализиране на съществуващи и разработване на нови държавни образователни изисквания, учебни планове и програми на всички етапи и степени на образование;
- въвеждане на модерни информационни и комуникационни технологии и средства в образователния процес, както и осигуряване на електронно образователно съдържание;
- повишаване на квалификацията и кариерно развитие на педагогическия персонал;
- продължаване на въвеждането на Европейската система за трансфер на кредити във висшите училища и разработването ѝ за институциите за професионално образование и обучение.

Включените в област на интервенция 3.1. дейности са насочени изцяло към подобряване на качеството на образованието и обучението. При разделението на дейностите са взети предвид принципните различия между отделните направления – обект на реформи в българското образование (напр. държавните образователни изисквания (ДОИ) и Европейската система за трансфер на кредити (ЕСТК) осигуряват подобряване на качеството в два различни етапа от образователната система и съответно изискват различен подход. Съществуващите ДОИ се нуждаят само от актуализиране, докато ЕСТК е нещо ново за българските условия и все още има нужда от допълнителна подкрепа в сферата на професионалното образование.

Образователните изисквания на всички етапи от образователния процес, от една страна, и чуждоезиковото обучение и обучението за работа с ИКТ, от друга страна, са взаимно свързани, поради съществуващата езикова бариера на голяма част от населението (повечето софтуерни продукти изискват познания по английски език). Големите възможности, които предлагат Интернет и съвременните методи на обучение (он-лайн, интерактивни и т.н.) ще останат недостъпни за педагогическия персонал без целенасочени мерки за развитие на уменията им за работа с новите информационни и комуникационни технологии.

Не на последно място, повишаването на квалификацията и компетенциите на педагогическия персонал е необходимо да бъде обвързано с адекватни възможности за кариерно развитие в професията.

Съществуващите **държавни образователни изисквания, както и учебните планове и програми** на всички образователни нива не съответстват напълно на получените професионални квалификации и ключови компетентности и не отговарят на динамиката на пазара на труда. При разработване на държавните образователни изисквания, учебните планове и програми е необходимо те да са съобразени с новата образователна структура, утвърдена с Националната програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006-2015 г.). Учебните планове и програми на висшите и професионалните училища следва да бъдат в съответствие с Европейската система за трансфер на кредити, както и с възможностите за хоризонтална проходимост на системата. Необходимо е да се засили чуждоезиковото, компютърното и практическото обучение. Придобиването на езикови умения от всички европейски граждани се превърна в задължително условие за пълноценна лична и професионална реализация. Целта на България е нейните граждани да се обучават по поне два чужди езика на Общността, което налага въвеждането на модерни методи за изучаване на чужди езици и поощряване на интереса към

по-активното им практикуване в образователните и обучителните институции. В тази връзка от особено значение е създаването на модерни електронни учебници и учебни помагала.

Процесът на въвеждане на **информационни и комуникационни технологии** в образованието трябва да продължи. Обучението по информационни технологии следва да започне в началния етап на образование. Въвеждането на ИКТ в образованието не е само обучение за работа с новите технологии, но и обучение чрез тях. За целта се предвижда осъвременяване на съществуващите и създаване на нови държавни образователни изисквания (ДОИ) и учебни планове и програми. Целенасочените дейности ще включват разработване на електронни учебни курсове, осигуряване на електронно съдържание, подготовка за работа с мултимедийни системи за провеждане на съвременно обучение, както и изготвяне на специализирани софтуерни продукти, обслужващи образователния и обучителния процес. Предвижда се създаването на информационна система за проследяване на резултатите на учениците, както и модернизиране на публичните регистри с цел повишаване на прозрачността в системата на средното образование - регистър на дипломи, ученици и т.н. Това налага провеждането на обучения на персонала в образователната система за работа с новите информационни продукти. В сферата на висшето образование ще бъде разширен регистърът за дипломи, студенти и преподаватели във висшите училища. Ще се усъвършенства и оптимизира модулът „Висше образование” в информационната система на МОН.

Създаването на условия за **кариерно развитие на педагогическия персонал** е свързано с дейности по разработване на механизми за диференцирано заплащане на труда, обвързано с резултатите на обучаваните, а също така и с разработване на система за награждаване на учителите. Средствата за тяхното допълнително материално стимулиране са планирани в бюджета на МОН. Въвеждането на система за кариерно развитие ще създаде условия за усъвършенстване на учителите и мотивация за пълноценното им участие в процеса на обучение. Необходими са допълнителни ресурси за провеждане на курсове за начална, междинна и надграждаща квалификация на учителите/ преподавателите. Важна дейност е разработването на програма за развитие на професионалните компетенции на педагогическия персонал (периодично актуализиране на знанията, усвояване на допълнителни умения и нови методи в преподаването, умения за работа в интеркултурна среда, обучение по ИКТ, работа в онлайн среда, чуждоезиково обучение, обучение на възрастни и др.). Квалификацията на учителите следва да се извършва в съответствие с референтните нива на Европейската квалификационна рамка и разписаните пет квалификационни нива според Директива 2005/36/ЕС. Ключово направление в тази област е изграждането на функционален модел за хоризонтално и вертикално развитие на педагогическите кадри и национален регистър за квалификация на педагогическите кадри. Предвижда се разработването на програми за развитие на управленските умения на училищните директори, изграждане на система за придобиване на директорска правоспособност, която включва обучение и атестация. От голямо значение са централизираното осигуряване на научнообразователна литература и достъпът до специализирани бази данни за образователните и научните институции във всички образователни направления.

Присъединяването на България към ЕС изисква да се инвестира в дейности за по-нататъшното въвеждане на **Европейската система за трансфер на кредити (ЕСТК) във висшето и професионалното образование**. В отделните висши училища процесът се намира на различен етап на реализация, ето защо те трябва да бъдат подкрепени в усилията си да развият и пълноценно да се възползват от възможностите, които предоставя ЕСТК, особено с оглед на студентската и академичната мобилност, която оказва силно въздействие не само върху академичната и културната среда в Европа, но също така допринася за икономическото и социалното сближаване между отделните региони в ЕС. В системата на професионалното образование и обучение все още не съществува система за трансфер на кредити. Стартирането на тези процеси ще бъде стимулирано с целенасочена политика и допълнителни финансови средства. Очаква се в края на програмния период (2013 г.) системата за трансфер на кредити да функционира пълноценно в системата на висшето и професионалното образование.

Конкретните дейности в тази насока включват: въвеждане на интегрирана система за натрупване и трансфер на кредити за учене през целия живот, разработване на сравними и съпоставими индикатори за учебно натоварване, учебни резултати и компетенции, насърчаване на студентската мобилност, основана на съвместни учебни програми и общи кредитни схеми между висши училища. Планираните дейности за въвеждане на ЕСТК ще подпомогнат процеса на разработване и прилагане на Националната квалификационна рамка, която ще се финансира от други програми на ЕС (Леонардо да Винчи).

Целеви групи: обучаеми и обучаващи, родители, изследователи, служители в образователни и обучителни институции.

Бенефициенти: МОН, НАПОО, ЦКОКО, НАЦИД, ЦИОО, ЦРЧР, Национален педагогически център, Национален институт за обучение на директори, образователни, обучителни и научни институции, научни организации, социално-икономически партньори, центрове за професионално обучение, общини.

3.2. Модернизация на системата за образование и обучение

Тази област на интервенция е свързана с изграждане на модерна система за образование и обучение и на система за оценка на качеството ѝ в контекста на по-ефективното използване на финансовите ресурси.

Примерните дейности са насочени към:

- въвеждане на система за вътрешно и външно оценяване на качеството на образованието и обучението;
- подобряване на отчетността и отваряне на системата за образование и обучение за включване на общността в процесите на мониторинг, контрол и оценка на предоставените образователните услуги;
- оптимизиране и реструктуриране на мрежата от образователни институции.

Предвидените дейности в основна област на интервенция 3.2. целят реформата в средното образование да бъде насочена към неговото модернизиране и промени в модела на финансиране и управление. Изграждането на модерна, ефективна и обективна външна система за контрол и оценка на качеството, включваща задължително оценяване на знанията и уменията на учениците в края на всеки образователен етап чрез национални стандартизирани изпити стартира през учебната 2006/2007 г. Предвижда се задължителна проверка на знанията и уменията на учениците в края на всеки образователен етап (IV, VII, X, XII клас) чрез национални стандартизирани изпити. Проверката на получените знания и умения на учениците е свързана с усвояването на ключови знания и умения, по-успешна реализация на индивида на пазара на труда, подобряване на конкурентоспособността и възможностите му за заетост.

Системата за национално стандартизирано оценяване на качеството на образованието и обучението включва разработване на стандарти и развитие на системата за вътрешно и външно оценяване.

Ще бъде създадена *регионална инфраструктура за външно оценяване* на образователните и обучителните институции в системата на средното образование. Ще бъдат организирани и проведени курсове за подготовка на оценители. За управлението на системата за оценяване ще бъде създадена специализирана информационна система

Започналият процес на модернизиране доведе до по-голяма прозрачност и възможност за равноправно участие на гражданското общество в дейностите по отчетност, контрол и оценка на образователната система. Мерките, насочени към подобряване на управлението в

системата на образованието, са свързани с демографския срив, необходимостта от създаване на стимули за преследване на по-високи резултати и не на последно място на освобождаването на финансов ресурс.

С оглед **подобряването на отчетността** и отварянето на системата за образование и обучение към общността от важно значение е създаването на механизми за обществен мониторинг, контрол и оценка на предоставяните услуги. Дейностите в тази насока предвиждат укрепване ролята на училищните настоятелства при съставянето на програмата за развитие на училището, включване в процедурите по назначаване и освобождаване на директор на училището и при подбора на педагогическия персонал. Мерките целят училищното настоятелство да се превърне в орган с реални и ефективни правомощия в областта на финансовата и управленската дейност. Друга форма за осъществяване на контрол по отношение на управленската дейност е създаването на училищни съвети, включващи представители на родителите, учителите и общината, които в перспектива ще се развият като колективни органи за управление на училището. Работодателските и браншовите организации ще бъдат привлечени в мониторинга, контрола и оценката на професионалните компетенции на обучаваните, както и в процеса на осъвременяване на програмите за професионално обучение. В процеса на подобряване на отчетността ще бъде приложен и инструментариум за мониторинг на учителите / преподавателите. Подходящ начин за отваряне на системата към нуждите на обществото е въвеждането на електронно управление на административната дейност в образователните и обучителните институции.

Оптимизирането и реструктурирането на мрежата от образователни институции ще доведе до създаване на средишни училища, които ще мобилизират ресурси, необходими за осигуряването на качествено образование и обучение и ще освободят финансови средства.

Въвеждането на новата образователна структура ще бъде съпътствано от допълнителни дейности за създаване на необходимата образователна среда на децата, които ще пътуват извън своето населено място, в т.ч. осигуряване на училищни автобуси, полуинтернатни форми, училищно хранене и др. Предвижда се извършване на превантивна работа по консолидацията на образователните институции, изследване на очаквани негативни ефекти и ползи от процеса на оптимизация на образователните институции и обслужващите звена, както и определяне на мерки за ограничаване на негативите, като намален достъп до образователни услуги и евентуално увеличение на броя на отпадащите от училище.

Оптимизирането и реструктурирането на училищната мрежа ще бъде улеснено от обмяна на информация и добри общински практики и методики. Инициативата на общините в посока към оптимизиране на училищната мрежа ще бъде насърчена чрез финансиране на програми за реструктуриране на разходите. В процес на въвеждане е нова система за финансиране, която предвижда моделът „парите следват ученика”. Тази система ще позволи открояване на предпочитаните училища, които предоставят качествено образование, и по естествен път ще подпомогне процеса на оптимизиране. Същевременно мерките по приоритетна ос 4 за подобряване на достъпа до образование ще са в пряка връзка с този процес и ще бъдат насочени към районите, в които са закрити или няма налични училища.

Целеви групи: обучаеми и обучаващи, служители в образователни и обучителни институции, работодатели.

Бенефициенти: МОН, НАПОО, НАОА, ЦКОКО, ЦИОО, НАЦИД, ЦРЧР, Национален педагогически център, Национален институт за обучение на директори, образователни, обучителни и научни институции, социално-икономически партньори, НПО, училищни настоятелства, общини.

3.3. Укрепване на връзките между институциите за образование и обучение, научноизследователския сектор и бизнеса

От решаващо значение за подобряването на качеството на българското образование е укрепването на съществуващите и изграждането на нови връзки с бизнес сектора. Успешната реализация на трудовия пазар е най-ясната мярка за стойността на полученото образование. Въпреки добрите резултати на отделни инициативи в тази област като проект „Пазар на труда” на Американската агенция за международно развитие (USAID), образованието и икономиката все още не са намерили пресечната точка на своите интереси. Затова в рамките на ОП „РЧР” е планирана сериозна интервенция за укрепване на връзките между институциите за образование и обучение, научноизследователския сектор и бизнеса.

От една страна инвестициите ще мотивират млади и перспективни хора за реализация в сферата на науката (чрез по-добри условия за провеждане на научна дейност и възможности за повишаване на квалификацията), и ще спомогнат за укрепването на интелектуалния потенциал на българското образование. От друга - очаква се да бъдат изградени устойчиви контакти между образователните и обучителните институции, научноизследователския сектор и бизнеса.

Област на интервенция 3.3. е насочена към създаването на ново поколение висококвалифицирани специалисти чрез стимулиране на научните изследвания и разработването на съвместни програми между висшите училища, научните организации и бизнеса, както и чрез насърчаване на изследователския интерес на учениците в средните училища. От една страна, инвестициите ще мотивират млади и перспективни хора за реализация в сферата на науката (чрез по-добри условия за провеждане на научна дейности и възможности за повишаване на квалификацията) и ще спомогнат за укрепването на интелектуалния потенциал в българското образование. От друга страна, очаква се да бъдат изградени устойчиви контакти между образователните и обучителните институции, научноизследователския сектор и бизнеса.

Взаимодействието между образованието и бизнеса е двупосочно. Икономиката е заинтересувана от качеството на подготовката в училището и университета. Но и обхватът на знанията и уменията, предлагани в системата на образованието и обучението не може да бъде дефиниран без активно партньорство от страна на бизнеса, който дава възможно най-добрата среда за провеждане на практическо обучение и определя приоритетните области на трудовия пазар. В тази връзка статистиката показва наличието на диспропорция между нуждите на пазара на труда и завършващите студенти, например в природните, математическите, инженерните науки и информатиката. В тези специалности процентно се обучават по-малък дял от общо завършващите, докато търсенето на такива специалисти нараства. През учебната 2006/2007 година в специалности с хуманитарна насоченост са се обучавали почти половината от новоприетите студенти - над 60% от общия им брой, докато в инженерно-техническите специалности те са били под 30%. Сравнителният анализ на заявените работни места на пазара на квалифициран труд през 2006 г. и 2005 г. показва, че в търсенето на специалисти приоритетни са инженерно-техническите специалности (11 380 предлагани позиции на пазара на труда), което е два пъти повече от следващата в класацията сфера на услугите – 5 787.⁴⁸ Трябва да се отбележи и фактът, че тревога у работодателите буди както недостигът на хора в посочените области, така и слабите практически навици на завършилите.

Всичко това налага инвестициите да бъдат насочени с предимство към областите с най-голяма необходимост от подготвени специалисти и определя обхвата на основните примерни дейности, които ще бъдат осъществени са:

---

⁴⁸ (По данни на Агенция по заетостта - <http://www.az.government.bg/internal.asp?CatID=25/05&WA=AnaProSurv.asp&YM=2006/Year/3.htm>)

- разработване на научноизследователски програми в хоризонтални научни организации и висши училища;
- разработване на механизми за практическо обучение на ученици и студенти;
- подкрепа за развитието на докторанти, постдокторанти, специализанти и млади учени.

Ще бъде подкрепена разработката на **научни програми**, както и реализацията на програми за изграждане на динамични колективи с международно участие в интердисциплинарни научни области. Дейността е насочена към развитието на партньорски мрежи между научните организации, висшите училища и бизнеса.

За улесняване на прехода от училище към работа са предвидени дейности по осъществяване **на училищни и студентски практики и стажове**, участие на специалисти от бизнеса в изготвянето на учебните планове, програми и материали, както и реализация на програми за насърчване на изследователския интерес на учениците. Ще бъде насърчено изграждането на кариерни центрове в професионалните училища, ще се подкрепи организирането на специализирани дни на кариерата и информационни семинари, ще се инвестира в създаването на връзки между работодателите от съответния бранш и специализираното училище. Подходящи форми за подобно взаимодействие са стажантските програми, включване на работодатели в училищните настоятелства и др.

С цел стимулиране и развитие на научния потенциал на страната ще се подкрепят дейности, свързани с финансиране на следдипломно обучение и образование чрез разработване на **програми за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ за докторанти, постдокторанти, специализанти и млади учени**. В рамките на финансовата помощ ще бъдат улеснени академичната мобилност и достъпът до научни съоръжения, бази-данни и библиотеки. Освен това, ще бъдат разработени програми за допълнителна квалификация на младите изследователи. Насърчава се създаването на научноизследователски мрежи за обмен на знания и опит. В съответствие с Националната програма за реформи, приоритетни в рамките на тази дейност ще бъдат природните, математическите, инженерните науки и информатиката.

Целеви групи: обучаеми, обучаващи, служители в образователни и обучителни институции, изследователи, представители на академичната общност.

Бенефициенти: МОН, НАОА, НАПОО, НАЦИД, Център за учебно-тренировъчни фирми в средните професионални училища, научни институции и центрове, образователни и обучителни институции, социално-икономически партньори, работодатели, браншови организации, общини.

Приоритетна ос 4. Подобряване на достъпа до образование и обучение

Приоритетна ос 4 попада в обхвата на сферата на действие на ЕСФ, посочена в чл. 3. 2а) от Регламент № 1081/2006.

Цел

По-успешна социална и трудова реализация на хората чрез подобряване на условията за равен достъп до образование и обучение и развитие на системата за учене през целия живот.

Обосновка

При решаването на проблема с по-пълното обхващане и задържането на децата и младите хора в образователната система, ОП „РЧР” акцентира върху три основни момента: а) включване на децата, особено от малцинствените етнически групи и децата със специални образователни потребности (СОП), в ранните фази на образователния цикъл; б) реинтегриране на отпаднали от образователната система; в) развиване на системата за

извънкласни и извънучилищни дейности. Включването на децата в ранните фази на образование - детски градини и предучилищно образование, от една страна, ще улесни тяхната интеграция, а от друга - ще даде възможност за по-пълна заетост на родителите им. Записването на деца от ромски произход в детските градини ще даде възможност за успешно преодоляване на езиковата бариера още в ранна възраст и по този начин ще се улесни достъпа им до следващите фази на образование. Извънкласните и извънучилищните дейности са насочени към развитие на творческия потенциал на децата и младите хора и подобряване привлекателността на образователната институция. Те спомагат и за по-добрата организация на свободното време на младите и са алтернатива на рисковете на съвременното общество.

Системата за образование и обучение в България среща най-сериозни проблеми при интегрирането на представителите на малцинствените етнически групи, по-специално от ромски произход⁴⁹, и на хората със СОП. Към момента една пета от хората от ромски произход нямат дори начално образование, което е сериозна пречка пред тяхната пълноценна реализация на пазара на труда. Делът на висшистите сред тяхната група е изключително нисък за страната – едва 0.2%, а процентът на отпадналите от училище – най-висок в сравнение с другите етнически групи.⁵⁰ Негативната тенденция на ранно отпадане от училище обаче е характерна и за децата от отдалечени, селски и труднодостъпни райони, както и за децата на имигранти, за сираците и други рискови групи. По данни на Министерство на образованието и науката, годишно отпадат около 1/5 от учениците в задължителната училищна възраст, което свежда до минимум шансовете им за заетост и налага вземането на спешни мерки в тази насока, като разработването на алтернативни форми на обучение, съчетаващи елементи на общото и професионалното образование.

Интеграцията на децата от ромски произход ще се осъществи чрез мерките за деинституционализация и оптимизация на училищната мрежа и създаване на „средищни училища”, с осигурени целодневни занимания, социални мерки за подпомагане на социално слабите семейства и предприемане на мерки за улесняване на достъпа до тях. При прилагането на подхода за средищните училища ще бъдат отчетени етнокултурните особености на ромския етнос. Така дейностите, насочени към подобряване на качеството на образованието и обучението се превръщат в инструмент за по-добър равен достъп до образователни услуги.

Въпреки успешното въвеждане на практиката на интегрираното обучение, все още 13 269 деца със СОП ползват услугите на специализирани институции. Политиката на държавните институции е насочена към продължаване на процеса на тяхната интеграция чрез създаването на благоприятна и подкрепяща среда, включваща разработването на адаптирани методики, специализирана подготовка на учители за работа с деца със СОП, промяна на нагласата на обществото спрямо интегрираното обучение и други.

Динамиката на съвременната икономика налага постоянно повишаване на квалификацията на хората, усвояване на нови знания и умения, с цел по-голяма адаптивност и приспособимост към нуждите на трудовия пазар. По официални данни към момента в България едва 1.3% от трудоспособното население (25-64 години) е ангажирано в някаква форма на учене през целия живот, при заложен в Лисабонската стратегия цел за ЕС-27 от 12.5% за 2010 г. В тази връзка, изключително важно е да се изгради и развива ефективна система за учене през целия живот, която да стимулира постоянното „самоусъвършенстване” и да улеснява трудовата мобилност, посредством прилагане на подходящи дидактически инструменти – дистанционно и електронно обучение, курсове за повишаване на квалификацията и др.

Важна част от изграждането на работещ модел за учене през целия живот е развитието на ефикасна система за професионално консултиране и ориентиране за различните етапи на образователната система. Необходима е подготовката на квалифицирани кариерни

⁴⁹ Около 10% от учениците в България са от ромски произход („Ромските училища в България 2002-2003”, изследване на Фондация „Отворено общество”, 2003).

⁵⁰ По данни на същото изследване: „от необхванатите в училище деца 80% са от ромски произход, като вече има второ поколение напълно неграмотни, особено в общините с преобладаващ брой ромско население”, стр. 5.

консултанти, обучени в съответствие с международно признати стандарти, както и изграждането на работещи модели за сътрудничество между висшите и професионалните училища и работодателите. Освен с ролята на им на звено за професионално ориентиране и мотивиране на студентите и учениците, кариерните центрове могат да спомогнат за усъвършенстване учебните програми във висшите и професионални училища, според потребностите на бизнеса и изискванията на информационното общество.

Специално внимание следва да се обърне на неграмотните и слабограмотните хора, за които е необходимо да се организират специализирани курсове по ограмотяване, които да улеснят по-нататъшния им достъп до допълнителна професионална подготовка и съответно до по-конкурентно участие на пазара на труда. Освен програми за ограмотяване, необходимо е да се въвеждат и съответните програми за преквалификация и продължаващо обучение, според нуждите и промените на пазара на труда. Използването на центрoвете за професионално обучение като обучителни структури, гъвкави по отношение на специализирано обучение и тяхното комбиниране с ефективното професионално консултиране на учениците и студентите, ще запълни вакуума от специалисти (квалифицирани или с по-ниска квалификация, но със специфична подготовка) в области, които са приоритетни за развитие (туризъм, информационни технологии, алтернативни методи за добив на енергия и др.).

Бюджет на приоритетната ос: 16% от общия бюджет на ОП

Кръстосано финансиране

За да бъдат постигнати целите на приоритетната ос, е необходимо подкрепяните операции да имат комплексен характер като включват интервенции, характерни, както за ЕСФ, така и за ЕФРР. Поради това, въз основа на чл. 34, ал. 2 от Регламент (ЕО) № 1083/2006, определени дейности ще бъдат финансирани при спазване на правилата на ЕФРР (т. нар. "кръстосано финансиране" до 10% от разходите на ниво приоритетна ос), които са необходими за успешното изпълнение на операциите и са директно свързани с тях. Необходимостта от прилагане на "кръстосано финансиране" ще се преценява на ниво критерии за избор на операции и индивидуален проект, въз основа на предложената аргументация и необходимост от извършването на такъв тип дейности и разходи за успешното реализиране на предлаганата интервенция.

Индикатори

Област на интервенция	Индикатори за изпълнение			Индикатори за резултат			Източник на информация
	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	
4.1. Достъп до образование и обучение на групи в неравностойно положение	Брой/% образователни институции, предлагащи програми за интегриране на деца със СОП	Не е приложимо	15% ⁵¹ от общия брой (приблизително 500)	Брой/% на ученици със СОП, интегрирани ⁵² в общото образование	Не е приложимо	65% ⁵³ от общия брой (приблизително 5 500)	МОН, РИО, МТСП, общини, училища, НАПОО
	Брой лица, участващи в мерки, насочени към превенция на ранното отпадане от училище	Не е приложимо	50% ⁵⁴ от общия брой отпаднали (приблизително 93 250)	Брой/% отпаднали ученици, отново интегрирани в образователната система	Не е приложимо	5% ⁵⁵ от общия брой на отпадналите ученици (приблизително 9000)	
4.2. Децата и младежта в образованието и обществото	Брой училища, предлагащи извънкласни дейности	Не е приложимо	80% ⁵⁶ от общия брой (приблизително 2 500)	Брой/% ученици, участващи в извънучилищни дейности	Не е приложимо	50% ⁵⁷ от общия брой (приблизително 460 000)	МОН, РИО, МТСП, общини, училища, НАПОО
	Брой/% студенти, участващи в механизми за студентско подпомагане (напр. кредити, нови и допълващи стипендии)	Не е приложимо	12% от общия брой на студентите (приблизително 31 000)	Брой/% студенти, получаващи стипендии	Не е приложимо	най-малко 8 000 студенти	

⁵¹ По данни на НСИ, Годишен статистически справочник за 2006 г., общ брой образователни институции – 3 370

⁵² Интегрирани деца със СОП са тези, които са изведени от специалните училища и се обучават в общообразователните училища (броят на интегрирани деца през 2013 г. се очаква да бъде 6 500 деца със СОП в 500 общообразователни училища, което означава приблизително 13 деца в институция).

⁵³ По данни на НСИ, Годишен статистически справочник за 2006 г., общ брой деца със СОП, неинтегрирани в образователната система – 8 550 (28% от всички 11 850 са интегрирани)

⁵⁴ По данни на НСИ, Годишен статистически справочник за 2006 г., % на отпаднали ученици през 2006 г. - 20% от общия брой (186 500)

⁵⁵ По данни на НСИ, Годишен статистически справочник за 2006 г., % на отпаднали ученици през 2006 г. - 20% от общия брой (186 500)

⁵⁶ По данни на НСИ, Годишен статистически справочник за 2006 г., общ брой общообразователни училища – 3 169

⁵⁷ По данни на НСИ, Годишен статистически справочник за 2006 г., общ брой ученици - 932 534

Област на интервенция	Индикатори за изпълнение			Индикатори за резултат			Източник на информация
	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	
4.3. Развитие на системата за учене през целия живот	Брой/% ученици от общото образование, участващи в програми за професионално ориентиране и кариерно развитие	Не е приложимо	50% от общия брой (приблизително 466 000)	Брой/% ученици от общото образование, завършили програми за професионално ориентиране и кариерно развитие	Не е приложимо	30% от общия брой (приблизително 280 000)	МОН, РИО, МТСП, общини, центрове за кариерно развитие, НАПОО
	Брой/% студенти, участващи в програми за професионално ориентиране и кариерно развитие	Не е приложимо	50% от общия брой студенти (приблизително 129 000)	Брой/% студенти, завършили програми за професионално ориентиране и кариерно развитие	Не е приложимо	30% от общия брой студенти (приблизително 78 000)	НСИ, МОН, кариерни центрове
	Брой/% студенти, включени в програми за дистанционно обучение	Не е приложимо	20% ⁵⁸ от общия брой студенти (51 740)	Дял на студентите, завършили програми за дистанционно обучение	Не е приложимо	15% ⁵⁹ от общия брой (приблизително 38 800)	НСИ, МОН
	Брой/% възрастни, включени в програми за ограмотяване	Не е приложимо	приблизително 80 000	Брой/% възрастни, завършили програми за ограмотяване	Не е приложимо	40% от общия брой (приблизително 32 000)	МТСП

⁵⁸ Общ брой държавни и частни висши училища през 2006 г. - 51

⁵⁹ По данни на НСИ, Годишен статистически справочник за 2006 г., общ брой задочна и дистанционна форма на обучение - 74 500

Основни области на интервенция:

- Достъп до образование и обучение на групи в неравностойно положение
- Децата и младежта в образованието и обществото
- Развитие на системата за учене през целия живот

4.1. Достъп до образование и обучение на групи в неравностойно положение

Тази област на интервенция е насочена към разработване на мерки за улесняване на достъпа и засилване на мотивацията за включване в образователния процес на групите в неравностойно положение. Фокусът е поставен върху малцинствените етнически групи, лицата със специални образователни потребности, отпадналите от образователната система и децата в риск от отпадане. Предвижданите дейности съответстват на националните политики в тази сфера, формулирани в редица стратегически документи,⁶⁰ както и на европейските инициативи в областта на интеграцията на гражданите на трети страни.⁶¹

Основните примерни дейности са:

- осигуряване на необходимите условия и ресурси за реализиране на процеса на интеграция на представители на малцинствени етнически групи чрез десегрегация на децата от училищата с преобладаващо ромско присъствие и интеграцията им в т. нар. „приемни училища“;
- осигуряване на необходимите условия и ресурси за реализиране на процеса на интеграция на лица със специални образователни потребности;
- образователни услуги и дейности за необхванати и отпаднали ученици, както и за ученици в риск от отпадане.

Предвиждат се дейности за подготовката на децата в ранна детска възраст (3-6 години) за бъдещо пълноценно включване в образователния процес, особено на деца от малцинствени етнически групи. Очакваният ефект от тези мерки е в две направления: от една страна, ще се създаде възможност за заетост и по-пълна реализация на техните родители на пазара на труда, а от друга - ранното интегриране в образователната система е профилактика срещу отпадане от следващите образователни етапи и е средство за преодоляване на езиковите бариери.⁶²

Все по-очевидна става нуждата държавните и общинските власти да полагат специални грижи за социализирането на децата, за които българският език не е майчин. От особена важност е успешното извеждане на ромските деца от т. нар. „ромски“ училища и подобряването на училищната среда. В резултат на интервенцията на ОП „РЧР“ ще бъде увеличен броят на десегрегирани ученици.

---

⁶⁰ Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, одобрена от министъра на образованието и науката през юни 2004 г., Национална програма за реформи 2007-2009, Правилник за дейността на ресурсните центрове за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности (ДВ 77/19.09.2006 г.), Национален план за интегриране на децата със СОП и хронични заболявания в системата на народната просвета 2004-2007, Закон за народната просвета (посл. изм. и доп. ДВ 41/19.05.2006), Национална програма на МОН за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка и др.

⁶¹ Европейски фонд за интеграция на гражданите на трети страни.

⁶² В момента Правителството на Република България преговаря по заем от Световната банка, с който да бъде финансиран проект „Социално включване“. Интервенциите за интегриране на децата в ранна детска възраст са приоритет и на проекта „Социално включване“. В случай, че бъде одобрен, първата му фаза, която включва също и инфраструктурен компонент, ще се финансира от Световната банка, ще допълва предвидените за финансиране в рамките на област на интервенция 4.1. на ОП „РЧР“ дейности. Средствата по пилотната фаза на проекта (с изключение на компонента за създаване на свързана инфраструктура) ще бъдат разходвани по правилата на ОП „РЧР“, за да се осигури плавен преход между пилотната фаза и последващото развитие на проекта, който ще бъде съфинансиран от ЕСФ. В зависимост от изхода на преговорите по заема, инфраструктурният компонент на пилотната фаза ще бъде финансиран от Световната банка или от друг източник. В случай, че няма одобрение на заема, «меките мерки» на пилотната фаза ще бъдат финансирани от ОП «РЧР».

Интеграцията на децата и учениците от малцинствените етнически групи се осъществява в т. нар. „приемни” училища. При този модел, в зависимост от ситуацията на място, се определя последователността на процеса на десегрегация: започва се от най-малките ученици в подготвителните и първите класове или се започва с най-мотивираните ученици от различни класове, но с по-добър социален статус и мотивираност на родителите. Ще бъдат взети мерки за подобряване на средата и ще се създадат съвременни условия за развитие на потенциала на всяко дете във физическо, интелектуално и личностно отношение, насочени към пълноценна социална интеграция и последваща професионална реализация. Освен дейностите, насочени към по-пълно обхващане и приобщаване на децата от *малцинствените етнически групи*, другите мерки в тази област ще бъдат насочени към мотивация на семействата от малцинствените етнически групи за включване на децата им в учебния процес, създаване на консултативни семейни центрове, неделни училища, мултиетнически школи и други, както и допълнително обучение по български език на лицата от малцинствените етнически групи, разработване на специализирана методика при подготовката на учители, преподаватели и експерти за работа в мултикултурна среда, предоставяне на допълнителна педагогическа помощ, дейности, ориентирани към съхраняването на културната идентичност на малцинствените етнически групи.

Интегрирането на *лицата със специални образователни потребности* изисква поредица от дейности, с оглед създаване на подкрепяща среда за тяхното обучение: разработване на методики за адаптиране, създаване на интегрирани форми на обучение, разработване на индивидуални образователни програми, разработване и прилагане на специализирана методика за професионално образование и обучение, подготовка на екипи за комплексно оценяване и консултиране на родители на деца със специални образователни потребности, осигуряване на специални учебно-технически средства, организиране на кампании, насочени към промяна на обществената нагласа към интегрираното обучение, професионално ориентиране на лица със специални образователни потребности и др.

С цел ограничаване *броя на необхванатите и отпадналите ученици* се предвиждат превантивни мерки срещу отпадане на децата от училище. Планира се провеждането на семейни консултации, приобщаване на родителите към училищния живот, осигуряване на храна и безплатни учебници и помагала за деца в риск от отпадане и др. Ще бъде разработена и въведена на система за събиране на данни, оценка, контрол и анализ на децата в задължителната за обучение възраст и движението на учениците по класове, етапи и степени. Едновременно с дейностите, насочени към задържане на децата в задължителна училищна възраст, ще бъде разработена и система от мерки за привличане на вече отпадналите от училище деца и допълнителни занимания с деца, заплашени от отпадане. Тези дейности включват: адаптиране на учебните програми, организиране на курсове за отпаднали от училище, с цел улесняване на тяхната реинтеграция, създаване на алтернативни форми на обучение и др. Мотивацията на децата и семействата за връщане към нормалния цикъл на обучение ще се осъществява чрез набор от социални мерки, предвидени вече в българското законодателство, като например: обвързване на социалните помощи с посещението в училище, специализирана помощ от страна на училищни съветници и психолози, привличане на авторитети от съответната общност при решаване на възникнали проблеми. Специално внимание ще бъде обърнато на мерките, насочени към превенция на ранното отпадане на деца от ромски произход, където този проблем е силно изразен. Системата от социални мерки ще продължи да се развива с допълнителни дейности за създаване на необходимата образователна среда на децата, които ще пътуват извън своето населено място, включително заплащане на транспортни разходи, такси за детски градини, безплатни учебници и учебни помагала, по-нататъшно развитие на полуинтернатни форми на обучение, училищно хранене и др.

Целеви групи: лица със специални образователни потребности, представители на уязвими етнически групи – роми и др., сираци, имигранти, деца в ранна детска възраст (3–6 години) и техните родители, отпаднали от образователната система, учители, директори, педагогически съветници.

Бенефициенти: МОН, образователни и обучителни институции, детски градини, НПО, Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, общини, ресурсни центрове, центрове за професионално обучение, извънучилищни педагогически учреждения

4.2. Децата и младежта в образованието и обществото

Тази област на интервенция е насочена към по-пълно обхващане на децата и младежите в образователната система, създаване на по-добри условия за тяхната творческа изява и развитие на техния потенциал за бъдеща успешна реализация.

Основните примерни дейности са:

- разширяване на извънкласните и извънучилищните форми на обучение;
- изграждане на механизъм и предоставяне на студентски стипендии и кредити, с цел улесняване на достъпа до висше образование.

Създаването на подходящ социално-икономически климат и развитието на нови форми на ангажираност на обучаваните младежи могат да бъдат постигнати чрез дейности за **разширяване на извънкласните и извънучилищните форми на обучение**. Добрите традиции в извънкласната и извънучилищната дейност бяха изоставени през 90-те години на миналия век и трудно ще се възстановят без целенасочената подкрепа от страна на държавата. Дейностите в тази област предвиждат: създаване и развитие на клубове по интереси, ученически центрове и кръжоци (театрални състави, школи по изобразително изкуство, училищни оркестри и хорове, дискуссионни клубове и др.). Ще се развива система от междуучилищни, регионални, национални и международни състезания, конкурси и олимпиади. Ще бъдат подкрепени програми, насочени към развитие на потенциала на талантиливи ученици. Ще се насърчават добрите практики като ученическият отдих, спорт и туризъм. Специално внимание при тяхното провеждане ще бъде отделено на децата от малцинствените етнически групи и социално слабите семейства. Мерките трябва да дават възможност за целогодишно ангажиране на децата, включително и през ваканциите. Въвличането на родителите към училищните проекти, конкурси и обсъждания ще спомогне за изграждане на позитивна атмосфера на взаимно уважение, толерантност и партньорство.

Ще бъде стимулирана интерактивната извънкласна подготовка в различни области, необхванати в стандартните учебни планове (например: създаване на он-лайн курсове, чрез средствата на новите информационни и комуникационни технологии).

За да се насърчат младите хора да развиват творческия си потенциал и за да се улесни достъпът на всички социални групи до специалностите, предлагани от висшите училища, ще бъдат предприети мерки за развитие на системата за студентско подпомагане. Интервенцията е планирана в две основни направления, които взаимно се допълват. От една страна, съществуващата система за предоставяне на **студентски стипендии** със средства от държавния бюджет ще бъде допълнена с използването на средства от ЕСФ. Целта е увеличаване на средния размер на студентската стипендия, който в момента е твърде нисък, както и увеличаване броя на студентите, които получават стипендия – в момента под 10 на сто. Условията и редът за предоставяне на стипендии на студентите, докторантите и специализантите от държавните висши училища и научните организации са определени с акт на Министерския съвет – Постановление № 90 от 26.05.2000 г. Съгласно неговите разпоредби, основните критерии за отпускане на стипендии са свързани със социалното положение, доходите на семейството и резултатите от обучението на студентите.

Специално създадена Работна група ще изследва възможностите за разработване на различни механизми за студентско финансиране и най-вече за създаване на гаранционен фонд. Целта е да се създаде възможност за предоставяне на кредити на студенти при облекчени условия. В контекста на предварителното изследване на приложимостта на този механизъм, работната група ще има за цел да проучи и да предложи: модел на функциониране на Гаранционния

фонд, начин на управление на фонда, списък на висшите училища, студентите, които ще могат да ползват кредити, условията на кредитиране и критериите за предоставяне на кредити.

Целеви групи: деца, ученици, студенти

Бенефициенти: МОН, образователни и обучителни институции, общини, НПО, читалища, извънучилищни педагогически учреждения, Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, спортни клубове и младежки организации.

4.3. Развитие на системата за учене през целия живот

Динамично развиващият се пазар на труда и глобализацията във всички сфери на социално-икономическия живот и съвременните демографски предизвикателства налагат нови изисквания пред работещите. Ученето през целия живот е свързано с постоянно усъвършенстване на професионалните умения и усвояването на нови знания, които са важна предпоставка за успешна реализация на пазара на труда и повишаване качеството на живот.

Основните примерни дейности ще акцентират върху:

- създаване на система за професионално ориентиране и кариерно развитие;
- развитие на професионалното образование и обучение;
- предоставяне на възможности за ограмотяване на възрастни;
- развитие на дистанционни форми на обучение.

Професионалното ориентиране е определящо за подготовката на кадри с квалификация, съответстваща с изискванията на пазара на труда. Основните дейности са насочени към разработване на програми за ранно **професионално ориентиране** в училищата; изграждане на центрове за информиране и професионално ориентиране и кариерни центрове във всички висши и професионални училища; разработване на инструментариум за определяне на нагласата на учениците към определена професия; обучение на педагози, социолози, психолози. Ще бъдат създадени информационни материали за професиите, изучавани в средното образование, които ще бъдат достъпни на специализирана интернет платформа. Предвижда се издаването и разпространението на обобщени справочници за средното и висшето образование, както и организирането на форуми, посветени на кариерата и пазара на труда. Планирани са и дейности, свързани с консултация на родители и ученици, подготовка на преподаватели, педагогически съветници и др. От особена важност е специализираното обучение на сертифицирани кариерни консултанти, които ще осигуряват професионално ориентиране на учениците и студентите.

В момента началното **професионално образование** в България е продължителен и скъпо струващ процес. Затова се предвиждат дейности, насочени към децентрализиране предлагането на начално професионално обучение, разработено на базата на регионалните и общинските планове за икономическо развитие, разработване на гъвкави форми на професионално образование и обучение, създаване на програми за професионално образование и обучение с участие на работодателите, провеждане на курсове за придобиване на различни степени на квалификация в образователната система, въвеждане на нови форми на ПОО, като например „образователни паркове” или „образователни инкубатори”, в които различни доставчици на ПОО работят заедно, за да отговорят на потребностите на дадена компания. Ще бъдат подкрепени мерки за признаване на квалификациите, придобити в системата на професионалното образование, включително и началното професионално образование.

За улесняване на **достъпа на възрастни хора** до системата за професионално обучение и увеличаване на шансовете им за реализация на пазара на труда се предвиждат дейности, насочени към създаване на специални програми и курсове за ограмотяване.

Развитието на **дистанционни форми** на обучение ще улесни ученето през целия живот, тъй като те дават възможност за усъвършенстване на професионалните умения и компетентности, без продължително откъсване от работа и без влягането на сериозни финансови средства, което, от своя страна, ще стимулира работодателите да насърчават тази форма за повишаване на квалификацията. Дейностите включват: обучение на преподавателския, административния и техническия персонал за прилагане на дистанционните форми; разработване и апробиране на дистанционни курсове в сътрудничество с водещи европейски центрове; създаване на виртуални библиотеки; разработване на електронни и мултимедийни помагала и др. Важен елемент за провеждането на дистанционното обучение е изграждането на центрове, осигурени с необходимите технологични средства.

Целеви групи: деца, ученици, студенти и възрастни.

Бенефициенти: МОН, образователни и обучителни институции, НПО, НАПОО, ЦРЧР, Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, общини, социално-икономически партньори, центрове за професионално обучение, Национален педагогически център, Център за учебно-тренировъчни фирми в средните професионални училища, работодатели и браншови организации.

Приоритетна ос 5. Социално включване и насърчаване на социалната икономика

Приоритетна ос 5 попада в обхвата на сферата на действие на ЕСФ, посочена в чл. 3. 1с) от Регламент № 1081/2006.

Цел

Подкрепа за социално включване на уязвими групи чрез развитие на мрежа от подкрепящи бъдещата интеграция на пазара на труда социални услуги, насърчаване на социалното предприемачество и повишаване на трудоспособността и продължителността на трудовия живот на работната сила чрез по-добро здраве.

Обосновка

В тази приоритетна ос ще бъдат използвани максимално инструментите на системата за социална закрила и социално включване при постигането на целите на Лисабонската стратегия. В тази връзка са взети предвид мерките, заложи в Националния план за действие по социално включване, като един от стълбовете в Националния доклад по стратегиите за социална закрила и социално включване на Република България за периода 2006-2008 г.

Основните му принципи са:

- Равни възможности за всички;
- Равен достъп на всички да се ползват от благата, вследствие на икономическия напредък;
- Равенство на мъжете и жените;
- Взаимовръзка между политиката по социална закрила и социално включване и политиката за икономически растеж и повече и по-добри работни места;
- Съгласуван управленски подход и активно участие в този процес на всички заинтересовани страни.

По-голямата част от мерките, които ще бъдат подкрепени чрез реализирането на тази приоритетна ос, са заложи в Националния план за действие по социално включване. Редица мерки от този план ще бъдат подкрепени по останалите приоритетни оси на оперативната програма. Реализирането на тази приоритетна ос ще създаде възможност и за широко участие на всички заинтересовани страни в процеса на социално включване, включително и на уязвимите групи, което е и сред една от основните цели на Националния стратегически доклад 2006-2008.

Стратегията, заложена в Националния доклад, ще бъде подкрепена от дейности, които да подпомогнат реализирането на основните политически цели и мерки по социално включване, които излизат извън обхвата на останалите приоритетни оси. Акцентът ще бъде поставен върху тези етапи от личното развитие на уязвимите групи, в които подкрепата е насочена към предварителна подготовка за участие и/или връщане в учебния, професионалния, трудовия и социалния живот на един по-късен етап, както и за търсене на алтернативни подходи за тези от уязвимите групи, които имат потребност от разчупване на стандартните форми за подкрепа.

Разработените дългосрочни Общински стратегии за развитието на социалните услуги за деца и възрастни ще бъдат основание за прилагане на конкретни мерки, насочени към конкретни целеви групи и ще гарантират устойчивостта на постигнатите резултати. Дейностите ще бъдат осъществявани на териториален принцип, като бъдат обвързани с идентифицираните конкретни проблеми и потребности от подпомагащи дейности за уязвимите групи в общността.

Поради многостранния характер на политиката по социално включване и стратегическите ѝ приоритети в рамките на тази приоритетна ос ще бъдат постигнати чрез фокусиране върху:

- 1) Насърчаване на равните възможности за достъп до пазара на труда за уязвимите групи чрез широк спектър качествени и комплексни подкрепящи социални и здравни услуги;
- 2) Създаване на устойчиви модели за развитие на социални предприятия и насърчаване на общностните инициативи за развитие на социалната икономика;
- 3) Насърчаване на равните възможности за уязвимите групи чрез иновативни подходи;
- 4) Подобряване на здравното състояние на населението чрез подобряване достъпа до здравни услуги и повишаване на здравната култура, особено сред уязвимите групи.

Индикативен бюджет на приоритетната ос: 14% от общия бюджет на ОП

Кръстосано финансиране

За да бъдат постигнати целите на приоритетната ос, е необходимо подкрепяните операции да имат комплексен характер, като включват интервенции, характерни, както за ЕСФ, така и за ЕФРР. Поради това, въз основа на чл. 3, ал. 7 от Регламент (ЕО) № 1081/2006, определени дейности ще бъдат финансирани при спазване на правилата на ЕФРР (т. нар. „кръстосано финансиране“ до 15% от разходите на ниво приоритетна ос), които са необходими за успешното изпълнение на операциите и са директно свързани с тях. За тази приоритетна ос възможността за „кръстосано финансиране“ ще бъде използвана предимно под основна област на интервенция 5.1., където предложените дейности няма как да бъдат успешно реализирани, без осигуряване на инвестиционна подкрепа за развитие на предприятията в сферата на **социалната икономика**. За останалите основни области на интервенция необходимостта от прилагане на "кръстосано финансиране" ще се преценява на ниво критерии за избор на операции и индивидуален проект, въз основа на предложената аргументация и необходимост от извършването на такъв тип дейности и разходи за успешното реализиране на предлаганата интервенция.

Индикатори

Област на интервенция	Индикатори за изпълнение			Индикатори за резултат			Източник на информация
	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	
5.1.Подкрепа на социалната икономика	Брой новосъздадени предприятия в сферата на социалната икономика	Не е приложимо	150	Брой лица, започнали работа в сектора на социалната икономика	Не е приложимо	2 000	УО, АСП
	Брой подкрепени съществуващи форми на предприятия в сферата на социалната икономика	Не е приложимо	180	Брой лица, преминали от сектора на социалната икономика към реалния пазар на труда, вследствие на предоставени интегрирани социални услуги	Не е приложимо	8% от започналите работата в сектора на социалната икономика	
5.2.Социални услуги за превенция на социалното изключване и преодоляване на неговите последици	Брой разкрити нови форми на социални услуги в общността	Не е приложимо	370	Увеличен брой лица от специализирани институции, реинтегрирани в общността	161	30% от общия брой лица, настанени в специализирани институции	УО, АСП
	Брой подкрепени съществуващи форми на социални услуги в общността	Не е приложимо	480	Увеличен брой доставчици на социални услуги в общността	867	30%	
				Увеличен брой лица, обслужвани в семейна среда	3 893	40%	
				Брой лица, започнали работа след осигуряване на грижа в семейна среда за техни деца и близки	16 955	30%	
				Увеличен брой лица, ползващи социални услуги в общността	Не е приложимо	600 , от които 40 % жени	
	Брой подкрепени специализирани институции за подобряване качеството на грижа в тях	Не е приложимо	210	Увеличен брой специализирани институции, отговарящи на утвърдените критерии и стандарти за предоставяне на социални услуги в специализирани институции	Не е приложимо	50% от специализираните институции	

Област на интервенция	Индикатори за изпълнение			Индикатори за резултат			Източник на информация
	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	
5.3.Работоспособност чрез по-добро здраве	Брой обществени информационни и превенционни кампании	-	12 годишно	Население, обхванато от обществени информационни и превенционни кампании	Не е приложимо	2 000 000 годишно	УО, Министерство на здравеопазването
	Брой кампании за ранна диагностика на социалнозначими заболявания, включително в отдалечени райони и места с преобладаващо население от социално изключени групи и общности	-	6 годишно	Брой проведени профилактични прегледи	Не е приложимо	500 000	

Основни области на интервенция:

- Подкрепа на социалната икономика
- Социални услуги за превенция на социалното изключване и преодоляване на неговите последици
- Работоспособност чрез по-добро здраве

5.1. Подкрепа на социалната икономика

Основната цел е да се насърчи развитието на социалната икономика и да се инвестира в социалния капитал. Ще бъдат положени усилия за усъвършенстване на съществуващия модел за развитие на социалната икономика. В рамките на тази област на интервенция ще се предостави подкрепа на съществуващи специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания и социални предприятия. От друга страна, ще се подкрепи създаването на нови форми на социални предприятия, в това число и защитени работилници, и условия за активизиране на общностни и доброволчески инициативи, допринасящи за повишаване на равнището на социалния капитал.

Примерните дейности, които ще бъдат изпълнявани в рамките на тази област на интервенция, са обособени в две основни групи:

- Подкрепа на съществуващи специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания и социални предприятия чрез развиване на социалното предприемачество,
- Подкрепа за създаване на нови социални предприятия, специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания и създаване на условия за активизиране на общностни и доброволчески инициативи, допринасящи за повишаване на равнището на социалния капитал, като иновативен производствен фактор при социалната икономика.

Една от възможностите за включване в трудова дейност на хората със специфични възможности е чрез **кооперациите и специализираните предприятия на хора с увреждания**, социалните предприятия, в т. ч. и защитените работилници. Тяхната дейност е от съществено значение за социалната интеграция на хората с увреждания и е реална възможност те да повишават качеството си на живот чрез развиване и упражняване на различни трудови умения. Създаването на специализирана заетост за хората с трайни увреждания и нейният обхват са широки и могат да подпомагат лицата за включването им в реалния трудов пазар, когато това е възможно. Подходът, който ще се прилага за реализиране на специфичните цели, е насочен към разширяване на възможностите на специализираните предприятия и кооперации на хора с увреждания, подкрепена заетост и създаване на специализирани работни места в обичайна трудова среда, както и към специализирани трудови дейности, предназначени за хора с увреждания. Специализираната заетост дава възможност на хората с увреждания да извършват реална трудова дейност, докато специализираните трудови дейности, по своята същност, са социални услуги, целящи да се даде възможност на хората с увреждания да извършват дейност, от която не се очаква търговски продукт или услуга с реален икономически принос. В обхвата на специализираните трудови дейности попадат лицата, които не могат да работят в обичайна среда и нямат шансове за трудова реализация. Ангажирането на тези хора в подобни дейности е от съществено значение за тяхното социално включване – те имат възможност за социални контакти, осмислят ежедневието си, получават правомощия и респективно отговорности. От друга страна, за техните близки това е реална възможност да работят и да се усъвършенстват, което ще допринесе за повишаване на жизнения им стандарт.

Освен това ще бъде насърчено и разширяването на мерките за **активизиране и приобщаване на представители на целевите групи в предоставянето на социални услуги**, провеждането на информационни кампании и развитието на групи за самопомощ и други **доброволчески и граждански инициативи**. Освен на общия пазар на труда, лицата ще могат да получат и стартова подготовка за включване в дейности в сферата на социалната икономика чрез

консултантски услуги за уязвимите групи, с цел насърчаване на включването им в развитието на социалната икономика.

Подкрепата, насочена към специализираните предприятия и кооперации на хората с увреждания, работодателите и социалните предприятия е в посока създаване на благоприятна, достъпна и здравословна специализирана работна среда за целевите групи.

В обхвата на планираните дейности се включват:

- Създаване на нови работни места в сектора на социалната икономика и насърчаване на доброволчески и общностни инициативи, генериращи заетост за хора от уязвимите групи;
- Оборудване и адаптиране на работни места за хора с увреждания и въвеждане на иновативни подходи за електронно включване, с оглед социалното включване на хората от целевите групи;
- Подкрепа за създаване на социални предприятия чрез предоставяне на стартов капитал, обвързан с осигуряване на работни места за хора от уязвимите групи;
- Провеждане на мотивационни обучения за хората с увреждания в специализирана работна среда за придобиване на умения за активно поведение и трудова дейност;
- Консултантски услуги за развитие на социално предприемачество;
- Обучения за повишаване на управленските и бизнес умения и внедряване на добри практики в социалните предприятия, кооперациите и специализираните предприятия за хора с увреждания;
- Създаване на работни места за специалисти в сектора на социалната икономика;
- Обучение и квалификация на хората, работещи в социалните предприятия, и на тези, които имат желание да постъпят в тях;
- Информирание на обществото относно възможностите и потенциала на социалната икономика, социалния капитал и общностните инициативи за установяване на равни възможности за хората от уязвимите групи и социалното им включване.

Целеви групи: хора с увреждания и други социално изключени лица (лица на социално подпомагане, възрастни хора, представители на уязвими малцинствени етнически групи, лица, напускащи специализирани институции за предоставяне на социални услуги, лица, страдащи от различни зависимости, бивши затворници и други), представители на различни общности, заети в социалните предприятия, кооперациите и специализираните предприятия за хора с увреждания, други.

Бенефициенти: АСП, АХУ, ДАЗД, НПО, специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания, доставчици на социални услуги, консултантски фирми, работодатели, общини, социално-икономически партньори и други

5.2. Социални услуги за превенция на социалното изключване и преодоляване на неговите последици

Целта е разширяване на възможностите за подобряване качеството на живот на хората от уязвимите групи и/или техните семейства, като се насърчат равните възможности на уязвимите групи и се разшири обемът, многообразието и целенасочеността на социалните услуги, предоставяни в общността, и в специализираните институции. Акцентът се поставя върху разширяването на възможностите за намиране на работа чрез **нарастване на обема и многообразието от социални услуги**, които се предоставят в общността, в съответствие с индивидуалните потребности на нуждаещите се, разработването на комплексни подходи и

използването на иновативни методи в контекста на електронното включване, като инструмент за социална интеграция.

Разделянето на тази област на интервенция от 5. 1. се налага поради различията в естеството на дейностите по двете направления. Обхватът на интервенциите тук е фокусиран върху прилагането на комплексни социални, обучителни и трудовотерапевтични програми за деца и възрастни от уязвимите групи за интегрирането им в обществото, социалното им включване и адаптирането на част от тях в дейности в сферата на социалната икономика. От друга страна, ще се създадат условия за разкриване на нови форми на социални услуги в общността и ще се осигури заетост на специалисти чрез разкриване на нови работни места в тази сфера.

Специално внимание ще бъде отделено на *развитието на формите на социални услуги*, които се предоставят в семейна среда на зависими членове от семейството, поради факта, че в България съществува голяма група хора, които полагат грижи за зависими свои близки (деца и лица с увреждания, възрастни хора и др.) и вследствие на това са поставени в социална и икономическа изолация и стават обект на социално подпомагане. Предоставянето на социални услуги в посока обгрижване в домашна среда ще подкрепи, както лицата, ангажирани с тази дейност, така и самите зависими членове на семейството и ще даде възможност за по-активното им участие в социално-икономическия живот на общността, предотвратяване настаняването в специализирани институции и включване на голяма група хора на пазара на труда.

Подкрепата за *доразвиването на предоставяните социални услуги* във вече съществуващите алтернативни форми и в специализираните институции се налага поради това, че въпреки постигнатото, все още липсва добре разработена и разнообразна мрежа от социални услуги в общността, която да отговаря на съвременните изисквания. Необходимо е да се постави акцент върху предоставянето на услуги, основани на индивидуален подход и насочени към подобряване на личните умения на хората от уязвимите групи за повишаване пригодността им за участие в трудова дейност. Особено внимание ще бъде отделено на младежите, напускащи специализираните институции, за предоставяне на социални услуги.

Специално внимание ще се обърне на децата от 0 до 3 години, които се намират в социална изолация (чиито родители получават семейни помощи за деца или са обект на месечно социално подпомагане), с цел интеграция на техните родители на пазара на труда и излизане от социалната изолация чрез участие в активни мерки на пазара на труда. В същото време ще се преследва и целта самите деца да получат качествени социални и здравни услуги.⁶³

Основните примерни дейности са:

- Подкрепа за разкриване на нови и многообразни социални услуги в общността, като се акцентира върху прилагането на различни програми за придобиване на умения и квалификация на хората с увреждания и хората в неравностойно положение и генериращи заетост в рамките на общността;
- Подкрепа за доразвиването на предоставяните социални услуги във вече съществуващите алтернативни форми;

---

⁶³ В момента Правителството на Република България преговаря по заем от Световната банка, с който да бъде финансиран проект „Социално включване”. Интервенциите за интегриране на децата в ранна детска възраст са приоритет и на проекта „Социално включване”. В случай, че бъде одобрен, първата му фаза, която включва също и инфраструктурен компонент, ще се финансира от Световната банка, ще допълва предвидените за финансиране в рамките на област на интервенция 5.2. на ОП „РЧР” дейности. Средствата по пилотната фаза на проекта (с изключение на компонента за създаване на свързана инфраструктура) ще бъдат разходвани по правилата на ОП „РЧР”, за да се осигури плавен преход между пилотната фаза и последващото развитие на проекта, който ще бъде съфинансиран от ЕСФ. В зависимост от изхода на преговорите по заема, инфраструктурният компонент на пилотната фаза ще бъде финансиран от Световната банка или от друг източник. В случай, че няма одобрение на заема, «меките мерки» на пилотната фаза ще бъдат финансирани от ОП «РЧР».

- Развиване на форми на социални услуги в подкрепа на зависими членове на семейството, спомагачи и за трудовата реализация на лицата, полагащи грижи за тях;
- Насърчаване на инициативи за развитието на мрежа от алтернативни социални услуги за деца и семейства в риск;
- Финансиране на програми, подобряващи качеството на грижа в специализираните институции за деца и възрастни, като се акцентира на социалната, обучителната и трудовотерапевтичната работа с настанените в тях за подготвяне извеждането и интегрирането им в общността;
- Информирание на обществото за потребностите на хората с увреждания и тези в неравностойно положение и възможностите на различните социални програми и общностните инициативи за установяване на равни възможности за тях и социалното им включване и реализиране в областта на социалната икономика;
- Информационни кампании, свързани с превенция на детското изоставяне, възможности за приемни семейства, настаняване при близки и роднини, осиновяване и други форми на социални услуги за деца и подкрепа на родителите;
- Въвеждане на иновативни подходи за електронно включване и развитие на електронното общество с оглед на социалното включване на хората от целевите групи;
- Създаване на устойчиви модели за сътрудничество и взаимодействие между всички заинтересувани страни в процеса на социално включване на местно и регионално ниво.

Целеви групи: ползватели на социални услуги в специализираните институции и в общността (деца и пълнолетни лица), хора с увреждания, уязвими етнически групи (роми и др.), лица, които полагат грижи за зависими членове на семейството, деца и семейства в риск (бедни семейства и др.), лица на социално подпомагане, възрастни хора, лица, напускащи специализирани институции за предоставяне на социални услуги, лица, страдащи от различни зависимости, бивши затворници и други групи в риск от социално изключване

Бенефициенти: АСП, ДАЗД, Министерство на здравеопазването, НПО, доставчици на социални услуги, консултантски фирми, общини и други

5.3. Работоспособност чрез по-добро здраве

Целта е подобряване трудоспособността и повишаване продължителността на трудовия живот на населението в активна трудова възраст за поддържане на здрава работна сила за постигането на целите, очертани в Лисабонската стратегия. Инвестициите в тази област на интервенция ще допринесат за по-голямото участие на пазара на труда, дълги години на работоспособност, оптимизиране на здравните и социалните разходи.

Основните примерни дейности, които ще бъдат осъществени, са както следва:

- обществени информационни промоционни и превенционни здравни кампании, вкл. кампании за превенция на увреждания;
- разработване и провеждане на кампании за онкологичен скрининг;
- разработване и провеждане на кампании за ранна диагностика на социалнозначимите заболявания;
- подобряване на достъпа до здравеопазване за отдалечени райони и населени места с преобладаващо население от социално изключени групи и общности.

През последните години се разработиха редица програми, които акцентират върху терапията на най-тежките заболявания. Проведената реформа в първичната и болничната помощ не

допринесе за по-ранно откриване и лечение на болестите и до реализацията на контрола на факторите на риска, с които са свързани. Здравеопазването се концентрира основно върху лечебните дейности, докато промоционните и рехабилитационните дейности са недостатъчни и не достигат до всички слоеве на населението. Ще бъдат подкрепени **промоционни и превенционни здравни кампании**, насочени към здравословен начин на живот и намаляване на вредните за здравето навици (нездравословно хранене, намалена двигателна активност, употреба на тютюневи изделия, алкохол и психотропни вещества). Освен това, ще бъдат подкрепени кампании за борба с производствения, транспортния и битовия травматизъм. Целенасочени дейности ще бъдат предприети и за осъзнаване на съществуващите проблеми, информираност относно опасностите, последиците и възможностите за лечение, особено към младите хора в България и уязвимите групи.

Важна дейност е разработването и провеждането на **кампании за онкологичен скрининг** за ранна диагностика на онкологични заболявания (рак на млечната жлеза, рак на простатата, рак на шийката на матката, рак на дебелото черво). Особено внимание ще бъде отделено на укрепването на националния раков регистър, изграждането на скринингов регистър и единна система за мониторинг и качествен контрол на онкологичните скрининги, както и на кампаниите в отдалечени райони.

Голямото разпространение на социално значими заболявания и често тяхното хронифициране влияе неблагоприятно на наблюдаваната разлика в очакваната продължителност на живота на българите в сравнение с населението на развитите европейски страни, което намалява допълнително работната сила в страната. Именно поради това ще бъдат подкрепени разработването и провеждането на **кампании за ранна диагностика на социално-значимите заболявания** за България: болестите на сърдечно-съдовата система (остър инфаркт на миокарда, артериална хипертония и мозъчно-съдова болест), диабета, туберкулозата, полово-предаваните инфекции, грипа и острите респираторни заболявания. Освен това ще бъдат подкрепени информационни кампании за спазване на предписаните от медицински специалисти препоръки за профилактика и лечение на заболявания в техните ранни стадии.

Важна дейност е **подобряването на достъпа до достатъчни по обем и качество здравни услуги** на населението, живеещо в отдалечени и труднодостъпни райони, и на населението от социално изключените групи и общности. Акцентът е поставен върху създаването на условия за превенция, ранна диагностика и извънболнично лечение. Особено внимание ще бъде отделено на укрепване на процеса на оптимизация на системата за оказване на **спешна медицинска помощ** в отдалечени и труднодостъпни райони. Ще бъдат подкрепени дейности по разкриване и функциониране на **общности практики** и оказване на денонощна медицинска помощ с отложена спешност в отдалечени и труднодостъпни райони, в райони с малко на брой население и в селища с малцинствени етнически общности, както и дейности, разширяващи практиката за обслужване на място на населението в отдалечени и труднодостъпни райони от **мобилни екипи от лекари-специалисти**. Освен това ще бъдат подкрепени действия по въвеждането на информационни технологии за **дистанционно медицинско обслужване** – телемедицина.

Целеви групи: население в активна трудоспособна възраст, уязвими групи население (групи със специфичен риск за здравето, социално изключени групи и общности, хора с увреждания, уязвими етнически групи – роми и др.), население в отдалечени райони.

Бенефициенти: Министерство на здравеопазването, ДАМС, НПО, доставчици на здравни услуги, публични лечебни заведения, медицински университети

Приоритетна ос 6. Повишаване ефективността на институциите на пазара на труда, социалните и здравните услуги

Приоритетна ос 6 попада в обхвата на сферата на действие на ЕСФ, посочена в чл. 3. 2b) и 3.1 b) (i) от Регламент № 1081/2006.

Цел

Подобряване на ефективността на институционалните системи в сферата на пазара на труда, условията на труд, социалните и здравните услуги.

Обосновка

При реализирането на тази приоритетна ос се използва институционален подход. Всяка една от областите на интервенция обхваща дейности, свързани с институционалните и функционалните структури на системите, материално-техническите условия, както и човешките ресурси. Всички тези системи имат свои специфични нужди и затова тяхното третиране се разделя в различни области на интервенция.

Ефективното и ефикасно изпълнение на активната политика на пазара на труда и на тази по социалното включване предполагат посрещане на предизвикателствата на динамиката на развитие на тези сектори и негативните демографски тенденции в последните години. С оглед подобряване качеството на работа на институциите, отговорни за предоставянето на услуги на лицата, търсещи работа, безработните лица и хората в неравностойно положение, както и провеждане на адекватна на условията политика, фокусът ще бъде поставен върху осигуряване на индивидуален подход към бенефициентите на съответните услуги и разширяване на техния спектър, правилно планиране и прогнозиране на тенденциите, подобряване на инструментариума за реализиране на съответните нормативни документи и стимулиране развитието на персонала, работещ в системите на пазара на труда, социалната закрила и социалното включване.

По отношение създаването и поддържането на здравословни и безопасни условия на труд, както и изграждането на култура на превенция у всички участници в трудовия процес, ще бъде прилаган комплексен подход. Прилагането на нови елементи на нормативната база, систематизирането и разширяването на обхвата на следената информация и осигуряването на устойчиви източници за получаване на адекватни данни, включително укрепване на капацитета на ангажираните лица / институции / организации, ще доведе в своята съвкупност до постигане на ефективност при прилагане на законодателството по ЗБУТ.

Развитието на институционален капацитет за извършване на икономически анализи върху провеждането на социалните политики, както и за оценка на тяхното социално-икономическо въздействие, също се намира във фокуса на интервенциите на приоритетната ос.

Икономическата ефективност и качеството на здравеопазването придобиват все по-голямо значение, а въвеждането на новите технологии и завишените потребности на застаряващото население стимулират търсенето на здравна помощ. Системата на здравеопазване трябва да използва по-рационално съществуващите човешки ресурси чрез по-добро териториално разпределение на медицинския персонал и подобряване развитието на човешките ресурси в средносрочна и дългосрочна перспектива.

Добрите здравни услуги водят до по-голямо участие на пазара на труда, по-дълъг трудов живот, по-висока производителност и по-ниски здравни и социални разходи. С оглед политиката по сближаване за България е важно да бъдат подобрени условията за дългосрочно предоставяне на услуги и инвестирането в здравна инфраструктура, и особено в случаите, когато тяхната липса или недостатъчно развитие представляват основна пречка за икономическото развитие. България трябва да гарантира, че повишаването на ефективността на здравната система ще се извърши чрез засилени инвестиции в ИКТ, знания и въвеждане на иновации в продължаващото медицинско обучение.

Бюджет на приоритетната ос: 5% от общия бюджет на ОП

Кръстосано финансиране

За да бъдат постигнати целите на приоритетната ос, е необходимо подкрепяните операции да имат комплексен характер, като включват интервенции, характерни, както за ЕСФ, така и за ЕФРР. Поради това, въз основа на чл. 34, ал. 2 от Регламент (ЕО) № 1083/2006, определени дейности ще бъдат финансирани при спазване на правилата на ЕФРР (т. нар. "кръстосано финансиране" до 10% от разходите на ниво приоритетна ос), които са необходими за успешното изпълнение на операциите и са директно свързани с тях. Необходимостта от прилагане на "кръстосано финансиране" ще се преценява на ниво критерии за избор на операции и индивидуален проект, въз основа на предложената аргументация и необходимост от извършването на такъв тип дейности и разходи за успешното реализиране на предлаганата интервенция.

Индикатори

Област на интервенция	Индикатори за изпълнение			Индикатори за резултат			Източник на информация
	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	
6.1. Развитие и усъвършенстване на системата на пазара на труда	Брой лица, включени в обучение	Не е приложимо	8 000	Дял на лицата, успешно завършили обучение	Не е приложимо	90%	УО, АЗ, ГИТ
	% на точки на обслужване с въведени нови практики и други инициативи за институционално изграждане	Не е приложимо	60%	Намаляване времето за обслужване на клиент	Не е приложимо	с 10%	
6.2. Укрепване на капацитета на институциите за социално включване и за предоставяне на здравни услуги	Брой лица, включени в обучение	Не е приложимо	12 000	Дял на лицата, успешно завършили обучение	Не е приложимо	90%	УО, МТСП, АСП, ДАЗД, АХУ, Министерство на здравеопазването
	% на точки на обслужване с въведени нови практики и други инициативи за институционално изграждане	Не е приложимо	50%	Увеличаване % на обхванатите от предоставяните услуги лица от целевите групи	Не е приложимо	с 20%	

Основни области на интервенция:

- Развитие и усъвършенстване на системата на пазара на труда
- Укрепване на капацитета на институциите за социално включване и за предоставяне на здравни услуги

6.1. Развитие и усъвършенстване на системата на пазара на труда

Подобряване качеството и ефективността на предоставяните услуги по заетостта ще се реализира чрез модернизирани работата на институциите и доставчиците, работещи в сферата на пазара на труда и условията на труд на национално и регионално равнище, както и чрез подобряване на взаимодействието с образователната система и системата за професионално обучение, така че да се постигне съответствие между качеството на човешкия ресурс и възможностите за неговата пълноценна професионална реализация.

Примерни дейности:

- Прилагане на съвременни форми на организация на обслужването на клиентите - обслужване на клиентите на принципа “едно гише” (възможности за достъп до техника, самообслужване във фронт офисите на бюрата по труда при търсенето на работа) и е-услуги за заетост;
- Изготвяне на регулярни анализи и тематични изследвания за състоянието и развитието на пазара на труда в България;
- Изготвяне на прогнози на потребностите от търсене и предлагане на работна сила;
- Провеждане на оценки на въздействието на политиките на пазара на труда;
- Изграждане на информационни и комуникационни системи на национално ниво с възможност за извеждане на справки и доклади в реално време;
- Обучение на служителите в системата по заетостта на национално и регионално ниво (МТСП и второстепенни разпоредители, ангажирани с провеждане на политиката на пазара на труда и безопасните и здравословни условия на труд);
- Изготвяне на регулярни анализи и оценки за условията на труд;
- Укрепване на капацитета на контролната система по спазване на трудовото законодателство;
- Изграждане на специализирана организация по безопасност и здраве при работа;
- Разпространяване и въвеждане на добри практики в управлението и дейността на действащите институции на пазара на труда.

С цел усъвършенстване качеството на услугите, предоставяни на гражданите, се разработи нов модел на работа. Този модел се базира на оптимизиране на процесите и дейностите, които съставляват основните услуги; стандартизиране на операциите и определяне на необходимите ресурси; въвеждане на система за проследяване на резултатите. В рамките на оперативната програма се предвижда процесният модел на обслужване да бъде въведен в 100 дирекции “Бюро по труда”. С цел да се предлагат адекватни и навременни услуги на търсещите работа лица и работодателите ще се изготвят **регулярни анализи и тематични изследвания** за състоянието и развитието на пазара на труда в България, а така също и прогнози за потребностите от търсене и предлагане на работна сила на местно, регионално и национално ниво. За подобряване ефективността на провежданите политики на пазара на труда периодично ще се провеждат оценки на тяхното въздействие.

Укрепването на капацитета на контролната система по спазване на трудовото законодателство цели повишаване качеството и ефективността в работата и гарантиране ефективното прилагане на трудовото законодателство. Капацитетът на контролната система

ще бъде укрепван чрез: провеждане на специализирани обучения за повишаване на квалификацията на инспекторите по труда, разработване и прилагане на гъвкави форми на контрол, материално и техническо осигуряване на инспекционната дейност. Налага се изграждане на единна национална информационна система в областта на безопасността и здравето при работа, която да обхваща предприятията и фирмите с характера на тяхната дейност, да систематизира професионалните рискове, нивото и динамиката на професионалния травматизъм, и която да е интегрирана с информационните системи на Националния осигурителен институт, Министерството на околната среда и водите и Министерството на здравеопазването.

Изграждането на Национален център по безопасност и здраве при работа ще създаде условия за осъществяване на научната и развойната дейност, анализи и прогнози, квалификация и сертификация на кадри.

Целеви групи: служителите в институциите на пазара на труда на национално и регионално равнище, контролни органи, институции и организации, осъществяващи контрол върху условията на труд в предприятията, социално-икономически партньори

Бенефициенти: институции на пазара на труда на национално и регионално равнище, контролни органи, институции, осъществяващи контрол върху условията на труд в предприятията

6.2. Укрепване на капацитета на институциите за социално включване и за предоставяне на здравни услуги

Целта е подобряване на капацитета и ефективността на работата на институциите, действащи в сферата на социалните и здравните услуги, както и насърчаване на междуинституционалното взаимодействие и сътрудничество, и това със съответните частни доставчици. С оглед на наложения през последните години приоритет към деинституционализация и промяна в управлението на съществуващите институции по посока на тяхното реструктуриране и трансформиране в услуги в общността, с тази основна област на интервенция ще се подобрява капацитетът на целия кръг от доставчици на социални и здравни услуги.

В тази връзка основните примерни дейности са насочени към:

- Повишаване на професионалния капацитет и мотивацията на служителите, ангажирани в сферата на социалните и здравните услуги (институции, доставчици на социални и здравни услуги), както и разработване и прилагане на системи, осигуряващи надграждащи знания и умения, съобразени със специфичните грижи за отделните групи потребители на социални услуги;
- Повишаване на вертикалната и хоризонталната координация между институциите в областта на социалните услуги и взаимодействието им с доставчиците на такива услуги;
- Подобряване на контрола, включително и чрез засилване на гражданския контрол, в областта на предоставянето на услуги;
- Разработване и внедряване на информационни системи и бази данни в структурата на АСП, обслужващи системата за предоставяне на социални услуги;
- Разработване на системи за мониторинг, оценка на ефективността и оценка на въздействието на социалните и здравните услуги, програмите и законодателството;
- Въвеждане на добри управленски практики и дейности на институции и доставчици в сферата на социалните и здравните услуги, с оглед по-доброто обслужване на уязвимите групи;

- Информирани на институциите и доставчиците на социални и здравни услуги за възможностите за обучение, професионална квалификация, развитие и прилагане на информационни системи, бази данни и всичко, свързано с управлението и предоставянето на тези услуги;
- Създаване на модерни модели за междуинституционално взаимодействие и сътрудничество, както и за такова с гражданския сектор;
- Дейности за укрепване на професионалния капацитет на служителите в звената, формиращи политиката по социална закрила и социално включване, в рамките на открития метод на координация в тази област.

Децентрализирането на системата за социални услуги се оказва сериозно предизвикателство по отношение на капацитета на ангажираните в тази дейност – структурите на АСП и ДАЗД, персоналът, полагащ грижа за потребителите на услугите, самите доставчици и общините. В тази връзка ще бъде подкрепено изграждането на система за **постоянно повишаване на квалификацията и мотивацията на хората, ангажирани в сферата на социалните услуги**, както и разработването и прилагането на системи, осигуряващи надграждащи знания и умения, съобразени със специфичните грижи за отделните групи потребители на социални услуги. Ще бъдат финансирани обучения за работа с хора със специфични възможности и деца и семейства в риск; за работа в мултиетническа среда, с акцент върху ромската общност; за стратегическо планиране на общинско, регионално и национално ниво за развитие на социалните услуги за деца и възрастни; разработване и управление на проекти в областта на социалните услуги; управление на социалните услуги и други. Ще бъдат въведени добри управленски практики и дейности в институции и доставчици в сферата на социалните услуги.

Във връзка с **подобряване на контрола** ще бъдат укрепени системите за мониторинг, както по отношение на услугите за пълнолетни лица, така и по отношение на услугите за деца. В тази връзка ще бъде укрепен капацитетът и на системата за закрила на детето на регионално и местно ниво. Ще се финансира разработване и на нови системи за мониторинг, оценка на ефективността и оценка на въздействието на социалните услуги, програмите и законодателството в тази област. С цел по-доброто обслужване и координация в сферата на социалните услуги ще бъдат разработени и внедрени информационни системи и бази данни в структурата на АСП и ДАЗД.

В областта на **укрепване капацитета на институциите и повишаване квалификацията на доставчиците на здравни услуги** ще бъдат подкрепени следните действия, основани на дългосрочните стратегически решения относно човешките ресурси в здравеопазването: създаване на независима институция за акредитация на всички програми и дейности, които са част от продължителното медицинско обучение в страната; разработване и прилагане на критерии и прозрачни процедури за кандидатстване и акредитиране на програмите и институциите, извършващи продължителното медицинско обучение; изготвяне на механизъм за прехвърляне на кредитните точки от държавите-членки на ЕС, и/или от други страни; партньорство между институциите за следдипломна квалификация с международните институции, осъществяващи продължително медицинско обучение; създаване и поддържане на регистри на медицинския персонал в Министерство на здравеопазването и съсловните организации и разработване на прозрачни процедури за електронен обмен на данни между различните регистри. Ще бъдат подкрепени обучения за повишаване професионалния капацитет и въвеждане на добри клинични и управленски практики на персонала, ангажиран в сферата на публичните здравни услуги, както и за работа със социално уязвими групи.

Създаването на **ефективна мрежа и модели за междуинституционално сътрудничество и координация, както и засилване на сътрудничеството с гражданския сектор**, е важно условие за подобряване на достъпа до социални и здравни услуги и тяхното ефективно развитие в цялата страна. В тази връзка ще се подпомогне информиранието на институциите и доставчиците на социални и здравни услуги за възможностите за обучение, професионална квалификация, развитие и прилагане на информационни системи, бази данни и всичко,

свързано с управлението и предоставянето на тези услуги. Ще се предприемат дейности за осигуряване на достъп до обединени бази данни и единни информационни системи, позволяващи информирани в реално време.

С оглед важността на Открития метод на координация в областта на социалната закрила и социалното включване се налага да се предприемат и мерки за осигуряване на пълноценното участие на България в този процес. В тази връзка стартира процес на подобряване на институционалната уредба в контекста на по-доброто управление. По тази област на интервенция могат да бъдат подкрепени дейности по изграждане на капацитет за формиране на политики, заимстване на добри практики, по-добра координация и други.

Целеви групи: социални работници, работещи в сферата на социалните услуги, медицински специалисти и специалисти по здравни грижи, служители в публични институции (специализирани институции и услуги в общността), ангажирани с процеса на предоставяне на социални и здравни услуги, доставчици на социални и здравни услуги и техните служители.

Бенефициенти: МТСП и второстепенните му разпоредители, Министерство на здравеопазването и второстепенните му разпоредители, ангажирани в сферата на социалните и здравните услуги, ДАЗД и др.

Приоритетна ос 7: Транснационално и междурегионално сътрудничество

Приоритетна ос 7 попада в обхвата на сферата на действие на ЕСФ, посочена в чл. 3. 6 от Регламент № 1081/2006.

Цел

Изграждане на платформа, която да позволи на всички заинтересовани организации и институции да ползват опита на EQUAL, както и да обменят идеи и планове за най-доброто използване на финансовата помощ на ЕСФ в следните области: заетост, образование и обучение, социално включване, административен капацитет, добро управление на проекти и програми.

Обосновка

Принципът на Инициативата на Общността EQUAL относно транснационалното и междурегионалното сътрудничество е включен в оперативната програма като отделна приоритетна ос. Това е направено с оглед постигането на по-висока ефективност на разходите за транснационално и междурегионално сътрудничество по време на изпълнение на оперативната програма. Проектите, които ще бъдат финансирани в рамките на тази приоритетна ос, изискват различен подход при тяхното управление, отчитане, наблюдение и оценка.

Причините за включването на транснационалното и междурегионалното сътрудничество като отделна приоритетна ос на ОП "РЧР" се основават на преимуществата, които се дават на страните-членки, по отношение на възможностите за развитие на знанията и уменията на редица заинтересовани организации и институции извън границите на държавата, за насърчаване на международното сътрудничество в приоритетните сфери на взаимодействие, за изграждане на формални и неформални мрежи в рамките на ЕС, за развитие на алтернативни перспективи за идентифициране и осъществяване на приоритети и действия, за намиране на общи решения на общи проблеми и т. н.

Приоритетната ос ще изгради платформа за организации, национални и регионални институции да черпят от опита в други държави или региони по един установен и организиран начин чрез обмяна на идеи, знания, ноу-хау, персонал, чрез съвместно разработване, изпълнение и финансиране на проекти, при които може да се очаква добавена стойност.

Приоритетната ос ще стимулира пряко и ще подкрепя иновациите, както и ще насърчава разпространението и трансфера на иновативни резултати в прилаганите политики и практиката. Основният ефект от прилагането на транснационалното и междурегионалното сътрудничество ще се наблюдава при разработването на решения за справяне с наличните нужди по начин, който е значително по-ефективен от гледна точка на разходите и времето, отколкото ако се прилагат само национални/ вътрешни подходи.

Регламент № 1081/2006 (чл. 3 и 9) представя законовата рамка на транснационалните и междурегионалните действия. От оперативната програма ще се съфинансират следните типове дейности: 1) наблюдение, проучвания и изследвания на развитието в други страни-членки, или други държави, включително посещения и обмяна на служители; 2) извършване на оценки, партньорски проверки, изследване на показателите за напредъка в отделни практики в други страни-членки, или други държави; 3) разпространение и обмяна на информация, добри практики и опит, включително чрез публикации, организиране на събития, мрежи, туининг (побратимяване); 4) обмяна на ръководители на програми и проекти, служители, обучаващи, обучаеми, представители на заинтересовани страни; 5) внасяне, трансфер и адаптиране на модели и практики от други държави; 6) съвместно или координирано развитие, изпробване или валидиране на услуги, продукти и помощни системи; 7) координирани съвместни действия; 8) обмяна на опит на място.

При изпълнението на тази приоритетна ос ще бъдат прилагани следните модели на интервенция:

- Сътрудничество между проекти в различни страни-членки;
- Сътрудничество между мрежи и партньорства с фокус върху специфичен въпрос или проблем;
- Сътрудничество между национални, регионални и местни институции и организации (вкл. Комитети за наблюдение, Управляващи органи и Междинни звена по ЕСФ в страните-членки).

Имайки предвид националния обхват на оперативната програма, общини / групи от общини биха могли да създават партньорски проекти с подобните им партньори в други страни.

Бюджет на приоритетната ос: 2% от общия бюджет на ОП

Целеви групи: членове на Комитет за наблюдение, лица, работещи в държавни институции, УО, МЗ, социално-икономически партньори, НПО, общини, социални предприятия, общностни центрове, представители на различни общности, образователни, обучителни и научни институции, научни организации, работодатели, браншови и секторни организации и др.

Бенефициенти: държавни институции, Комитет за наблюдение, УО, МЗ, социално-икономически партньори, НПО, общини, социални предприятия, общностни центрове, представители на различни общности, образователни, обучителни и научни институции, научни организации, работодатели, браншови и секторни организации и др.

Индикатори

Индикатори за изпълнение			Индикатори за резултат			Източник на информация
Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	
Брой разработени проекти за обмяна на опит и създадени мрежи	Не е приложимо	200	Брой обменени нови практики, трансферирани добри практики и представени нови идеи пред партньорите	Не е приложимо	70	УО, МЗ, партньорски администрации и в други държави
Брой лица, участвали в транснационални и междурегионални програми за обмяна на опит	Не е приложимо	1 500				

Приоритетна ос 8: Техническа помощ

Техническата помощ на оперативната програма е отделна хоризонтална приоритетна ос, насочена към подкрепа на ефективното управление и изпълнение на ОП „РЧР” в съответствие с изискванията на ЕС. Техническата помощ ще се използва в съответствие с чл. 46 от Регламент № 1083/2006. Чрез изпълнението на приоритетната ос ще се допринесе за:

- 1) По-ефективно управление на прехода от предприсъединителните програми към Структурните фондове на ЕС и по-конкретно при управлението на ЕСФ;
- 2) Създаване на адекватни системи и административен капацитет за управление, мониторинг, контрол и оценка на оперативната програма, както в Управляващия орган, така и в междинните звена и останалите институции, участващи в процесите по подготовка, управление и изпълнение на ОП „РЧР”;
- 3) Подобряване на механизмите за стратегическо планиране в сектора и по-нататъшно развитие на подхода на многогодишното програмиране;
- 4) Максимално постигане на целите и приоритетните оси на оперативната програма и високи нива на усвояване на финансовите ресурси от ЕСФ.

Бюджет на приоритетната ос: 4% от общия бюджет на оперативната програма.

Кръстосано финансиране

За да бъдат постигнати целите на приоритетната ос, е необходимо подкрепяните операции да имат комплексен характер, като включват интервенции, характерни, както за ЕСФ, така и за ЕФРР. Поради това въз основа на чл. 34, ал. 2 от Регламент (ЕО) № 1083/2006 определени дейности ще бъдат финансирани при спазване на правилата на ЕФРР (т. нар. "кръстосано финансиране" до 10% от разходите на ниво приоритетна ос), които са необходими за успешното изпълнение на операциите и са директно свързани с тях. Необходимостта от прилагане на "кръстосано финансиране" ще се преценява на ниво критерии за избор на операции и индивидуален проект, въз основа на предложената аргументация и необходимост от извършването на такъв тип дейности и разходи за успешното реализиране на предлаганата интервенция.

Индикатори

Област на интервенция	Индикатори за изпълнение			Индикатори за резултат			Източник на информация
	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	
8.1. Подкрепа за управлението на ОП „РЧР”	Служители на УО и МЗ и членове на КН, участвали в обучение	Не е приложимо	100%	Сертифицирани средства по ОП „РЧР”	Не е приложимо	100%	УО, МЗ
	Брой оценки, изследвания и проучвания	Не е приложимо	20				
8.2. Подкрепа за информационното осигуряване на ОП „РЧР”	Брой информационни кампании по отделните програми за финансиране (телевизия, радио, преса)	Не е приложимо	70	Постигане на заложените индикатори на другите приоритетни оси на ОП „РЧР”	Не е приложимо	100%	УО, МЗ
8.3. Укрепване на потенциала на потенциалните бенефициенти	Брой потенциални бенефициенти, включени в обучение/информационни мероприятия	Не е приложимо	5 000	Сертифицирани средства по ОП „РЧР”	Не е приложимо	100%	УО, МЗ

Основни области на интервенция:

- Подкрепа за управлението на ОП „РЧР”
- Подкрепа за информационното осигуряване на ОП „РЧР”
- Укрепване капацитета на потенциалните бенефициенти

8.1. Подкрепа за управлението на ОП „РЧР”

Основната цел е да се осигури ефективното управление, изпълнение, контрол, мониторинг, оценка и одит на ОП "РЧР" чрез финансиране на извършваните в подкрепа на това дейности, вкл. разходи за материално-техническо обезпечаване, подготовка, избор, оценка и мониторинг на помощта и на операциите, за одити и проверки на място, за заплати, включително социални осигуровки за държавни служители и длъжностни лица, наети чрез надлежно документирано решение на компетентния орган да извършват функции по управление, изпълнение, мониторинг и оценка на ОП "РЧР", за предоставяне на външна експертиза на всички нива на изпълнение на ОП, за подпомагане оценката на проектопредложения.

Основен акцент ще бъде поставен върху постоянното укрепване на административния капацитет на служителите в звената, отговорни за управлението на ОП "РЧР" и съпътстваща материална и техническа осигуреност при изпълнението на техните задачи и отговорности.

Средствата от Техническата помощ ще подпомагат и извършването на постоянната и крайната оценка на оперативната програма за програмния период 2007 – 2013 г., както и предварителната оценка и подготовката на програмния документ за следващия програмен период. Предвижда се и провеждането на специализирани изследвания и проучвания, необходими за програмирането и пре-програмирането на оперативната програма, както и свързани с оценката на ефективното и ефикасното използване на средствата от ЕСФ и оценката на въздействието на мерките, които ще бъдат подкрепени от ОП “РЧР”, върху развитието на човешките ресурси в България.

Фокус ще бъде поставен и върху изграждане на административен капацитет на служителите в УО и МЗ чрез обучения, работни посещения в страни-членки на ЕС, както и стажове в Европейската комисия и УО и МЗ на други страни-членки, и други. По отношение на служителите на МЗ на регионално равнище, средствата от Техническата помощ ще бъдат насочени към укрепване на административния капацитет на работещите в звената, извършващи функции по изпълнение и управление на ОП „РЧР”.

Ще бъдат покривани разходите за участие в срещите / сесиите на различни комитети, работни групи, мрежи и т. н., които се отнасят до управлението и изпълнението на оперативната програма.

Целеви групи: служители на Управляващия орган на оперативната програма, междинни звена, представители на Комитета за наблюдение, представители на комисии по оценки на проекти, звена за вътрешен одит, звена за планиране, институции осъществяващи контрол върху изпълнението, както и други институции, ангажирани с процесите на програмиране, управление, контрол и оценка на ОП „РЧР”

Бенефициенти: Управляващ орган и междинни звена на ОП „РЧР”

8.2. Подкрепа за информационното осигуряване на ОП „РЧР”

Целта е да се създадат и адаптират към нуждите на ползвателите и потенциалните крайни бенефициенти на ОП „РЧР” подходящи системи и форми за информационно осигуряване чрез организиране на специални семинари и обучения за популяризиране на програмата, за разясняване на възможностите за кандидатстване и начините за получаване на съ-

финансиране от ЕСФ, за управление на проектите при спазване на изискванията на европейската и националната регулаторна рамка и други.

Тази област на интервенция ще подкрепя и материалното и техническо обезпечаване на дейностите по публичност на оперативната програма, включително разработването и публикуването на информационни материали

Тази област на интервенция ще подкрепя дейностите, описани в детайли в Комуникационната стратегия и план към нея.

Целеви групи: представители на целевите групи по оперативната програма, бенефициенти, служители на Управляващия орган, Междинни звена, както и други институции, ангажирани с процесите на програмиране, управление, контрол и оценка на ОП „РЧР”

Бенефициенти: Управляващ орган и междинни звена на ОП „РЧР”

8.3. Укрепване капацитета на потенциалните бенефициенти

Целта е да се осигурят условия за постигане на целите и приоритетните оси на оперативната програма в максимално висока степен при високи нива на усвояване на средствата от ЕСФ. Подкрепата ще се използва за предоставяне на максимално количество информация и умения на потенциалните бенефициенти на ОП “РЧР” с оглед на това, как да кандидатстват за финансиране, за разработването на проекти, тяхното изпълнение и отчитане. Тази цел ще бъде постигната чрез провеждането на специфични обучения и семинари.

Целеви групи: потенциални бенефициенти на ОП “РЧР”, както са описани в рамките на всички приоритетни оси и основни области на интервенция

Бенефициенти: Управляващ орган и междинни звена на ОП „РЧР”

5. ХОРИЗОНТАЛНИ ПРИНЦИПИ

Изпълнението на оперативната програма ще допринесе за реализирането на основните хоризонтални принципи на подкрепата от ЕСФ за периода 2007-2013 г., както и за прилагането на водещите принципи на Стратегическите насоки на Общността за сближаване и на Инициативата на Общността EQUAL. Те включват:

- Равенство между половете и превенция на дискриминацията въз основа на пол, раса, етнически произход, религия или вярвания, увреждания, възраст или сексуална ориентация – задължителна интегрална част от всички политики и практики, финансирани по линия на структурната помощ;
- Иновации и прилагане на политики (mainstreaming) – разработване на нови подходи и споделяне на добри практики при изпълнението на различни политики;
- Партньорство - включване и овластяване на всички заинтересовани страни в процесите на програмиране, изпълнение и оценка на програми и проекти;
- Добро управление на програми и проекти;
- Устойчиво развитие.

Всички посочени принципи ще бъдат прилагани при изпълнението на оперативната програма, а степента на тяхното изпълнение ще бъде отчитана чрез системите за мониторинг и оценка. В процеса на изпълнение на оперативната програма ще бъдат анализирани и нуждите от обособяване на отделни звена / органи, които ще отговарят за съблюдаването и изпълнението на посочените принципи.

За постигане на високо ниво на обществена осведоменост относно хоризонталните принципи, Комуникационната стратегия на оперативната програма следва да съдържа достатъчно детайли по отношение на възможностите за прилагане на посочените принципи от страна на бенефициентите. При разработване на детайлни правила за изпълнение на действията, включени в оперативната програма, също ще се акцентира върху възможностите за реално прилагане на хоризонталните принципи.

5.1. Осигуряване на равенство между половете и превенция на дискриминацията

Гарантирането на равенство между половете и превенцията на дискриминацията е задължителен елемент на всяка оперативна програма. В Интегрираните насоки за растеж и заетост (2005-2008 г.), както и в Стратегическите насоки на Общността за сближаване (2007-2013 г.), които са неразделна част от Лисабонската стратегия, се подчертава, че преодоляването на дискриминацията и подкрепата за осигуряване на равенство между половете са основните елементи за осъществяване на целите по постигане на пълна заетост, повишаване на икономическата активност и намаляване на безработицата.

В изпълнение на чл. 16 от Регламент № 1083/2006 при управлението на ОП „РЧР” ще се гарантира, че равенството между мъжете и жените и интегрирането на принципа за равенство на възможностите се насърчава по време на различните етапи на прилагането на оперативната програма.

По време на различните етапи на прилагането на ОП „РЧР” и особено по отношение на достъпа до финансиране ще бъдат предприети съответните мерки за предотвратяването на всякаква дискриминация, основана на пол, раса или етнически произход, религия или убеждения, увреждания, възраст или сексуална ориентация. По-специално, достъпът на хора с увреждания е един от критериите, които ще се спазват при определяне на операциите, съфинансирани от ЕСФ, и които следва да се вземат предвид по време на различните етапи на прилагането.

В ОП “РЧР” всички действия, насочени към повишаване на равнищата на икономическа активност, заетост, образование, квалификация и социално включване, съблюдават принципите за равенство между половете и превенция на дискриминацията на всеки един етап от проектния цикъл. При изпълнението на всички действия, включени в програмата, ще се акцентира върху създаването на адекватни инструменти, които да позволяват ефективното прилагане на принципа в контекста на всяка една от приоритетните оси на оперативната програма.

Чрез интегрирането на принципа за равенство между половете, усилията не се ограничават единствено до прилагането на определени действия насочени към жените, а се преследва постигането на равенство, отчитащо въздействието на дадена ситуация, както върху мъжете, така и върху жените.

За да се гарантира, че Управляващият орган е в състояние ефективно да реализира принципа на равенство между половете и превенция на дискриминацията, се предвижда изпълнението на следните процедури:

- Принципът за равенство между половете и превенция на дискриминацията е обект на мониторинг и оценка, както на ниво индивидуален проект, така и на ниво приоритетна ос. Отчитането ще се осъществява посредством индикаторите за изпълнение, определени на съответното ниво от оперативната програма, за което се осъществява отчитането или оценката на въздействието;
- Финансиране на специални изследвания и оценки за ефективността и въздействието на хоризонталните принципи, вкл. равенство между половете и превенция на дискриминацията;
- Финансиране на обучения за ролята на принципа за равенство между половете и превенцията на дискриминацията в контекста на ОП “РЧР”. Обученията ще са насочени към различни представители на различни нива – Управляващ орган, Междинни звена, представители на Комитета за наблюдение, социално-икономически партньори, НПО, бенефициенти;
- Разработване и разпространение на различни наръчници, представящи добри практики и основни принципи на равенство между половете и превенция на дискриминацията;
- Консултиране на бенефициентите за формите и начините на инкорпориране на принципа за равенството между половете и превенцията на дискриминацията в техните предложения;
- Инкорпориране на принципите в процеса на оценка и избор на проекти и дейности, които ще се финансират в рамките на ОП “РЧР”.

Механизмите за спазване на принципите за равни възможности и защита от дискриминация се описват в детайли в наръчниците и правилата на Управляващия орган и Междинните звена, при отчитане на разпоредбите на Закона за защита от дискриминация.

5.2. Иновации и прилагане на политики (mainstreaming)

Посоченият принцип произтича от необходимостта за прилагане на по-стратегически подход в програмирането и изпълнението на програмите, съфинансирани по линия на ЕСФ в периода 2007- 2013 г. Регламент на Съвета № 1083/2006 изисква всяка страна-членка да подкрепя развитието и прилагането на иновативни дейности. В този контекст, принципът представлява интегрална част от общия процес на реформи и е пряко свързан с целите по осигуряване на повече и по-добри работни места чрез включването на по-широк набор от иновативни действия, допринасящи за постигането на целите от Лисабон. Основната цел на принципа е да осигури най-подходящите форми за инвестиции в човешките ресурси, да гарантира включването и равния достъп на всички групи на пазара на труда и да интегрира добрите практики в програмирането, изпълнението, мониторинга и оценката на програмата.

В ОП „РЧР” подкрепата за различни елементи на иновативна дейност ще се осъществява в рамките на всяка от приоритетните оси. В този смисъл на ниво приоритетна ос на оперативната програма ще бъдат заделени до 5% от средствата за финансиране на дейности, свързани с разработването на иновации и прилагането на политики. Това правило не се прилага в случаите, когато съответната приоритетна ос предвижда изпълнението на специфични иновативни дейности.

Периодично Комитетът за наблюдение на ОП „РЧР” ще взема решение за приоритетни теми на специални покани за набиране на предложения, свързани с разработването на иновации и прилагането на политики. Изпълнението на принципа ще допринесе за подобряване на инструментите на съществуващите политики и практики, както и за разпространението на добри практики.

Въз основа на направения социално-икономически анализ, основните индикативни тематични групи от иновативни подходи, включени в ОП „РЧР” са:

По отношение на политиките на пазара на труда:

- Развитие на различни иновативни инструменти, подходи и технологии (включително ИКТ), насърчаващи създаването на повече и по-добри работни места;
- Действия по насърчаване на гъвкавостта на пазара на труда чрез конкретни схеми за подобряване на възможностите по съвместяване на трудовия и личния живот и развитие на системи от гъвкави форми на заетост;
- Развитие на различни кредитни инструменти в подкрепа на самонаемането и стартирането на собствен бизнес от безработни и неактивни лица;
- Прилагане на добри европейски практики за осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд в предприятията;
- Иновативни подходи за съвместни действия и сътрудничество между институциите на пазара на труда, образованието, здравните и социалните услуги на национално, регионално и местно ниво.

По отношение на политиките в областта на образованието и обучението:

- Развитие на различни общностни инициативи в областта на образованието и обучението и осигуряване на широко сътрудничество между образователните и обучаващите институции и широката общественост, включително по отношение на процесите на мониторинг, контрол и оценяване на качеството на предоставяните услуги;
- Развитие на иновативни форми на предоставяне на образователни и обучаващи услуги, включително чрез пълно интегриране на ИКТ в учебния процес, насърчаване на неприсъствените и мобилни форми на обучение и развитие на нови методи и подходи на обучение в съответствие с изискванията на икономиката, основана на знанието;
- Развитие на кредитни инструменти за улесняване на достъпа до образование и обучение за представителите на уязвимите групи и в подкрепа на осъществяването на научно–изследователски и приложни проекти;
- Развитие на подходи и механизми за задълбочаване и оптимизиране на връзките между бизнеса и институциите за образование и обучение на регионално и местно ниво;
- Разширяване на взаимодействието и сътрудничеството между българската и международната научно-изследователска общност, вкл. разпространение на добри практики.

По отношение на политиките в областта на социалното включване:

- Разширяване на комплексните социални и здравни услуги, предоставяни в рамките на общността;

- Развитие на сектора на социалната икономика, вкл. чрез разработване на кредитни инструменти за стимулиране на социалното предприемачество.

Всички действия, попадащи в горепосочените групи от иновативни подходи, ще бъдат отчитани като иновационни дейности. Окончателното одобрение за индикативни групи от иновативни подходи ще бъде осъществено от Комитета за наблюдение, който ще одобри критериите за иновативност.

Чрез разработените системи за мониторинг и оценка ще се отчита степента на иновативност на отделните проекти, програми и действия, периодично ще се прави оценка на успеха на дадена иновационна дейност и ще се търсят адекватни подходи за разпространението на резултатите и добрите практики, вкл. чрез разработване и публикуване на брошури, провеждане на семинари и др.

За да се гарантира, че Управляващият орган е в състояние ефективно да реализира принципа за насърчаване на иновациите и прилагане на политики, се предвижда изпълнението на следните процедури:

- Отчитане на опита на други страни-членки в разработването и изпълнението на посочените иновативни подходи;
- Принципът за иновативност и прилагане на политики е обект на мониторинг и оценка на ниво индивидуална операция. Отчитането ще се осъществява посредством индикаторите за изпълнение, определени за съответната финансирана операция, за която се осъществява отчитането или оценката на въздействието;
- Финансиране на специални изследвания и оценки за ефективността, въздействието и възможностите за разпространение на действията, включени в принципа за иновации и прилагане на политики;
- Разработване и разпространение на различни наръчници, представящи добри практики в областта на иновациите и прилагането на политики;
- Консултиране на бенефициентите за формите и начините на инкорпориране на принципа за иновативност в техните предложения;
- Инкорпориране на принципа в процеса на оценка и избор на проекти и дейности, под специализираните покани за набиране на предложения, които ще се финансират в рамките на ОП “РЧР”.

Един от основните инструменти за реализиране на принципа за иновации е приоритетна ос 7 „Транснационално и междурегионално сътрудничество”.

5.3. Партньорство и овластяване (empowerment)

Прилагането на принципа на партньорство и овластяване е основен елемент на всички интервенции по линия на Структурните фондове. Регламент № 1081/2006 за ЕСФ (чл.5) изисква от всяка страна-членка да насърчава партньорството като основен елемент на доброто управление. На проектно ниво, Регламентът изисква осигуряването на адекватно участие и достъп на социалните партньори и НПО до дейностите, финансирани по линия на ОП “РЧР”, както и финансирането на определени дейности за укрепване на капацитета на социалните партньори и за осъществяване на съвместни действия на социалните партньори за повишаване на адаптивността на работниците и предприятията. Основната цел на този принцип е да гарантира в достатъчна степен включването и достъпа на социално-икономическите партньори и други заинтересовани страни в подготовката, изпълнението, мониторинга и оценката на подкрепата по линия на ЕСФ.

В ОП “РЧР” принципът на партньорството обхваща всички действия и се разпростира върху всеки един от етапите на проектния цикъл. В допълнение, принципът на партньорство се разглежда, както на централно, така и на местно ниво. Прилагането на принципа води до

подобряване на механизмите за обмяна на опит и знания между различни заинтересовани страни, укрепва възможностите за по-креативно решаване на проблемите, позволява по-ефективно управление на действията с много измерения (включващи широк набор от заинтересовани страни или перспективи) и много нива на интервенции (национални, регионални и местни) и гарантира високата степен на съответствие на избраните действия към реалните нужди.

Изпълнението на принципа на партньорство на ниво програмиране на ОП „РЧР” е гарантирано от следните механизми:

- Активно включване на социално-икономическите партньори, представителите на академичните среди, както и представители на НПО от различни сфери в процеса на разработване на ОП „РЧР”;
- Представители на регионалните власти са консултирани в процеса на разработване на приоритетните оси на ОП „РЧР”;
- При разработването на отделните приоритетни оси на ОП „РЧР” са формирани 3 работни групи, включващи заинтересовани страни в рамките на отделните приоритетни области;
- В периода 10 – 28 юли 2006 г. се проведеха шест публични обсъждания на ОП „РЧР” в плановите региони с центрове Пловдив, Видин, Русе, Варна, София и Бургас и две специализирани по отношение на ромското и социалното включване. Следвайки принципа на широка представителност и партньорство, над 550 представители на заинтересовани организации и институции от регионите взеха участие в обсъжданията.

Изпълнението на принципа на партньорство на ниво оперативната програма се гарантира от прилагането на следните механизми:

- При изпълнението на отделните действия ще бъдат разработени критерии за оценка на предложенията, които насърчават прилагането на принципа на партньорство;
- Социално-икономическите партньори и НПО се посочват като основни бенефициенти в редица действия, които се финансират в рамките на оперативната програма;
- В изпълнение на чл. 5 (3) на Регламент №1081/2006 не по-малко от 1% от бюджета на ОП „РЧР” ще бъде насочен към финансиране на съвместни дейности на социалните партньори за повишаване адаптивността на работниците и предприятията.

Спазването на принципа на партньорство при мониторинга и оценката на оперативната програма се гарантира от прилагането на следните механизми:

- Принципът на партньорство е обект на мониторинг и оценка, както на ниво индивидуален проект, така и на ниво приоритетна ос. Отчитането ще се осъществява посредством индикаторите за изпълнение, определени на съответното ниво от оперативната програма, за което се осъществява отчитането или оценката на въздействието;
- Представители на социално-икономическите партньори и НПО са включени в Комитета за наблюдение на ОП „РЧР”.

В национален план принципът на партньорство се гарантира от ефективното изпълнение на всички по-горе посочени механизми. В регионален план и на местно ниво принципът на партньорство се гарантира и от изпълнението на действия по насърчаване на общностните инициативи. Тези действия представляват нов подход за управление, чрез който се гарантира, че интервенциите по линия на оперативната програма съответстват в максимална степен на местните потребности и се подкрепят от представители на различните сектори – публичен, частен и неправителствен. Същността на действията, насочени към общностите, се изразява в прилагането на подход „отдолу – нагоре”, при който те сами идентифицират своите приоритети и вземат активно участие във всеки един етап на проектния цикъл.

5.4. Добро управление на програми и проекти

Концепцията за добро управление на програми и проекти в светлината на ОП „РЧР” се идентифицира със следните два основни елемента:

- Прозрачност – вземаните решения и резултатът от тяхното приложение следва да са в съответствие с действащите правила и законодателство. Това означава и, че информацията е налична и предполага свободен достъп от страна на тези, които биха били засегнати от взетите решения и резултатите от тяхното прилагане в действие. Това означава още, че информацията е представена в лесно разбираема форма и е разпространена по канали, които се очаква да достигнат до всички заинтересовани лица.
- Ефикасност – постигането на определените цели посреща нуждите на обществото при най-добро използване на наличните ресурси.

Достигането на висока степен на прозрачност и ефикасност в комбинация с други елементи, като отчетност, ефективност, спазване на законодателството и други, представлява в своята съвкупност изпълнение на принципа за добро управление.

В рамките на ОП „РЧР” ще бъдат насърчавани дейности, свързани с постигане на прозрачност и ефикасност предимно чрез:

- провеждане на изследвания, статистика, експертиза, подкрепа за координация между различни звена, диалог между съответните публични и частни звена / органи, анализ на нужди от обучения, процедури за социален одит;
- прилагане на принципите за отворено правителство, обучения на ръководен и експертен персонал, подкрепа за служби, предоставящи услуги, инспекторати и социално-икономически организации.

5.5. Устойчиво развитие

Устойчивото развитие е всеобхватната дългосрочна цел на ЕС, заложена в Договора за ЕС. Стратегията за устойчиво развитие на ЕС, приета от Европейския съвет в Гьотеборг през месец юни 2001 г. и преработена през месец юни 2006 г., има за цел да постигне продължително подобряване на качеството на живот на сегашното и на бъдещите поколения чрез създаването на устойчиви общности, които са способни ефикасно да управляват и използват ресурсите и да се възползват максимално от потенциала на икономиката по отношение на екологията и социалните иновации, осигурявайки просперитет, защита на околната среда и социално сближаване. Лисабонската стратегия е тясно свързана с целите на ЕС за устойчиво развитие.

В процеса на програмиране на ОП „РЧР” целите и планираните резултати на устойчивото развитие, насърчаващи динамичната икономика с пълна заетост и високото равнище на образование, здравеопазване, социално сближаване и използване на големия потенциал за иновации, са взети в предвид. По този начин, изпълнението на ОП „РЧР” ще допринесе за постигането на следните ключови цели на Стратегията за устойчиво развитие на ЕС:

- Социална справедливост и сближаване

Да насърчи демократичното, способстващо социалното включване и сближаване, с добро обществено здраве, сигурно и справедливо общество, уважаващо основните права и културното разнообразие, създаващо равни възможности и борещо се с дискриминацията във всичките ѝ форми.

- Икономически просперитет

Да насърчи проспериращата, иновативна, основана на знанието, конкурентна и ефикасна в екологично отношение икономика, която осигурява висок жизнен стандарт и пълна и висококачествена заетост в рамките на ЕС.

- Екологична устойчивост

Да насърчи дейностите, които позитивно допринасят за защита и подобряване на околната среда, като намаляване и рециклиране на отпадъците, енергийна ефективност, повишаване информираността относно устойчивото развитие и, където е подходящо, провеждане на специални обучения, подкрепа за фокусирани върху околната среда проекти, провеждане на обучение по управление на околната среда.

Интервенциите на ОП „РЧР” са фокусирани върху следните фактори, стимулиращи устойчивото развитие:

- осигуряване на пълна и висококачествена заетост;
- насърчаване на иновациите;
- намаляване на броя на хората, които са в риск от бедност;
- увеличаване на участието на пазара на труда на жени, по-възрастни работници, хора с увреждания и мигранти;
- насърчаване на повишената заетост сред младежите;
- намаляване броя на ранно напускащите училищата и осигуряване на високо образователно равнище на населението;
- насърчаване на ученето през целия живот;
- насърчаване на здравословния живот и превенция.

На ниво индивидуален проект, там където е приложимо, ще бъде спазван принципът на устойчиво развитие, като могат да бъдат включени:

- дейности, подкрепящи устойчивото развитие в социален аспект - намаляване на бедността, създаване на равностойни стандарти за качество на живот, задоволяване на основните нужди на всички хора;
- дейности, подкрепящи устойчивото развитие в икономически аспект – насърчаване на устойчивия икономически растеж с избягване на необратими вреди върху природните ресурси;
- дейности, подкрепящи устойчивото развитие в екологичен аспект – свеждане до минимум на неблагоприятните ефекти от човешката дейност и използване на природните ресурси по начин, който гарантира тяхното последващо самовъзстановяване. В курсовете за преквалификация и/или обучение ще бъдат включени модули по опазване на околната среда и повишаване на съзнанието в тази сфера. Делът на проектите и дейностите, в които са включени един или повече компоненти за повишаване на информираността по отношение на околната среда ще бъде периодично следен и отчетан.

Фокусът ще бъде поставен предимно върху:

- Финансиране на специални изследвания и оценки за ефективността, въздействието и възможностите за разпространение на действията, включени в принципа за устойчиво развитие;
- Консултиране на бенефициентите за формите и начините на инкорпориране на принципа за устойчиво развитие в техните предложения;
- Инкорпориране на принципа в процеса на оценка и избор на проекти и дейности, които ще се финансират в рамките на ОП “РЧР”.

6. СФЕРИ НА ДЕЙСТВИЕ ПО ОТНОШЕНИЕ НА РОМСКАТА ОБЩНОСТ

Основен фокус на ОП „РЧР“ е решаването на проблемите на уязвимите групи като цяло и малцинствените етнически групи сред тях, вкл. ромите. В този смисъл всички действия, насочени към повишаване на равнищата на икономическа активност, заетост, образование, квалификация, социално включване, равен достъп до социални и здравни услуги съблюдават принципите за равенството между всички граждани на Република България. При изпълнението на всички действия, включени в оперативната програма, ще се акцентира върху създаването на адекватни инструменти, които да позволяват ефективното справяне със специфичните проблеми на всяка една от целевите групи.

Един от основните източници, които ще предлагат тези адекватни инструменти е системата за мониторинг и оценка на изпълняваните мерки, насочени към ромската общност, изградена към НССЕДВ. Системата ще включва база данни от ОССЕДВ, които към момента са създадени във 28-те области, и информацията, подавана от държавните институции, провеждащи политика за интеграция на ромите. Този механизъм следва подхода за системно събиране на информация и анализиране на мерките за постигане на социално сближаване. Въз основа на информацията, получена от системата за мониторинг и оценка (проучване на нуждите), ще се предлагат позитивни мерки спрямо ромската общност, част от които ще бъдат финансирани от ОП „РЧР“.

Във връзка с това, при програмиране на ОП „РЧР“ бяха взети под внимание специфичните проблеми на ромската етническа общност, които изискват индивидуален подход при тяхното решаване. Стратегията на оперативната програма по посока развитието на човешките ресурси отговаря на индивидуалните нужди на всички представители на уязвимите групи в сферата на пазара на труда, образованието и обучението, достъпа до социални и здравни услуги.

С оглед решаването на тези проблеми операциите на ОП „РЧР“ ще бъдат допълнени и със съответните интервенции, предвидени в ОП „Регионално развитие“, и най-вече чрез дейности, насочени към осигуряване на подобрени условия на живот и принос към социалното включване на общностите в неравностойно и уязвимо положение.

Основните области на интервенция, които са предвидени да бъдат изпълнени в рамките на ОП „РЧР“, в чиито целеви групи специално внимание се обръща на представителите на уязвимите групи, вкл. и ромите са: 1. 1., 1. 2., 4. 1., 4. 2., 4. 3., 5. 1., 5. 2., 5. 3.

Приоритетна ос I е насочена към интегриране на пазара на труда на всички лица извън него, повишаване на тяхната мотивация за активно участие и насърчаване на предприемачеството. Конкретните специфични дейности, които могат да бъдат приложени спрямо интегрирането на ромите на пазара на труда, включват прилагане на индивидуален подход от служителите в дирекции „Бюро по труда“, обслужващи райони с компактно населени ромски общности и поощряване на равните възможности; мотивиране и подпомагане на безработните лица от ромски произход за достъп до тях; създаване на трудови навици сред трайно безработните чрез мотивационни курсове и целеви програми за заетост; консултиране и подпомагане на възможността им за самонаемане чрез стартиране на собствен бизнес; обвързване на ограмотвяването с придобиването на професионална квалификация; подобряване на социалните им умения.

Приоритетна ос IV предвижда действия по посока подобряване на образователното равнище на групите в неравностойно положение, посредством улесняване на достъпа им до тези услуги и повишаване на образователното им равнище. Специфичните дейности в тази посока ще бъдат с цел преодоляване високия процент на отпадане на децата от образователната система и включване на необхванатите; даване възможност на децата от ромските квартали да получат качествено образование в училища както в, така и извън обособените квартали, да се интегрират в обществото и в бъдеще да се намали рискът от отпадане от пазара на труда;

развиване на адекватни мерки за мотивация на учениците; насърчаване на извънкласните форми на обучение; ограмотяване и осигуряване на възможност за продължаващо образование на представители от ромската общност в активна трудова дейност.

В рамките на приоритетна ос V се използва специфичен и конкретно насочен към нуждите на отделната целева група подход за социална интеграция на хората в неравностойно положение. Като целеви групи малцинствените етнически групи намират специално място в 5. 1., 5. 2 и 5. 3. Чрез интервенциите в посочените области се цели подобряването на възможностите за интеграция чрез осигуряване на заетост и чрез разширяване на многообразието от социални услуги, които се предоставят в общността в съответствие с индивидуалните потребности на всеки човек.

С оглед понижения здравен статус на ромското население, 5. 3. ще има засилено действие по отношение повишаване на здравната култура, осигуряване на превенция и профилактика, повишаване на достъпа до медицинска помощ, като целта е да се повиши трудоспособността и продължителността на трудовия живот.

При изпълнение на дейностите в рамките на ОП “РЧР” особено внимание ще бъде обърнато на повишаване капацитета на публичните институции в сферата на пазара на труда, образованието и обучението, както и предлагането на социални и здравни услуги за работа с представители на ромската общност. Потенциалните дейности в тази област ще имат за цел повишаване ефективността на услугите чрез създаване на допълнителни умения на заетите в сектора за работа в общността. Ще се насърчава включването на представители на етноса с подходящо образование при директната работа с общността.

Оценката на въздействието на интервенциите по отношение на ромската общност, подкрепяни от ОП “РЧР”, ще бъде измервана със серия от изследвания. Наблюдението на напредъка ще започне с провеждане на специализирано изследване в началния момент на изпълнение на оперативната програма.

За отчитане въздействието на ОП „РЧР” върху ромската общност ще бъде събирана специфична информация въз основа на експертна оценка на базата на следния набор от индикатори, насочени към социалното включване на ромите:

Област на интервенция	Индикатори за изпълнение			Индикатори за резултат			Източник на информация
	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	Индикаторите описват единствено резултати от мерки, финансирани от ЕСФ	Базова ст-ст 2006	Целева ст-ст 2013	
1.1.Интегриране на уязвимите групи на пазара на труда	Брой роми, получили посреднически услуги	Не е приложимо	30 000	Брой роми, започнали работа	Не е приложимо	50%	УО, АЗ
	Брой роми, включени в обучение за придобиване или повишаване на професионалната квалификация	Не е приложимо	20 000	Дял на ромите, придобили или повишили степента си на професионална квалификация	Не е приложимо	80%	
	Брой роми, включени в обучение за придобиване на ключови компетенции	Не е приложимо	2 000	Дял на ромите, придобили ключови компетенции	Не е приложимо	90%	
	Брой роми, включени в заетост след обучение	Не е приложимо	35 000	Дял на ромите със запазена заетост 1 година след участие в мярка за насърчаване на заетостта	Не е приложимо	50%	
1.2.Заетост чрез развитие на предприемачеството	Брой роми, включени в обучение по предприемачество	Не е приложимо	10 650	Дял на ромите, успешно завършили обучението	Не е приложимо	80%	УО, АЗ
	Брой новосъздадени предприятия посредством инициативи за подкрепа на малкия бизнес	Не е приложимо	2 100	Брой лица, заети в създадените предприятия за срок от 1 година	Не е приложимо	6 300	
3.1.Подобряване качеството на услугите в образованието и обучението	Брой/ % - учители/ преподаватели включени в програми за интеркултурно образование и работа в мултикултурна среда	Не е приложимо	20%* от общия брой (приблизително 19 000)	Брой/% учители/ преподаватели, успешно завършили програми за интеркултурно образование и работа в мултикултурна среда	Не е приложимо	90% от включените	НСИ, МОН, РИО, ВУ, училища, ЦКОКО
4.1.Достъп до образование и обучение на групи в неравностойно положение	Брой/% деца от ромски произход, включени в програми за десегрегация	Не е приложимо	70%** от общия брой (приблизително 63 000)	Брой/% деца от ромски произход, интегрирани в общите училища	Не е приложимо	30% от общо 63 000 (приблизително 20 000)	МОН, РИО, МТСП, общини, училища
4.2.Децата и младежта в образованието и обществото	Брой/% деца от ромски произход, включени в програми за интеркултурното образование	Не е приложимо	20% от общия брой ученици, включени в извънучилищни дейности	Брой/% деца от ромски произход, завършили програми за интеркултурно образование	Не е приложимо	18% общия брой ученици, включени в извънучилищни дейности	МОН, РИО, МТСП, общини, училища

5.1.Подкрепа на социалната икономика	Брой роми, обхванати от мерките в сферата на социалната икономика	Не е приложимо	10% от общия брой, включени в операциите	Брой роми, отпаднали от програмите за месечно социално подпомагане	Не е приложимо	30%	УО, АСП
5.3.Работоспособност чрез по-добро здраве	Брой реализирани обществени информационни и превенционни кампании в обособени ромски квартали	Не е приложимо	4 годишно	Население, обхванато от обществени информационни и превенционни кампании	Не е приложимо	200 000 годишно	УО, Министерство на здравеопазването
	Брой кампании за ранна диагностика на социално-значими заболявания в райони с концентрирано ромско население	Не е приложимо	4 годишно	Население, обхванато от кампании за ранна диагностика на социално-значими заболявания	Не е приложимо	20 000 годишно	

Напредъкът по тези индикатори ще бъде докладван на периодична основа, както от Междинните звена на ОП „РЧР”, така и чрез използване на специални целеви изследвания.

* По данни на НСИ, Годишен статистически справочник за 2006 г., общ брой учители – 95 760

** По данни на НСИ, Годишен статистически справочник за 2006 г., общ брой деца от ромски произход – 90 000

7. ФИНАНСОВ ПЛАН

Финансовият план и разпределението на финансовите ресурси между отделните приоритетни оси на ОП „РЧР” е разработен на базата на обсъждане в рамките на Работната група, отговорна за разработване на ОП и е изготвен въз основа на следните критерии:

- нуждите на съответните сфери на интервенция;
- размер на националните ресурси за постигане на съответните политики;
- принос по отношение целите на оперативната програма, НСРР и Националния план за развитие;
- принос към целите на Лисабонската стратегия.

1. Финансов план на оперативна програма, представящ годишния принос на всеки от фондовете

Референтен номер на оперативната програма (CCI⁶⁴ номер): 2007BG051PO001

Година по източници за програмата, в евро

	Структурно финансиране (ЕСФ) (1)	Кохезионен фонд (2)	Общо (3) = (1) + (2)
2007 г.			
Региони без преходно подпомагане	75 037 629		75 037 629
Региони с преходно подпомагане	не е приложимо		не е приложимо
<i>Общо 2007 г.</i>	75 037 629		75 037 629
2008 г.			
Региони без преходно подпомагане	109 845 411		109 845 411
Региони с преходно подпомагане	не е приложимо		не е приложимо

⁶⁴ Code Commun d'Identification

	Структурно финансиране (ЕСФ) (1)	Кохезионен фонд (2)	Общо (3) = (1) + (2)
<i>Общо 2008 г.</i>	109 845 411		109 845 411
2009 г.			
Региони без преходно подпомагане	149 567 231		149 567 231
Региони с преходно подпомагане	не е приложимо		не е приложимо
<i>Общо 2009 г.</i>	149 567 231		149 567 231
2010 г.			
Региони без преходно подпомагане	157 605 005		157 605 005
Региони с преходно подпомагане	не е приложимо		не е приложимо
<i>Общо 2010 г.</i>	157 605 005		157 605 005
2011 г.			
Региони без преходно подпомагане	168 731 388		168 731 388
Региони с преходно подпомагане	не е приложимо		не е приложимо
<i>Общо 2011 г.</i>	168 731 388		168 731 388
2012 г.			
Региони без преходно подпомагане	179 919 856		179 919 856
Региони с преходно подпомагане	не е приложимо		не е приложимо
<i>Общо 2012 г.</i>	179 919 856		179 919 856
2013 г.			
Региони без преходно подпомагане	191 082 619		191 082 619
Региони с преходно подпомагане	не е приложимо		не е приложимо

	Структурно финансиране (ЕСФ) (1)	Кохезионен фонд (2)	Общо (3) = (1) + (2)
<i>Общо 2013 г.</i>	191 082 619		191 082 619
Общо за регионите без преходно подпомагане (2007-2013 г.)	1 031 789 139		1 031 789 139
Общо за регионите с преходно подпомагане (2007-2013 г.)	не е приложимо		не е приложимо
Общ сбор 2007-2013 г.	1 031 789 139		1 031 789 139

2. Финансов план на оперативна програма с посочване, за целия период на програмиране, на общия размер на отпуснатите финансови средства от всеки фонд за оперативната програма, на националния еквивалент и на процента на възстановяване за всяка приоритетна ос

Референтен номер на оперативната програма (CCI номер): 2007BG05IPO001

Година по източници за програмата, в евро

	Финансиране от Общността	Национален еквивалент	Индикативно разпределение на националния еквивалент		Общо финансиране	Процент на съфинансиране	За информация	
	(а)	(б) = (в) + (г)	Публични национални средства (в)	Частни национални средства (г)	(д) = (а) + (б)	(е) = (а)/(д)	Участие на ЕИБ	Други източници на финансиране
<p><i>Приоритетна ос 1</i></p> <p>Насърчаване на икономическата активност и развитие на пазар на труда, насърчаващ включването</p> <p>ЕСФ</p> <p>Публично</p>	216 675 719	38 236 892	38 236 892	не е приложимо	254 912 611	85%	не е приложимо	не е приложимо
<p><i>Приоритетна ос 2</i></p> <p>Повишаване на производителността и адаптивността на заетите</p> <p>ЕСФ</p> <p>Публично</p>	185 722 045	32 774 478	32 774 478	не е приложимо	218 496 523	85%	не е приложимо	не е приложимо
<p><i>Приоритетна ос 3</i></p> <p>Подобряване качеството на</p>	206 357 828	36 416 087	36 416 087	не е приложимо	242 773 915	85%	не е приложимо	не е приложимо

	Финансирани от Общността	Национален еквивалент	Индикативно разпределение на националния еквивалент		Общо финансирани	Процент на съфинансирани	За информация	
	(а)	(б) = (в) + (г)	Публични национални средства (в)	Частни национални средства (г)	(д) = (а) + (б)	(е) = (а)/(д)	Участие на ЕИБ	Други източници на финансирани
образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда за изграждане на икономика, основана на знанието ЕСФ Публично								
<i>Приоритетна ос 4</i> Подобряване на достъпа до образование и обучение ЕСФ Публично	165 086 262	29 132 870	29 132 870	не е приложимо	194 219 132	85%	не е приложимо	не е приложимо
<i>Приоритетна ос 5</i> Социално включване и насърчване на социалната икономика ЕСФ Публично	144 450 479	25 491 261	25 491 261	не е приложимо	169 941 740	85%	не е приложимо	не е приложимо

	Финансирани от Общността	Национален еквивалент	Индикативно разпределение на националния еквивалент		Общо финансирани	Процент на съфинансирани	За информация	
	(а)	(б) = (в) +(г)	Публични национални средства (в)	Частни национални средства (г)	(д) = (а) + (б)	(е) = (а)/(д)	Участие на ЕИБ	Други източници на финансирани
<i>Приоритетна ос 6</i> Повишаване ефективността на институциите на пазара на труда, социалните и здравните услуги ЕСФ Публично	51 589 457	9 104 022	9 104 022	не е приложимо	60 693 479	85%	не е приложимо	не е приложимо
<i>Приоритетна ос 7</i> Транснационално и междурегионално сътрудничество ЕСФ Публично	20 635 783	3 641 609	3 641 609	не е приложимо	24 277 392	85%	не е приложимо	не е приложимо
<i>Приоритетна ос 8</i> Технически помощ ЕСФ Публично	41 271 566	7 283 217	7 283 217	не е приложимо	48 554 783	85%	не е приложимо	не е приложимо

	Финансиране от Общността	Национален еквивалент	Индикативно разпределение на националния еквивалент		Общо финансиране	Процент на съфинансиране	За информация	
	(а)	(б) = (в) + (г)	Публични национални средства (в)	Частни национални средства (г)	(д) = (а) + (б)	(е) = (а)/(д)	Участие на ЕИБ	Други източници на финансиране
Общо	1 031 789 139	182 080 436	182 080 436	не е приложимо	1 213 869 575	85%	не е приложимо	не е приложимо

Тази глава представя разпоредбите относно системата за изпълнение на ОП “РЧР”, които са в съответствие с изискванията, посочени в следните актове:

- Регламент № 1083/2006 на Съвета от 11 юли 2006 г., съдържащ основните разпоредби на Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и Кохезионния фонд и отменящ Регламент № 1260/1999;
- Регламент № 1081/2006 на Европейския парламент и на Съвета от 5 юли 2006 г. за Европейския социален фонд и отменящ Регламент № 1784/1999;
- Регламент № 1828/2006 на Европейската комисия от 8 декември 2006 г., съдържащ детайлни правила за прилагането на Регламент № 1083/2006 на Съвета, съдържащ основните разпоредби на Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и Кохезионния фонд и на Регламент № 1080/2006 на Европейския парламент и на Съвета за Европейския фонд за регионално развитие. Регламент № 1828/2006 ще бъде прилаган при конкретното изпълнение на всички описани по-долу дейности, функции, отговорности и процеси.

8.1. Институционална структура

8.1.1. Управляващ орган

С Постановление на Министерския съвет № 965 от 16.12.2005 г. дирекция “Европейски фондове, международни програми и проекти” на МТСП е определена за Управляващ орган на ОП “РЧР”, който отговоря за ефективното и ефикасното управление и изпълнение на оперативната програма. Съгласно чл. 60 на Регламент № 1083/2006, УО има следните задължения:

- а) да гарантира, че операциите са избрани за финансиране, в съответствие с критериите, приложими за оперативната програма и че те са в съответствие с приложимите общностни и национални правила за целия период на осъществяването им;
- б) да удостоверява, че съфинансираните продукти и услуги са доставени и че декларираните от бенефициентите разходи за операциите са действително извършени и са в съответствие с правилата на Общността и националните правила; може да се извършват проверки на място на отделни операции на извадкова основа в съответствие с подробните правила, които следва да бъдат приети от Комисията, в съответствие с посочената в чл. 103 (3) на Регламент № 1083/2006 процедура;
- в) да гарантира, че съществува система за записване и съхраняване в компютъризирана форма на счетоводните записи за всяка операция по оперативната програма и че са събрани данните за изпълнението, необходими за финансовото управление, мониторинга, проверките, одитите и оценката;
- г) да гарантира, че бенефициентите и другите звена, включени в осъществяването на операциите, поддържат или отделна счетоводна система или адекватна счетоводна аналитична сметка за всички сделки, отнасящи се до операцията, без да се засягат националните счетоводни правила;
- д) да гарантира, че оценките на оперативните програми, посочени в чл. 48 (3) се извършват в съответствие с чл. 47 на Регламент № 1083/2006;
- е) да установи процедури, за да се гарантира, че всички документи относно разходите и одитите, необходими за гарантиране на адекватна одитна пътека, се провеждат в съответствие с изискванията на чл. 90 на Регламент № 1083/2006;

- ж) да гарантира, че Сертифициращият орган получава цялата необходима информация относно процедурите и удостоверенията, извършени във връзка с разходи за целите на сертифицирането;
- з) да дава насоки на работата на Комитета за наблюдение и да му осигурява необходимите документи, които да позволят да се следи качеството на изпълнението на оперативната програма, в светлината на специфичните ѝ цели;
- и) да изготвя и след одобрение от Комитета за наблюдение да предаде на Комисията годишните и окончателните доклади относно изпълнението;
- й) да осигури спазването на изискванията за информираност и публичност, установени в чл. 69 на Регламент № 1083/2006.

В допълнение на специфичните функции, изброени по-горе, УО на ОП “РЧР” е отговорен и за:

- гарантиране, че всички институции, включени в процеса на управление и изпълнение на ОП “РЧР” имат необходимия технически и административен капацитет да изпълняват изцяло възложените им задачи;
- осъществяване на мониторинг и оценка на ОП “РЧР”;
- извършване на контрол върху правилното изпълнение на отговорностите, делегирани на Междинните звена със сключеното междуинституционално споразумение;
- извършване на предварителен контрол върху действията на МЗ до момента на сключване на договор между съответното МЗ и бенефициента, както и върху извършването на промени и допълнения към тези договори. Това ще се изпълнява, с оглед гарантирането, че избраните за финансиране операции са в съответствие с критериите, приложими към оперативната програма и за целия период на изпълнение те съответстват на приложимите правила на Общността и националните правила;
- гарантиране, че съ-финансираните от ЕС разходи са правилно осчетоводени и управлявани;
- поддържане на данните в Информационната система за управление и наблюдение;
- гарантиране, че помощта от Фондовете е в съответствие с дейностите, политиките и приоритетите на Общността;
- управление и изпълнение на операциите на оперативната програма, изпълнението на които не е делегирано на МЗ;
- гарантиране на правилното извършване на трансфера на данни и достъпа до информация, относно операциите на ОП “РЧР”, което се извършва в тясно сътрудничество с Министерството на финансите, носещо основната отговорност за системата за финансово управление и ефективно ръководство на функционирането на общата база-данни за мониторинг по Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС;
- прилагане на системите за финансово управление и контрол. Тези системи осигуряват удостоверяване на декларирани от бенефициентите разходи, включително и на всички форми на съфинансиране, тяхното одобрение и изпращане на Сертифициращия орган, придружено със съответното потвърждение за допустимостта на разходите;
- изпращане на заявленията за плащане на направените по ОП „РЧР” разходи на Сертифициращия орган в съответствие с инструкциите, установени от този орган;
- изготвяне на предложения за преразпределение на средствата в рамките на ОП “РЧР”, изпращането им за одобрение от Комитета за наблюдение на ОП “РЧР” и след това на Европейската комисия;

- гарантиране осигуряването на информираност и публичност относно ОП “РЧР” (чл. 69 на Регламент № 1083/2006);
- извършване на проверки на място;
- гарантиране наличността на всички документи, свързани с изпълнението на проекти в рамките на оперативната програма за срок не по-малък от посочения в съответните регламенти на ЕС.

Управляващият орган разполага с регионални структури, които изпълняват функции по управление и изпълнение на ОП “РЧР” на регионално ниво. Разпоредбите относно функциите и отговорностите на УО се прилагат и спрямо регионалните офиси.

Системата за управление ще бъде гъвкава и опростена, без при това да бъдат нарушавани принципите на доброто финансово управление. Оперативната програма ще бъде управлявана по ефективен, сигурен и безпристрастен начин.

8.1.2. Междинни звена

Управляващият орган на ОП “РЧР” делегира чрез Междуинституционално споразумение с Междинните звена определени задачи по управлението на определени приоритетни оси или основни области на интервенция. Въпреки това, УО носи цялостна отговорност за ефективното и ефикасното управление и изпълнение на оперативната програма.

Междинни звена за ОП “РЧР” са следните институции:

- Агенция по заетостта;
- Агенция за социално подпомагане;
- Министерство на образованието и науката.

В допълнение на вменените им функции в процеса на финансово изпълнение и контрол, описани по-долу, Междинните звена са отговорни и за:

- провеждането на процедура по набиране и оценка на проектопредложения;
- организирането на подбора на проекти, които да бъдат финансирани от ОП “РЧР”;
- сключването на договори с бенефициентите при условията, утвърдени от Комитета за наблюдение;
- извършването на проверки на място за установяване правилното изпълнение на дейностите, заложи в договора между Междинното звено и бенефициента;
- изготвянето на периодични отчети по изпълнението на ОП „РЧР” и подаването им към Управляващия орган;
- събирането на информация при забелязани нередности и подаването ѝ към Управляващия орган, информиране относно процеса на възстановяване на плащания, направени от МЗ и/или бенефициентите към изпълнителите на договори, подготовка на годишен отчет върху нередностите, забелязани по време на изпълнение на програмата;
- изготвянето на годишни прогнози за предвидените заявления за плащане за текущата финансова година и следващата финансова година и изпращането им към УО;
- осигуряването на човешки ресурси на регионално ниво, чиито задължения са свързани с изпълнението на делегираните на Междинното звено дейности по места;
- съхранението на цялата документация, свързана с изпълнението на проекти, финансирани по ОП „РЧР”, за срок не по-малък от посочения в съответните регламенти на ЕС.

Детайлно описание на функциите и задачите на Междинните звена, делегирани им от Управляващия орган, ще се извърши със сключването на Междунституционални споразумения за делегиране на правомощия по изпълнението на ОП „РЧР”.

В случаите, когато Междинното звено е и бенефициент по определена операция, ще бъде осигурено разделение на функциите и ще бъдат установени адекватни одитни пътеки, които да гарантират прозрачното разходване на средствата и избягване на конфликт на интереси.

8.1.3. Бенефициенти

Бенефициентът е оператор, орган или фирма, публична или частна, отговорен за иницирането и/или изпълнението на операциите. В контекста на схемите за помощ, съгласно Член 87 от Договора, бенефициенти са публични или частни фирми, които извършват индивидуални проекти и получават публична помощ. В оперативната програма под всяка основна област на интервенция е посочено, кои са потенциалните бенефициенти.

Бенефициентите, участващи в изпълнението на проекти, съфинансирани от ОП „РЧР”, са отговорни за:

- превенцията на двойно финансиране на конкретния проект;
- правилното и точното изпълнение на дейностите, визирани в сключения с Междинното звено или Управляващия орган договор;
- провеждането на всички тръжни процедури в съответствие с изискванията на приложимите правила на Европейската общност и с националното законодателство;
- гарантиране, че обществото е информирано за съфинансираните от ЕС проекти по ОП „РЧР”;
- изготвянето на периодични отчети за изпълнението на проекти, включващи оценка на въздействието от изпълнението на проекта, и подаването им към съответното Междинно звено или към Управляващия орган;
- съхранението на цялата документация, свързана с изпълнението на проекта, за срок не по-малък от посочения в съответните регламенти на ЕС.

8.1.4. Сертифициращ орган – функции и отговорности

Сертифициращ орган на оперативната програма е дирекция “Национален фонд” на Министерство на финансите. Съгласно чл. 61 от Регламент № 1083/2006, Сертифициращият орган е отговорен за:

- а) изготвяне и подаване на Европейската комисия на заверените отчети за разходите и заявленията за плащане;
- б) удостоверяване, че:
  - i) отчетът за разходите е правилен, получен в резултат на надеждни счетоводни системи и се основава на проверими оправдателни документи;
  - ii) декларираните разходи са в съответствие с приложимите правила на Общността и националните правила и са извършени във връзка с операциите, избрани за финансиране в съответствие с критериите, приложими за оперативната програма, правилата на Общността и националните правила;
- в) гарантиране за целите на сертифицирането, че е получена адекватна информация от Управляващия орган относно процедурите и проверките, извършени във връзка с разходите, включени в отчетите за разходите;

- г) отчитане за целите на сертифицирането на резултатите от всички одити, извършени от Одитирация орган или тези, за които той е отговорен;
- д) поддържане на счетоводни данни за разходите, обявени пред Европейската комисия в електронна форма;
- е) водене на счетоводство на сумите, подлежащи на възстановяване и на сумите, изтеглени, в резултат на анулирането на целия или на част от приноса за операция. Вече платените суми, подлежащи на връщане, се внасят в общия бюджет на ЕС преди приключването на оперативната програма, като се приспадат от следващия отчет за разходите.

8.1.5.Одитиращ орган – функции и отговорности

Одитиращ орган на ОП „РЧР” е дирекция „Одит на средствата от ЕС” на Министерство на финансите. Съгласно чл. 62 от Регламент № 1083/2006, Одитиращият орган на оперативната програма е отговорен за следното:

- а) гарантиране, че се извършват одити, за да се провери ефективното функциониране на системата за управление и контрол на оперативната програма;
- б) гарантиране, че одитите на операциите се извършват въз основа на подходяща извадка, с цел проверка на декларирания разход;
- в) представяне на Европейската комисия в рамките на девет месеца от одобрението на оперативната програма на стратегия за одит, която покрива органите, извършващи одити, в съответствие с подточки а) и б), използвания метод, извадковия метод за одит на операции и индикативно планиране на одитите, което да гарантира, че основните органи са одитирани и одитът се разпростира равномерно през програмния период;
- г) там, където общите системи са приложими за повече от една оперативна програма, може да бъде изработена комбинирана стратегия за одит;
- д) до 31 декември всяка година от 2008 до 2015 г. да бъде:
  - представен на ЕК годишния доклад за извършения контрол, в който са посочени резултатите от одитите, извършени през изминалия 12-месечен период, завършващ на 30 юни от съответната година, в съответствие със стратегията за одит на оперативната програма, както и евентуалните недостатъци, установени в системите за управление и контрол на програмата. Първият доклад, който следва да се представи до 31 декември 2008 г. обхваща периода от 1 януари 2007 до 30 юни 2008 г.;
  - издадено становище, въз основа на проверките и одитите, които са били извършени под негова отговорност, относно това, дали системата за управление е работила ефективно, за да гарантира в разумна степен верността на отчетите за разходите, представени на ЕК и като следствие от това, разумна гаранция, че основните транзакции са законосъобразни и редовни;
  - представена, когато е приложимо по чл. 88, декларация за частично приключване, в която се оценява законосъобразността и редовността на съответните разходи.

Когато се прилага обща система за няколко оперативни програми, информацията посочена в точка (i), може да бъде групирана в един доклад, като изготвените по точки (ii) и (iii) становище и декларация, могат да обхващат всички оперативни програми.

е) представяне на ЕК най-късно до 31 март 2017 г. декларация за приключване, в която се преценява валидността на заявлението за плащане на окончателното салдо на основните транзакции, обхванати от окончателния отчет за разходите, който се подкрепя от окончателния доклад за контрола.

Одитирацият орган гарантира, че по време на одитната работа се държи сметка за международно приетите одитни стандарти.

Когато одитите и проверките, съгласно подточки а) и б), се извършват от институция, различна от Одитирация орган, същият гарантира, че тези институции имат необходимата функционална независимост.

8.1.6. Орган за оценка на съответствието

Функциите на Орган за оценка на съответствието (общ за всички оперативни програми в България) по чл. 71 на Регламент № 1083/2006 ще се изпълняват от дирекция „Одит на средствата от Европейския съюз” на Министерство на финансите. Решението за това е взето от Министерския съвет през м. август 2006 г. Дирекция „Одит на средствата от ЕС” е отговорна за извършване на оценка на системите под оперативните програми и за даване на становище за тяхното съответствие с разпоредбите на Регламент № 1083/2006. За извършване на оценка на съответствието (вкл. изготвяне на методология, извършване на одити за оценка на съответствието и изготвяне на доклади) на оперативните програми дирекция „Одит на средствата от ЕС” ще бъде подпомагана от външни експерти и одитори.

8.1.7. Комитет за наблюдение

Комитетът за наблюдение следи за ефективността и качеството на изпълнение на оперативната програма в съответствие с разпоредбите на чл. 65 на Регламент № 1083/2006:

а) разглежда и одобрява критериите за избор на операции в рамките на четири месеца след одобрението на оперативната програма. Критериите за избор се преразглеждат в съответствие с нуждите на програмирането;

б) периодично разглежда напредъка към постигането на специфичните цели на оперативната програма въз основа на документите, подадени от Управляващия орган;

в) разглежда резултатите от изпълнението, най-вече постигането на целите за всяка приоритетна ос и оценките, съгласно чл. 48 (3) на Регламент № 1083/2006;

г) разглежда и одобрява годишните и окончателните доклади по изпълнението, съгласно чл. 67 на Регламент № 1083/2006 преди изпращането им до ЕК;

д) информира се за годишния доклад за контрол или частта от доклада, касаеща оперативната програма или каквито и да било релевантни коментари, които ЕК може да направи след преглеждане на доклада или свързани с част от доклада;

е) може да предлага на Управляващия орган всякакви промени или преработки на оперативната програма, които биха могли да направят възможно постигането на целите на Структурните фондове на ЕС, посочени в чл. 3 на Регламент № 1083/2006, или биха могли да подобрят управлението им, включително финансовото управление;

ж) разглежда и одобрява всяко предложение за промени в съдържанието на решението на ЕК за средствата, отпускани от Структурните фондове на ЕС.

Съставът на Комитета за наблюдение на ОП „РЧР” е определен със заповед на министъра на труда и социалната политика № 675/12.09.2006 г. Членове на Комитета за наблюдение са представители на:

- УО на ОП „РЧР”;
- УО на ОП „Регионално развитие”;
- УО на ОП „Повишаване на конкурентоспособността на българската икономика”;
- УО на ОП „Околна среда”;
- УО на ОП „Транспорт”;
- УО на ОП „Административен капацитет”;

- УО на ОП „Техническа помощ“;
- УО на Програмата за развитие на селските райони;
- Изпълнителна агенция за рибарство и аквакултури, отговорна за Националния стратегически план за развитие на рибарството;
- Агенция за икономически анализи и прогнози;
- Централно координационно звено;
- Сертифициращ орган;
- Министерство на образованието и науката;
- Агенция по заетостта;
- Агенция за социално подпомагане;
- Министерски съвет – дирекция „Икономическа и социална политика“;
- Министерски съвет – дирекция „Стратегическо планиране и управление“;
- Министерски съвет – дирекция „Координация по въпросите на ЕС и международните финансови институции“;
- Министерство на културата;
- Министерство на здравеопазването;
- Държавна агенция за закрила на детето;
- Агенция за хората с увреждания;
- Национална агенция за професионално образование и обучение;
- Национален съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси;
- Държавна агенция за младежта и спорта;
- Комисия за защита от дискриминация;
- Българска академия на науките;
- Държавна агенция за информационни технологии и съобщения;
- Национално сдружение на общините в Република България;
- Регионален съвет за развитие на Северозападен регион;
- Регионален съвет за развитие на Северен централен регион;
- Регионален съвет за развитие на Североизточен регион;
- Регионален съвет за развитие на Югоизточен регион;
- Регионален съвет за развитие на Югозападен регион;
- Регионален съвет за развитие на Южен централен регион;
- Българска стопанска камара;
- Българска търговско-промишлена палата;
- Съюз за стопанска инициатива;
- БСЧП „Възраждане“;
- Конфедерация на работодателите и индустриалците в България;
- Асоциация на индустриалния капитал в България;
- Конфедерация на независимите синдикати в България;
- КТ „Подкрепа“;
- Съюз на синдикатите в обединение „Промяна“.

Списъкът със състава на Комитета за наблюдение няма ограничителен характер.

В заседанията на Комитета за наблюдение на ОП „РЧР“ като наблюдатели с право на съвещателен глас могат да участват ръководителят на Одитиращия орган, представител на Европейската комисия, представител на Европейската инвестиционна банка или друга финансова институция (в случаите, в които оперативната програма получава финансова помощ от Европейската инвестиционна банка или друга финансова институция), по един експерт, компетентен по хоризонталните въпроси в една от следните области: устойчиво развитие, равни възможности, конкуренция и обществени поръчки и представители на неправителствените организации.

Предвижда се в заседанията на Комитета за наблюдение като наблюдатели да участват представители на гражданското общество, вкл. от организации, представляващи малцинствените етнически групи.

УО гарантира, че в съответствие с разпоредбите на Закона за защита от дискриминация, най-малко 40% от членовете на Комитета за наблюдение са жени (в случай на по-голямо представителство на жените – мъже).

8.2. Системи за финансово управление, одит и контрол

8.2.1. Система за финансово управление

Финансовото управление, включително контролът върху съфинансирането, е отговорност, както на Управляващия орган на ОП „РЧР”, така и на Сертифициращия орган.

Управляващият орган гарантира, че Междинните звена и бенефициентите са напълно информирани относно задълженията, свързани с финансовото управление на средствата, съфинансирани от ЕСФ.

Описаното по-долу разпределение на функциите и задачите за целите на процесите на удостоверяване и сертифициране на разходите е базирано на приложимото национално и на ЕО законодателство.

Роля на бенефициента

Бенефициентът може да кандидатства за изпълнение на проекти, съфинансирани от ЕСФ в рамките на ОП “РЧР”. След договаряне и извършване на услугите се издават фактури от изпълнител или доставчик и се предоставят на бенефициента. След сертифицирането на доставката на стоки или услуги бенефициентът извършва проверка на съответствието със заданието или спецификацията и плаща фактурата.

Отчетът за сертификацията на доставката на стоки или услуги, заедно с платените фактури, се изпращат на съответното Междинно звено или Управляващия орган на ОП “РЧР”.

За да осигури необходимите данни и отчетност към МЗ / УО, бенефициентът трябва да осигури изчерпателна счетоводна система на ниво договор. Тази задача включва поддържането (файлирането и архивирането) на финансови данни, действителни документи и отчети, в съответствие с изискванията на Регламент № 1828/2006.

В допълнение, бенефициентите са отговорни и за:

- възстановяване на извършени разходи при констатиране на недопустимост или несъответствие на извършването им с националното и на Общностното законодателство;
- изготвяне на периодични отчети за изпълнението на проекта (отчетът трябва да бъде придружен с копия на фактури и потвърждение за допустимостта на извършените разходи) и подаването им към МЗ / УО;
- разкриване на нередности и тяхното докладване на текуща база пред МЗ / УО, като отговаря в рамките на неговите задължения.

Роля на Междинното звено

Междинните звена ще извършват подбора, ще сключват договорите след предварително одобрение / решение на УО и ще извършват плащанията към бенефициентите.

Процедурите по проверка, извършвани от Междинното звено, следва да включват проверка на документи на 100% от исканията за средства и верификация на извършените доставки на стоки и/или услуги от бенефициентите.

Бенефициентите предоставят своите изплатени фактури или счетоводни документи с еквивалентен доказателствен характер на МЗ. Междинното звено получава и проверява фактурите за потвърждаване на следното:

- проверка на допустимостта на разходите (проверка за съответствие с националните правила за допустимост на разходите, както и с правилата за допустимост на разходите в съответните европейски регламенти - фактурата се отнася за проект, който е одобрен в рамките на оперативната програма и това може да бъде удостоверено);
- проверка на реквизитите (фактурите са издадени на името и адреса на бенефициента, съдържат всички необходими реквизити, съобразно националното законодателство и др.);
- проверка на съдържанието (фактурите съдържат допустими разходи, включени в договора за финансиране, които съответстват на целите на дейността и т. н.);
- проверка на правдоподобността (фактурата не е представяна по друга програма; съгласно проверката на реквизитите, фактурите отговарят на нормативните изисквания и т. н.)

Междинното звено е отговорно за събирането на информация за разходите, предявени от бенефициентите, както и за потвърждаването на тези разходи чрез периодични доклади до УО, с цел сертификацията им от Сертифициращия орган. На основата на това, МЗ предоставя доклад за верификация / потвърждаване на разходите на УО. Докладът се изготвя на ниво операция или приоритетна ос, като има приложен списък на проектите и направени препратки към докладите за сертификация от бенефициентите, като този доклад подлежи на проверка от УО.

С доклада за верификация / потвърждаване Междинните звена потвърждават, че:

- направените разходи по операцията са в съответствие с европейското и националното законодателство;
- очакваният резултат от операцията е в съответствие с целите на оперативната програма;
- искането за плащане е на базата на признати разходи, действително направени от бенефициентите, както и, че придружаващата документация е налична;
- разходите, за които се иска възстановяване, са направени в рамките на признатия период за оперативната програма;
- физическият и финансовият напредък е бил наблюдаван, в това число на базата на проверки на място, където е уместно;
- няма двойно финансиране (припокриване) на помощта от ЕС с друга такава или от други източници за същата операция;
- доказателство за полученото финансиране от бенефициентите е налице;
- подробните данни за основните трансакции са запазени, където е възможно на компютърни файлове и са на разположение на отговорните служби на ЕК или на българските власти при поискване;
- съществува задоволителна одитна пътека;
- не са идентифицирани слабости на финансовия контрол, нито нередности или риск за нередности във връзка със съответния проект, или ако има такива, са предприети или ще бъдат предприети коригиращи действия.

На базата на потвърдени фактури, МЗ предоставя на УО на периодична база или на база индивидуален проект искане за средства от национално и европейско съфинансиране, разбити

на ниво операция. След одобряването на искането за средства МЗ нарежда пълно плащане на средствата на бенефициентите без намаление, задържане или други специфични санкции.

Роля на Управляващия орган

Управляващият орган потвърждава плащанията към Междинните звена и извършва плащания към бенефициентите по операциите, изпълнението на които не е делегирано на Междинно звено, на основата на лимити, отпускани от Национален фонд (съкровищен орган) в Министерство на финансите.

Управляващият орган е отговорен за събирането на информация за разходите, предявени му от Междинните звена в доклади за верификация / потвърждаване, както и за одобрението на тези разходи чрез доклад за верификация / потвърждаване към Сертифициращия орган. В случаите, в които се отнася за неделегирана приоритетна ос, УО изготвя от свое име доклад за верификация / потвърждаване към Сертифициращия орган.

С доклада за верификация / потвърждаване на разходите УО потвърждава, че изискванията на чл. 60 на Регламент № 1083/2006 са изпълнени.

Ако условията за сертификация на разходите не са изпълнени, Сертифициращият орган информира УО за открити различия / проблеми. УО следва да предостави обяснения за отклоненията или проблемите и да предложи корективни мерки в рамките на срока за изпълнение. При получаването от Сертифициращия орган на надеждни обяснения за откритите проблеми или, ако предложенията за корективни мерки за елиминиране на проблема се считат за задоволителни, Сертифициращият орган сертифицира декларацията за разходите.

Роля на Одитиращия орган

Одитиращият орган е отговорен за това да гарантира извършването на одитите по чл. 62, букви а) и б) от Регламент № 1083/2006, с цел да се провери ефективното функциониране на системата за управление и контрол на оперативната програма.

Роля на Сертифициращия орган

Сертифициращият орган (Национален фонд) е отговорен за изготвянето и изпращането на исканията за плащане, както и за получаването на средствата от Европейската комисия. Съгласно чл. 61 от Регламент №1083/2006, Сертифициращият орган отговаря за:

- Изпращане до ЕК на актуализирани прогнози за искания за плащания за настоящата година, както и прогнози за следващата година;
- Изпращане до ЕК на сертифицирани декларации за разходите и исканията за плащане в електронен формат;
- Използване на предоставените от Общността средства за плащане на разходите, свързани със съответната подкрепа;
- Сертифицирането в електронен формат на декларациите за разходите, отразяващи действително платени средства от СФ и КФ, както и това, че те са резултат от надеждна счетоводна система и се базират на достоверни придружителни документи;
- Декларираните разходи са в съответствие с приложимите национални правила и тези на Общността и, че са били извършени, с оглед на дейностите, избрани за финансиране, в съответствие с критериите и правилата, приложими за програмата;
- Осигуряване за целите на сертификацията получаването на адекватна информация от УО за процедурите и одитите, извършени от или по поръка на Одитиращия орган;
- Осигуряване крайните бенефициенти да получават плащанията изцяло и възможно най-бързо;

- Докладване на ЕК на нередности, които са обект на първоначално административно и съдебно разследване и информирание на ЕК, във връзка с предишни доклади, за предприетите процедури за третиране на всички докладвани вече нередности и важните промени, произтекли от това;
- Изпращането до ЕК на декларация за сумите, които предстои да бъдат възстановени към съответната дата, съобразно годината на започване на възстановителното производство;
- Веднъж възстановени, неправилно платените суми, заедно с лихвите за закъснение да бъдат върнати, чрез приспадането им от следващата декларация за разходите и искане за плащане към ЕК или, ако това е недостатъчно, чрез извършване на реален трансфер на средства към Общността.

8.2.2. Процедури за одит и контрол

Предварителен контрол

В изпълнение на разпоредбите на чл. 58 (b) от Регламент № 1083/2006 и чл. 13 (5) от Регламент № 1828/2006 за ясно разделение на функциите, е създаден механизъм за извършване на предварителен контрол върху действията на Междинните звена и на Управляващия орган при изпълнението на операциите на ОП “РЧР”. Предварителният контрол върху действията, които ще се упражняват от УО, ще се извършва от функционално независима структура в рамките на УО. Тази структура е директно (функционално) подчинена на министъра на труда и социалната политика или на упълномощен от него заместник-министър. Всички, работещи в структурата, са функционално независими от останалите дейности на УО.

Избягване на двойно финансиране

Националните институции ще гарантират, че дейностите, предвидени за финансиране от оперативната програма, няма да се припокриват и няма да допуснат двойно финансиране на дейности от други инструменти на ЕС, като Програма Фар и Преходния инструмент (Transition [Schengen] Facility). УО ще изгради адекватни механизми за гарантиране, че няма припокриване и/или двойно финансиране (вкл. взаимодействие с Националния ръководител, Ръководителя на програма, Изпълнителните агенции, Старшия програмен ръководител, бенефициентите и изпълнителите, Комитетите за наблюдение, както и обмен между информационните системи за управление). В случаите, когато друго финансиране от ЕС е възможно в сфери, попадащи в обхвата на проекти в рамките на оперативната програма, това обстоятелство следва да се докладва на ЕК като част от годишния доклад за изпълнение и във взаимно одобрен формат. УО ще опише и оцени изградените механизми за недопускане на двойно финансиране в първия годишен доклад.

Вътрешен одит

Дейностите за извършване на вътрешен одит ще се подчиняват на приложимото национално законодателство. На основание на Закона за вътрешен одит в публичния сектор в организациите, разпореждащи се със средства по фондове и програми на ЕС, са изградени специализирани звена за вътрешен одит.

Управление на риска

Управляващият орган ще гарантира, че всички институции, участващи в управлението и изпълнението на ОП „РЧР”, ще осъществяват управление на риска и ще полагат усилия за намаляване на всички възможни рискове.

Управление на нередностите

Всички заинтересовани институции са отговорни за откриване на нередности и уведомяването на Управляващия орган на ОП „РЧР” за тяхното наличие, като от своя страна УО ще подготвя доклад за нередностите и ще го подава към Сертифициращия орган и Одитиращия орган. Сертифициращият орган ще подготвя доклади за нередностите и ще носи цялостната отговорност за финансови корекции и възстановяване на суми, произтичащи от некоректни плащания. Институциите ще действат в съответствие с част 4 на Регламент № 1828/2006.

9.1. Система за мониторинг

Мониторинг по отношение на оперативната програма означава систематично и продължително събиране, анализ и използване на информация за целите на управлението и вземането на решения по отношение на изпълнението на конкретни приоритетни оси / операции.

Най-обективният начин за сравняване на напредъка с целите е посредством използването на количествени, финансови и физически индикатори, залегнали в програмата. С оглед възможността за вземане на решения, мониторингът включва не само отчет за отклоненията, но и анализ на причините, довели до тях. Освен количествените индикатори, мониторингът може да използва също така и качествен анализ (напр. проучване на извършването на планирани действия).

Основен инструмент за измерване на напредъка по ОП представляват годишните и заключителните доклади. Този инструмент служи за годишния преглед на програмата между ЕС и страната-членка.

В допълнение към това, този инструмент би трябвало да позволи на Комитета за наблюдение да формира своя детайлна преценка по отношение на постиженията и недостатъците при изпълнението на програмата, така че да вземе решение относно важните корекции на нейните приоритетни оси, операции или инструменти.

Мониторингът на ОП "РЧР" ще се извършва на 3 нива, както е описано по-долу:

- мониторинг, извършван от МЗ;
- мониторинг, извършван от УО;
- мониторинг, извършван от Комитета за наблюдение на ОП "РЧР".

Детайли по отношение на осъществяване на мониторинг по гореспоменатите 3 нива ще бъдат включени в съответните правила и процедури на УО и МЗ.

9.2. Електронни информационни системи

- Система за управление и наблюдение:

Поддръжката на Единната информационна система за управление и наблюдение на Структурните фондове в България (ИСУН), нейното по-нататъшно развитие и подобряване, както и координацията на свързаните с това дейности, са възложени на Централното координационно звено (ЦКЗ) и в частност на сектор „Наблюдение и отчетност” в Министерството на финансите.

ИСУН беше разработена и инсталирана през 2006 г. в рамките на проект по програма ФАР за засилване на административния капацитет на българското Министерство на финансите.

Основната цел на ИСУН е да предоставя всеобхватна, точна и навременна информация за изпълнението на проектите, операциите и програмите, съфинансирани от Структурните фондове на ЕС.

В техническо отношение ИСУН е проектирана и разработена като централизирана база-данни, инсталирана в МФ, до която има достъп чрез Интернет от всеки компютър, на който има инсталиран веб-браузър. Поради това, местоположението на потребителя не е от значение.

Понастоящем се предвижда ИСУН да се използва в подкрепа на следните оперативни програми: ОП „Развитие на човешките ресурси”, ОП „Регионално развитие”, ОП „Околна среда”, ОП „Транспорт”, ОП „Административен капацитет”, ОП „Техническа помощ”, както и Оперативните програми под цел „Европейско териториално сътрудничество”. ОП „Развитие на конкурентоспособността на българската икономика” разполага със своя собствена информационна система, като ще бъде изградена връзка между двете системи, за което между Министерството на финансите и Министерството на икономиката и енергетиката вече е постигнато споразумение относно ключовите компоненти на тази връзка.

Също така ще бъдат разработени и връзки между ИСУН и следните информационни системи: SFC 2007, Информационната система за борба с измамите на ЕК за докладване на нередности (AFIS), База-данни за публично инвестиране «Инвестиции-планиране-администриране», Информационната система за наблюдение на Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони и счетоводната система, използвана от Сертифициращия орган.

В тази връзка е необходимо силно да се подчертае, че ИСУН не е информационна система, която единствено ще събира и обобщава информация от няколко ОП, но тя ще бъде система, която ще предоставя подкрепа за потребителите и ще ги подпомага в изпълнението на ежедневните им задачи. За тази цел се предвижда системата да съдържа образци на документи, листове за проверка, списъци на допустимите разходи и дейности, процедурите и етапите, възприети от УО на съответната ОП, както и професионално проследяване изпълнението на проектите, като ще се генерират статистически данни за избрани параметри по региони (напр. брой проекти, финансиране, индикатори и др.) От една страна, ежедневната работа с ИСУН ще допринесе за спазване на приетите административни процедури, а от друга страна, ще предостави необходимите средства за контрол.

В изпълнение на изискванията на чл. 40 от Регламент № 1828/2006, ще бъдат предоставяни данни относно участниците в операциите, съфинансирани от ЕСФ, по приоритетни оси, в съответствие с модела, представен в приложение 23 на същия регламент.

Въпреки че ИСУН ще осигурява подкрепа за всички звена на всички нива, ангажирани в управлението, наблюдението и оценката на изпълнението на СФ в България, се предвижда през началния етап на работа на ИСУН потребителите да бъдат предимно от УО и МЗ на ОП. Предвижда се на един последващ етап, когато бъде постигнато определено ниво на стабилност на системата, да се предоставят електронни услуги в полза на бенефициентите (електронно подаване на апликационни формуляри и електронно подаване на заявления за плащане), както и статистики, предназначени за широката публика, чрез т.нар. Унифициран информационен портал.

- Счетоводна система:

Във връзка с изискванията на чл. 58 (d) от Регламент № 1083/2006 Разплащателният и Сертифициращият орган е определил единна електронна счетоводна система, обхващаща счетоводните данни на Разплащателния и Сертифициращия орган, Управляващия орган и Междинните звена. Системата е предназначена за поддържане на счетоводните данни в реално време, като осигури ефективната им защита чрез определяне на съответни нива на достъп до информацията, като достъп до въвеждане и корекция на данните ще има само и единствено звеното, което извършва практически дейностите по осчетоводяване и коригиране на счетоводните записи при спазване на съответните процедури за корекции, отговарящи на правилото за проследяемост на счетоводните записи. На всяко следващо ниво, различните потребители на системата могат само да ползват счетоводната информация за наблюдение и контрол.

За създаването на сравняемост и съпоставимост при нивата на обобщаване на счетоводната информация ще се разработят единни стандарти на основните счетоводни записвания, задължителни за използване от съответните нива.

9.3. Оценка на изпълнението

Целта на оценките, които ще се извършват в рамките на ОП „РЧР”, е да се подобри качеството, ефективността и допълняемостта на нейната стратегия. Извършените оценки ще подпомогнат наблюдението и изпълнението на оперативната програма.

По време на програмния период ще се извършат следните видове оценки:

Предварителна оценка

В съответствие с чл. 48 на Регламент № 1083/2006 се извърши предварителна оценка на ОП „РЧР”. Предварителната оценка има за цел да оптимизира разпределението на бюджетните средства и да подобри качеството на програмирането. Тя трябва да идентифицира и оцени средносрочните и дългосрочните потребности, целите за постигане, очакваните резултати, количествените цели на оперативната програма, съответствието на предложената стратегия с приоритетите на Общността и качеството на процедурите за изпълнението, мониторинга, оценката и финансовото управление.

Всички препоръки на екипа, извършващ предварителната оценка, по отношение подобряване качеството на оперативната програма и нейното бъдещо изпълнение, са взети под внимание.

Текуща оценка

Управляващият орган извършва по време на програмния период оценки, свързани с изпълнението на оперативната програма и в частност, когато чрез мониторинг е установено значително отклонение от първоначално заложените цели, или когато са постъпили предложения за преразглеждане на оперативната програма, както е посочено в чл. 33 от Регламент № 1083/2006. Резултатите трябва да се изпратят на Комитета за наблюдение на оперативната програма и на Европейската комисия.

В съответствие с чл. 48 (1) от Регламент № 1083/2006 е разработен план за извършване на оценки. Той представя основните участници, техните функции и разпределението на отговорности, координационния механизъм между тях, индикативен списък с дейностите по оценка, времеви график, планирани финансови ресурси и др. Планът за извършване на оценки представлява рамка на текущата оценка и гарантира, че ще бъде ефективно използвана като инструмент за интегрирано управление по време на изпълнението на ОП.

Текущата оценка ще бъде от стратегическо и оперативно естество.

Дейностите по текуща оценка могат да включват такива индикативни теми като анализ на влиянието на изпълняваните дейности в рамките на трите сфери на политика на ОП, и в частност пазар на труда, образование и обучение, социално включване и социална икономика, въздействие на дейностите по отношение на малцинствените етнически групи, изпълнение и въздействие на хоризонталните принципи и др.

Ще бъдат използвани изследвания и проучвания за генериране на данни за целите на провеждане на наблюдение на индикаторите и оценка в случаите, в които не може да се събере достоверна информация от съответните институции.

Организацията на системата за провеждане на оценки на ОП се извършва от специален сектор в рамките на УО, отговорен за оценките. С оглед гарантиране правилното и прозрачно извършване на оценките, УО ще решава дали да използва вътрешна или външна експертиза, или и двете, за целия период или за отделни етапи. Звеното в УО, отговорно за дейностите по оценка, участва в процеса по подбор на изпълнители на дейности, свързани с осъществяване на предварителната и текущата оценка.

Ще се създаде Направляваща група, която да подпомага дейността на структурата в УО, отговорна за оценките, при изпълнението и проследяване на дейностите по оценка. В нея ще участват представители на УО, МЗ и други заинтересовани институции.

УО носи отговорността за публикуване на одобрените доклади от извършени оценки на Интернет страницата си (освен ако не съдържа конфиденциална информация).

Последваща оценка

В съответствие с чл. 49 (3) от Регламент № 1083/2006, последващата оценка ще се извърши от Европейската комисия, в сътрудничество със страната-членка, и Управляващия орган на ОП “РЧР”, които осигуряват събирането на необходимите данни. Последващата оценка ще вземе под внимание всички оценителни дейности, извършени през програмния период.

Тя ще изследва степента на използване на ресурсите, ефективността и ефикасността при програмирането на фондовете, социално-икономическото влияние и влиянието на приоритетите на Общността. Целта на последващата оценка е достигането до изводи за политиката на икономическо, социално и териториално сътрудничество. Тя ще определи факторите, които допринасят за успеха или провала на изпълнението на оперативните програми, включително по отношение на устойчивостта и определянето на добри практики. Последващата оценка трябва да бъде завършена до 31 декември 2015 г.

10.1. Държавни помощи

Държавната помощ по време на изпълнението на ОП „РЧР“ ще гарантира, че дейностите, финансирани от ЕСФ или други фондове на ЕС, са в съответствие с разпоредбите на Договора за създаване на Европейската общност и с политиките и инструментите на ЕС, свързани с икономическата конкурентоспособност. Всяка финансова помощ, предоставена в рамките на тази оперативна програма, ще бъде в съответствие с изискванията на Регламентите, Директивите и Правилата на Общността, приложими за държавните помощи. Всяка публична помощ по тази ОП трябва да спазва процедурните и материалните правила за държавна помощ, приложими в момента, в който се предоставя тя. Управляващият орган е изцяло отговорен за гарантиране на спазването на правилата за държавна помощ. Междинните звена са длъжни да информират УО за възможните промени в дейностите, които могат да повлияят на прилагането на правилата за държавна помощ.

10.2. Обществени поръчки

Всички въпроси в областта на обществените поръчки са уредени със Закона за обществените поръчки, в сила от 1 октомври 2004 г. Съгласно закона, държавната политика в областта на обществените поръчки се осъществява от министъра на икономиката и енергетиката. В допълнение към него се създава самостоятелна административна структура - Агенция по обществени поръчки, чиято цел е да осигури ефективност на системата за обществени поръчки в България, съблюдавайки принципите за публичност и прозрачност, свободна и честна конкуренция, равнопоставеност на всички кандидати. Към Агенцията се създава Арбитражен съд, който представлява извънсъдебна институция за разглеждане и решаване на спорове по обществени поръчки. Създаден е и публичен регистър на обществените поръчки, който съдържа решенията за откриване на процедури за възлагане на обществени поръчки, обявленията, предвидени за вписване в регистъра, информацията за възложените обществени поръчки и друга информация, определена в правилника за прилагане на закона.

10.3. Екологично въздействие

Предвид естеството на ЕСФ, където фокусът е върху нематериални дейности, свързани с развитието на човешките ресурси, настоящата оперативна програма не формулира действия, които е вероятно да имат значителен ефект върху околната среда, като инфраструктурни проекти и по-конкретно такива, изброени в Приложение 1 и 2 от Директива 85/337/ЕИО.

Независимо от това, следвайки националната процедура, беше отправено запитване към Министерство на околната среда и водите на Република България за необходимостта от осъществяване на оценка за екологичния риск. Отговорът (с писма № ОВОС-8835/01.08.2006 г. и № 04-00-1836 от 19.07.2007 г.) от страна на МОСВ постановява, че не е необходимо да се извършва такава оценка, позовавайки се на разпоредбите на чл. 85, ал. 1 от Закона за опазване на околната среда. Оперативната програма не очертава рамката за развитие на инвестиционни предложения, включени в Приложение № 1 или Приложение № 2 на Закона за опазване на околната среда.

Следователно Министерство на околната среда и водите смята, че не е необходима Стратегическа екологична оценка на тази оперативна програма, в съответствие с Директива 2001/42/ЕО.

В операциите на оперативната програма, в които се предвижда „кръстосано финансиране“, ще се спазват стриктно изискванията на националното законодателство в областта на опазването на околната среда и ако законодателството го предполага, ще бъде извършвана екологична

оценка случай по случай. Инфраструктурни проекти, които не отчитат необходимостта от опазване на околната среда, няма да бъдат финансирани.

В дейностите, които предвиждат въвеждане на нови учебни планове и програми, ще се спазват изискванията на Протокола от Киото.

На ниво индивидуален проект, там където е приложимо, ще бъде спазван принципът за екологично въздействие, като примерните дейности могат да включват:

- дейности по изпълнение на ангажиментите по Рамковата конвенция на Обединените нации по изменение на климата (РКОНИК), Конвенцията на Обединените нации за биологичното разнообразие (КБР) и Конвенцията на Обединените нации за борба с опустиняването (КБО);
- включване на модули в курсовете за преквалификация и/или обучение на безработни за развитие на стопански дейности в общите за трите конвенции сфери (РКОНИК, КБР и КБО);
- разширяване на информацията по въпросите на околната среда чрез изискване в курсовете на обучение да бъде включен кратък информационен модул, вкл. по отношение на значението на устойчивото развитие и енергийната ефективност;
- и други

Горепосочените дейности са вменени като ангажимент на МТСП със Стратегията и Плана за осигуряване на необходимия капацитет на България за изпълнение на задълженията по РКОНИК, КБР и КБО.

В изпълнение на чл. 69 от Регламент № 1083/2006 и глава I на Регламент № 1828/2006, Управляващият орган на ОП „РЧР” гарантира изпълнението на мерки за публичност, с оглед да се акцентира върху комуникацията, прозрачността и визуализацията.

Ще бъдат разработени Комуникационна стратегия и план, където ще се опишат в детайли изпълнението на дейностите по информиране и публичност. Управляващият орган назначава експерт по комуникация и връзки с обществеността, който ще се занимава с разработването, изпълнението и координацията на комуникационната стратегия и план на ОП „РЧР”.

Дейностите по информиране ще бъдат осъществявани от УО чрез използването на всички форми на масови комуникации, съобразно целевите групи, които следва да се адресират и на съответното териториално и/или на национално ниво – печатни и електронни медии и др.

Всяка една от предвидените дейности ще съдържа задължителните технически характеристики, предвидени в Регламент № 1828/2006.

В изпълнение на разпоредбите на Регламент № 1995/2006 УО ще публикува на годишна основа (и за първи път през 2008 г.) списък на бенефициентите, получили подкрепа от ОП „РЧР”.

Оценяващият екип (Petri Virtanen, Petri Uusikylä и Carolina Chatzinikolaou) осъществи няколко мисии в София през периода май-септември 2006 г. Основните източници на документни доказателства на оценката са получени чрез документен анализ, интервюта на фокусни групи, както и индивидуални интервюта. Основният източник на емпирични данни за Заключителния доклад е версията на ОП „РЧР”, предоставена на оценяващия екип в средата на от м. юли 2006.

Социално-икономически анализ

ОП „РЧР” е значително подобрена през последните месеци по отношение на социално-икономическия анализ и SWOT анализа. В резултат на това, тези части на ОП „РЧР” са станали по-ясни, фокусирани и са били съкратени. Статистическата информация, в по-голямата си част, е добре документирана в текста. Видно е, че населението и демографските процеси са описани в документа на ОП „РЧР” достатъчно подробно и информационните източници, използвани при изготвянето на социално-икономическия анализ и на SWOT анализа, са релевантни в настоящата форма на ОП „РЧР”. Като цяло, използваната статистическа информация, както и използваните документи и докладите за изследвания са валидни в повечето части на социално-икономическия анализ. Социално-икономическият анализ и SWOT анализът съответстват в достатъчна степен на макроикономическите предизвикателства и тези, свързани с пазара на труда, пред които България е изправена в момента и ще се изправи през следващите години. Разделът относно културата е отпаднал от настоящата версия на ОП „РЧР”, което засилва вътрешната съгласуваност на социално-икономическия раздел на ОП „РЧР”. Още една идея е свързана с вътрешната съгласуваност на социално-икономическия анализ, а именно разделът за „бъдещо развитие” в първите части на социално-икономическия анализ остава до известна степен небалансиран – частта за пазара на труда на анализа на „бъдещото развитие” е достатъчно аргументирана и адекватна, докато другите части (образование и социално включване) просто изброяват целите, които следва да бъдат изпълнени през периода на програмиране. Понятието за социално включване е очертано в социално-икономическия анализ и SWOT анализа на ОП „РЧР” като „рамково”. По такъв начин социално-икономическият анализ и SWOT анализът са станали в по-голяма степен съгласувани със стратегическите документи на ЕС.

Външна съгласуваност

И двете приоритетни оси на ОП „РЧР” в областта на заетостта акцентират силно върху аспекта на пригодността за заетост и на факта, че уязвимите групи следва да бъдат интегрирани на пазара на труда. Въпреки че това са много важни въпроси, които отговарят на оценката на потребностите, извършена от българското правителство и Европейската комисия, те дават по-скоро статична картина на динамиката на пазара на труда. И Лисабонската стратегия, и Европейската стратегия по заетостта отправят много ясно послание: следва да се увеличи конкурентоспособността и трябва да се създадат нови и по-добри работни места. С оглед на това предизвикателство, ОП „РЧР” евентуално би могла да акцентира още повече на аспектите на конкурентоспособността и на предизвикателствата за изграждане на икономика, основана на знанието. Това е основното предизвикателство за запазване на високообразованите и компетентните хора в страната, т.е. за избягване на т.нар. ефект на изтичане на мозъци.

Приоритетни оси 3 и 4 подкрепят добре насоките на националната политика в областта на образованието и професионалното обучение. Приоритетна ос 3 засилва чрез своите оперативни цели стратегическите цели на Националната програма за модернизирание на образованието. Оперативните цели по приоритетна ос 3 засилват усилията за модернизирание на българската образователна система и създават иновационни мрежи между образователните институции, бизнеса и изследователските институции. На последно място, приоритетна ос 4 засилва не само националните цели за учене и професионално обучение през целия живот, но

също така и стратегическите усилия за социално включване и политика по заетостта. Би могло да се наблегне повече на необходимостта от укрепване на системата на професионално обучение и да бъде изяснено по-подробно, как ще се развиват връзките между институциите за висше образование и предприятията. Това е важен механизъм за обвързване на потребностите на пазара на труда и уменията, придобити в образователните институции.

Вътрешна съгласуваност

Има значително подобрене на приоритетните оси на ОП „РЧР” по отношение на тяхната структура, както и на тяхното съдържание. Вътрешната съгласуваност на настоящата версия е много силна и почти всички мерки са обхванати в по-голяма или по-малка степен. Структурата на приоритетните оси покрива повечето от особено съществените въпроси в областта на човешките ресурси, както човешкия капитал (пригодност за заетост, образование и обучение), така и институциите и услугите, предвидени за тях. Единични са мерките, които се нуждаят от подобрене, но това не намалява тяхната значимост и техния принос към крайния резултат.

Индикатори

Като цяло, индикаторите на ОП „РЧР” следват преди всичко обосновката на интервенционната логика, т.е. изпълнението, резултатите и въздействията са свързани логично. Независимо от това, особено на равнище на измерване на въздействието, следва да бъде направена по-точна връзка между стратегическите цели на приоритетните оси и индикаторите. Освен това е необходимо ясно определяне, както на целевите, така и на първоначалните стойности на индикаторите. Това е ключова предпоставка за измерване на постигането на стратегическите цели на операциите, изпълнявани по приоритетната ос.

Изпълнение

Управленските механизми за изпълнение, мониторинг и финансиране на ОП са добре дефинирани и са в съответствие с Регламент № 1083/2006 на Съвета, като те включват Управляващ орган на ОП, Междинни звена, бенефициенти, Комитет за наблюдение, Сертифициращ орган и Одитиращ орган. Ролите и отговорностите на тези механизми са описани, както и сътрудничеството между тях. Процедурите за изпълнение, мониторинг и финансиране са логично структурирани, включват поетапно всички заинтересовани участници, с препратки към съответните им роли и отговорности. Обърнато е специално внимание на управлението на нередности, държавните помощи и процедурите за възлагане на обществени поръчки, като допълнителен принос към намерението за законност и прозрачност по време на изпълнението на ОП „РЧР”.

Пълният текст на Крайния доклад на предварителната оценка може да бъде намерен на Интернет страницата на Управляващия орган на ОП „РЧР”: <http://ef.mlsp.government.bg>.

Приложение 1**Население към 31.12. по години и пол**

Години	Общо	Мъже	Жени
1990	8 669 269	4 269 998	4 399 271
1995	8 384 715	4 103 368	4 281 347
2000	8 149 468	3 967 423	4 182 045
2001	7 891 095	3 841 163	4 049 932
2002	7 845 841	3 816 162	4 029 679
2003	7 801 273	3 790 840	4 010 433
2004	7 761 049	3 767 610	3 993 439
2005	7 718 750	3 743 327	3 975 423
2006	7 679 290	3 720 932	3 958 358

*Източник: НСИ***Раждаемост, смъртност и естествен прираст на 1000 души**

Години	Раждаемост	Смъртност	Естествен прираст
1990	12.1	12.5	-0.4
1995	8.6	13.6	-5
2000	9.0	14.1	-5.1
2001	8.6	14.2	-5.6
2002	8.5	14.3	-5.8
2003	8.6	14.3	-5.7
2004	9.0	14.2	-5.2
2005	9.2	14.6	-5.4
2006	9.6	14.7	-5.1

Източник: НСИ

Приложение 2

Заети лица по икономически дейности	2001	2006	Промяна
	(бр. в хил.)		(%)
Общо	2698.8	3110.0	15
Селско, ловно, горско и рибно стопанство	254.8	252.2	-1
Добивна промишленост	41.5	38.2	-8
Преработваща промишленост	649.6	745.1	15
Производство и разпределение на електроенергия, газ и вода	58.8	58.9	0
Строителство	128.8	230.0	79
Търговия, ремонт на автомобили, лични вещи и стоки за домакинството	405.5	494.0	22
Хотели и ресторанти	116.9	156.4	34
Транспорт, складиране и съобщения	208.2	220.3	6
Финансово посредничество	38.5	39.1	2
Операции с недвижими имоти и бизнес услуги	108.6	147.1	35
Държавно управление; задължително обществено осигуряване	214.4	225.0	5
Образование	209.5	214.9	3
Здравеопазване и социални дейности	161.0	163.8	2
Други услуги	95.0	125.1	32

Източник: НСИ

Приложение 3

	2004			2005			2006		
	брой	обслужвани лица	персонал	брой	обслужвани лица	персонал	брой	обслужвани лица	персонал
Специализирани институции - видове									
Домове за възрастни хора с умствена изостаналост	27	3 152	1 022	27	2 451	984	28	2 489	1 028
Домове за възрастни хора с психични разстройства	13	1 216	458.5	15	1 396	531.5	15	1 396	562
Домове за възрастни хора с физически увреждания	26	1 747	699	26	1 742	702	26	1 768	772
Домове за възрастни хора със сетивни нарушения	4	130	54	4	148	62	4	148	68
Домове за възрастни хора с деменция	13	869	388	13	869	388	13	869	430
Домове за стари хора	62	5 022	1 593.5	62	5 037	1 606.5	66	5 260	1 726
Домове за временно настаняване	12	709	89	15	756	118	17	782	130
Социално учебно-професионални заведения	9	1 417	609	9	1 343	601	9	1 347	600
Домове за деца и младежи с умствена изостаналост	29	1 991	1 158	29	1 991	1 150	26	1 766	1 216
Социални услуги в общността (държавна отговорност) – видове									
Защитени жилища	3	22	12	15	122	48.5	31	262	117.5
Дневни центрове за деца и младежи с увреждания	25	773	299	30	980	378	34	1 000	394
Дневни центрове за възрастни с увреждания	9	198	57	16	331	115	22	514	185
Дневни центрове за стари хора	8	254	22	10	314	29	15	529	44
Центрове за социална рехабилитация и интеграция	11	573	86	14	660	110	29	1 179	202
Приюти за безнадзорни деца	1	20	14	3	64	34	4	84	44
Звено „Майка и бебе“	-	-	-	-	-	-	8	67	48
Център за обществена подкрепа	-	-	-	-	-	-	9	779	212
Дневен център за деца на улицата	-	-	-	-	-	-	6	92	62
Национална програма „Асистенти на хора с увреждания“									
дейност „Личен асистент“	-	11 891	11 891	-	13 941	13 941	-	13 830 (към 30.11.2006)	13 830 (към 30.11.2006)

Приложение 4

Дял на разходи за мерки и услуги на пазара на труда в България за период 2004 - 2005 г.		
	2004 г.	2005 г.
Услуги на пазара на труда	8.9	10.1
Обучение	7.5	9.2
Ротация и споделяне на работното място	-	-
Мерки за насърчаване на заетостта	4.0	5.7
Интеграция на хора с увреждания	-	1.2
Пряко създаване на работни места	45.7	43.2
Мерки насърчаващи стартирането на бизнес	1.1	0.9
Поддържане и защита на дохода при липсата на работа	32.7	29.7
Ранно пенсиониране	-	-

Източник: Евростат, собствени изчисления

Приложение 5

Връзка между Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” и Интегрираните насоки за растеж и заетост 2005-2008 (Насоки по заетостта)

ОП „РЧР”	ИНРЗ 2005-2008 г.								
	ИН 17	ИН 18	ИН 19	ИН 20	ИН 21	ИН 22	ИН 23	ИН 24	
ПО 1. Насърчаване на икономическата активност и развитие на пазар на труда, насърчаващ включването			◆	◆					
ПО 2. Повишаване на производителността и адаптивността на заетите	◆	◆		◆	◆				
ПО 3. Подобряване качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда за изграждане на икономика, основана на знанието				◆			◆	◆	
ПО 4. Подобряване на достъпа до образование и обучение			◆				◆	◆	
ПО 5. Социално включване и насърчаване на социалната икономика			◆	◆					
ПО 6. Повишаване ефективността на институциите на пазара на труда, социалните и здравните услуги			◆	◆					
ПО 7. Транснационално и междурегионално сътрудничество	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	

Интегрирана насока № 17: Прилагане на политика по заетостта за постигане на пълна заетост, подобряване качеството и продуктивността на работа и засилване на социалната и териториална кохезия

Интегрирана насока № 18: Въвеждането на подход към работата, основан на “жизнения цикъл”

Интегрирана насока № 19: Осигуряване на пазар на труда, основан на включването, повишаването атрактивността на работата и доходите от нея за търсещите работа лица, включително хората в неравностойно положение и неактивните лица

Интегрирана насока № 20: Подобряване на способността за посрещане на нуждите на пазара на труда

Интегрирана насока № 21: Насърчаване на гъвкавостта, съчетана със сигурност на работното място и намаляване на сегментацията на пазара на труда, отчитайки ролята на социалните партньори

Интегрирана насока № 22: Осигуряване на механизми за промяна на разходите за труд и формиране на цена на труда, благоприятстващи заетостта

Интегрирана насока № 23: Увеличаване и подобряване на инвестициите в човешки капитал

Интегрирана насока № 24: Адаптиране на системите за образование и обучение в съответствие с потребностите от нови компетенции

Изпълнението на оперативната програма ще допринесе за постигане на основните цели, заложи в **Интегрираните насоки за растеж и заетост 2005-2008 г.**

1. Достигане на **равнище на заетост от 70 %**.

В рамките на **ПО 1** се предвижда да бъдат открити 100 000 нови работни места.

2. **25 % от продължително безработните лица** трябва да участват в активна мярка на пазара на труда

В рамките на **ПО 1** се предвижда в програми за обучение и заетост да се включат 50 000 продължително безработни лица.⁶⁵

3. Средното равнище за участие във форми на **учене през целия живот** за ЕС трябва да бъде не по-малко от **12.5 %** от населението на възраст между 25-64 г.

В рамките на **ПО 1** и **ПО 2** се предвижда да бъдат включени общо 480 000 заети и безработни лица в различни форми на учене през целия живот.

---

⁶⁵ По данни на Агенцията по заетостта броят на продължително безработните лица средно за 2006 г. е 203 812.

Приложение 6

Принос на ОП „РЧР” за постигане на целите на Националния стратегически доклад на Република България по социална закрила и социално включване за периода 2006-2008 г.

При формулирането на приоритетните оси и примерните дейности на оперативната програма са взети предвид мерките, включени в Националния план за действие по социално включване 2006-2008 г., който е първият стълб на Националния стратегически доклад и Открития метод на координация. По този начин, за периода 2007-2013г., ЕСФ ще подкрепи изпълнението на Националния план за действие по социално включване чрез изпълнението на редица програми и проекти в рамките на ОП „РЧР”, които имат за основна цел социално включване на уязвимите групи от населението. Всички приоритетни оси на ОП „РЧР” ще подкрепят политическите цели на Националния план за действие по социално включване:

- равноправно участие на пазара на труда на групите в риск от изпадане в бедност и социално изключване;
- осигуряване на равен достъп до услуги с цел превенция на социалното изключване и преодоляване на неговите последици;
- социално включване на най-уязвимите етнически малцинства;
- намаляване на бедността сред групите в извън трудоспособна възраст.

Това ще бъде направено чрез целенасочени интервенции в няколко основни сфери на действие във фокуса на Националния план за действие по социално включване:

- активно включване чрез заетост и професионална квалификация;
- достъп до качествено образование и обучение;
- развитие на сектора на социалната икономика;
- достъп до качествени социални и здравни услуги и деинституционализация;
- намаляване на бедността сред децата;
- антидискриминация.

Финансирането на предвидените в ОП „РЧР” примерни дейности пряко или косвено ще допринесе и за постигането на 12-те количествено измерими резултати, заложи в Националния план за действие по социално включване. Пряко въздействие се очаква да бъде постигнато върху индикаторите за икономическа активност, заетост и безработица, за увеличаване броя на лицата от уязвимите групи, участващи в програми за професионална квалификация. Реализирането на програми и проекти в сферата на образованието и обучението, финансирани от приоритетни оси 3 и 4 на ОП „РЧР”, ще подпомогне пряко постигането на целите за намаляване броя на отпадащите ученици в задължителна училищна възраст, за увеличаване броя на децата със специални образователни потребности, интегрирани в общообразователни и професионални училища, както и за увеличаване броя на учениците от ромски произход, изведени от сегрегирани училища. В сферата на предоставянето на услуги, пряко е въздействието върху индикаторите за намаление броя на лицата, ползващи социални услуги в специализирани институции, и за увеличаване броя на лицата от уязвимите групи, ползващи социални и здравни услуги.

Чрез изпълнението на програми предимно в рамките на приоритетни оси 1, 2 и 5 на ОП „РЧР” косвено влияние ще се окаже и върху следните показатели: намаляване броя на лицата, зависими от социално подпомагане (чрез дейности за повишаване на личната инициатива и включване на пазара на труда, в т. ч. и специфични мерки за хората с увреждания, и повишаване на конкурентоспособността на работещите лица, и други) и осигуряване на

нарастване на общия доход на домакинствата (чрез дейности за включване на пазара на труда, в т. ч. и специфични мерки за хората с увреждания, и други).

Извън рамките на количествено измеримите показатели, но в съответствие с принципите и целите за по-добро управление на политиката по социална закрила и социално включване, ОП „РЧР” ще подкрепи и дейности, насочени към: активно включване на всички заинтересовани страни, повишаване на обществената информираност, по-добрия обмен на информация и добри практики, укрепване на капацитета, както на административните звена, така и на социално-икономическите партньори, участващи в процеса на формиране, изпълнение и оценка на политиката по социална закрила и социално включване.

Вторият стълб на Открития метод на координация и Националния стратегически доклад на България по социална закрила и социално включване за периода 2006-2008 г. – пенсионната политика, също ще бъде подкрепен от ОП „РЧР” чрез дейностите, насочени към удължаване на трудовия живот и повишаване заетостта сред възрастните работници.

Третият стълб на Открития метод на координация и Националния стратегически доклад на България по социална закрила и социално включване за периода 2006-2008 г. – здравна и дългосрочна грижа, ще бъде подкрепен от ОП „РЧР” чрез дейностите, свързани с достъпа до здравна грижа и повишаване на работоспособността на работната сила, както и с дейностите в областта на социалните услуги за стари хора.

Приложение 7

Връзка между Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” и Националната програма за реформи (част 3. Заетост и образование)

При формулирането на приоритетните оси и примерните дейности на оперативната програма са взети предвид основните направления в Националната програма за реформи, като по този начин ЕСФ ще подкрепи постигането на заложените в НПП цели до 2010 г.

Сред основните цели на НПП са нарастване на заетостта, подобряване качеството на човешкия капитал, повишаване на доходите от труд и ефективна интеграция на неравнопоставените групи на пазара на труда. Тези цели ще бъдат постигнати чрез целенасочени действия в три основни направления:

- Повишаване икономическата активност на населението и равнището на заетостта;
- Ефективна интеграция на неравнопоставените групи на пазара на труда;
- Образование и обучение в подкрепа на прехода към икономика, основана на знанието.

Тези приоритетни оси ще бъдат подкрепени от основни области на интервенция в оперативната програма, както следва:

Повишаването на икономическата активност на населението и равнището на заетостта ще се подкрепя пряко от следните основни области на интервенция на ОП „РЧР”:

- 1.2. Насърчаване на заетостта чрез развитие на предприемачеството;
- 2.1. Подобряване адаптивността на заетите лица;
- 2.2. Насърчаване на гъвкавостта на пазара на труда;
- 2.3. Подобряване на условията на труд на работното място;
- 5.3. Работоспособност чрез по-добро здраве.

Ефективната интеграция на неравнопоставените групи на пазара на труда ще се подкрепя пряко от следните основни области на интервенция на ОП „РЧР”:

- 1.1. Интегриране на уязвимите групи на пазара на труда;
- 6.1. Развитие и усъвършенстване на системата на пазара на труда;
- 5.1. Подкрепа на социалната икономика;
- 5.2. Социални услуги за превенция на социалното изключване и преодоляване на неговите последици.

Образованието и обучението в подкрепа на прехода към икономика, основана на знанието ще се подкрепя пряко от следните основни области на интервенция на ОП „РЧР”:

- 3.1. Подобряване качеството на услугите в образованието и обучението;
- 3.2. Модернизация на системата за образование и обучение;
- 3.3. Укрепване на връзките между институциите за образование и обучение, научноизследователския сектор и бизнеса;
- 4.1. Достъп до образование и обучение на групи в неравностойно положение;
- 4.2. Децата и младежта в образованието и обществото;
- 4.3. Развитие на системата за учене през целия живот.

Приложение 8

Кратка информация за Проект за социално включване

В момента Правителството на Република България преговаря по заем от Световната банка, с който да бъде финансиран проект „Социално включване” на стойност от 40 млн. евро.

Резюме на дейностите по проекта:

Насърчаването на устойчивото социално включване предполага подход, обединяващ различните поколения, а даването на равни шансове в живота, изисква инвестиране в ранното развитие на детето (РРД). Предоставянето на възможности за социална мобилност на изолираните лица и повишаването на човешкия им капитал изисква противодействие на неблагоприятията, породени от семейната среда. Това логично означава, че трябва да се започне от раждането, като се осигури достъп до здравна помощ и образование, така че да се даде възможност на хората да придобият уменията, увереността и нагласите, които са им необходими, за да могат сами да правят своя избор в живота. В тази връзка политиките на социално включване трябва да се концентрират върху началните години, от 0 до 6, което ще даде възможност в най-висока степен да се постигнат целите на тези политики. Налице са сериозни международни свидетелства, че инвестициите в РРД, включително здравни и образователни програми, имат сериозен ефект върху по-нататъшните образователни постижения в основното и средното училище и носят по-голяма възвращаемост, отколкото инвестициите на по-късен етап.

За да предотврати и намали отпадането от училище ОП „РЧР” подкрепя дейности за насърчаване готовността за училище, които имат дългосрочен ефект за насърчаване включването на децата от маргинализираните семейства, и по-конкретно ромите, както и децата със специални потребности в масовото училище и избягване на капана на бедността, която се предава от поколение на поколение, в който попадат децата при ранно отпадане от училище и тези в специалните и сегрегирани училища. Очаква се тези превантивни услуги да дадат своя принос към съществуващия процес на деинституционализация, като намалят броя на децата, които биват изпращани в специализираните институции (входящия поток) – обикновено деца, лишени от родителска грижа и деца със специални потребности. Мерките предвиждат:

- интегриране на бедните деца, както и на децата с увреждания в масовото предучилищно образование и в масовите детски градини;
- организиране предоставянето на подходящи услуги в съответствие с потребностите на бенефициентите, т.е. интегрирано предучилищно образование, детски здравни грижи и социални услуги за деца и родители;
- активно търсене и стимулиране на родителите-бенефициенти;
- даване право на местната власт да предоставя и управлява тези услуги.

Дейностите за осигуряване на готовност за училище, включват следното:

Програми за родители на деца на възраст от 0 до 3 години: насочени са към родители от момента за зачеването, и включват социални услуги за родители и семейства, предоставяни от квалифицирани доставчици на услуги, наети по договор от общините, и по-специално: (i) *Ориентирани към родители от маргинализираните групи с малки деца и родители на деца с увреждания*, които се предоставят в общински помещения, като училища или детски градини или помещенията, в които са разположени съществуващите социални услуги или в новосъздадената инфраструктура. Групи родители получават обучение по пре- и пост-натални родителски грижи, което включва редица теми като развитие на умения за родителстване,

развитие на когнитивните умения, превантивни здравни грижи, хигиена и хранене на детето. Това се придружава от (ii) *индивидуално консултиране за родители*, с акцент върху консултациите за родителстване и (iii) *мобилна работа*, за да се включат и родителите в по-трудно достъпните общности.

Програми за деца на възраст от 3 до 6 години, които включват редица възможности за общините да насърчават достъпа до съществуващите детски градини или услуги за грижа за децата – за децата от маргинализирани семейства и за тези със специални потребности, включително допълнителни здравни услуги и мерки за повишаване броя на местата за предоставяне на грижа за децата. Те включват и мерки за подкрепа на търсенето (родители с ниски доходи да търсят услуги за грижи за децата) и предлагането (общините да насърчават достъпа на деца на родители с ниски доходи до услугите за грижи за децата). Дейностите, включват по-конкретно: (i) *Намаляване таксата за детска градина* - за да се мотивират нуждаещите се родители да изпращат децата си в детска градина, родителите, които получават социални помощи поради ниски доходи, ще бъдат стимулирани да изпращат децата си в детска градина, като получат възможност за отстъпка, т.е. намаляване на сегашните такси за общински детски градини. Право на намалена такса ще имат само родителите, които са се записали в програмите за обучение и заетост, предлагани от Агенцията по заетостта (АЗ). (ii) *Семейни центрове* - дават възможност на заинтересованите лица (включително сегашни или бивши учители, вкл. от детски градини, или търсещи работа) да предоставят грижи за децата в дома си или в друго помещение, осигурено от общината, като спазват съществуващите стандарти за такива социални услуги, и така всеки от тях да осигурява места за около 4-5 деца; и на заинтересовани организации да предлагат услуги за децата, базирани в общността, отново по съществуващите стандарти за социални услуги за деца. (iii) На родителите се предлага *транспорт до и от детската градина* с микробуси, наети от общината и придружавани от служители от най-близката детска градина, които да вземат децата сутрин и да ги връщат следобед. (iv) *Увеличаване на здравните услуги*, което включва прегледи на децата в детска градина от педиатри два пъти годишно и веднъж годишно от зъболекар.

Обучението за доставчиците на услуги и за персонала на детските градини е важна предпоставка за ефективното предоставяне на социални грижи и грижи за децата. Преди стартирането на услугите трябва да бъде проведено обучение за всяка категория обучавани, което да включва обучаване за възстановяване на умения и знания, и наставничество. Компонентите на обучението включват редица дейности: (i) *обучение на доставчиците на услуги* за доставчици на услуги за деца, които осъществяват програми за родители, (ii) *обучение за персонала на детските градини* за това как да се интегрират децата от бедни, културно сегрегирани семейства или деца с увреждания, както и ранно откриване на увреждания на деца. (iii) *Обучение за детегледачите* и обучение за персонала на организациите включен в услугите за грижи за деца, базирани в общността, включително лица от маргинализираните общности.

Изграждане капацитета на местната власт: Ефективното изпълнение на мерките за готовност за училище изискват целенасочено изграждане на капацитет на общинските служители и социалните работници, които работят в общините в три главни области: (i) *междуведомствена работа*, по-специално сътрудничество между различните специалисти (образование, здравеопазване, социални услуги, както и социално подпомагане), включително създаването на мултидисциплинарни форуми, а също и с третия сектор, и съгласуване на издаването на направления и отговорностите. Този компонент включва главно социалните работници от Агенцията за социално подпомагане (АСП) като основен фактор за бъдещото интегриране на услугите, както и служители от отделите за закрила на детето. Той също така ще представи пред публичния сектор работните методи на третия сектор, като напр. управление на случаи, и така ще се осигури форум за учене и модернизиране на публичните агенции; (ii) *възлагане на договори за изпълнение на услуги на и сътрудничество с НПО*.

(Проектът за социално включване е насочен към физическите ограничения при предлагане на грижи за децата като ще финансира (i) малки ремонти на инфраструктурата в съществуващи и преобразувани общински детски градини или в сгради за предоставяне услуги за деца, както и учебни материали, и (ii) изграждането на нови центрове за грижи за децата в райони с недостатъчно услуги, въз основа на определени критерии за избор.)

Приложение 9

Индикативно разпределение на средствата от ЕСФ, представено по категории в оперативната програма

(в евро)

Измерение 1 <i>Приоритетна тема</i>		Измерение 2 <i>Форма на финансиране</i>		Измерение 3 <i>Територия</i>	
Код	Сума	Код	Сума	Код	Сума
62	118 320 000	01	1 031 789 139	00	1 031 789 139
63	48 450 000				
65	24 650 000				
66	205 102 045				
67	39 100 000				
68	30 525 719				
69	67 950 479				
71	37 400 000				
72	155 357 828				
73	165 086 262				
74	51 000 000				
80	20 635 783				
81	26 939 457				
85	26 271 566				
86	15 000 000				
Общо	1 031 789 139				